

IZVJEŠTAJ O RAZVOJU FEDERACIJE BIH 2016

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1. Sažetak	4
1.2. Pregled preporuka	9
2. MAKROSTABILNOST	14
2.1. Bruto domaći proizvod	14
2.2. Industrija	16
2.3. Vanjska trgovina	17
2.4. Javne financije	20
2.5. Izvršenje budžeta FBiH	22
2.6. Direktni i indirektni porezi	25
2.7. Javni dug	28
2.8. Razvoj financijskog tržišta	30
2.9. Cijene	33
2.10. Plaće	34
3. KONKURENTNOST	37
3.1. Klasteri	41
3.2. Kompetentnost ljudskih resursa	43
3.3. Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura.....	46
3.4. Jedinствен ekonomski prostor	48
4. ZAPOŠLJAVANJE	50
4.1. Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja	55
4.2. Poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga ..	58
4.3. Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta	59
5. ODRŽIVI RAZVOJ	63
5.1. Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj.....	63
5.2. Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije.....	68
5.3. Transport i komunikacije.....	72
6. SOCIJALNA UKLJUČENOST	76
6.1. Socijalna politika u funkciji zapošljavanja	82
6.2. Položaj porodica sa djecom.....	88
6.3. Obrazovanje	96
6.4. Zdravstvena zaštita	108
6.5. Penzionarna politika	127
6.6. Položaj osoba sa invaliditetom	132

1. UVOD

U skladu sa evropskom praksom, Federalni zavod za programiranje razvoja je 2011. godine počeo raditi Izvještaj o razvoju Federacije Bosne i Hercegovine.

Ovo je peti po redu izvještaj koji je pripremljen sa ciljem praćenja i analize stepena društveno-ekonomskog razvoja i strukturnih izazova u ekonomiji Federacije Bosne i Hercegovine.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je podržala Strategiju razvoja BiH i Strategiju socijalnog uključivanja BiH 2010. – 2014. i u septembru 2010. godine usvojila akcione planove za implementaciju istih.

Nakon 2014. godine Federacija BiH nema razvojnu strategiju. Budući da su navedeni strateški dokumenti BiH rađeni uz puno učešće Vlade FBiH, nastavljena je implementacija zacrtanih strateških ciljeva i poslije 2014. godine. Ovi strateški ciljevi su preuzeti u dokumentu Program rada Vlade FBiH za mandatni period, a mjere i aktivnosti za implementaciju su planirane trogodišnjim planovima federalnih ministarstava i godišnjim planovima rada Vlade FBiH.

Koncipiran na način da predstavlja jedan cjelovit pregled aktuelne situacije i trendova, Izvještaj o razvoju treba da posluži vladama u Federaciji Bosne i Hercegovine kao putokaz u reformskim procesima u narednom periodu. Izvještaj se zasniva na relevantnim statističkim podacima publikovanim od strane nadležnih federalnih institucija, državnih ili međunarodnih institucija, kao i na različitim publikacijama, istraživanjima i analizima.

Sa ciljem ubrzanog razvoja, dana 07.05.2017. godine na snagu je stupio Zakon o razvojnom planiranju. Ovaj Zakon treba da uspostavi horizontalnu i vertikalnu koordinaciju kada je u pitanju, uopće, planiranje razvoja u Federaciji. Aktivnosti oko koordinacije do sada su bile jako loše ili nepostojeće i u tom smislu ovaj zakon predviđa i uspostavljanje određenih tijela, koja će se baviti razvojem na nivou kantona, Federacije i jedinica lokalne samouprave.

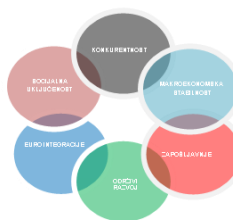
1.1. Sažetak

Strateški ciljevi razvoja Federacije BiH, usmjereni su ka povećanju zaposlenosti, te jačanju konkurentne pozicije privrede, većom produktivnošću rada i nižim troškovima poslovanja, što je pretpostavka za prelazak iz grupe zemalja sa relativno niskim dohotkom u zemlje srednjeg i višeg dohotka.

Strateškim dokumentima na nivou BiH za period 2010. – 2014. godine koje je aktivno podržala Vlada FBiH (Strategija razvoja i Strategija socijalne uključenosti) definisani su sljedeći strateški ciljevi:

Ilustracija 1

1. Makroekonomska stabilnost
2. Konkurentnost
3. Zapošljivnje
4. Održivi razvoj
5. Euro integracije
6. Socijalna uključenost

Strateški ciljevi

U okviru svakog strateškog cilja, utvrđeni su podciljevi i mjere koji su podržani implementacijom strateških dokumenata. U nedostatku nove strategije za naredni četverogodišnji period, imajući u vidu puno učešće Vlade FBiH u donošenju strateških dokumenata BiH, navedeni strateški ciljevi su preuzeti u dokumentu Program rada Vlade FBiH za mandatni period.

U izvještajnoj godini, Vlada FBiH je intenzivno radila na izvršavanju mjera zacrtanim u Programu ekonomskih reformi 2016 – 2018 i Reformskom agendom 2015 – 2018.

U skladu sa navedenim dokumentima, usvojen je novi Zakon o porezu na dobit, čija su rješenja bazirana na zaštiti porezne osnovice umanjemom poreznih poticaja i uvođenjem novih metoda kod transfernih cijena. Urađeni su prednacrti Zakona o porezu na dohodak i Zakona o doprinosima, sa ciljem izjednačavanja obračuna plata sa RS-om, uključivanjem naknada koje nemaju karakter plaće u poresku osnovu, uz smanjenje stopa oporezivanja.

Važan dio reforme javne uprave u BiH jeste razvoj i jačanje sistema i procedura javne unutrašnje finansijske kontrole (PIFC). Uvođenje PIFC-a je preduslov za prenos upravljanja pretpristupnim fondovima EU. Krajem maja 2016. godine stupio je na snagu Zakon o finansijskom upravljanju i kontroli (FUK), kojim su utvrđeni jedinstveni kriteriji za uspostavu, funkcionisanje i izvještavanje o finansijskom upravljanju i kontroli za cjelokupan javni sektor u FBiH. Usvajanjem Zakona o FUK zaokružen je zakonski okvir za uspostavu PIFC u FBiH.

Također je utvrđen novi Zakon o bankama, koji treba da doprinese razvoju finansijskog tržišta. Novim Zakonom planiraju se urediti područja koja su se u poslovanju banaka pokazala manjkavim, te podići otpornost pojedine banke, kao i cjelokupnog bankarskog sistema.

Zdravstvenim osiguranjem na nivou Federacije BiH u 2016. godini obuhvaćeno je 1.992.102 osiguranih lica ili 90,61% stanovništva.

Bruto domaći proizvod na nivou BiH bilježi rast u 2016. godini. Prema pokazateljima Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP proizvodnim pristupom za 2016. godinu nominalno iznosi 29.899 miliona KM i u odnosu na 2015. godinu viši je za 4,6%, dok realni rast iznosi 3,1%.

I u FBiH, u 2016. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod na nivou FBiH za 2016. godinu iznosi 19.537 mil. KM¹. Nominalna stopa rasta iznosi 4,5%, dok je realna stopa rasta 2,9%.

Struktura učešća djelatnosti po standardnoj klasifikaciji u BDP-u FBiH u 2016. godini ista je kao i prethodne godine. Najznačajnije učešće imaju sektor trgovine i prerađivačka industrija u procentu od 14,4%, odnosno 13,2%. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a, dok je najmanje učešće sektora administrativnih djelatnosti u procentu od 1,0%.

Obim industrijske proizvodnje bilježi rast u 2016. godini za 2,6%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je proizvodnja u prerađivačkoj industriji, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila viša za 2,8% u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast proizvodnje zabilježen je u sektoru rudarstva za 5,7%, te blagi rast u sektoru snabdijevanja električnom energijom i plinom za 0,4%.

Ukupni javni prihodi i primici u FBiH u izvještajnom periodu (konsolidovani podaci budžeta svih nivoa vlasti u FBiH) iznose 8.017 mil KM i u odnosu na prethodnu godinu viši su za 483 mil KM, dok ukupni javni rashodi i izdaci iznose 7.485 mil KM i viši su za 217 mil KM u odnosu na prethodnu godinu. Ostvaren je višak prihoda nad rashodima u iznosu od 532 mil KM. Povećanje javnih prihoda je prvenstveno posljedica rasta prihoda od poreza, naročito od indirektnih poreza.

Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 762 mil KM i podjednako se odnose na primitke od dugoročnog i kratkoročnog zaduživanja. Međutim, otplate kredita i zajmova su iznosile 992 mil. KM, što je više za 230 mil KM u odnosu na primljene kredite i zajmove.

Stoga je ukupan rezultat u 2016. godini u javnim financijama Federacije BiH pozitivan sa ostvarenim viškom prihoda nad rashodima u iznosu od 302 mil KM.

Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2016. godini iznosi 38,3%, što predstavlja poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu, kada je učešće iznosilo 38,9%.

U 2016. godini u ukupnom financiranju javne potrošnje, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 17,7% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 22,8% BDP-a.

Prihodi od doprinosa za penziono osiguranje bilježe rast za 4%, prihodi od doprinosa za zdravstveno osiguranje rast za 5%, prihodi od poreza na dohodak su veći za 9%, a prihodi od poreza na dobit za 7,2%.

Ukupni prihodi i primici i primljeni krediti federalnog budžeta iznose 2.373,7 mil. KM i viši su za 4% u odnosu na izvršenje 2015. godine.

¹ Prvi rezultati FZS, Saopštenje 10.1.1

Primljeni krediti i zajmovi iznose 563 mil. KM (14% manje u odnosu na prethodnu godinu), dok otplate kredita iznose 886,6 mil. KM što je više za 8,7% nego 2015. godine i što je veoma dobar trend.

Trend izdvajanja za plaće i naknade zaposlenim u javnom sektoru FBiH, kao procenat BDP-a, posljednjih godina je opadajući. U periodu od 2012. – 2015. godine najveća izdvajanja su bila 2012. godine (9,4%), dok su u izvještajnoj godini izdvajanja za plaće i naknade na nivou od 8,5% BDP-a.

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2016. godine iznosi (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) 6.523,72 mil. KM, od čega se 80,5% odnosi na vanjski i 19,5% na unutarnji dug. U odnosu na kraj 2015. godine ukupan dug je niži za 0,2% ili 13,44 mil. KM.

U 2016. godini povećan je i unutrašnji i vanjski dug svih nivoa vlasti u FBiH (Federacije, kantona i lokalnih zajednica). Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu 2012. - 2015. godine imao tendenciju rasta, te je sa 31,5% 2012. godine porastao na 35% na kraju 2015. godine. U izvještajnoj godini, odnos ukupnog duga prema BDP-u se smanjio na 34%. Ovaj pad je uzrokovan blagim padom vanjskog duga.

Banke u FBiH su u 2016. godini ostvarile profit u iznosu od 173 mil KM, što predstavlja najbolji rezultat od 1996. godine. Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je njih 13 u iznosu od 212 mil. KM, dok su negativan rezultat ostvarile dvije banke u iznosu od 38,5 mil. KM.

U strukturi kredita, učešće kredita stanovništvu iznosilo je 48,7% (-0,4 p.p) u ukupnim kreditima, dok je učešće kredita privatnim preduzećima iznosilo 46,9% (+1 p.p). Kreditni plasmani čine najveću stavku aktive banaka sa učešćem od 66,8% u ukupnoj aktivi.

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2016. godini se povećao i na izvoznoj i na uvoznoj strani. Ostvareni izvoz veći je za 1,8%, a ostvareni uvoz za 2,3%. Procenat pokrivenosti uvoza izvozom iznosi 57,3% i niži je u odnosu na 2015. godinu kada je pokrivenost iznosila 57,6%.

Trgovinski deficit Federacije BiH ostvaren je u iznosu od 4.665,6 mil. KM, što je za 9,2 mil. KM ili 2,9% više u odnosu na trgovinski deficit u 2015. godini.

Analizirajući službene podatke EUROSTAT-a, zavoda za statistiku zemalja jugoistočne Evrope, te podatke entitetskih ureda za statistiku u BiH za 2015. godinu, vidljivo je da je produktivnost FBiH dostigla nivo 32,78% EU 28 prosjeka.

U 2016. godini zabilježen je prosječan pad potrošačkih cijena po stopi od 1,1%. Kretanja potrošačkih cijena u periodu 2012. - 2016. godine ukazuju na opadajući trend tokom cijelog perioda.

U izvještajnom periodu zabilježen je blagi pad neto plaća u FBiH. Prosječna neto plaća po zaposlenom radniku u FBiH iznosila je 839 KM, ili 1,1% manje u odnosu na prethodnu godinu. Stopa realnog rasta plaća u FBiH iznosila je 2,2%.

Prosječan broj zaposlenih u Federaciji BiH u 2016. godini iznosio je 457.974 radnika, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 7.853 uposlenika ili 1,7%. Broj zaposlenih u

1991. godini na području koje danas pripada Federaciji BiH iznosio je 631.020, što govori da je nivo zaposlenosti u 2016. godini dostigao 72,6% nivoa iz 1991. godine.

Prosječan broj nezaposlenih osoba u Federaciji BiH u 2016. godini iznosio je 377.854, što je manje za 12.350 osoba ili 3,2%, u odnosu na prethodnu godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost) u 2016. godini iznosila je 45,2%, a u 2015. godini je iznosila 46,4% (mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na radnu snagu). Jedan od najbitnijih uzroka visoke nezaposlenosti je odsustvo strukturnih reformi i neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta.

Stopa anketne nezaposlenosti u Federaciji BiH u 2016. u odnosu na 2015. godinu (prema dokumentu Anketa o radnoj snazi za 2016. godinu - obuhvaćeno 6.121 domaćinstvo u Federaciji BiH), bilježi pad od 3,5 p.p i iznosi 25,6% (takođe predstavlja odnos broja nezaposlenih prema anketi i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 3 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti prosjeka EU 28 (8,5%).

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2016/17 godini iznosi 188.430 učenika, što je manje za 1.764 učenika u odnosu na prethodnu godinu i manje za 18.736 učenika u odnosu na 2011/12 godinu. Broj učenika na jednog nastavnika i prosječan broj učenika u odjeljenju u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja.

Broj učenika u srednjim školama se i dalje smanjuje. U FBiH, u školskoj 2016/17 godini, broj učenika u srednjim školama u odnosu na prethodnu godinu je smanjen za 5.037 učenika ili 5,73%.

Tokom 2016. godine, na cestama FBiH se dogodila 29.321 prometna nesreća, što je za 1,7% više u odnosu na 2015. godinu. Od 2012. godine zabilježen je negativan trend, što je dovoljan pokazatelj da nije mnogo učinjeno na povećanju sigurnosti saobraćaja. Ukupan broj poginulih osoba u prometnim nesrećama u 2016. godini je iznosio 188, što je za 2 osobe više nego prethodne godine, dok je broj povrijeđenih lica veći za 316.

Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 27.243 zaposlenika, u privatnim 4.297 zaposlenika, i zavodima zdravstvenog osiguranja 863 zaposlenih. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 23.586 radnika ili 72,79%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.954 ili 24,54% i na radnike u zavodima zdravstvenog osiguranja 863 ili 2,663%. Broj zaposlenih u zdravstvenim ustanovama je povećan za 3,58%. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim uslugama je povećan za 25,3%. Broj medicinskih radnika je povećan za 4,7%, a administrativnih i tehničkih za 0,4%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je povećan za 3,6%.

Preliminarni podaci FZZOIR pokazuju kako ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2016. godini iznose 1.825.802.461 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 1.809.161.608 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 16.640.853 KM. Prihodi su povećani za 8,92% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima u 2016. godini, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.323.896.346 i povećani su za 6,8% u odnosu na 2015. godinu.

Ukupan kapital u zdravstvenim ustanovama iskazan je u iznosu od 685.220.488 KM i povećan je za 3,4% ili 22.235.352 KM u odnosu na prethodnu godinu. Posljednjih godina,

sve do 2016.godine, vrijednost kapitala se umanjivala svake godine zbog gubitaka koji su se pokrivali na teret kapitala.

U izvještajnom periodu, u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama ostvaren je dobitak u iznosu od 34,6 mil. KM što je veliki napredak imajući u vidu da akumulirani gubitak javnih zdravstvenih ustanova i zavoda zdravstvenog osiguranja sa 2015. godinom iznosi 301,3 mil. KM.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2016. godine iznosio je 409.335, što je za 1,8% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2010. – 2016. broj penzionera kontinuirano je rastao po prosječnoj stopi od 2%. Starija populacija (65+) čini oko 10,32% ukupnog stanovništva FBiH. U izvještajnom periodu, penzioneri FBiH čine 17,54% ukupne populacije.

U decembru 2016. godine prosječna penzija je iznosila 368,93 KM, što je zanemarljiv rast od 0,8% u odnosu na decembar 2015. godine. Minimalna penzija je iznosila 326,17 KM i zadržana je na istom nivou kao i u decembru 2015. godine. U decembru 2016. godine evidentirano je 510.309² osiguranika što je rast od 5,6% u odnosu na 2015. godinu.

I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja zaposlenih i broja penzionera. U 2016. godini, ovaj odnos je iznosio 1:1,25 što ugrožava ekonomsku održivost penzijskog sistema. Slična situacija je i u zemljama regije. U 2015. godini u Hrvatskoj odnos broja zaposlenih i broja penzionera je 1:1,22, Sloveniji (1,38), Srbiji (1,4), Crnoj Gori (1,65) i Makedoniji koja je u tom pogledu mnogo bolja od nas (1,8).

Ukupno ostvareni prihodi³ Zavoda za PIO FBiH u 2016. godini iskazani su u iznosu od 1.889.988.001 KM i veći su u odnosu na prethodnu godinu za 2,66%. U strukturi prihoda, na prihode od doprinosa se odnosi 1.646.774.849 (87,1%), na transfere i dotacije iz budžeta Vlade FBiH 238.037.489 KM (12,6%) i ostale prihode 5.175.663 KM (0,3%).

Ukupni rashodi i izdaci⁴ u financijskim izvještajima su iskazani u iznosu od 1.992.829.756 KM i veći su za 6,2% u odnosu na prethodnu godinu. U strukturi rashoda i izdataka, na troškove isplate penzija se odnosi 1.612.010.405 KM ili 80,89 %, doprinose za zdravstveno osiguranje penzionera 21.870.612 KM (1,1%), isplate naknada za tjelesno oštećenje 1.921.767 KM (0,1%), rashode vezane za isplatu penzija 11.866.246 KM (0,6%), i kapitalne izdatke 1.324.160 KM (0,07%). Na ime penzija koje se financiraju iz Budžeta FBiH isplaćeno je 252.020.463 KM, što je za 17,9% više u odnosu na prethodnu godinu.

Do kraja 2016. godine prava na financiranje ostvarilo je 47.804⁵ osoba sa (neratnim) invaliditetom što je za 2,5% više u odnosu na prethodnu godinu. Za financiranje ovih korisnika iz federalnog budžeta je izdvojeno 137.721.647,20 KM. U periodu 2012. - 2016. godina, broj osoba sa neratnim invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 6,6%.

U Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.903 korisnika, što je za 4,7% manje u odnosu na 2015. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2012.-2016. godina, iznosila je -8,1%. Za financiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 36,81 milion KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 25,98 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30%

² Izvor podataka FZMIO/PIO, a prema evidencijama Jedinstvenog sistema Porezne uprave FBiH, stanje 31.12. 2016.

³ Prihodi bez primitaka (primici su iskazani u ukupnom iznosu od 64.531.025 KM, a odnose se na primitke od prodaje stalnih sredstava i primitke od domaćih financijskih institucija-kredit) - Podaci FZMIO/PIO za 2016. godinu.

⁴ Uključuju izdatke koji se odnose na izdatke za nabavku stalnih sredstava i otplaćedomaćim financijskim institucijama (kredit) - Podaci FZMIO/PIO za 2016. godinu.

⁵ Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike

sredstava, u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom, obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2016. godine ukupan broj korisnika⁶ prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 87.776 od čega se na lične invalidnine odnosi 47.190 korisnika, a na porodične invalidnine 40.586 korisnika. Ovaj broj je uvećan sa korisnicima, koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca (1.893), tako da je ukupan prosječan broj u 2016. godini iznosio 89.669 korisnika prava, što je za 1,84% manje u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2012. - 2016. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opadao je po prosječnoj stopi od 2,1%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat provedene revizije, prestanka prava i smanjenja isplata iz razloga smrti, prestanka školovanja, kao i prestanka prava u postupcima inspekcijuskog nadzora.

U 2016. godini isplaćeno je ukupno 288,39 mil. KM po osnovu navedena dva zakona. Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava, tako da je isplaćeno 2.211.050,65 KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu.

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), procenat siromašnih domaćinstava ostao je isti kao i 2011. godine, 16,0%, a takođe nije se promijenio ni procenat siromašnih pojedinaca kojih je bilo 17,1%. Djeca su najranjiviji dio društva jer ne mogu sama unaprijediti svoj položaj. Stopa siromaštva kod domaćinstava sa troje i više djece iznosi 21,4%.⁷ Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2015⁸. godini opao je za 3% u odnosu na 2014. godinu i iznosio je 76.635, što čini 24% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite.

1.2. Pregled preporuka

Tabela 1.

CILJ	PREPORUKE	
MAKROEKONOMSKA STABILNOST	U dugoročnom periodu, sa 38,3% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a.	Donijeti novi, fleksibilniji kolektivni ugovor sa sindikatom zaposlenih u organima uprave FBiH kako bi isti bio primjeren teškoj finansijskoj situaciji budžeta Vlade FBiH.
	U dugoročnom periodu plaće u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,5%, dovesti na nivo 7,5% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,2% BDP-a.	Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda smanjenjem tekuće potrošnje i povećanjem javnih investicija.
	U saradnji sa međunarodnim institucijama, uraditi analizu maksimalnog broja zaposlenih u javnom sektoru na svim nivoima vlasti.	Nastaviti sa striktnom zabranom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade).
	Donijeti jedinstveni srednjoročni program racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru (budžetski i vanbudžetski korisnici) svih nivoa vlasti u FBiH.	Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija i telekomunikacije, komunalne usluge.

⁶ Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Pregled korisnika prava lične i porodične invalidnine po kantonima za 2016. godinu

⁷ Izvor: IBHI, Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća (Proširena anketa o potrošnji domaćinstava 2011 – Proračun autora)

⁸ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015. – zadnji raspoloživi podaci

	Unutar ADS FBiH uspostaviti centralni registar zaposlenih u FBiH koji će obuhvatiti zaposlene svih nivoa vlasti (federalni, kantonalni, lokalni i fondovi) i kontinuirano pratiti broj zaposlenih sa ciljem bolje preraspodjele poslova i zadataka i kontrole novog zapošljavanja.	Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove.
		Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plaća u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plaće u organima uprave.
KONKURENTNOST	Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip).	Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu.
	Izvršiti reviziju stečajnog zakonodavstva u cilju skraćivanja stečajnog postupka i opstanka zdravih dijelova privrednih subjekata.	Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja.
		Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulisati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate.
	Djelimična privatizacija BH Telekoma, sa ciljem povećanja konkurentnosti.	Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.
ZAPOŠLJAVANJE	Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima.	Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP
	Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika.	Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP.
	Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.	Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje.
		Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno“.
	Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja.	Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada.
	Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencije nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.).	Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke FBiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa).
	Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firmi.	Predefinisati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje.
	Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona.	Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.
ODRŽIV - RAZVOJ OPRI VRED	Hitno donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona.	Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mlijeka.

		Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH.	Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima.
		U skladu sa mogućnostima, povećati poticajna sredstva za primarnu poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju u skladu Zakonom o poljoprivredi, te poboljšati efikasnost poticaja, kako bi se povećala proizvodnja prehrambenih proizvoda i smanjio uvoz istih.	Unaprijediti statistički sistem u FBiH koji bi pružao jasno razdvojene informacije između ruralnih i urbanih područja u pogledu infrastrukture, stanovništva, zaposlenosti, obrazovanja, zdravlja i drugih oblasti.
		Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju.	Opremiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta.
		Bolje uvezati primarnu poljoprivrednu proizvodnju i preradu hrane te dobro planirati i sinhronizirati aktivnosti koje bi se usmjerile na razvoj oba dijela sistema.	Stvoriti preduslove za izdavanje potrebnih dozvola poljoprivrednim proizvođačima, te pojednostaviti procedure za dobijanje istih, svako u okviru svoje nadležnosti (kantoni, općine).
OKOLIŠ I ENERGIJA	Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetskih resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije.	Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH i u nevladnom sektoru.	
	Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH.	Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspekcijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi. Zakonski uskladiti geološka istraživanja na području Federacije Bosne i Hercegovine da bi se istraživanje i korištenje mineralnih sirovina radilo planski i kontrolisano.	
	Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektroenergetske projekte.	Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka.	
	Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina.	Dosljedno i efikasno pratiti implementaciju Strategije upravljanja vodama FBiH na federalnom, kantonalnom i opštinskom nivou.	
	Kroz proces približavanja EU, usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU.	Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU.	
TRANSPORT I KOMUNIKACIJE	Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu.	Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti privrede.	
	Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o finansijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za	Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture.	

		ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća.	
		Izraditi studiju isplativosti izgradnje dionice pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd.	Obezbjediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.
SOCIJALNA UKLJUČENOST	SOC.POL. U FUNKCIJI ZAPOSŁJAVANJA	Reformisati sisteme socijalne zaštite (u konsultacijama sa Svjetskom bankom i MMF-om), uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne financira iz doprinosa.	Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora.
		Uspostavljanje baze podataka svih korisnika socijalnih davanja u FBiH i kantonima.	
		Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa.	Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora financiranja.
	POLOŽAJ PORODICA SA DJECOM	Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama).	Donijeti izmjene Zakona o zaštiti porodica sa djecom kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH.
		Definisati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja.	Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.
	OBRAZOVANJE	Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBiH.	Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca.
		Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa.	Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškolovavanja, usavršavanja i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta.
		Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika.	Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih.
		Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika.	U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba.
		Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju.	Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacijski sistem za upravljanje obrazovanjem.
Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive		Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.	

		grupe.	
ZDRAVSTVO		Provesti kontinuiranu profesionalnu edukaciju zaposlenih, posebno unaprijediti znanja i vještine upravljačkih struktura svih nivoa (top menadžer, strateški i operativni nivo).	Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteta u zdravstvenom sektoru.
		Ograničiti troškove zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora i zaustavljanja trenda negativnog finasijskog rezultata.	Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja.
		Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih.	U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova.
		Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i dosljedno vršiti prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspeksijskih službi.	Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteta odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups).
		Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama.	Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije.
		Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja.	Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled.
		Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja.	Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH.
		Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštedi istih.	
		Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama.	
PENZIONA POLITIKA		Zamrzavanje troškova za privilegovane penzije i smanjenje opcija prijevremenog penzioniranja za rizična zanimanja, uvođenje razumnih sankcija za prijevremeno penzioniranje i bonusa za kasnije penzionisanje kako bi se produžila dob za efektivno penzioniranje i uvođenje održivog indeksiranja primanja.	Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu.
			Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.

POLOŽAJ OSOBA SA INVALIDITETOM	Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i evidencije u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržištu rada u FBiH i kantonima.	Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta.
	Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije.	Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo.
	Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom;	Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba. Bolje usmjeravanje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.

2. MAKROSTABILNOST

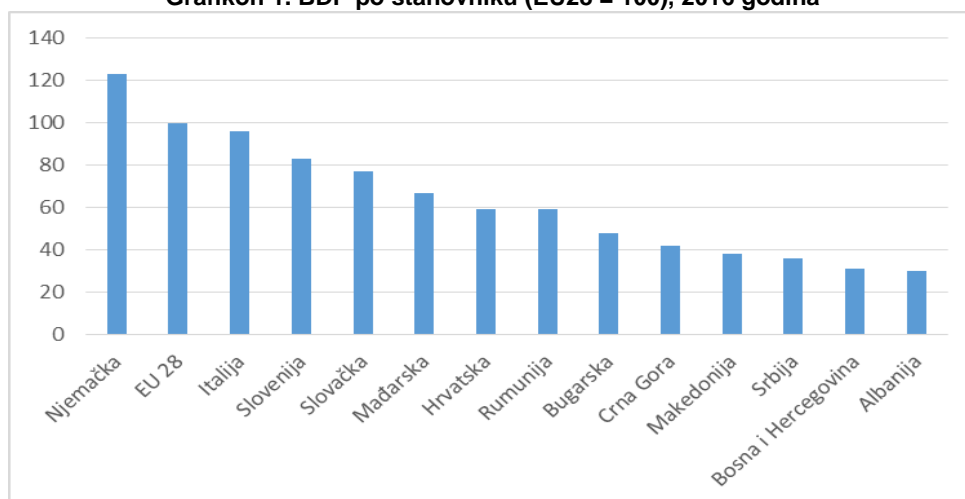
Visok nivo nezaposlenosti, javne potrošnje i javnog duga, te visok deficit budžeta i tekućeg bilansa, predstavljaju osnovne izazove u prevazilaženju makroekonomske nestabilnosti koja je primarni problem Bosne i Hercegovine i Federacije BiH.

2.1. Bruto domaći proizvod

Bruto domaći proizvod na nivou BiH bilježi rast u 2016. godini. Prema pokazateljima Agencije za statistiku BiH, procijenjeni BDP proizvodnim pristupom za 2016. godinu nominalno iznosi 29.899 miliona KM i u odnosu na 2015. godinu viši je za 4,6%, dok realni rast iznosi 3,1%.

Zajedno sa Albanijom, Bosna i Hercegovina ima najniži BDP po stanovniku u poređenju sa zemljama okruženja i zemljama EU28.

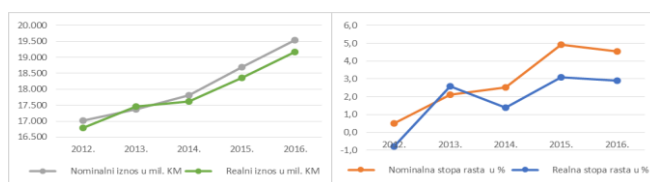
Grafikon 1. BDP po stanovniku (EU28 = 100), 2016 godina

Izvor: (Eurostat, 2016); Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH, u 2016. godini, zabilježen je rast bruto domaćeg proizvoda. Ostvareni nominalni bruto domaći proizvod iznosi 19.537 mil. KM⁹. Nominalna stopa rasta iznosi 4,5%, dok je realna stopa rasta 2,9%. U periodu 2012. - 2016. godine ostvaren je prosječan godišnji rast BDP-a u procentu od 3,5%.

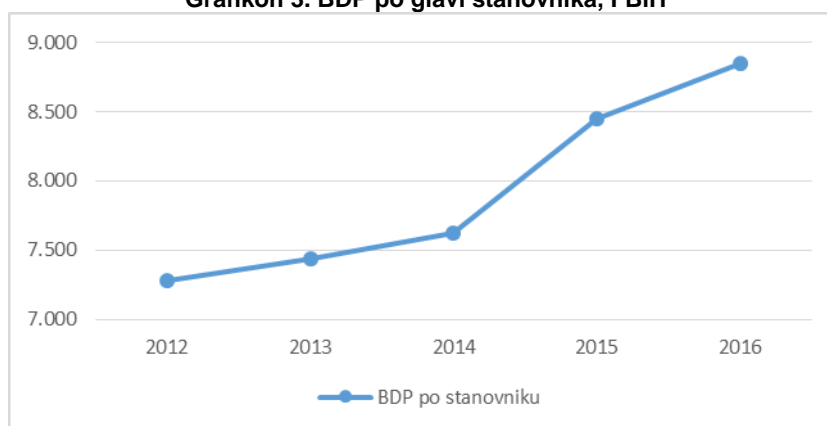
Grafikon 2. Iznos BDP-a FBiH u mil KM (lijevo), stope rasta BDP-a u % (desno)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U posmatranom periodu od 2012. do 2016. godine, BDP po glavi stanovnika u FBiH je u stalnom rastu. BDP po glavi stanovnika je u 2016. godini iznosio 8.855 KM.¹⁰ Poređenje BDP-a po glavi stanovnika u entitetima ukazuje na viši nivo u FBiH u odnosu na RS (8.231 KM¹¹).

Grafikon 3. BDP po glavi stanovnika, FBiH

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

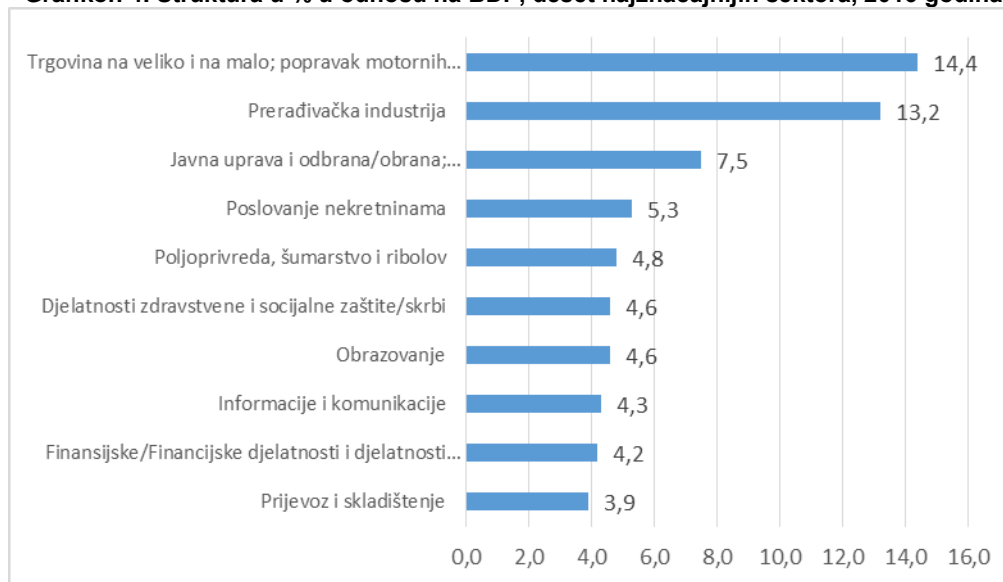
⁹ Prvi rezultati FZS, Saopštenje 10.1.1

¹⁰ Prisutno stanovništvo, procjena sredinom godine iznosi 2.206.231 stanovnika u FBiH (FZS).

¹¹ Republički zavod za statistiku je izradio procjenu broja stanovnika na osnovu Popisa stanovništva 2013. godine. Procjena stanovništva za 2016. godinu iznosi 1.157.516 stanovnika.

Struktura učešća djelatnosti po standardnoj klasifikaciji u BDP-u FBiH identična je kao i prethodne godine. Najznačajnije učešće imaju sektor trgovine i prerađivačka industrija u procentu od 14,4%, odnosno 13,2%. Javna uprava i odbrana, te poslovanje nekretninama i dalje zauzimaju značajan udio BDP-a, dok je najmanje učešće sektora administrativnih djelatnosti u procentu od 1,0%.

Grafikon 4. Struktura u % u odnosu na BDP, deset najznačajnijih sektora, 2016 godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

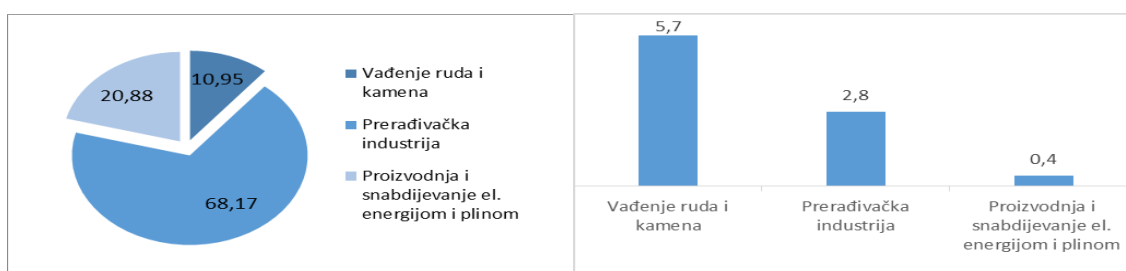
Unutar deset najznačajnijih sektora, najviši realni rast bilježi sektor Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov (8,9%), a zatim sektor finansijske djelatnosti (6,7%).

2.2. Industrija

Obim industrijske proizvodnje bilježi rast u 2016. godini za 2,6%. Detaljnija analiza industrijske proizvodnje pokazuje da je proizvodnja u prerađivačkoj industriji, koja po strukturi ima najveći udio u ukupnoj industriji, bila viša za 2,8% u odnosu na prethodnu godinu. Rast proizvodnje zabilježen je i u sektoru rudarstva za 5,7% te blagi rast u sektoru snabdijevanja električnom energijom i plinom za 0,4%.

Struktura industrijske proizvodnje nije se značajnije mijenjala pa i dalje najveće učešće ima prerađivačka industrija, zatim proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, te rudarstvo.

Grafikon 5. Struktura industrijske proizvodnje u % (lijevo), stope rasta proizvodnje u % (desno), 2016/2015

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Učešće fizičkog obima industrijske proizvodnje po kantonima pokazuje da najveće učešće imaju Tuzlanski kanton, Kanton Sarajevo i Zeničko-dobojski kanton.

Najveći rast industrijske proizvodnje unutar Federacije BiH zabilježen je u Bosansko-podrinjskom kantonu za 15,2% i Kantonu 10 za 14,9%, dok je najveći pad zabilježen u Hercegovačko-neretvanskom kantonu za 3,5%.

Tabela 2. Industrijska proizvodnja po kantonima

Kanton	Indeks	
	2015/2014	2016/2015
Unsko – sanski	100,3	106,5
Posavski	101,5	105,8
Tuzlanski	99,8	106,6
Zeničko - dobojski	101,5	97,9
Bosansko - podrinjski	101,8	115,2
Srednjobosanski	106,2	104,6
Hercegovačko - neretvanski	101,3	96,5
Zapadno - hercegovački	105,2	104,4
Kanton Sarajevo	98,2	97,5
Kanton 10	119,4	114,9
Federacija BiH	102,2	102,6

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016); Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)
Izračun učešća kantona urađen je preko ponder mase indeksa rasta 2016/2015

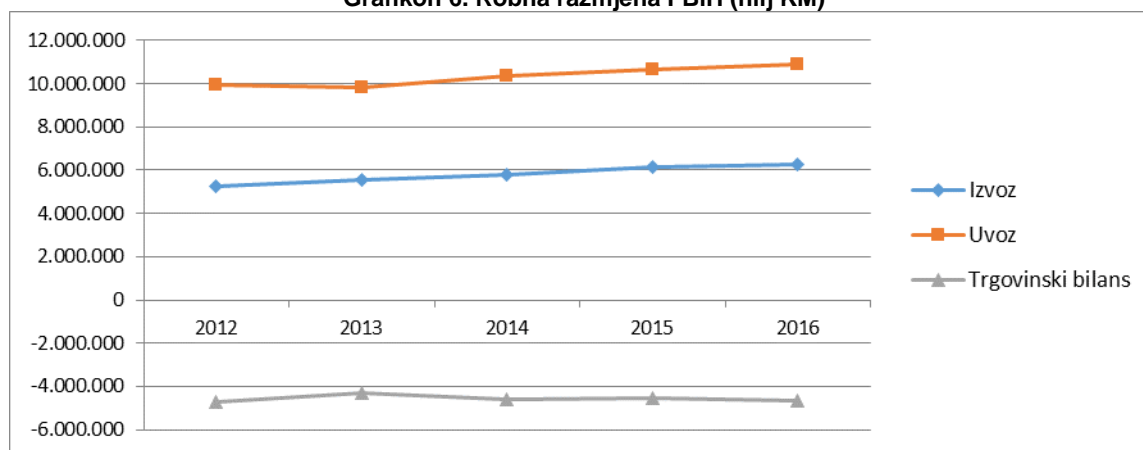
2.3. Vanjska trgovina

Obim robne razmjene Federacije BiH sa inostranstvom u 2016. godini se povećao i na izvoznoj i na uvoznoj strani. Ostvareni izvoz veći je za 1,8%, a ostvareni uvoz za 2,3%.

Procenat pokrivenosti uvoza izvozom iznosi 57,3% i niži je u odnosu na 2015. godinu kada je pokrivenost iznosila 57,6%. Učešće Federacije BiH u ukupnom izvozu BiH iznosilo je 66,5%, što predstavlja pad u odnosu na prethodnu godinu kada je učešće iznosilo 68,4%. Učešće Federacije BiH u ukupnom uvozu BiH iznosi 67,7%, dok je učešće u 2015. godini iznosilo 67,4%.

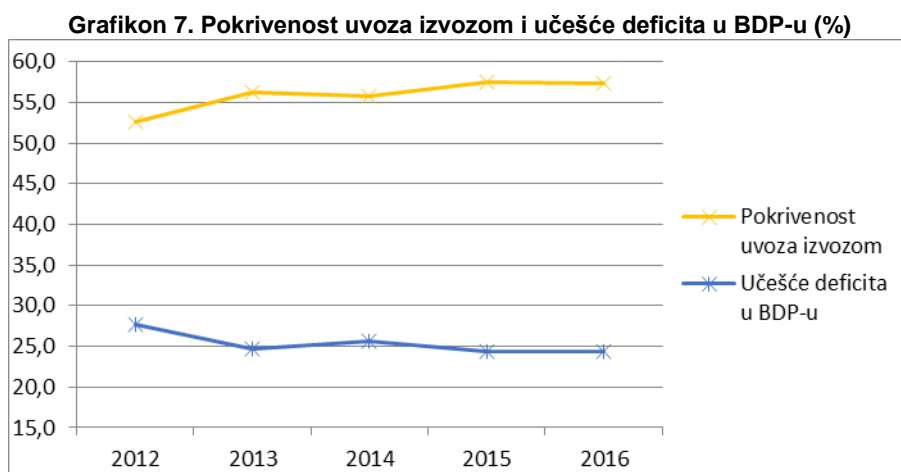
Trgovinski deficit Federacije BiH ostvaren je u iznosu od 4.665,6 mil. KM, što je za 9,2 mil. KM ili 2,9% više u odnosu na trgovinski deficit u 2015. godini.

Grafikon 6. Robna razmjena FBiH (hilj KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Učešće trgovinskog deficita u BDP-u FBiH iznosi 24,3%, što je na istom nivou kao i prethodne godine. Najnepovoljnije učešće trgovinskog deficita u BDP-u bilo je 2008. godine kada je ovaj procenat iznosio 42,9%.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Vanjskotrgovinska razmjena po kantonima pokazuje da je uvoz najviši u Kantonu Sarajevo, Zeničko-dobojskom i Tuzlanskom kantonu. Najviši izvoz ostvaren je u Zeničko-Dobojskom i Tuzlanskom kanton. U odnosu na prethodnu godinu, uvoz je najviše porastao u Posavskom i Unsko-sanskom kantonu, dok je izvoz najviše porastao u Hercegovačko-neretvanskom i Unsko-sanskom kantonu.

Bosansko-podrinjski kanton je jedini kanton koji je ostvario vanjskotrgovinski suficit (pokrivenost uvoza izvozom je 169,5%). Najveći doprinos u izvozu u Bosansko-podrinjskom kantonu čine industrijski proizvodi.

Tabela 3. Robna razmjena po kantonima, 2016 godina

Kanton	Vrijednost u hilj. KM		Indeks 2016/2015		Pokrivenost uvoza izvozom u %	Trgovinski bilans u hilj. KM
	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz		
Unsko - sanski	261.146	351.554	109,5	115,8	74,3	- 90.408
Posavski	101.923	177.882	102,3	117,0	57,3	- 75.959
Tuzlanski	1.269.084	1.546.718	105,7	100,0	82,1	- 277.634
Zeničko - dobojski	1.582.287	1.648.457	97,1	102,1	96,0	- 66.171
Bosansko - podrinjski	150.485	88.807	105,7	102,7	169,5	+ 61.679
Srednjobosanski	702.350	932.042	106,7	101,9	75,4	- 229.692
Hercegovačko - neretvanski	651.641	1.098.128	111,0	102,8	59,3	- 446.487
Zapadno - hercegovački	402.257	1.196.549	80,8	96,5	33,6	- 794.291
Kanton Sarajevo	1.039.432	3.669.805	103,4	102,7	28,3	- 2.630.373
Kanton 10	95.860	155.335	112,1	102,0	61,7	- 59.475

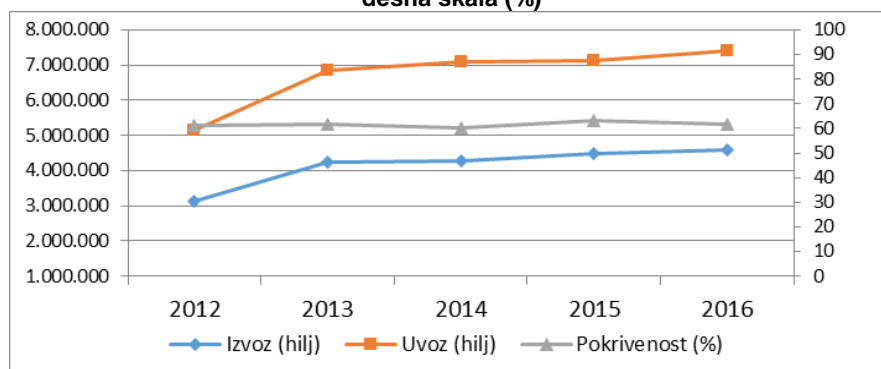
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U izvještajnoj godini, najveći trgovinski partneri FBiH su bile zemlje EU28 i zemlje potpisnice CEFTA Sporazuma.

Učešće robne razmjene sa zemljama EU28 u ukupnoj robnoj razmjeni je gotovo na istom nivou kao i prethodne godine. Učešće izvoza u EU28 u ukupnom izvozu FBiH iznosi 73%, a učešće uvoza se povećalo sa 67% na 68% ukupnog uvoza FBiH.

Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje EU28 iznosi 62%, što predstavlja blago pogoršanje u odnosu na 2015. godinu, kada je pokrivenost iznosila 63%.

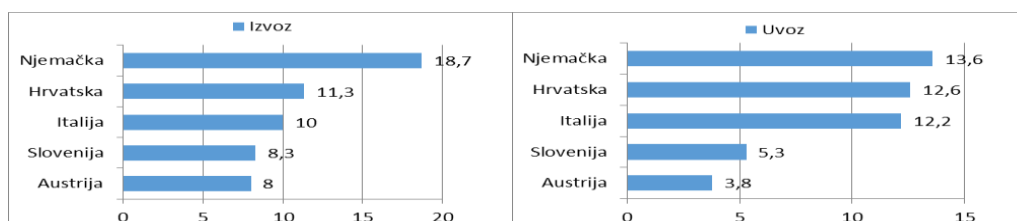
Grafikon 8. Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama EU28 (hilj KM), pokrivenost uvoza izvozom desna skala (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Najveći trgovinski partneri iz EU28 u 2016. godini su bile Njemačka (18,7% ukupnog izvoza i 13,6% ukupnog uvoza), Hrvatska (11,3% ukupnog izvoza i 12,6% ukupnog uvoza) i Italija (10% ukupnog izvoza i 12,2% ukupnog uvoza).

Grafikon 9. Učešće najvećih trgovinskih partnera iz EU28 u 2016 godini

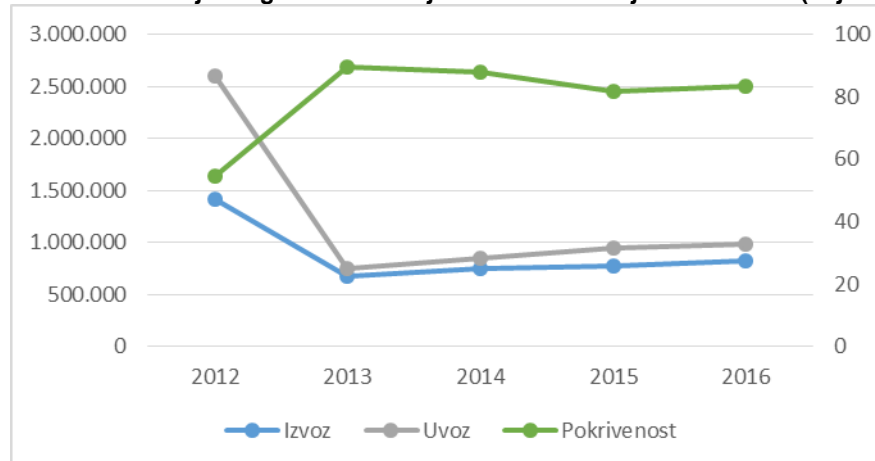

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Učešće robne razmjene sa zemljama CEFTA-e u ukupnoj robnoj razmjeni se povećalo u odnosu na 2015. godinu. Učešće izvoza u zemlje CEFTA-e u ukupnom izvozu FBiH iznosi 13,1%, dok uvoz čini 9% ukupnog uvoza FBiH. Pokrivenost uvoza izvozom u zemlje CEFTA iznosi 83,3%, što predstavlja rast pokrivenosti u odnosu na 2015. godinu, kada je pokrivenost iznosila 81,8%.

Najveći trgovinski partner iz CEFTA-e je Srbija (7,1% ukupnog izvoza i 7,7% ukupnog uvoza FBiH).

Grafikon 10. Vanjskotrgovinska razmjena FBiH sa zemljama CEFTA-e (hilj KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

2.4. Javne financije

Fiskalna pozicija zemlje utiče na stopu privrednog rasta. Visok fiskalni deficit i rastući javni i spoljni dug dovode do povećanja rizika zemlje i pogoršavanja njenog kreditnog rejtinga. Posljedice su više kamatne stope na zaduživanje države i privatnog sektora, što smanjuje investicije, a time i privredni rast. Veći rizik zemlje, zbog potencijalne makroekonomske nestabilnosti, takođe odbija strane direktne investicije i smanjuje domaće.

Prema posljednjim procjenama, agencija Standard & Poor's je procijenila kreditni rejting BiH sa B/stabilni izgledi, što predstavlja najslabiji rejting od svih zemalja regije.

Tabela 4. Pregled dugoročnog rejtinga pojedinih zemalja iz šireg okruženja

Standard & Poor's (2016)	
Slovenija	A/pozitivan
Rumunija	BBB-/stabilan
Mađarska	BBB-/stabilan
Bugarska	BB+/stabilan
Hrvatska	BB/stabilan
Makedonija	BB-/stabilan
Srbija	BB-/pozitivan
Crna Gora	B+/negativan
Albanija	B+/stabilan
BiH	B/stabilan

(Trading economics, 2017)

U cilju sticanja veće kredibilitnosti FBiH mora da vodi konzervativnu makroekonomsku politiku, a to podrazumijeva značajno smanjenje budžetskog deficita i javne potrošnje na srednji rok. To je jedini način da se dobije povjerenje stranih, a i domaćih investitora, obezbijede umjerene kamatne stope i tako da stimulans privrednom rastu.

Analiza javnih prihoda i rashoda u FBiH (zbirni podaci za FBiH, kantone, općine i fondove) u periodu 2009. – 2013. godine pokazuje da su rashodi uvijek prelazili ostvarene prihode. Prvi put je u 2014. godini ostvaren višak prihoda. U 2016. godini je takođe ostvaren višak prihoda nad rashodima i značajno je viši u odnosu na višak u prethodnoj godini.

Ukupni javni prihodi i primici iznose 8.017 mil KM i u odnosu na prethodnu godinu viši su za 483 mil KM, dok ukupni javni rashodi i izdaci iznose 7.485 mil KM i viši su za 217 mil KM u odnosu na prethodnu godinu. Ostvaren je višak prihoda nad rashodima u iznosu od 532 mil KM. Povećanje javnih prihoda je prvenstveno posljedica rasta prihoda od poreza, naročito od indirektnih poreza.

Primljeni krediti i zajmovi u izvještajnoj godini iznosili su 762 mil KM i podjednako se odnose na primitke od dugoročnog i kratkoročnog zaduživanja. Međutim, otplate kredita i zajmova su iznosile 992 mil. KM, što je više za 230 mil KM u odnosu na primljene kredite i zajmove.

Stoga je ukupan rezultat u 2016. godini u javnim financijama Federacije BiH pozitivan sa ostvarenim viškom prihoda nad rashodima u iznosu od 302 mil KM.

Tabela 5. Izvršenje Budžeta FBiH (svi nivoi vlasti) mil KM

		2012	2013	2014	2015	2016
I	Prihodi i primici	6.958	6.896	7.380	7.534	8.017
II	Rashodi i izdaci	7.127	6.912	7.266	7.268	7.485
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	-169	-16	114	266	532
IV (V-VI)	Neto financiranje	-57	-228	-48	-148	-230
V	Primljeni krediti i zajmovi	456	431	813	751	762
VI	Otplate kredita i zajmova	512	659	861	899	992
VII (III+IV)	Ukupan rezultat	-226	-244	66	118	302

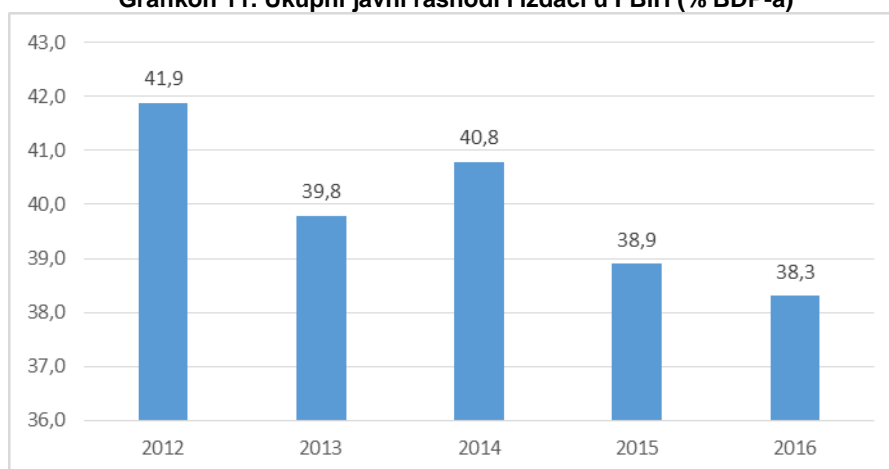
Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Nakon usvajanja Izvještaja o razvoju FBiH za 2012. godinu, Vlada FBiH je prihvatila preporuku iz Izvještaja koja se odnosi na smanjenje učešća javnih rashoda u BDP-u za 0,5% godišnje (ciljani procenat učešća je 35%).

Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u u 2016. godini iznosi 38,3%, što predstavlja poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu, kada je učešće iznosilo 38,9%.

Grafikon 11. Ukupni javni rashodi i izdaci u FBiH (% BDP-a)

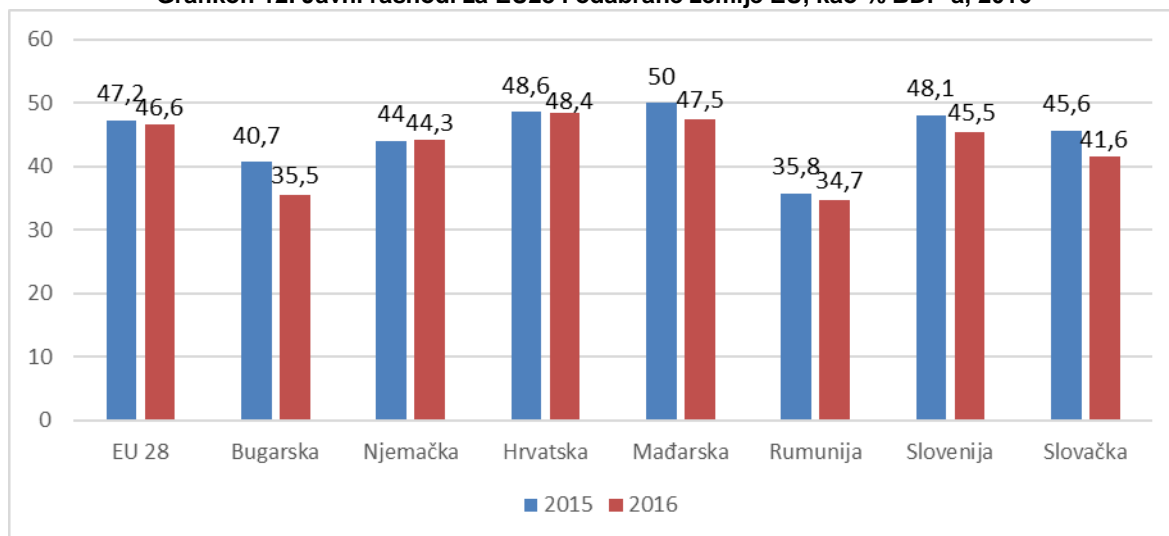
Izvor: (Federalno ministarstvo financija, obrada FZZPR, 2016)¹²

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

¹² Učešće ukupnih javnih rashoda u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Obim javnih rashoda FBiH u 2016. godini, kao procenat BDP-a, je ispod nivoa prosjeka EU28 (46,6). Obim javnih rashoda FBiH je iznad učešća nivoa javnih rashoda Rumunije i otprilike na nivou učešća Bugarske.

Grafikon 12. Javni rashodi za EU28 i odabrane zemlje EU, kao % BDP-a, 2016

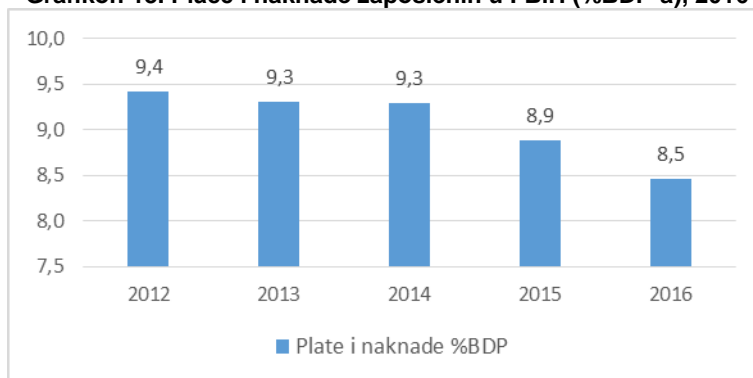

Izvor: (EUROSTAT, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Trend izdvajanja za plaće i naknade zaposlenim u javnom sektoru, kao procenat BDP-a, u posljednjih godina je opadajući. U periodu od 2012. – 2015. godine najveća izdvajanja su bila 2012. godine (9,4%), dok su u izvještajnoj godini izdvajanja za plaće i naknade na nivou od 8,5% BDP-a.

Grafikon 13. Plaće i naknade zaposlenih u FBiH (%BDP-a), 2016

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, obrada FZZPR¹³, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

2.5. Izvršenje budžeta FBiH

Analiza izvršenja budžeta Vlade FBiH u 2016. godini ukazuje na ostvareni pozitivan finansijski rezultat (suficit) u iznosu od 84,9 miliona KM.

¹³ Učešće plaća i naknada u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

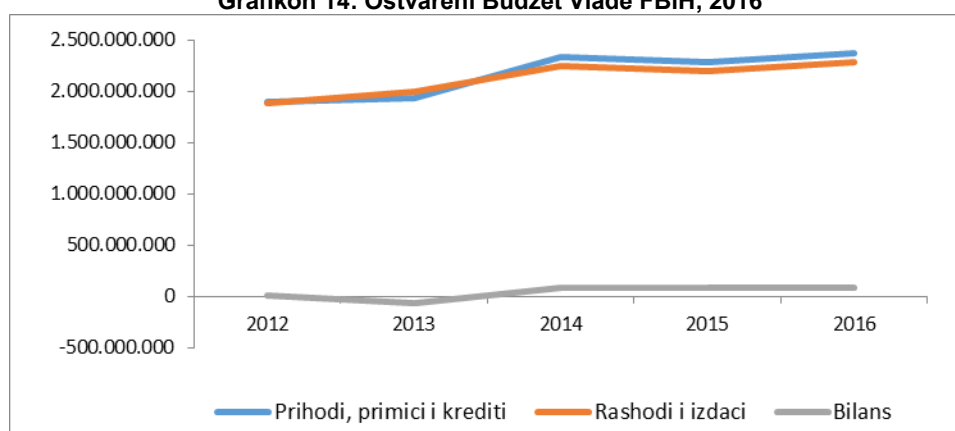
Tabela 6. Ostvareni Budžet Vlade FBiH, 000 KM

		2015	2016
I	Prihodi i primici	1.629.731	1.810.704
II	Rashodi i izdaci	1.376.121	1.402.208
III (I-II)	Razlika prihoda i rashoda	253.610	408.496
IV (V-VI)	Neto financiranje	-163.789	-323.529
V	Primljeni krediti i zajmovi	651.939	563.048
VI	Otplate kredita i zajmova	815.728	886.577
VII (III+IV)	Ukupan rezultat	89.821	84.968

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Ostvareni prihodi, primici i primljeni krediti i zajmovi iznose 2.373,7 mil. KM, što je 94% planiranih sredstava, a 4% više u odnosu na izvršenje u 2015. godini.

Grafikon 14: Ostvareni Budžet Vlade FBiH, 2016

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)

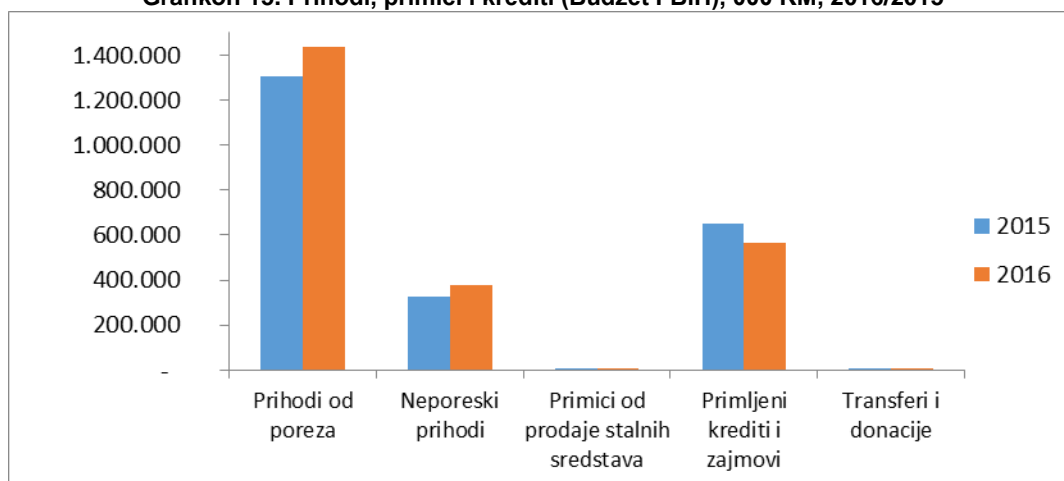
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prihodi od poreza ostvareni su u visini od 1.434,9 mil. KM. U odnosu na 2015. godinu viši su za 131,9 miliona KM, odnosno 10%. U poreskim prihodima, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 95,2%, prihodi od poreza na dobit 4,5%, a na prihode od ostalih poreza otpada 0,3%.

Neporezni prihodi ostvareni su u iznosu od 375,7 miliona KM i bilježe rast od 49,7 mil KM ili 15% u odnosu na prethodnu godinu. Razlog ovom rastu prvenstveno leži u rastu prihoda od poduzetničkih aktivnosti i imovine za 40 mil KM.

Po osnovu financiranja budžeta FBiH, primljeni zajmovi i krediti iznosili su 563 mil KM, što je za 14% manje nego prethodne godine, dok otplate kredita iznose 886,6 mil. KM što je više za 8,7%. Doznačena sredstva se odnose na zaduženje od MMF-a u iznosu od 102,5 mil KM, emitovane trezorske zapise u iznosu od 320,4 mil KM i emitovane dugoročne obveznice u iznosu od 139,9 mil KM.

Grafikon 15. Prihodi, primici i krediti (Budžet FBiH), 000 KM, 2016/2015

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Ukupno ostvareni rashodi, izdaci i otplate kredita i zajmova u 2016. godini iznosili su 2.288,8 miliona KM, što je 91% planiranog. U odnosu na izvršenje u prethodnoj godini, rashodi i izdaci bilježe rast od 4%. Najveći uticaj na rast rashoda imala je otplata vanjskog i unutrašnjeg duga.

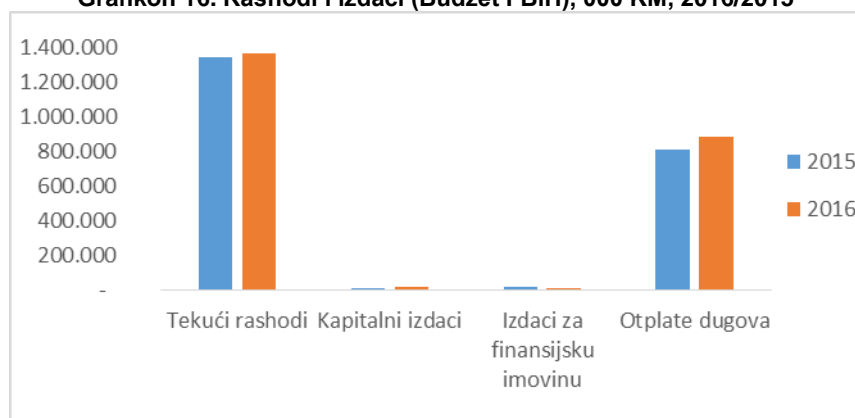
Tekući rashodi¹⁴ ostvareni su u iznosu od 1.367,5 mil KM i viši su za 19,2 mil KM ili 1% u odnosu na prethodnu godinu.

Kapitalni izdaci (nabavka stalnih sredstava i kapitalni transferi) izvršeni su u iznosu od 20,8 mil. KM, što je 49% od planiranog sa znatnim rastom od 71% u odnosu na 2015. godinu.

Izdaci za finansijsku imovinu izvršeni su u iznosu od 13,8 mil KM, što je niže za 11% u odnosu na 2015. godinu.

Na ime otplate duga u 2016. godini utrošena su sredstva u iznosu od 886,6 mil KM, od čega otplata vanjskog duga iznosi 391,1 mil KM, otplata unutrašnjeg duga 155,9 mil KM i otplata domaćeg pozajmljivanja iznosi 339,6 mil KM.

Grafikon 16. Rashodi i izdaci (Budžet FBiH), 000 KM, 2016/2015

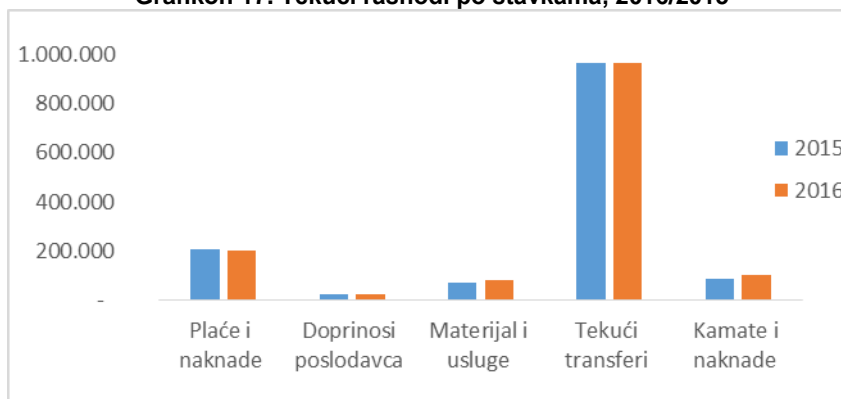
Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

¹⁴ Plaće i naknade, doprinosi poslodavca, materijalni izdaci, tekući transferi, kamate i naknade.

U sklopu tekućih rashoda, rashodi za plaće i naknade državnih službenika smanjeni su za 4,3 mil KM ili 2% u odnosu na prethodnu godinu. Niže izvršenje zabilježeno je na poziciji doprinosi poslodavca za 346 hilj KM ili 2%. Tekući transferi i drugi tekući rashodi su na istom nivou kao i prethodne godine.

S druge strane, materijalni troškovi bilježe rast za 8 mil KM ili 11%. Izdaci za kamate veći su za 15,5 mil KM ili 19%.

Grafikon 17. Tekući rashodi po stavkama, 2016/2015

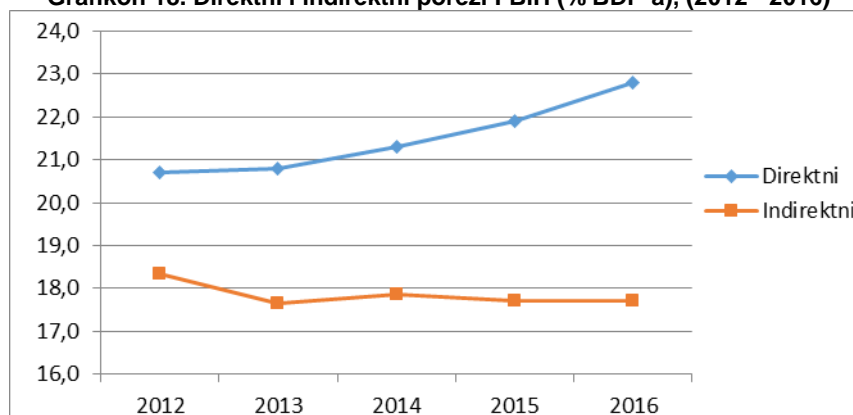
Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

2.6. Direktni i indirektni porezi

U 2016. godini u ukupnom financiranju javne potrošnje, prihodi od indirektnih poreza učestvuju sa 17,7% BDP-a, dok prihodi od direktnih poreza učestvuju sa 22,8% BDP-a.

U prethodnoj godini prihodi od indirektnih poreza učestvovali su sa 17,7% BDP-a, a prihodi od direktnih poreza sa 21,9% BDP-a.¹⁵

Grafikon 18. Direktni i indirektni porezi FBiH (% BDP-a), (2012 - 2016)

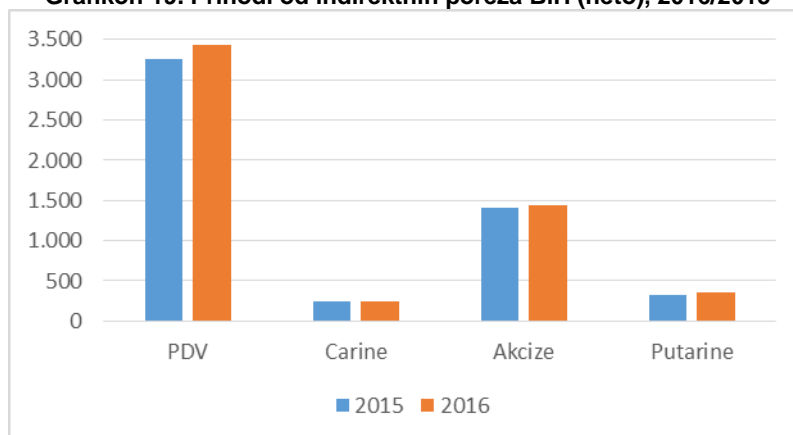
Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2016); (Porezna uprava FBiH, 2016);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema podacima Uprave za indirektno oporezivanje BiH (UIO), ukupna naplata prihoda od indirektnih poreza u BiH u 2016. godini iznosi 6,638 mlrd. KM, što je više za 284 mil. KM ili 4,48% u odnosu na prethodnu godinu.

¹⁵ Učešće prihoda u BDP-u se razlikuje od podatka iz prošlogodišnjeg izvještaja zbog redovnog korigovanja BDP-a, koje vrši Federalni zavod za statistiku.

Na rast prihoda je najviše uticalo povećanje prihoda od PDV-a, te akciza na uvozne proizvode, pretežno akciza na naftu i naftne derivate, kao i duhanske prerađevine.

Grafikon 19. Prihodi od indirektnih poreza BiH (neto), 2016/2015

Izvor: (UIO, Bilten 142/143, 2016)

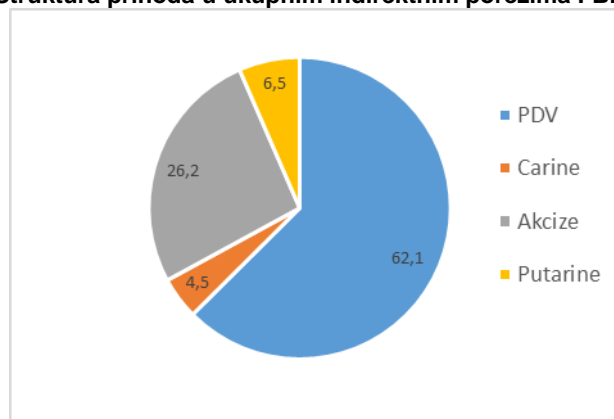
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Neto prikupljeni prihodi za u raspodjelu korisnicima u 2016. godini, iznosili su 5,530 mlrd. KM i viši su za 271 mil. KM ili 5,2% u odnosu na 2015. godinu. Za financiranje državnih institucija raspoređen je iznos od 750 miliona KM.

Prihodi od indirektnih poreza raspoređeni na FBiH iznose 2,965 mlrd. KM, što je više za 152 mil. KM ili 5,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Prihodi od PDV-a čine najznačajniju stavku i imaju najveći udio u ukupnim prihodima od indirektnih poreza (62,1%). Zatim slijede prihodi od akciza (26,2%), te prihodi od putarina (6,5%) i carina (4,5%).

Grafikon 20. Struktura prihoda u ukupnim indirektnim porezima FBiH, 2016 godina

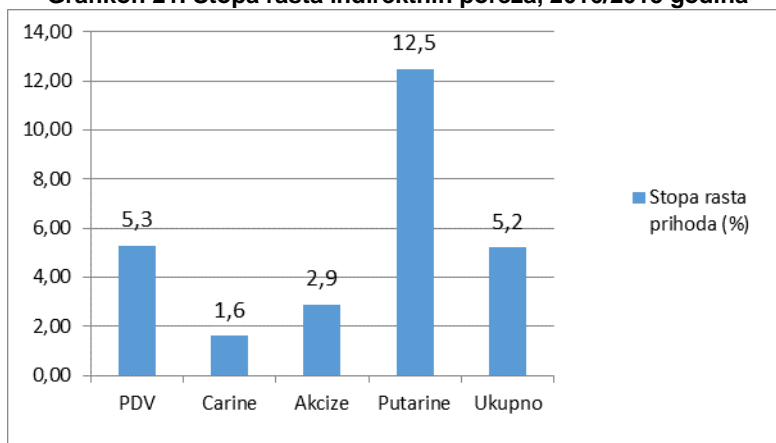

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, Bilten 142/143, 2016)

Obrada: (FZZPR, 2017)

U 2016. godini prihodi u svim kategorijama indirektnih poreza bilježe rast, a najviše prihodi od putarina sa stopom rasta od 12,5%.

Grafikon 21. Stopa rasta indirektnih poreza, 2016/2015 godina

Izvor: (Uprava za indirektno oporezivanje, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prihodi od PDV-a u 2016. godini bilježe pozitivan trend rasta i viši su za 5,3% u odnosu na prethodnu godinu. U nominalnom iznosu naplaćen je najveći iznos neto PDV-a od njegovog uvođenja 2006. godine. Glavni faktor rasta prihoda od PDV-a su prihodi po osnovu uvoza.

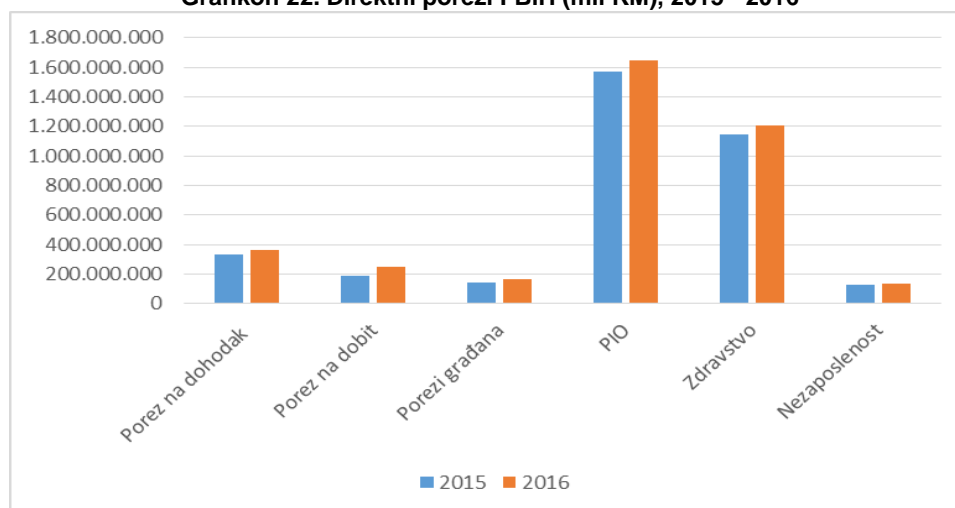
Naplata prihoda od akciza je viša za 2,9%. Najveći rast na godišnjem nivou ostvaren je na uvozne derivate nafte i na pivo. Najveći pad na godišnjem nivou je ostvaren kod akciza na domaći duhan. Stabilnost naplate akciza je od velikog značaja s obzirom na značajan udio u strukturi prihoda od indirektnih poreza.

Porezna uprava Federacije BiH je u 2016. godini naplatila 4.457 mil. KM javnih prihoda, što je za 8,5% odnosno za 349 mil. KM više u odnosu na 2015. godinu. Najveći udio u ukupnim prihodima čine prihodi od doprinosa za penziono osiguranje (1.648 mil. KM) i zdravstveno osiguranje (1.209 mil. KM).

Na rast prihoda od poreza najviše je uticalo povećanje naplate poreza na dobit za 31,4% ili 59 mil. KM. Prihodi od poreza građana povećani su za 15,4% ili 22 mil. KM, a prihodi od poreza na dohodak za 11,2% ili 37 mil. KM.

Prihodi od doprinosa viši su za 5,3% ili za 150,1 mil. KM. Prihodi od doprinosa za PIO viši su za 4,9% ili 77,8 mil. KM i najviše su uticali na rast ukupnih direktnih poreza. Doprinosi za zdravstveno osiguranje povećani su za 5,7%, a doprinosi za osiguranje od nezaposlenosti za 5,5%.

Grafikon 22. Direktni porezi FBiH (mil KM), 2015 - 2016

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Stabilni i održivi javni prihodi, u dugoročnom smislu su mogući samo ako su zasnovani na privrednom rastu i rastu broja zaposlenih, što znači da je primarni cilj obezbijediti poslovni ambijent koji će biti stimulativan za ekonomski rast. Osnovni problem visokog opterećenja privrede su stope doprinosa na teret radnika i poslodavca (41,5%)¹⁶, te je stoga neophodno tražiti put ka rasterećenju privrede. Prosječne stope doprinosa po osnovu oporezivanja rada zemalja Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) su 29,5%¹⁷.

2.7. Javni dug

Dug u Federaciji BiH se odnosi na preuzete obaveze po osnovu vanjskog duga bivše Jugoslavije, preuzete unutarnje obaveze, zaduživanje na domaćem tržištu, uključujući emisiju vrijednosnih papira, te novo ino zaduženje.

Dug u Federaciji BiH je proteklih godina imao tendenciju rasta, što je posljedica kreditnih sredstava multilateralnih finansijskih institucija (Svjetska banka, EBRD, EIB, MMF i dr.) u svrhu financiranja infrastrukturnih projekata i podrške budžetima u Federaciji, izdavanja obveznica i trezorskih zapisa radi osiguranja sredstava za financiranje budžeta FBiH i održavanja njegove likvidnosti, te verifikovanja obaveza po osnovu stare devizne štednje i ratnih potraživanja i s tim povezane emisije obveznica.

Konsolidovani dug u Federaciji BiH sa stanjem na dan 31.12.2016. godine iznosi (ukupan dug svih nivoa vlasti u FBiH, te javnih preduzeća i ostalih korisnika) 6.523,72 mil. KM, od čega se 80,5% odnosi na vanjski i 19,5% na unutarnji dug. U odnosu na kraj 2015. godine ukupan dug je niži za 0,2% ili 13,44 mil. KM.

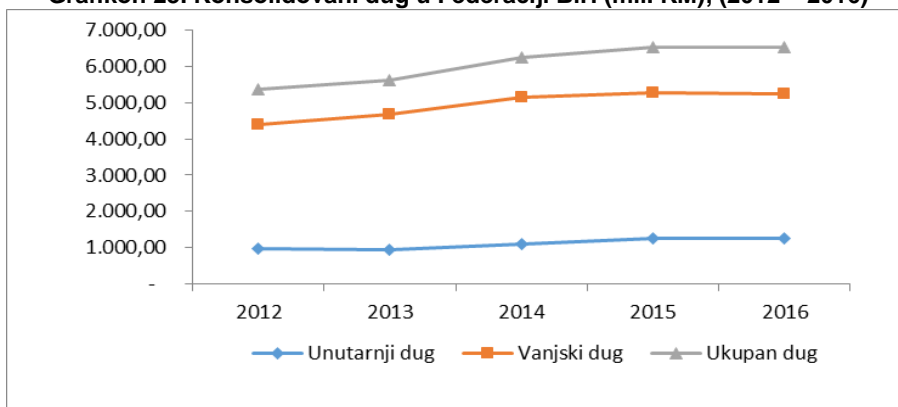
Vanjski dug u FBiH iznosi 5.250,05 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 2.829,15 mil. KM, kantona 278,81 mil. KM, gradova i općina 121,49 mil. KM, te dug javnih preduzeća i ostalih korisnika 2.020,6 mil. KM.

Unutarnji dug u FBiH iznosi 1.273,67 mil. KM, od čega je dug Federacije BiH 1.016,99 mil. KM, kantona 199,87 mil. KM, te gradova i općina 57,01 mil. KM.

¹⁶ Svjetska banka "BiH – Izazovi i preporuke za reforme - Pregled javnih rashoda i institucija"

¹⁷ Svjetska banka "BiH – Izazovi i preporuke za reforme - Pregled javnih rashoda i institucija"

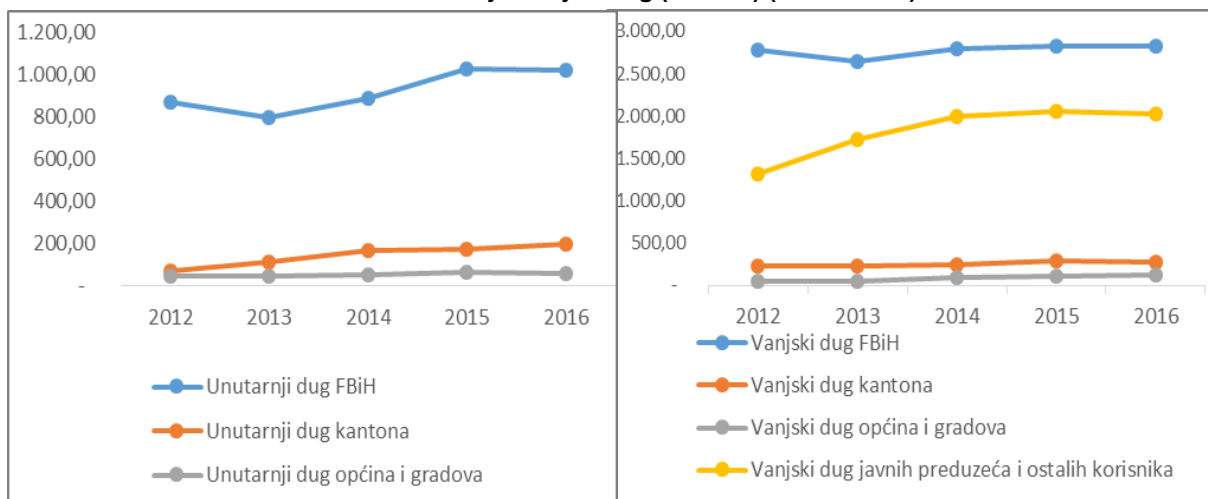
Grafikon 23. Konsolidovani dug u Federaciji BiH (mil. KM), (2012 – 2016)

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U 2016. godini vanjski dug u FBiH je smanjen za 0,4% ili 23,56 mil. KM, dok je unutrašnji dug povećan za 0,8% ili 10,12 mil. KM.

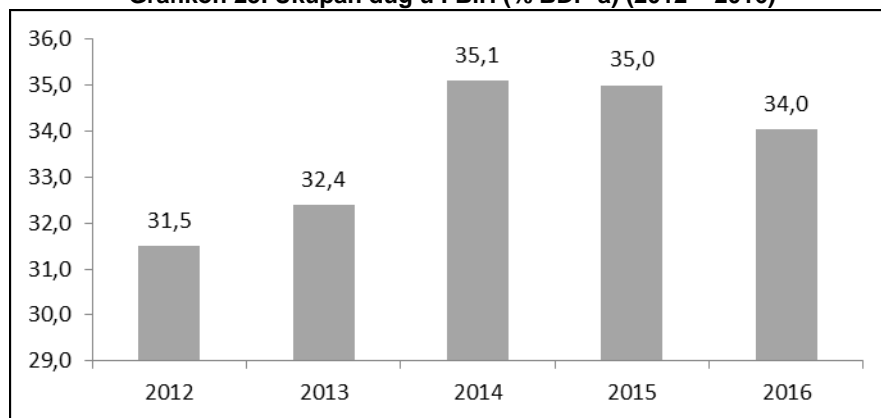
Grafikon 24. Unutarnji i vanjski dug (mil. KM) (2012 – 2016)

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Odnos ukupnog duga prema BDP-u je u periodu 2012. - 2015. godine imao tendenciju rasta, te je sa 31,5% 2012. godine porastao na 35% na kraju 2015. godine. Međutim, u izvještajnoj godini, odnos ukupnog duga prema BDP-u se smanjio na 34%. Ovaj pad je uzrokovan blagim padom vanjskog duga.

Grafikon 25. Ukupan dug u FBiH (% BDP-a) (2012 – 2016)

Izvor: (Federalno ministarstvo financija, 2016);
Obrada: (FZZPR, 2017)

2.8. Razvoj financijskog tržišta

Poslovanje bankarskog sektora se i u 2016. godini odvijalo u nepovoljnom okruženju. Nedovoljan ekonomski rast, teško stanje u realnom sektoru, brojni unutrašnji problemi uzrokovani političkim stanjem u zemlji, te ograničeni pristup novim stabilnim izvorima financiranja, negativno su se odrazili na stanje i perspektive bankarskog sektora. I pored svih negativnih uticaja, u izvještajnoj godini zabilježeni su i pozitivni trendovi koji se ogledaju u rastu bilansne sume, kredita, depozita, a posebno štednje stanovništva, kao i poboljšanje profitabilnosti ukupnog bankarskog sektora. Može se zaključiti da je bankarski sektor ostao stabilan, adekvatno kapitaliziran, a likvidnost je zadovoljavajuća.

Banke u FBiH su u 2016. godini ostvarile profit u iznosu od 173 mil KM, što predstavlja najbolji rezultat od 1996. godine. Od ukupno 15 banaka, pozitivan rezultat ostvarilo je njih 13 u iznosu od 212 mil. KM, dok su negativan rezultat ostvarile dvije banke u iznosu od 38,5 mil. KM.

Bilansna suma (aktiva) bankarskog sektora sa 31.12.2016. godine iznosila je 18,4 milijarde KM i za 1,2 milijardu KM ili 7,1% je veća nego na kraju prethodne godine. Rast bilansne sume je prvenstveno rezultat rasta depozita za 1,1 mlrd. KM i ukupnog kapitala za 138 miliona KM.

Kreditni plasmani su zabilježili rast za 5,7% ili 659 miliona KM i na kraju izvještajne godine iznosili su 12,3 milijarde KM. Zabilježena su pozitivna kretanja u segmentu sektorskog kreditiranja, odnosno veće kreditiranje privatnih preduzeća. Stopa rasta kredita plasiranih privatnim preduzećima iznosila je 8% (2% u 2015. godini). U strukturi kredita, učešće kredita stanovništvu iznosilo je 48,7% (-0,4 p.p) u ukupnim kreditima, dok je učešće kredita privatnim preduzećima iznosilo 46,9% (+1 p.p). Kreditni plasmani čine najveću stavku aktive banaka sa učešćem od 66,8% u ukupnoj aktivi.

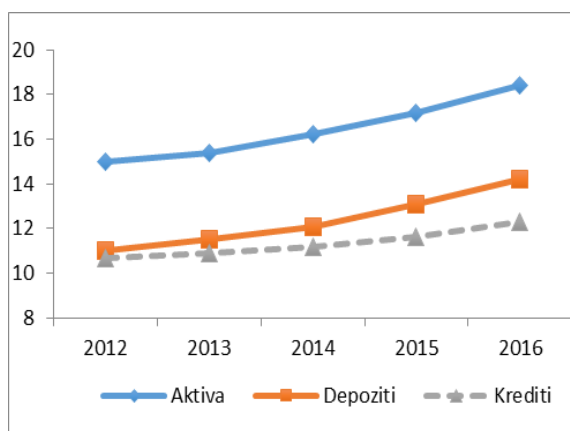
Depoziti su porasli za 8% ili 1,1 mlrd. KM i iznose 14,2 milijardi KM. Depoziti su i dalje najznačajniji izvor financiranja banaka u FBiH, s učešćem od 77,1% u ukupnoj pasivi.

Bankarske usluge su najvećim dijelom komercijalnog karaktera i odnose se na davanje kredita i prikupljanje depozita.

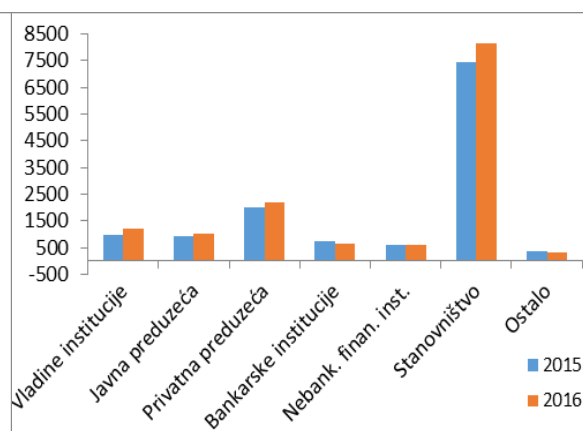
Depoziti stanovništva s učešćem od 57,5% od ukupnih depozita i iznosom od 8,2 milijarde KM su najveći sektorski depozitni izvor. Depoziti vladinih institucija ostvarili su rast za 20%

ili 198 miliona KM, tako da na kraju 2016. godine s iznosom od 1,2 mlrd. KM imaju učešće od 8,5% u ukupnim depozitima.

Grafikon 26. Bilans stanja banaka u FBiH (mlrd KM) (2012 – 2016)

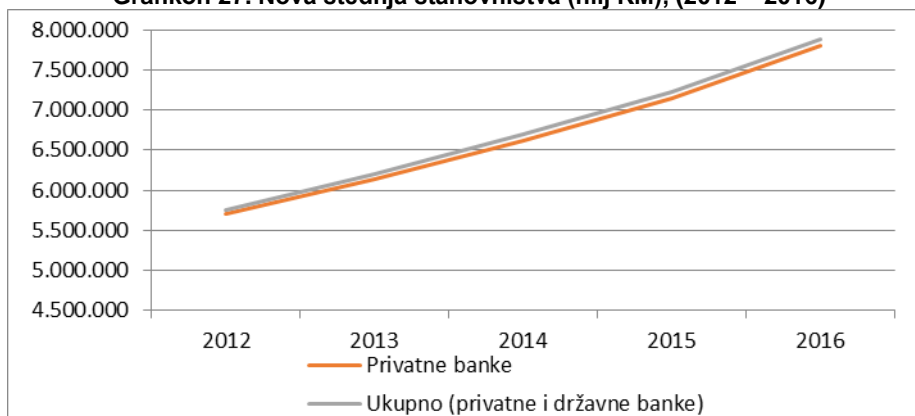
Sektorska struktura depozita, 2015 - 2016 (mil KM)

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2016.)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Štedni depoziti, kao najznačajniji segment depozitnog i finansijskog potencijala banaka, zadržali su pozitivan trend rasta i iznosili su 7,9 mlrd. KM, što je za 9,1% ili 662 miliona KM više nego na kraju 2015. godine.

Grafikon 27. Nova štednja stanovništva (hilj KM), (2012 – 2016)

Izvor: (Agencija za bankarstvo, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Indikatori kvaliteta kredita u FBiH datih za dva najznačajnija sektora, pravnim licima i stanovništvu, ukazuju na trend poboljšanja. Učešće nekvalitetnih kredita, kao ključni indikator kvaliteta kredita, smanjeno je sa 13% na 12%.

Tabela 7. Klasifikacija kredita datih stanovništvu i pravnim licima, (mil KM), 2015 - 2016

Kategorija	31.12.2015.				31.12.2016.			
	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)	Stanovništvo	Pravna lica	Ukupno	Učešće (%)
A – potpuna naplativost	5.037	4.350	9.387	81	5.319	4.744	10.063	82
B – niska vjerovatnoća gubitka	154	568	722	6	161	609	770	6

C-D-E – nekvalitetni krediti	515	987	1.502	13	492	945	1.437	12
Ukupno	5.706	5.905	11.611	100	5.972	6.298	12.270	100

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Najveće učešće u ukupnim kreditima kod pravnih lica imali su sektori trgovine (19,5%) i proizvodnje (14,6%). Nivo kredita plasiranih sektoru proizvodnje u iznosu od 1,8 milijardi KM se povećao za 8% ili 130 miliona KM. Kreditiranje sektora trgovine povećano je za 4% ili 100 miliona KM, i na nivu je od 2,4 milijarde KM.

Kod stanovništva najveće učešće imali su krediti za opću potrošnju (39,1%) i stambeni krediti (8,6%). Zabilježen je rast kredita za opću potrošnju (6% ili 292 mil. KM) i za obrt (9% ili 11 mil. KM), dok su stambeni krediti smanjeni za 3% ili 36 mil. KM.

Tabela 8. Koncentracija kredita (000 KM)

	31.12.2015.		31.12.2016.		Indeks
	Ukupno	Učešće (%)	Ukupno	Učešće (%)	2016/2015
Kreditni pravni licima					
Poljoprivreda	121.964	1,1	143.318	1,2	118
Proizvodnja	1.662.318	14,3	1.792.572	14,6	108
Građevinarstvo	437.853	3,8	443.523	3,6	101
Trgovina	2.298.963	19,8	2.398.752	19,5	104
Ugostiteljstvo	196.355	1,7	239.322	2,0	122
Ostalo	1.187.610	10,2	1.280.667	10,4	108
Kreditni stanovništvu					
Opća potrošnja	4.503.904	38,8	4.795.884	39,1	106
Stambena izgradnja	1.088.139	9,3	1.051.760	8,6	97
Obrt	113.638	1,0	124.430	1,0	109

Izvor: (Agencija za bankarstvo FBiH, Informacija o bankarskom sistemu FBiH 31.12.2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

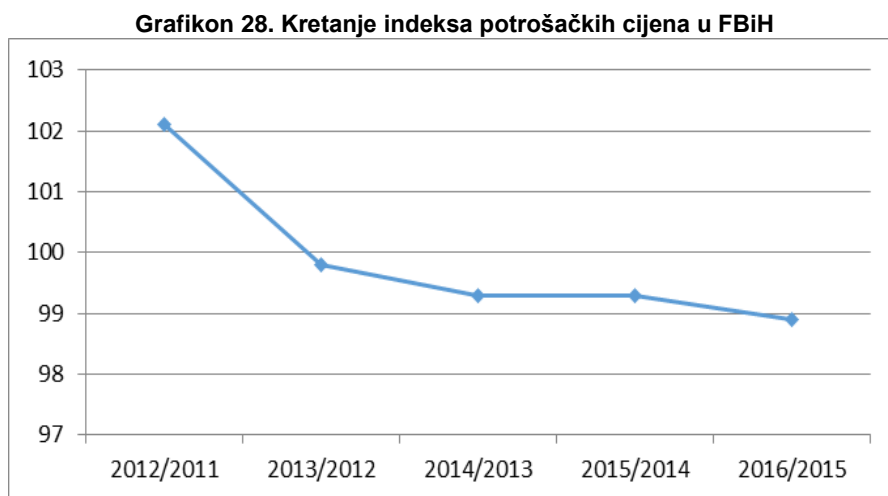
Stopa adekvatnosti kapitala¹⁸ bankarskog sistema, kao jedan od najvažnijih pokazatelja snage i adekvatnosti kapitala banaka, sa 31.12.2016. godine iznosila je 15,7%, što predstavlja rast u odnosu na kraj 2015. godine kada je iznosila 15,1%. Stopa adekvatnosti kapitala je na zadovoljavajućem nivou obzirom da je zakonski minimum 12%. Može se zaključiti da postoji jaka osnova za očuvanje sigurnosti i stabilnosti bankarskog sistema.

Na finansijskom tržištu kapitala u FBiH, tj. Sarajevskoj berzi (SASE), u 2016. godini ostvaren je ukupan promet od 755,2 mil. KM, što je znatno niže u odnosu na prethodnu godinu (1.220 mil. KM). Ostvareni promet na SASE čini 54,8% od ukupnog prometa koji je ostvaren na BH berzama, što predstavlja smanjenje udjela u ukupnom prometu u odnosu na 2015. godinu kad je ovo učešće iznosilo 68,6%.

¹⁸ Stopa adekvatnosti kapitala je odnos između izdvojenog kapitala za pokriće gubitaka i rizične aktive banke. Adekvatnost kapitala prikazuje sposobnost banke da ispunjava kapitalne zahtjeve, tj. što je viši kapital banke za pokriće gubitaka veći je kapacitet za apsorpciju gubitaka nastalih lošim plasmanima

2.9. Cijene

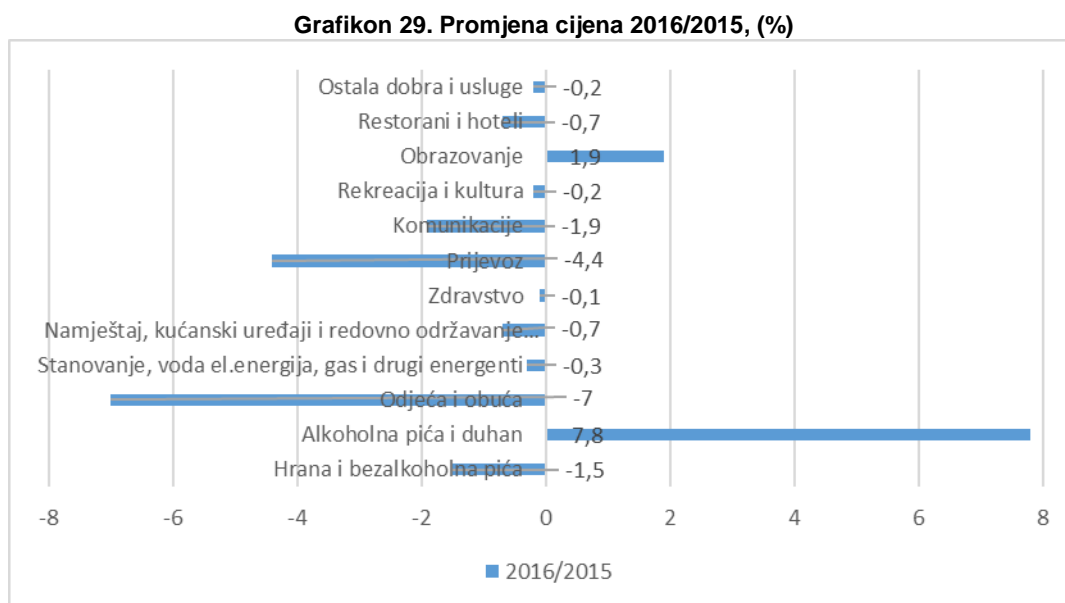
U 2016. godini zabilježen je prosječan pad potrošačkih cijena po stopi od 1,1%. Kretanja potrošačkih cijena u periodu 2012. - 2016. godine ukazuju na opadajući trend tokom cijelog perioda.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Najveći prosječni pad cijena zabilježen je u odjeljcima Odjeća i obuća (7%) i Prijevoz (4,4%). Zabilježen je pad cijena i kod hrane i bezalkoholnih pića (1,5%), kao najznačajnijoj stavci u strukturi cijena.

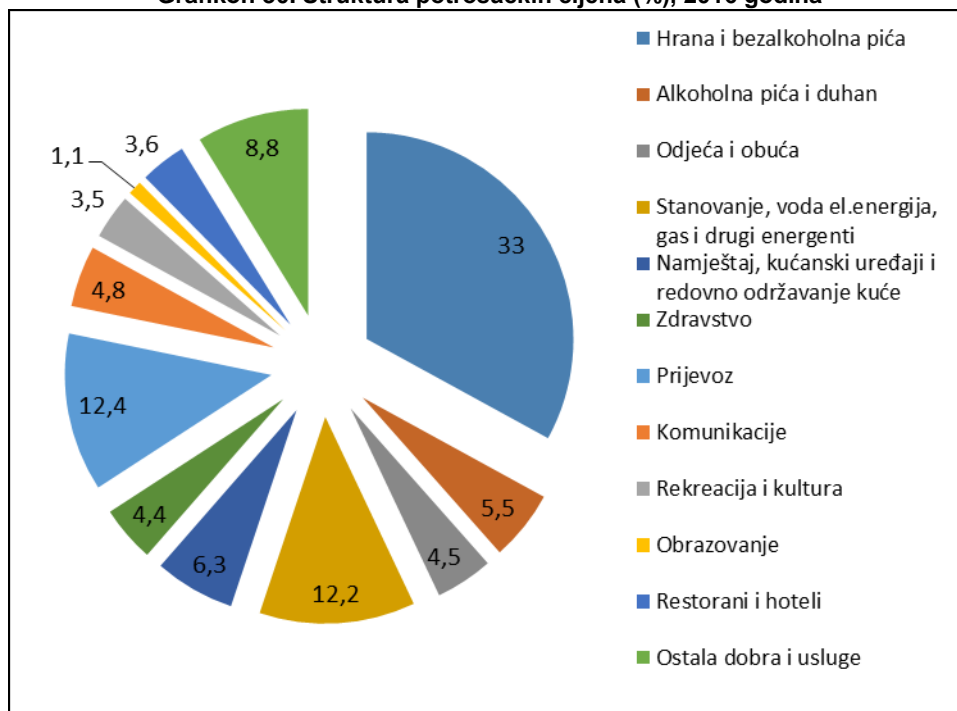
Prosječan rast cijena zabilježen je u odjeljcima Alkoholna pića i duhan (7,8%), te Obrazovanje (1,9%).

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Cijene su u 2016. godini zadržale istu strukturu kao i prethodne godine. Analiza strukture cijena po stavkama pokazuje da su na kretanje ukupnih cijena najviše uticali hrana i bezalkoholna pića (33%), prevoz (12,4%) i stanovanje (12,2%).

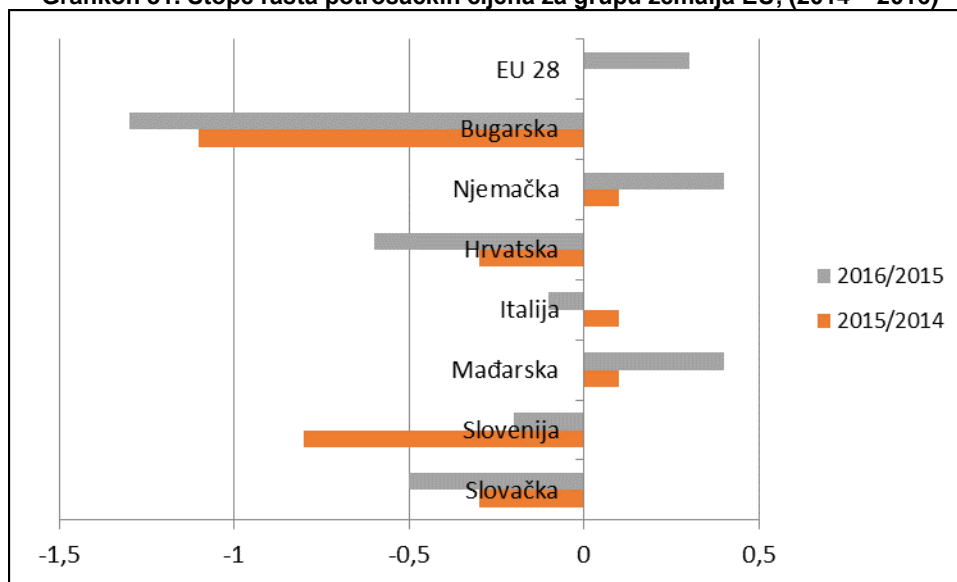
Grafikon 30. Struktura potrošačkih cijena (%), 2016 godina

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Zabilježen je prosječan rast cijena u EU28 po stopi od 0,3% u odnosu na 2015. godinu. Najveći rast cijena bilježe Njemačka i Mađarska u procentu od 0,4%. Najveći pad cijena zabilježen je u Bugarskoj u procentu od 1,3%. U Hrvatskoj je zabilježen pad cijena u procentu od 0,6%.

Grafikon 31. Stope rasta potrošačkih cijena za grupu zemalja EU, (2014 – 2016)

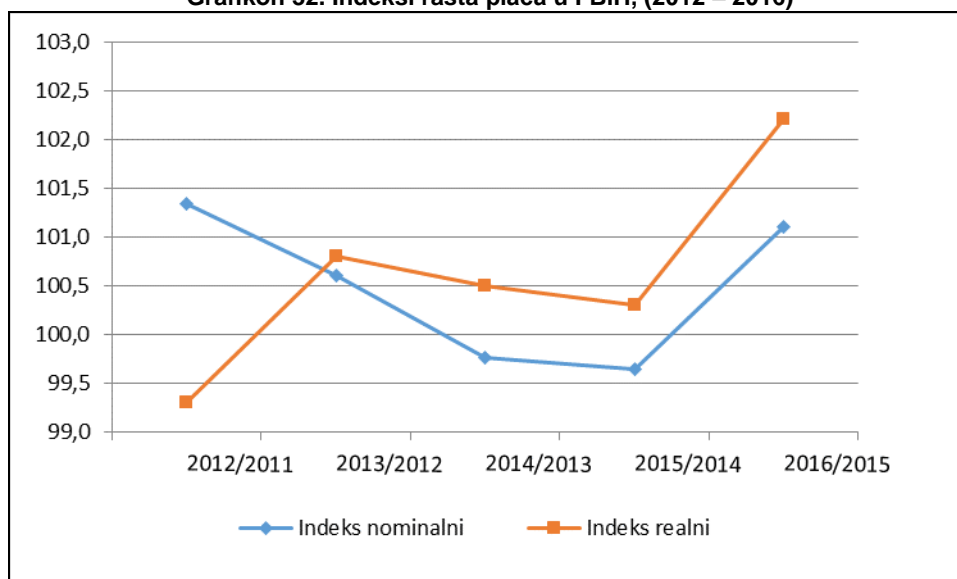

Izvor: (EUROSTAT, 2016)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

2.10. Plaće

U 2016. godini zabilježen je blagi pad neto plaća u FBiH. Prosječna neto plaća po zaposlenom radniku iznosila je 839 KM, ili 1,1% manje u odnosu na prethodnu godinu. Realna stopa rasta plaća u FBiH iznosila je 2,2%.

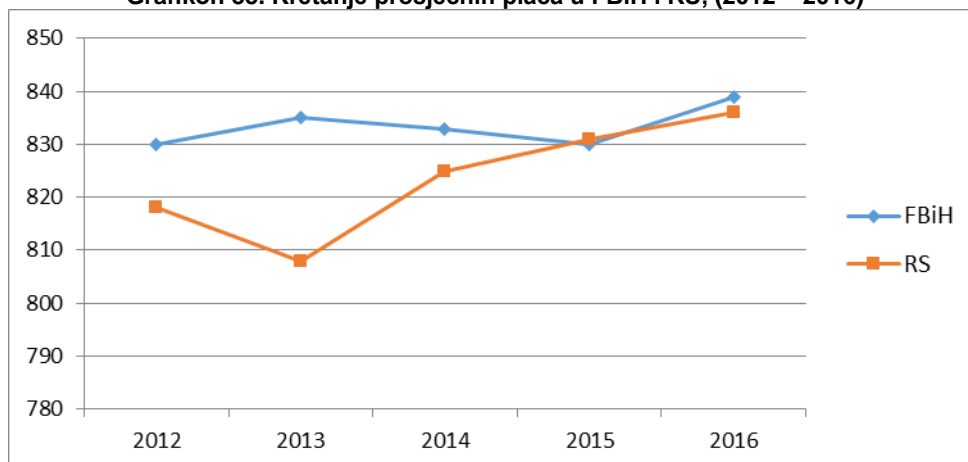
Grafikon 32. Indeksi rasta plaća u FBiH, (2012 – 2016)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Upoređujući entitete, proteklih godina prosječna plaća u FBiH je bila viša u odnosu na RS da bi u 2015. godini dostigli isti nivo u oba entiteta (831 KM). U 2016. godini plaće u RS su nominalno porasle za 0,6%, a realno za 1,8%. Također, treba imati u vidu da u RS od 2002. godine u neto plaće ulazi i topli obrok.

Grafikon 33. Kretanje prosječnih plaća u FBiH i RS, (2012 – 2016)

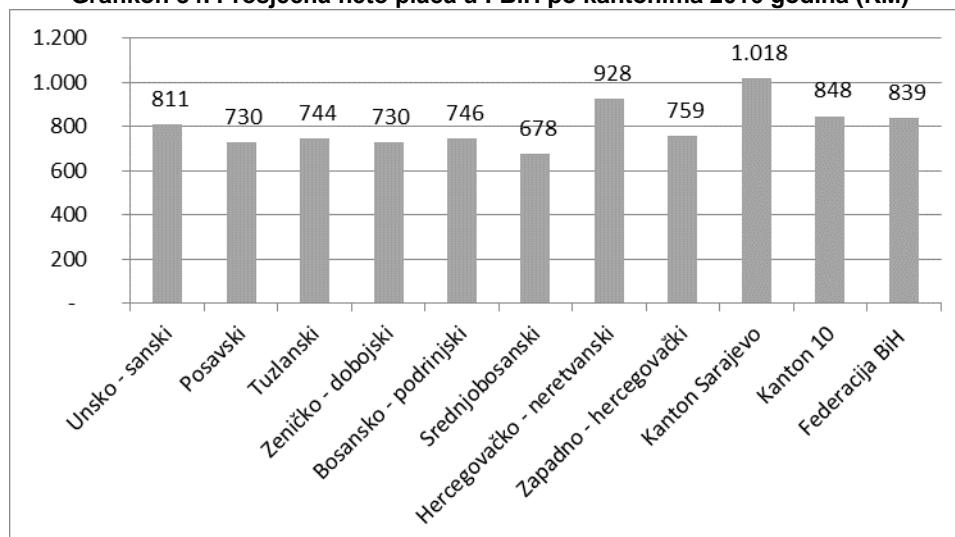
Izvor: (Federalni zavod za statistiku 2016), (Republički zavod za statistiku RS, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Najviša prosječna isplaćena plaća u FBiH zabilježena je u djelatnosti proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija u iznosu od 1.573 KM, dok je najniža u hotelijerstvu i ugostiteljstvu u iznosu od 509 KM. Najveće povećanje plaće zabilježeno je u oblasti Umjetnosti, zabava i rekreacija za 5,5% (sa 614 KM na 648 KM), dok je najveće smanjenje plaće zabilježeno u ostalim uslužnim djelatnostima za 2,1% (sa 1.070 KM na 1.048 KM).

Gledano po kantonima, najviša prosječna neto plaća zabilježena je u Kantonu Sarajevo (1.018 KM), a najniža u Srednjobosanskom kantonu (678 KM).

Najveće povećanje prosječne mjesečne plaće zabilježeno je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu za 4,3%, dok je najveće smanjenje zabilježeno u Kantonu Sarajevo za 0,6%.

Grafikon 34. Prosječna neto plaća u FBiH po kantonima 2016 godina (KM)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U izvještajnoj godini, Vlada FBiH je intenzivno radila na izvršavanju mjera zacrtanim u Programu ekonomskih reformi 2016 – 2018 i Reformskom agendom 2015 – 2018.

U skladu sa navedenim dokumentima, usvojen je novi Zakon o porezu na dobit, čija su rješenja bazirana na zaštiti porezne osnovice umanjnjem poreznih poticaja i uvođenjem novih metoda kod transfernih cijena. Urađeni su prednacrti Zakona o porezu na dohodak i Zakona o doprinosima, sa ciljem izjednačavanja obračuna plata sa RS-om, uključivanjem naknada koje nemaju karakter plaće u poresku osnovu, uz smanjenje stopa oporezivanja.

Krajem maja 2016. godine stupio je na snagu Zakon o finansijskom upravljanju i kontroli (FUK), kojim su utvrđeni jedinstveni kriteriji za uspostavu, funkcionisanje i izvještavanje o finansijskom upravljanju i kontroli za cjelokupan javni sektor u FBiH. Usvajanjem Zakona o FUK zaokružen je zakonski okvir za uspostavu javne unutrašnje finansijske kontrole u FBiH.

Također je utvrđen novi Zakon o bankama, koji treba da doprinese razvoju finansijskog tržišta. Novim Zakonom planiraju se urediti područja koja su se u poslovanju banaka pokazala manjkavim, te podići otpornost pojedine banke, kao i cjelokupnog bankarskog sistema.

U cilju realizacije strateškog cilja Stvaranje povoljnijeg ambijenta za poslovanje utvrđeni su Nacrt Zakona o reviziji i računovodstvu i Prijedlog Zakona o finansijskom poslovanju. Novim zakonom o reviziji i računovodstvu podiže se kvalitet finansijskog izvještavanja i revizije finansijskih izvještaja, uspostavlja se efikasan sistem kontrole kvalitete u reviziji i nadzora nad revizijom, kao i bolja procjena budućih performansi preduzeća kako bi se omogućilo investitorima donošenje dobrih investicijskih odluka.

Preporuke

- U dugoročnom periodu, sa 38,3% danas, javne rashode dovesti na nivo 35% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,5% BDP-a,

- U dugoročnom periodu plaće u javnom sektoru FBiH, sa današnjih 8,5%, dovesti na nivo 7,5% BDP-a, godišnje smanjivati za 0,2% BDP-a,
- U saradnji sa međunarodnim institucijama, uraditi analizu maksimalnog broja zaposlenih u jednom sektoru na svim nivoima vlasti,
- Donijeti jedinstveni srednjoročni program racionalizacije broja zaposlenih u javnom sektoru (budžetski i vanbudžetski korisnici) svih nivoa vlasti u FBiH,
- Unutar ADS FBiH uspostaviti centralni registar zaposlenih u FBiH koji će obuhvatiti zaposlene svih nivoa vlasti (federalni, kantonalni, lokalni i fondovi) i kontinuirano pratiti broj zaposlenih sa ciljem bolje preraspodjele poslova i zadataka i kontrole novog zapošljavanja,
- Donijeti novi, fleksibilniji kolektivni ugovor sa sindikatom zaposlenih u organima uprave FBiH kako bi isti bio primjeren teškoj finansijskoj situaciji budžeta Vlade FBiH,
- Dosljedno raditi na preraspodjeli javnih rashoda smanjenjem tekuće potrošnje i povećanjem javnih investicija,
- Nastaviti sa striktnom zabranom novog zapošljavanja u javnom sektoru (samo izuzetno uz odluku Vlade),
- Nastaviti sa kontrolom ostalih kategorija tekuće potrošnje kao što su službena putovanja, najam prostorija i telekomunikacije, komunalne usluge,
- Smanjiti ugovaranje poslova sa vanjskim izvršiocima i ugovarati poslove samo u slučajevima kada u organima uprave ne rade zaposleni koji bi mogli raditi ovakve poslove,
- Redovno pratiti zapošljavanje i nivo plaća u javnim preduzećima i otklanjati debalanse u odnosu na plaće u organima uprave.

3. KONKURENTNOST

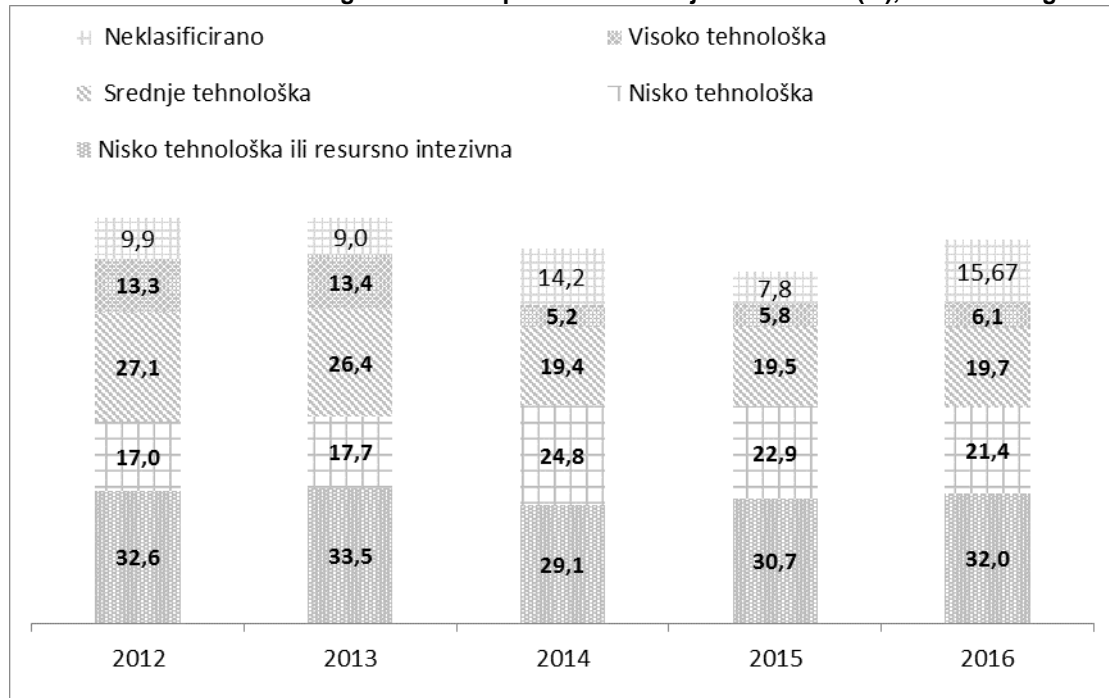
Polazeći od prioriteta vezanih za poboljšanje konkurentnosti, kao ključni izazovi zacrtani su oživljavanje klasterske inicijative, jačanje kompetencija raspoloživog ljudskog kapitala, izgradnja savremene naučno-tehnološke i poslovne baze, te stvaranje zakonske podloge za jedinstven ekonomski prostor.

Konkurentnost Federacije BiH značajno zaostaje za zemljama u regionu. Analizirajući izvozu orijentaciju Federacije BiH, izdvojene su slijedeće grupe proizvoda prema faktorskoj intenzivnosti i to:

- Resursima intenzivni proizvodi, primarni proizvodi
- Nekvalifikovanim radom intenzivni proizvodi, nisko tehnološki
- Tehnološki intenzivni proizvodi, srednje tehnološki
- Ljudskim kapitalom intenzivni proizvodi, visoko tehnološki

Proizvodi niskog nivoa dodane vrijednosti, niskog stepena finalizacije obuhvataju prirodnim resursima i nekvalifikovanim radom intenzivne proizvode, pri čemu se stupanj finalizacije povećava krećući se od prve ka trećoj grupi proizvoda. Ljudskim kapitalom i tehnološko intenzivni proizvodi su proizvodi sa znatno većom dodanom vrijednošću i neuporedivo većim stepenom finalizacije. Važno je naglasiti da je dominantno učešće tehnološki intenzivnih proizvoda u strukturi izvoza, karakteristika gotovo svih ekonomski razvijenih zemalja, te je stoga cilj povećanje udjela ovih proizvoda u ukupnom izvozu.

Grafikon 35. Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti (%), 2012 - 2016 godine

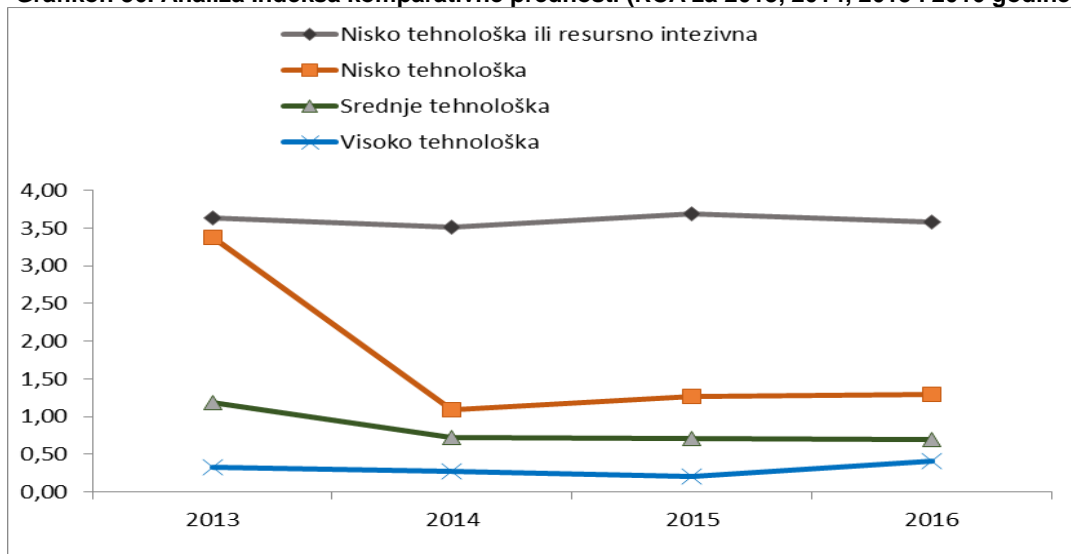
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obarada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Iz prethodnog grafa vidljiv je konstantni udio resursnih proizvoda u ukupnom izvozu sa oko 32% u periodu od 2012. do 2016. godine. U istom periodu, udio proizvoda intenzivnih sa niskokvalificiranim radom u ukupnom uvozu kreće se od 17,0% u 2012. godini do 21,4% u 2016. godini. Ovakvi rezultati izvoza pratili su pad izvoza srednje tehnoloških proizvoda, sa 27,1% na 19,7% i smanjenje udjela visoko tehnoloških proizvoda sa 13,3% u 2012. godini, na 6,1% u 2016. godine.

Međunarodna konkurencija i specijalizacija pojedinih zemalja u proizvodnji određene robe ili grupe proizvoda, usmjerava zemlje da analiziraju vlastite komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni. Na taj način dobiva se jasnija slika o mogućnostima razmjene roba koje se mogu proizvesti uz niže troškove od drugih zemalja, za robe koje se proizvode uz relativno više troškove, što čini osnovnu korist od međunarodne razmjene svake zemlje. Sa stajališta analize konkurentnosti, važno je sagledati mogućnost pozitivnih promjena u strukturi razmjene, usljed povećane otvorenosti tržišta. U tu svrhu analiziran je RCA (Indeks otkrivene komparativne prednosti – Bela Balassa), odnosno vanjskotrgovinski koeficijent za Federaciju Bosne i Hercegovine, sa urađenom komparacijom izvoza FBiH u određenim grupama proizvoda u odnosu na istu grupu proizvoda na nivou međunarodnog ukupnog izvoza prema podacima ITC-a (International Trade Centar). Prema ovom pokazatelju pozitivna promjena strukture međunarodne razmjene podrazumijeva promjenu komparativnih prednosti prema proizvodnim programima veće dodane vrijednosti, kao i veću razinu specijalizacije. Od četiri grupe analiziranih proizvoda i to resursno intenzivnih, radno intenzivnih, tehnološko intenzivnih i visoko-tehnološko intenzivnih proizvodna u periodu od 2013. do 2016. godine, FBiH ima izražene komparativne prednosti u međunarodnoj razmjeni za resursno intenzivne i radno intenzivne proizvode. Zabrinjavajuće je da su komparativne prednosti Federacije BiH za nisko tehnološke proizvode pale u 2014. godini, te da su se zadržale na tom nivou nakon toga do 2016. godine. Rezultati za grupu proizvoda visoke tehnološke intenzivnosti, ukazuju da su komparativne prednosti Federacije BiH u međunarodnoj razmjeni za ovu grupu proizvoda veoma male, gotovo beznačajne. Zbog toga je sasvim jasno da, kako bi

se povećao izvoz, posebno visoko-tehnoloških proizvoda, neophodno je povećati konkurentnost domaće privrede.

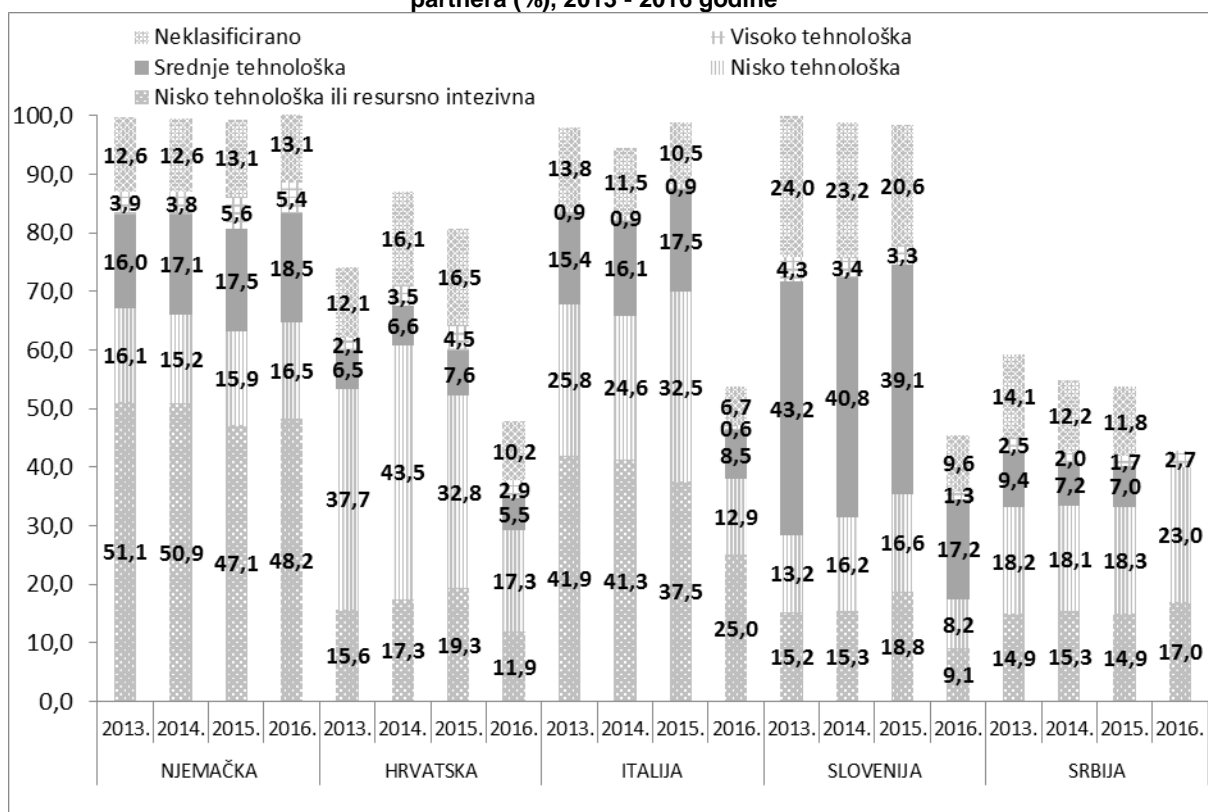
Grafikon 36. Analiza Indeksa komparativne prednosti (RCA za 2013, 2014, 2015 i 2016 godine)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016); (<http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>, 2016)
 Obarada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Evidentno je da se i u 2016. godini nastavlja trend slabijeg rasta izvoza roba više dodane vrijednosti, naspram onih niže dodane vrijednosti čiji udio u ukupnom izvozu brže raste, što je jedan od osnovnih problema privrede FBiH. Analizirajući strukturu izvoza prema tehnološkoj intenzivnosti Federacije BiH sa pet najznačajnijih izvoznih partnera, može se zaključiti kako udio izvoza visoko-tehnoloških proizvoda u Njemačku i Srbiju raste. Izvoz ovih roba opada u Sloveniju i Hrvatsku. Čak 16,3% izvezenih visoko-tehnoloških proizvoda u pet analiziranih zemalja, izvozi se u Njemačku, a najmanje ovih proizvoda, je izvezeno u Italiju. Srednje tehnoloških proizvoda najviše izvezeno u Sloveniju, dok je u Hrvatsku najviše izvezeno radno-intenzivnih proizvoda.

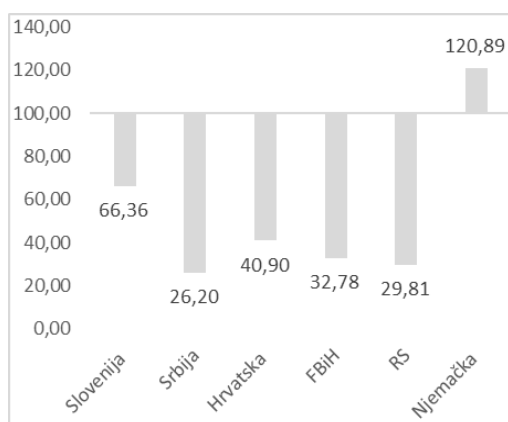
Grafikon 37. Struktura robnog izvoza FBiH prema faktorskoj intenzivnosti, 5 najvećih zemalja izvoznih partnera (%), 2013 - 2016 godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
Obarada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

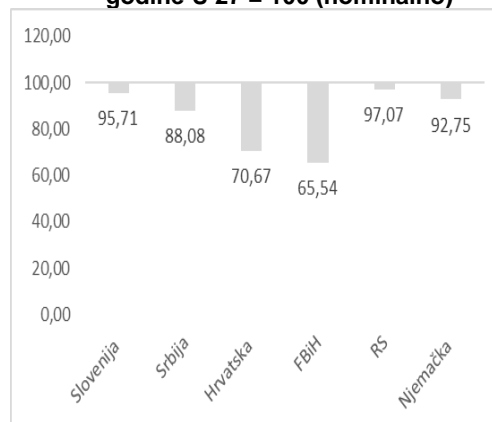
Prikazana faktorska struktura uveliko je definirala dosadašnji slab rast izvoza, što je i ograničavajući faktor budućega rasta jer je supstitucija nisko tehnološki intenzivnih proizvoda proizvodima srednje i visoko tehnološki intenzivnim proizvodima, spora i nedovoljna. Izvoznici FBiH su u nezavidnom položaju u odnosu na konkurente. Potražnja za visoko tehnološki intenzivnim proizvodima najbrže raste, a naši izvoznici imaju veoma nisku konkurentnost u odnosu na zemlje u regionu, te zbog toga bilježimo mali rast izvoza visoko tehnoloških proizvoda.

Grafikon 38. Produktivnost rada 2016 godine (nominalno) EU 27 = 100

Izvor: (EUROSTAT, 2016);
(Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 39. Troškovna konkurentnost 2016 godine U 27 = 100 (nominalno)

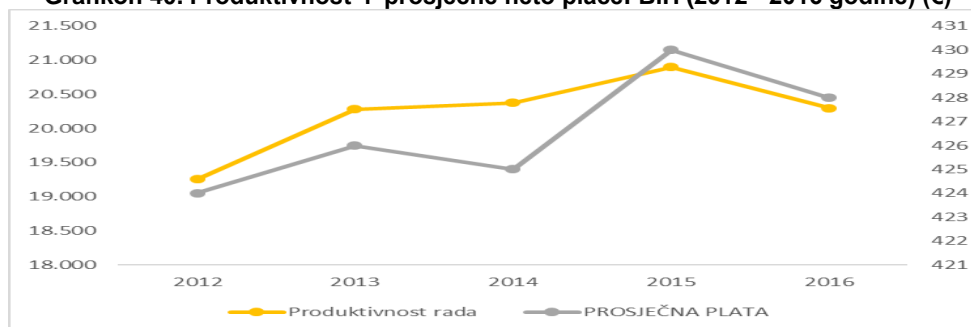

Izvor: (EUROSTAT, 2016); (Federalni zavod za statistiku, 2016);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Produktivnost rada mjerena omjerom BDP-a i broja radnika, ukazuje na značajne razlike u nivou produktivnosti u FBiH i zemalja u okruženju, u odnosu na prosjek EU 28. Produktivnost FBiH dostigla nivo od 32,78% EU 28 prosjeka.

Analiza konkurentnosti s aspekta troškova rada (omjer BDP-a i sredstava za zaposlene) ukazuje kako FBiH u odnosu na prosjek EU i sve zemlje u regionu, ima nepovoljnu konkurentsku poziciju. Stoga su zemlje regiona atraktivnije za privlačenje stranog kapitala. Jedan od osnovnih uslova racionalnog funkcioniranja ekonomije u dugom periodu je troškovna konkurentnost pri čemu rast troškova plaća mora proizlaziti iz rasta produktivnosti.

Grafikon 40. Produktivnost i prosječne neto plaće FBiH (2012 - 2016 godine) (€)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Minimalna bruto plaća u FBiH u 2016. godini iznosila je oko 301 eur, u Srbiji oko 248 eura, a u Hrvatskoj oko 415 eura. Ilustracije radi, u zemljama EU minimalne plaće u 2016. godini iznosile su: Bugarska 215, Rumunija 276, Latvija 370, Litvanija 380, Slovačka 405, Estonija 430, Mađarska 350, Češka 365 eura.¹⁹

Prema dokumentu Konkurentnost 2016 - 2017. Svjetskog ekonomskog foruma, Bosna i Hercegovina je ocjenjena sa 3,8 poena od ukupno 7 mogućih čime je zauzela 107. mjesto po konkurentnosti ekonomije od ukupno analiziranih 138 zemalja. Prema ovom dokumentu, faktori koji najnegativnije utiču na konkurentnost BH ekonomije su velika državna potrošnja (133. mjesto), raspoloživost poduzetničkog kapitala (101. mjesto), zaštita manjinskih dioničara (137. mjesto), uticaj poreza na ulaganje (122. mjesto) i kvalitet ukupne infrastrukture (104. mjesto).

3.1. Klasteri

Klasteri predstavljaju povezane privredne subjekte i druge institucije koji su u stanju stvoriti određenu konkurentsku prednost kao rezultat njihove međusobne bliskosti i veza.²⁰

Današnje stanje u oblasti klastera, ukazuje na ogromne zaostatke u ovoj oblasti u odnosu na razvijene zemlje. Razloge ovakvog stanja treba prvenstveno tražiti u nedovoljnoj podršci države, nedovoljnom broju malih i srednjih preduzeća, nedostataku kapitala i sporom uvođenju novih tehnologija u mala i srednja poduzeća.

¹⁹ EUROSTAT

²⁰ Klasteri kao faktor ekonomskog i finansijskog razvoja BiH, Doc.dr. Mumar Halilbašić, Ekonomski fakultet Sarajevo

Prema analizi konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma, BiH je po razvijenosti klastera na 108 mjestu (od ukupno 138 zemlje) što je jedan od pokazatelja zabrinjavajuće niske konkurentnosti ekonomije. Prema podindikatoru konkurentne prednosti, Bosna i Hercegovina se nalazi na 113. mjestu, od 138 zemalja koliko ih je uradilo istraživanja za potrebe dokumenta Konkurentnost 2016. – 2017.

U Federaciji Bosne i Hercegovine nije primjećen značajniji napredak u razvoju klastera posljednjih nekoliko godina i nije nastao niti jedan novi klaster, dok se postojeći polako gase ili je njihov status nejasan.

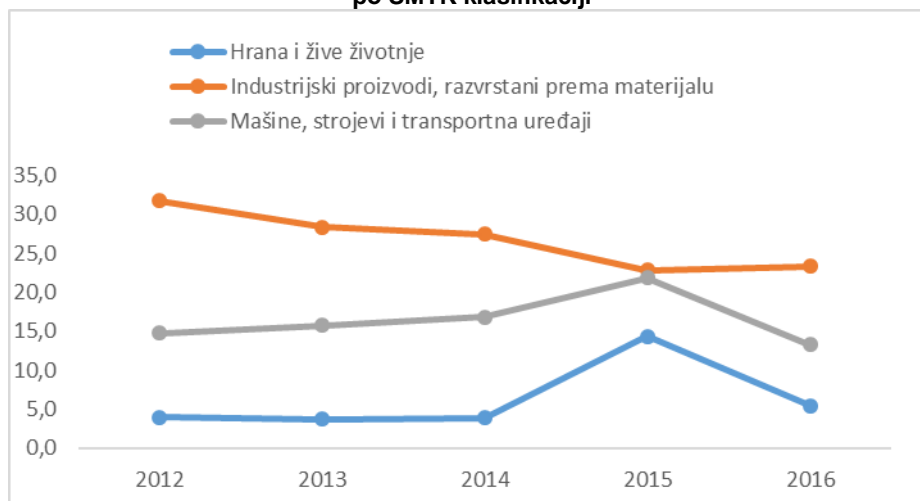
Tabela 9. Pregled klastera u BiH

NAZIV KLASTERA	Osnovan		Raspoloživi podaci		Status
	Godina	Broj članica	Godina	Broj članica	
Klaster automobilske industrije BiH, Sarajevo	2004	23	2010	17	Nedefiniran
Drvni klaster u BiH, Sarajevo	2008	20	2012	N/A	Neaktivan
Klaster plastičara i alatničara BiH, Gračanica	2007	9	2014	27	Aktivan
Klaster grafičara u BiH, Zenica	2008	5	2014	N/A	Neaktivan

Izvor: (Direkcija za ekonomsko planiranje, 2015)

U Federaciji Bosne i Hercegovine postoje 4 klastera, od kojih je klaster plastičara i alatničara iz Gračanice najaktivniji i povećao je broj članova sa 9 u vrijeme osnivanja na 27 u 2014. godini.

Grafikon 41. Kretanje najznačajnijih izvoznih sektora u ukupnom izvozu FBiH 2012 - 2016 godine po SMTK klasifikaciji

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Hrana i piće, u strukturi izvoza bilježe blagi rast u periodu od 2012. do 2015. godine, da bi u 2016. godini, ova izvozna stavka bilježila pad, pa se može zaključiti kako nema većeg pomaka u konkurentnosti domaćih proizvođača prehrambenih proizvoda.

Jačanje konkurentne osnove BiH i FBiH ogleda se u stvaranju proizvoda veće dodane vrijednosti (tehnološki zahtjevniji proizvodi) i smanjenju uvoza prehrambenih proizvoda. Zbog svega navedenog potrebno je dodatno jačati sektor koji proizvodi srednje tehnološke proizvode i to posebno u:

- a) Industriji hrane sa akcentom na veći stepen prerade,
- b) automobilske industriji, klaster koji se prostire na području Federacije BiH i Republike Srpske,
- c) klaster plastičara i alatničara,
- d) klaster drvne industrije,
- e) u turizmu gdje je klaster u začetku.

U sektoru automobilske industrije i proizvodnje proizvoda od plastike, došlo je do slične situacije kao i u prehrambenoj industriji. S obzirom da je otežan pristup kapitalu za razvojna ulaganja i implementaciju novih tehnologija, te da je bitna pretpostavka za razvoj klastera znatno veći broj malih i srednjih preduzeća, i dalje postoji realno ograničenje za razvoj jakih klusterskih inicijativa na teritoriju FBiH.²¹ Industrijski proizvodi također bilježe pad u analiziranom periodu od 2012. – 2016. godine.

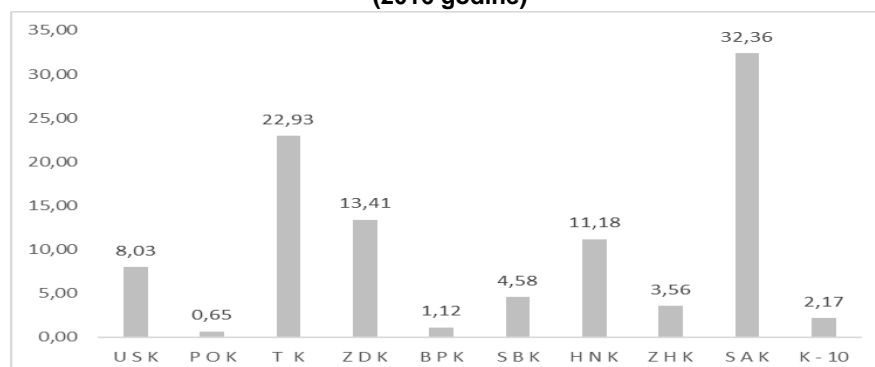
3.2. Kompetentnost ljudskih resursa

U modernom društvu, koje karakteriziraju kratki ciklusi promjene tehnologije (3-5 godina), konkurentnost na tržištu rada zahtijeva okruženje koje podržava stalno nadograđivanje profesionalnih kompetencija. Razvoj ekonomije utemeljene na znanju i cjeloživotnom učenju su stalni izazov u svim društvima neovisno od stepena njihove razvijenosti.

Obrazovnu strukturu radnosposobnog stanovništva u FBiH u poslednjih 5 godina prati pozitivan trend, u smislu da se smanjuje broj radnosposobnog stanovništva sa osnovnom školom i niže, što je praćeno povećanjem radnosposobnog stanovništva sa srednjom i visokom školom. Kako se tokom vremena obrazovna struktura unapređuje, tako se i neaktivnost radnosposobnog stanovništva smanjuje, što bi trebalo rezultirati konkurentnijom radnom snagom.

Analiza oglasa u službama za zapošljavanje, internet portalima i medijima pokazuje da je na tržištu rada Federacije BiH najveća potražnja za farmaceutima, pravnicima, ekonomistima, komercijalistima, menadžerima prodaje i prodavačima, IT stručnjacima, a veliko zanimanje je i za knjigovođama, računovođama i raznim drugim ekonomskim zanimanjima, kao i za ljekarima, nastavnim kadrom, te inženjerima različitih profila.

Grafikon 42. Nezaposleni sa VSS u odnosu na broj ukupno nezaposlenih u FBiH po kantonima (2016 godine)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

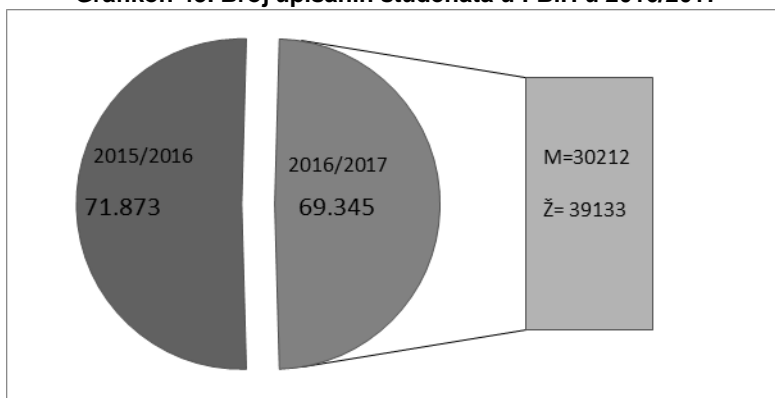
²¹ <http://fmrpo.gov.ba/www/upload/FMRPO/Klasteri.pdf>

Većina poslodavaca, osim radnog iskustva, kao uvjet za zasnivanje radnog odnosa traži dodatna znanja i vještine, kao što je poznavanje rada na računaru i stranog jezika uglavnom engleskog, ali i posjedovanje vozačke dozvole B kategorije.

Ako se analizira nezanimariv udio nezaposlenih sa VSS u ukupnom broju nezaposlenih, može se izvesti zaključak kako se radi o kadrovima koji svojim kompetencijama ne zadovoljavaju zahtjeve poslodavaca.

U 2016/2017 školskoj godini je nešto manji broj upisanih studenata nego 2015/2016, dok je spolna struktura studenata na strani žena i to sa udjelom od oko 56,4%.

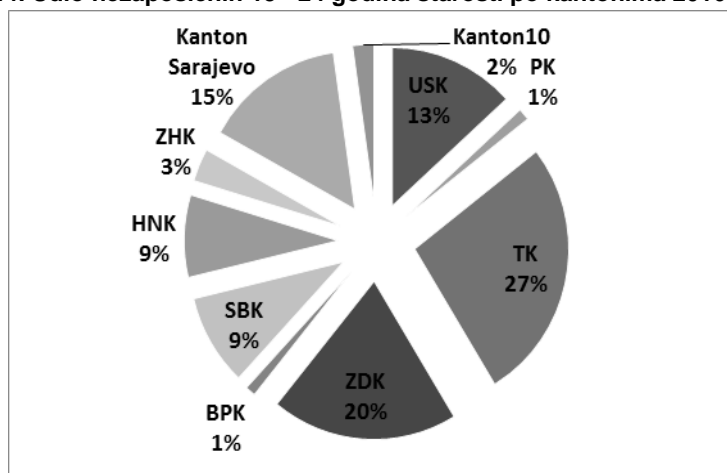
Grafikon 43. Broj upisanih studenata u FBiH u 2016/2017

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Broj nezaposlenih mladih (15 do 24 godina starosti) po kantonima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih, najviši je u Tuzlanskom kantonu (27,0%), ZDK (20%) i Unsko-sanskom kantonu (13%), dok je najmanji postotak nezaposlenih mladih u Bosansko-podrinjskom (1%) i Zapadno-hercegovačkom (3,0%).

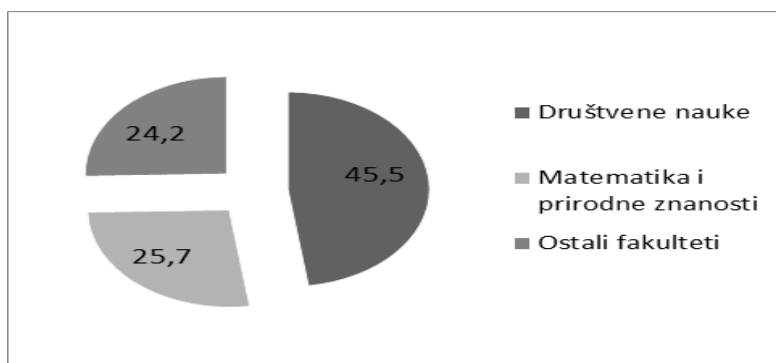
Grafikon 44. Udio nezaposlenih 15 - 24 godina starosti po kantonima 2016 godine

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U poređenju s EU zemljama obuhvat visokim obrazovanjem u FBiH je nizak. Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku, broj studenata na 1000 stanovnika zadržao se na na 31 i u 2016. godini, koliko je bilo i godinu ranije. Prosječno vrijeme studiranja je i dalje 7 godina (na nivou iz 2012. godine), što je dva puta duže nego u EU i zaslužuje tretman ozbiljnog problema u sektoru obrazovanja.

Grafikon 45. Struktura upisa na univerzitete u FBiH u 2016 godini

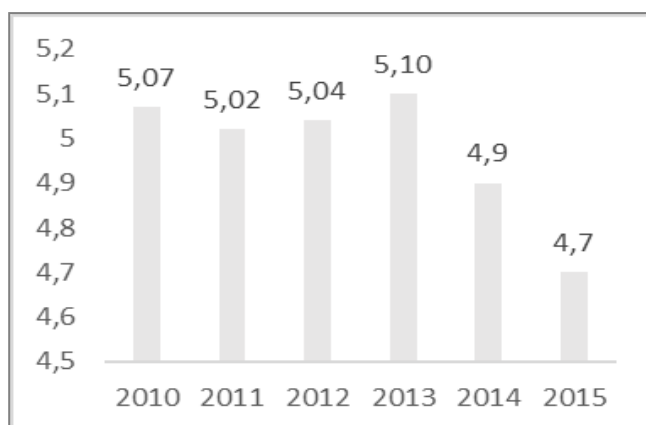

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Veliki broj studenata napušta studije, dok samo 12,5% studenata završava fakultete u roku. Dodatni izazov je struktura upisa na fakultete, koja ne prati razvojne potrebe BiH, niti definisane globalne i EU trendove. U FBiH, 25,7% upisanih studenata pripada oblasti matematičkih i prirodnih znanosti, elektrotehnike, mašinstva i građevinarstva, što je znatno niže u odnosu na potrebe i znatno niže u odnosu na društvene i ostale grupe fakulteta.

Evidentna je tražnja za diplomiranim inženjerima informatike i elektronike i malo ih je na evidenciji nezaposlenih, kao i diplomiranih inženjera telekomunikacija, saobraćaja, geodezije, geologije i građevine. U FBiH postoje 66 javne visoko školske ustanove, nekoliko namjenskih istraživačkih instituta (primjer u metalurgiji i poljoprivredi), te nedovoljan broj industrijskih laboratorija. Izdvajanja za oblast obrazovanja u odnosu na BDP Federacije u periodu 2010 - 2013. godine bilježi blagi rast, dok je u 2014. i 2015. godini zabilježen pad izdvajanja za obrazovanje.

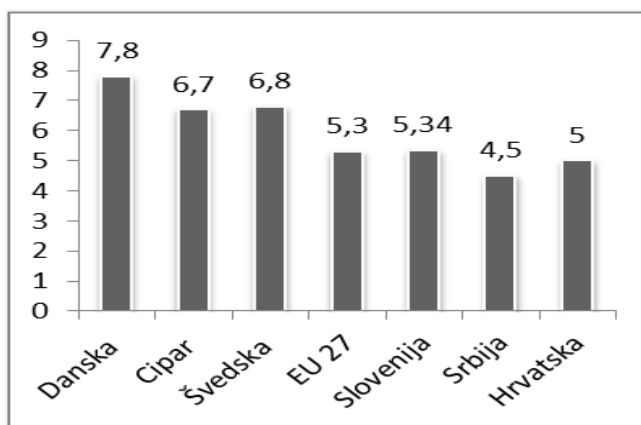
Grafikon 46. Rashodi za obrazovanje FBiH 2010 - 2015 godine, %GDP-a²²

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

²² Izdvajanja iz budžeta kao procenat BDP-a, dobivena na bazi podataka o Konsolidiranom budžetu za obrazovanje u FBiH, Ministarstvo financija FBiH za 2014. godinu

Grafikon 47. Rashodi za obrazovanje 2014 godine, % GDP-a, (odabrane EU zemlje)

Izvor: (EUROSTAT, 2014); Obrada (FZZPR, 2017)

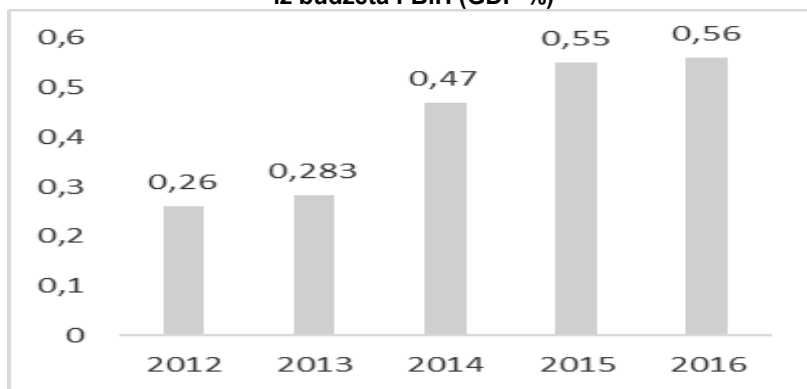
Prema dokumentu Konkurentnost 2016. – 2017. godine Svjetskog ekonomskog foruma, u podindikatoru kvaliteta obrazovnog sistema, BiH se nalazi na 130. mjestu od 138 ocjenjenih zemalja. Prema stopi upisa osnovnog obrazovanja BiH je na 35. mjestu, na 78. je mjestu prema upisu u srednje škole, a prema upisu na fakultete na 58. mjestu, što ipak predstavlja dobru podlogu za usavršavanje kadrova koji mogu doprinijeti povećanju proizvodnje visoko-tehnoloških proizvoda koji imaju najveću dodanu vrijednost, a zahtijevaju izuzetna znanja tehničkih nauka. Sa druge strane, stanje u oblasti obrazovanja ukazuje da na sceni imamo ekspanziju visokoškolskih ustanova, posebno u oblasti ekonomije i menadžmenta, nerijetko bez odgovarajuće kadrovske osnove, što dovodi do izvlačenja preostalog kadra iz naučnoistraživačkih institucija i do smanjenog interesovanja mladih ljudi za bavljenje naučnoistraživačkim radom i specijalizacijom u oblasti nauke.

Sagledavanje stanja u oblasti kompetentnosti ljudskih resursa ukazuje da zahtjevi tržišta rada nisu usklađeni sa ponudom radne snage kojom raspolaže Zavod za zapošljavanje i koju kreira obrazovni sistem. Naučno – istraživačka infrastruktura opterećena je neadekvatnim kadrovskim rješenjima i nedovoljnim privrednim ulaganjima u istraživačke projekte.

3.3. Naučno-tehnološka i poslovna infrastruktura

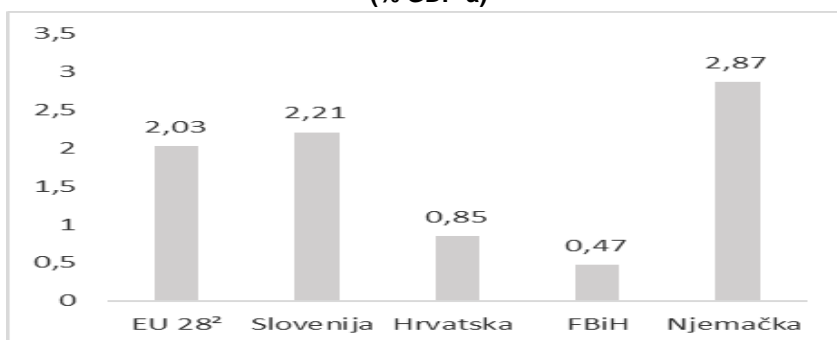
Prema zadnjim raspoloživim podacima EUROSTAT-a za 2014. godinu, EU izdvajanja za nauku se kreću između 0,46 – 3,07% GDP-a. U istoj godini Slovenija je za ove svrhe izdvojila 2,21 %, Njemačka 2,87 %, i Hrvatska 0,85 % BDP dok je za izdvajanja za razvoj i istraživanja u FBiH u izvještajnoj godini izdvojila 0,56% GDP-a.

Grafikon 48. Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje 2012 – 2016 godinu iz budžeta FBiH (GDP %)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 49. Učešće izdvajanja za nauku i istraživanje za 2014 godinu iz budžeta (% GDP-a)

Izvor: (EUROSTAT, 2016);
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Analizom statističkih podataka o odobrenim patentima Evropskog Ureda za patente za 2016. godinu, može se vidjeti kako BiH i dalje značajno zaostaje u broju odobrenih patenata. Njemačka se nalazi na prvom mjestu sa 18.728 odobrenih patenata, zatim Švicarska sa 3.910 i Austrija sa 1.370. BiH u 2016. godini nema odobrenih patenata i značajno zaostaje za zemljama u regionu, posebno Slovenijom koja ima 65 odobrenih patenata, dok Srbija ima 2, a Hrvatska 6 odobrenih patenata.

Tabela 10. Ukupan broj odobrenih patenata u pojedinim zemljama EU zone i zemalja regiona 2012 - 2016 godine po EPO²³

Zemlja	2012	2013	2014	2015	2016
Austrija	796	837	891	1.040	1.370
Bosna i Hercegovina	1	1	0	1	0
Belgija	743	736	723	873	1.114
Bugarska	5	5	7	7	11
Švicarska	2.597	2.668	2.794	3.041	3.910
Češka	56	67	66	74	95
Njemačka	13.315	13.425	13.086	14.114	18.728
Danska	565	608	599	698	1.033

²³ European Patent Office

Hrvatska	11	7	7	6	5
Srbija	2	3	2	0	1
Slovenija	38	52	51	65	80
Slovačka	13	5	11	11	15

Izvor: (EPO, 2016);

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U Federaciji BiH, dio budžeta namjenjen za podršku istraživačko-razvojnima institucijama u 2015. godini iznosio je nešto više od 849.998 KM²⁴, što je nešto više u odnosu na 2014. godinu. Istovremeno, Republika Srpska je za ove namjene izdvojila oko 2,829 miliona budžetskih sredstava. Postojeći zakoni koji tretiraju oblast naučno-istraživačke djelatnosti u BiH, omogućavaju osnivanje i razvoj svih institucionalnih oblika navedenih u slijedećoj tabeli:

Tabela 11. Naučno - istraživačke institucije

Naučne institucije	Naučno-istraživačke organizacije	Organizacije za transfer tehnologije	Organizacije povezivanja
Univreziteti/fakulteti		Centri za transfer tehnologija	Istraživačko – razvojne jedinice
Naučno-istraživački instituti	Istraživačko-razvojni instituti	Inovacioni centri	Naučno-tehnološki parkovi
Naučno-istraživački centri	Istraživačko-razvojni centri		Naučno-tehnološki inkubatori
Naučno-istraživačke laboratorije	Istraživačko-razvojne laboratorije		

Osnovni problem postojećih instituta je kadrovska struktura, koja ne nudi osnovu za ozbiljan naučno-istraživački rad, a modernizacija i osposobljavanje instituta za rad u naučno-istraživačkom sektoru je vrlo kompleksan i zahtjevan posao.²⁵ Prema nalazima dokumenta Konkurentnost 2015. – 2016. godine, rang BiH po XII stubu konkurentnosti koji obuhvata inovativnost, odnosno kapacitet inovativnosti je na 134. mjestu od 140 zemalja. Što se tiče koristi od patenata, Bosna i Hercegovina se nalazi na 55. mjestu.

3.4. Jedinstven ekonomski prostor

U svrhu razvijanja konkurentnih prednosti države, potrebno je, pored niza ekonomskih faktora, uspostaviti i institucionalne preduslove. U tom smislu, za razliku od zemalja višeg stepena razvoja, stvaranje jedinstvenog ekonomskog prostora BiH od izuzetnog je značaja za konkurentnost privrede, ekonomski razvoj i nužnost je u procesu priključenja Evropskoj Uniji. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je nastavila ispunjavati reformske prioritete kako je definirano u Reformskoj agendi. Ti prioriteti su uključivali usvajanje zakona u oblastima kao što su tržište rada, fiskalna odgovornost i poslovno okruženje. Ured Vlade Federacije BiH za evropske integracije nema dovoljno administrativnih kapaciteta za koordinaciju evropskih poslova između različitih nivoa vlasti u Federaciji BiH i sa ostatkom zemlje. Vlada Federacije BiH i kantoni su nedovoljno saradivali po pitanjima evropskih integracija.

²⁴ Izvještaj o reviziji finansijskih izvještaja Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke za 2014. godinu

²⁵ Informacija o stanju nauke u Federaciji Bosne i Hercegovine, 2011. Federalno ministarstvo obrazovanja

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi reforme javne uprave. Nije ostvaren napredak u proteklih godinu dana i uočeno je nazadovanje kada su u pitanju izmjene i dopune pravnog okvira za državnu službu u Federaciji BiH, kojima je povećan rizik od politizacije. Nedovoljna politička podrška za cjelodržavne reforme i fragmentacija javne službe ometaju napore u pravcu institucionalnih i zakonodavnih reformi. Jedna od značajnijih preporuka Evropske komisije iz 2015. godine odnosila se na novi cjelodržavni okvir. U tom smislu napravljen je značajan pomak pa je u Federaciji BiH usvojen Zakon o razvojnom planiranju. Nedostatak cjelodržavnog srednjoročnog planiranja politika je ozbiljna prepreka javnom nadzoru nad radom vlada. Na državnom i entitetskim nivoima osiguran je određen nivo transparentnosti putem javno dostupnih izvještaja i objavljivanjem vladinih planova i sažetaka odluka. Međutim, javno dostupni izvještaji ne omogućuju uporednu analizu dostignuća sa konkretnim ciljevima politike. Isto tako, uvedeni su određeni elementi kreiranja politika i izrade propisa na inkluzivan način i na temelju dokaza, ali je potrebno dodatno poboljšati kvalitet politika i zakonodavnih prijedloga.

Bosna i Hercegovina je relativno liberalna po pitanju priliva kapitala. Pravni okvir tek treba uskladiti sa *acquisem*. Što se tiče stranih investicija, nedostaje koordinacije na nivou države u pogledu formulisanja i provođenja regulatorne reforme pravnih propisa. Tržišta kapitala i dalje trpe zbog komplikovanih ekonomskih uvjeta i funkcionišu na relativno niskim nivoima. Tržište vrijednosnim papirima predstavlja glavnu pokretačku polugu razvoja jer je u oba entiteta posljednjih godina povećana razmjena sredstava putem domaćeg tržišta kapitala. Unaprjeđenje jedinstvenog ekonomskog prostora bi učinilo zemlju znatno privlačnijom za strane investitore.

Ostvaren je određeni napredak u obrazovanju. U martu je usvojen strateški dokument na državnom nivou kojim su definisani prioriteti za razvoj visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2016 - 2026. Republika Srpska je u aprilu usvojila strategiju razvoja obrazovanja za period 2016 - 2021, kojom su definisani prioriteti za daljnje reforme u obrazovanju, kao i naredni koraci za obuku i profesionalni razvoj nastavnika. Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi u području industrijske i politike malih i srednjih preduzeća. Postignut je određeni napredak u ovoj oblasti u izvještajnom periodu.

Što se tiče akreditacije, Institut za akreditaciju Bosne i Hercegovine (BATA) je izdao akreditacije za ukupno 62 tijela za ocjenjivanje usklađenosti. Zakon o akreditaciji je potrebno izmijeniti, kako bi bio usklađen sa *acquisem*. Potrebno je osigurati ulogu akreditacije u ovlašćivanju tijela za ocjenjivanje usklađenosti na državnom i entitetskom nivou.

U januaru je u Federaciji usvojen akcioni plan za industrijsku politiku za period 2016-2019, koji je usklađen sa prioritetima Reformske agende. U oktobru 2015. godine Federacija je isto tako usvojila izmjene i dopune Zakona o podsticanju stranih ulaganja, a u novembru 2015. godine plan privatizacije 16 kompanija. Što se tiče politike MSP-a, ostvaren je određeni napredak ka uspostavljanju cjelodržavne mreže za izvještavanje o provedbi Akta o malim preduzećima. U februaru je Vijeće ministara BiH usvojilo izvještaj o provedbi Akta o malim preduzećima. Takođe, Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je dodijeljena koordinaciona uloga, nakon čega je u aprilu imenovan novi državni koordinator. Sporazum sa EU o učešću u Programu EU za konkurentnost preduzeća i malih i srednjih preduzeća (COSME) potpisan je u junu 2016. Bosna i Hercegovina će moći da pristupi sredstvima COSME programa kada proces ratifikacije bude završen.

Preporuke

- Rasteretiti privredu smanjenjem oporezivanja rada uz povećano oporezivanje potrošnje i imovine građana (neutralan princip),
- Izvršiti reviziju stečajnog zakonodavstva u cilju skraćivanja stečajnog postupka i opstanka zdravih dijelova privrednih subjekata,
- Djelimična privatizacija BH Telekoma, sa ciljem povećanja konkurentnosti,
- Umrežavati domaće stručnjake i institucije sa stručnjacima porijeklom iz BiH i naučno - istraživačkim institucijama u inostranstvu,
- Razviti statistiku i uporedna mjerenja kvaliteta ishoda obrazovanja,
- Uspostaviti novi sistem vrednovanja nastavno-naučnog kadra koji će stimulirati kompetencije, naučni rad i ostvarene rezultate,
- Povećati budžetsku podršku istraživačko razvojnim institucijama.

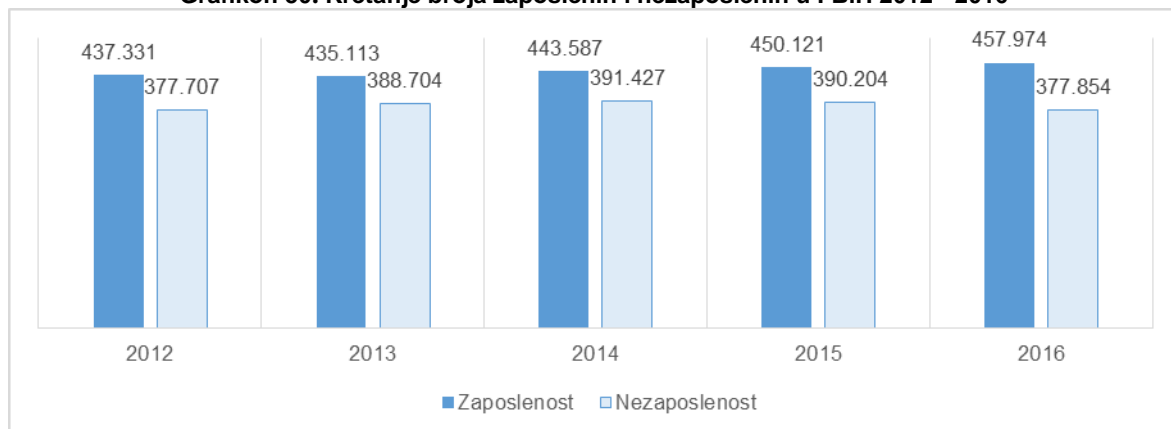
4. ZAPOSŁJAVANJE

Prioriteti za poboljšanje stanja u oblasti zaposlenosti su razvoj malih i srednjih preduzeća, otvaranje novih radnih mjesta, bolje funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja, poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga.

Statistika tržišta rada blisko je povezana sa ekonomskom i socijalnom domenom. Tržišne aktivnosti unutar tržišta rada direktno utiču, ne samo na ekonomiju zemlje, nego i na uslove života njenih stanovnika. Gledano iz ekonomske perspektive, statistike tržišta rada daju jasnu sliku socijalnog i socioekonomskog stanja u zemlji pogotovo kada su u pitanju nezaposlenost, zarade i njihova strukturna komponenta, socijalna nejednakost (npr. rodni platni razredi), radne navike i socijalna integracija.

Prosječan broj zaposlenih u Federaciji BiH u 2016. godini iznosio je 457.974 radnika, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 7.853 uposlenika ili 1,7%. Broj zaposlenih u 1991. godini na području koje danas pripada Federaciji BiH iznosio je 631.020, što govori da je nivo zaposlenosti u 2016. godini dostigao 72,6% nivoa iz 1991. godine.

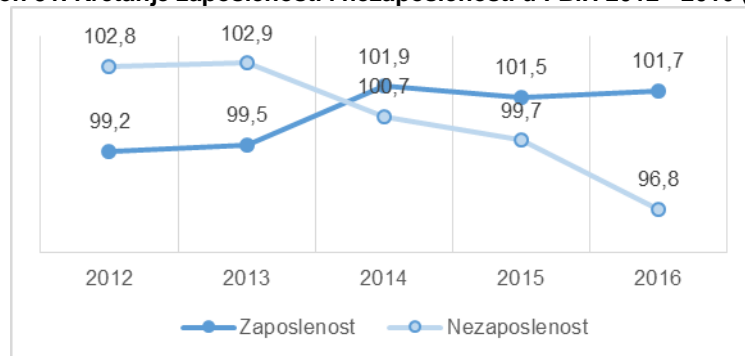
Grafikon 50. Kretanje broja zaposlenih i nezaposlenih u FBiH 2012 - 2016

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Stopa zaposlenosti u 2016. godini u Federaciji BiH (mjerena u odnosu na radno sposobno stanovništvo prema metodologiji Eurostata – registrirana zaposlenost) iznosila je 29,4% i viša je za 2,0 p.p u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 51. Kretanje zaposlenosti i nezaposlenosti u FBiH 2012 - 2016 (indeksi)

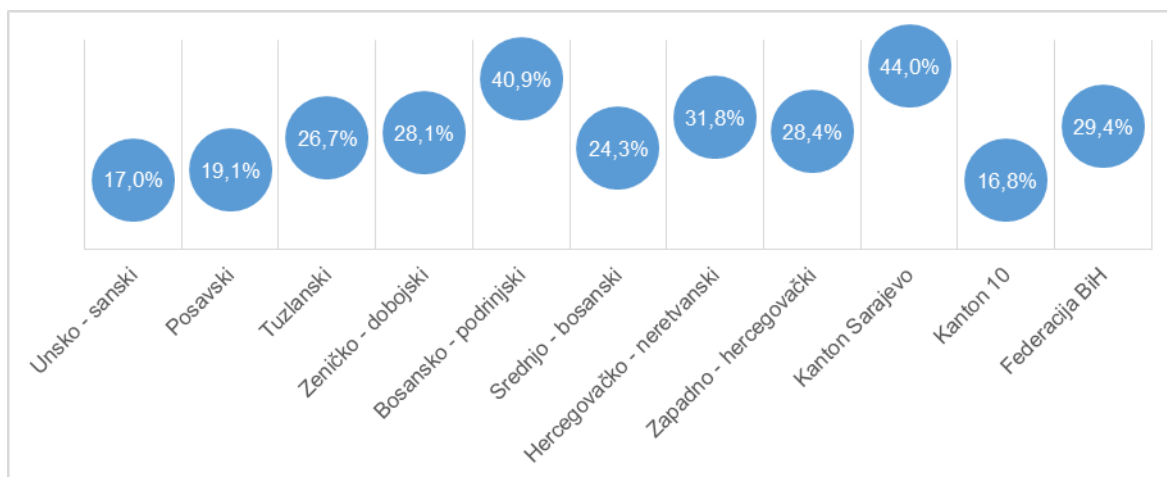

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Gledajući po kantonima, najveći prosječan broj zaposlenih osoba imao je Kanton Sarajevo (129.031), zatim Tuzlanski (84.736), Zeničko-dobojski (72.106), a najmanji broj zaposlenih osoba imao je Bosansko-podrinjski (6.717) i Posavski kanton (5.809).

Najveću stopu zaposlenosti (mjerenu u odnosu na radno sposobno stanovništvo) imao je Sarajevski kanton (44,0%), Bosansko-podrinjski (40,9%) i Hercegovačko-neretvanski kanton (31,8%). Stopa zaposlenosti iznad prosjeka Federacije BiH ostvarena je u tri kantona (Kantonu Sarajevo, Bosansko-podrinjskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu), dok je ispod prosjeka Federacije BiH, ostvarena u preostalim sedam kantona.

Grafikon 52. Stopa zaposlenosti po kantonima FBiH 2016

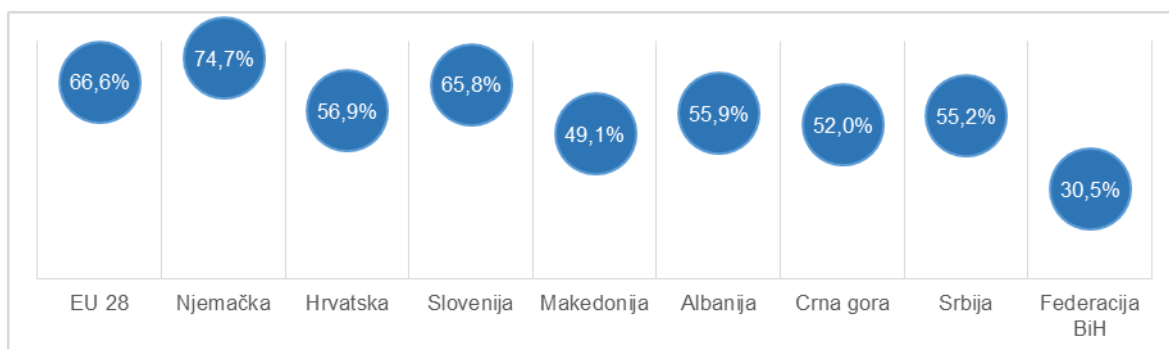
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U izvještajnoj godini u 28 zemalja EU stopa zaposlenosti prema mjerenjima EU ankete o radnoj snazi iznosila je 66,6% čime je zabilježila vrhunac gledajući od 2007. godine kada je iznosila 65,2%. Federacija Bosne i Hercegovine imala je najmanju stopu zaposlenosti u okruženju²⁶. Prema podacima iz Ankete o radnoj snazi (ARS) 2016 stopa zaposlenosti

²⁶ Stopa zaposlenosti prosjeka EU28 u 2016. godini iznosi 66,6%, Bugarske 63,4%, Rumunije 61,6 %, Mađarske 66,5% i Slovačke 64,9%

iznosi 30,5% i manja je više od dva puta od evropskog prosjeka. Od zemalja u regionu Slovenija je imala najvišu stopu zaposlenosti u procentu od 65,8%.

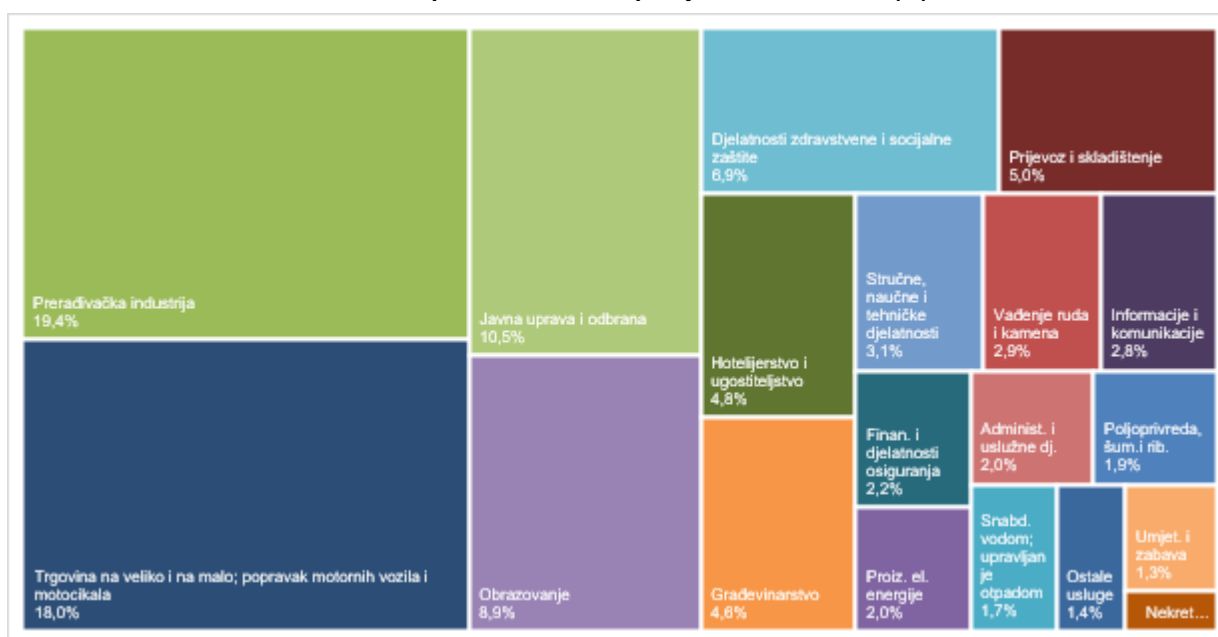
Grafikon 53. Stopa zaposlenosti u regionu ARS 2016

Izvor: za EU 28, Njemačku, Hrvatsku, Sloveniju, Makedoniju, Albaniju i Crnu Goru (Eurostat, 2017), za Srbiju (Republički zavod za statistiku, 2017), za FBiH (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Analiza zaposlenih radnika prema djelatnostima značajna je jer pokazuje koje djelatnosti najviše doprinose ukupnoj zaposlenosti. Prerađivačka industrija zauzima prvo mjesto po broju zaposlenih (88.630 ili 19,4% od ukupnog broja zaposlenih), zatim trgovina na veliko i malo (82.606 ili 18,0%), javna uprava i odbrana (48.268 ili 10,9%). Ove tri oblasti zapošljavaju skoro 50% od ukupnog broja zaposlenih u Federaciji BiH.

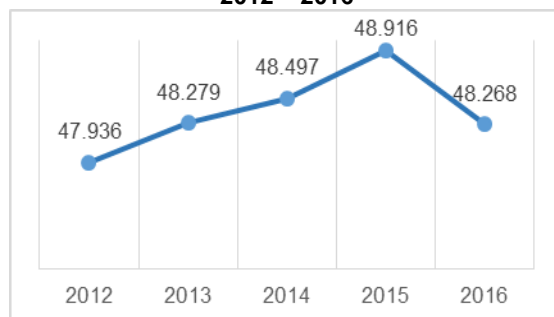
Grafikon 54. Zaposlenost u FBiH po djelatnostima 2016 (%)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Posmatrano po djelatnostima najveće smanjenje broja zaposlenih u 2016. godini evidentirano je u finansijskim djelatnostima i djelatnostima osiguranja (284 ili 2,8%), vađenju ruda i kamena (254 ili 1,9%) i javnoj upravi i odbrani (648 ili 1,03%). Najveći rast broja zaposlenih zabilježen je u djelatnostima poslovanja nekretninama (354 ili 18,1%), poljoprivrede, šumartstva i ribolova (933 ili 11,8%), administrativnim i pomoćnim uslužnim djelatnostima (736 ili 9,0%).

Grafikon 55. Trend broja zaposlenih u javnoj upravi i odbrani u periodu 2012 – 2016

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

I pored činjenice da troškovi javnog sektora u Federaciji BiH i dalje veoma mnogo učestvuju u BDP-u, u 2016. godini, osim što je zaustavljen trend rasta broja zaposlenih u javnoj upravi, došlo je i do značajnog smanjenja broja zaposlenih u sektoru državne uprave i odbrane, što ukazuje na pozitivne učinke provedenih reformi javne uprave.

Iako od 2014. godine Federacija BiH bilježi trend pada broja nezaposlenih osoba, nezaposlenost kao socijalna kategorija i dalje ostaje jedan od najvećih izazova sa kojima se suočava Federacija BiH. Sve zemlje u tranziciji susreću se sa problemom nezaposlenosti, koji je izraženiji što je zemlja na nižem stepenu tranzicijskih reformi. Pri tome, prisutni su i određeni specifični uvjeti koji generiraju nezaposlenost (nasljeđe rata, zastoji u privatizaciji, rascjepkanost tržišta, nedostatak strukturnih reformi i dr.).

Također, potrebno je napraviti razliku između registrirane nezaposlenosti i nezaposlenosti prema Anketi o radnoj snazi. Razlika u podacima i stopama proizlazi iz činjenice da je veliki broj neaktivnih osoba ili neformalno zaposlenih osoba registrovan na biroima za zapošljavanje kao nezaposlen radi osiguranja zdravstvene zaštite.

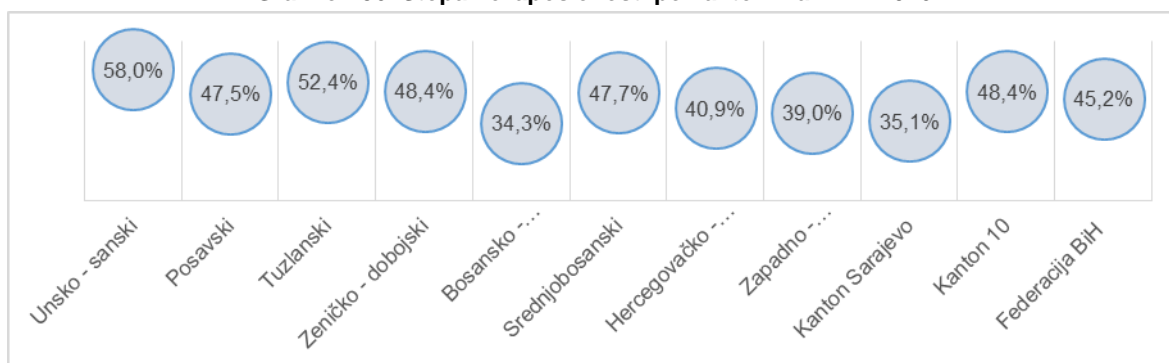
U Federaciji BiH je nešto manje od 50% nezaposlenih koji ne mogu naći zaposlenje. Znači da nije u pitanju ciklična, već strukturna nezaposlenost, kod koje su šanse za ponovno zapošljavanje sve manje. Posebno su pogođeni mladi ljudi koji godinama ne uspijevaju da se uključe na tržište rada. Međutim, ono što posebno brine je veliki broj mladih bez ikakvih kvalifikacija. Poslodavci u 90% objavljenih oglasa traže dodatna znanja i vještine, što mlade osobe koje su tek izašle iz procesa obrazovanja ne posjeduju. Na evidencijama su najviše prijavljene osobe sa trećim stepenom obrazovanja koje posjeduju neadekvatna zanimanja sa zastarjelim znanjima i vještinama za kojima ne postoji tražnja na tržištu rada. S druge strane, izuzetno su tražena pojedina zanatska zanimanja za koja postoji mali ili nikakav interes za upis učenika. Značajan razlog nezaposlenosti mladih osoba jeste nedovoljan broj radnih mjesta na tržištu rada i neravnopravan položaj mladih bez radnog iskustva.

Prosječan broj nezaposlenih osoba u Federaciji BiH u 2016. godini iznosio je 377.854, što je manje za 12.350 osoba ili 3,2%, u odnosu na 2015. godinu. Stopa nezaposlenosti (registrovana nezaposlenost) iznosila je 45,2%, a u 2015. godini 46,4% (mjerena brojem nezaposlenih u odnosu na radnu snagu). Jedan od bitnih uzroka visoke nezaposlenosti je i dalje neusklađenost obrazovnog sistema s potrebama tržišta. U posljednjih nekoliko godina radilo se na ovom problemu, provodili su se projekti koje je financirala EU, ali nije napravljen značajniji pomak. Pored ekonomske krize, strukturnih problema privrede i pada

investicija, ovako visokoj stopi registrirane nezaposlenosti u znatnoj mjeri doprinosi velika prisutnost rada na „crno“, pri čemu su, pored stvarno nezaposlenih u ovaj podatak uključeni i zaposleni koji rade u „sivoj“ (nelegalnoj) ekonomiji. Najviše radnika na „crno“ radi u oblasti ugostiteljstva i turizma, trgovine, eksploatacije i prerade drveta, te uslužnim djelatnostima.

Kada se posmatraju kantoni najveća stopa nezaposlenosti zabilježena je u Unsko-sanskom kantonu (58,0%), zatim Tuzlanskom (52,4%), Zeničko-dobojskom i K-10 (48,4%) te Srednjobosanskom (47,7%). Stopa nezaposlenosti iznad prosjeka Federacije BiH ostvarena je u šest kantona (Unsko-sanskom, Posavskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Srednjobosanskom i K-10), dok je ispod prosjeka Federacije BiH ostvarena u preostala četiri kantona. Najveće učešće u ukupnoj nezaposlenosti u Federaciji BiH u 2015. godini imao je Tuzlanski kanton (24,7%), Sarajevski (18,5%), Zeničko-dobojski (17,9%), Unsko-sanski (12,0%), Srednjobosanski (10,5%).

Grafikon 56. Stopa nezaposlenosti po kantonima FBiH 2016

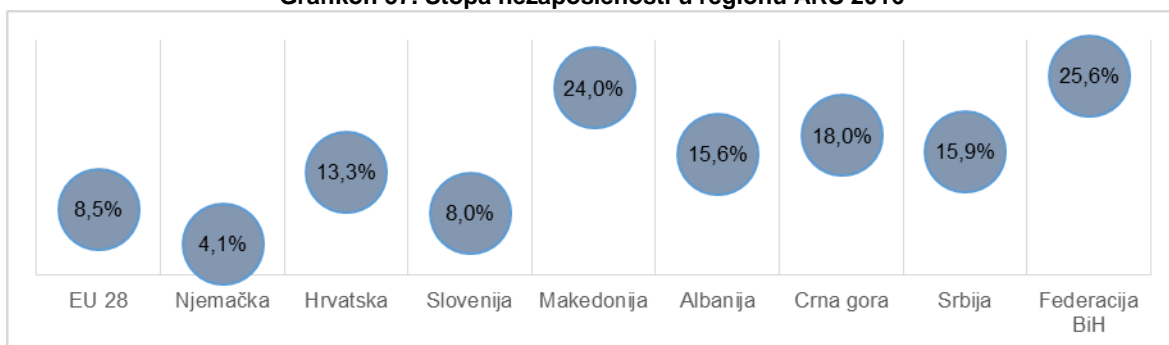
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Međunarodna organizacija za rad upozorila je da je rad na „crno“u porastu u svim zemljama jugoistočne Evrope. Prema njihovim podacima, u BiH 2016. godine, između 150.000 i 200.000 radnika radilo je na „crno“, a ekonomska kriza, otkazi, te teška materijalna situacija doprinjeli su povećanju ovog broja. Od ovog broja polovina su bile mlade osobe koje imaju i po deset godina radnog iskustva u sivoj ekonomiji, a niti jedan dan uplaćenog radnog staža. Veliki je broj osoba koje su ostale bez posla zbog različitih okolnosti, a čiji radno pravni status nije riješen. Stoga se prema Eurostatu nezaposlenost zemalja EU mjeri na osnovu ankete o radnoj snazi (anketna nezaposlenost). Stopa anketne nezaposlenosti u Federaciji BiH u 2016. u odnosu na 2015. godinu (prema dokumentu Anketa o radnoj snazi FBiH za 2016. godinu - obuhvaćeno 6.121 domaćinstvo), bilježi pad od 3,5 p.p i iznosi 25,6% (predstavlja odnos broja nezaposlenih prema anketi i radne snage) i znatno je niža u odnosu na zvaničnu stopu registrovane nezaposlenosti, a 3 puta je veća od stope anketne nezaposlenosti prosjeka EU 28 (8,5%).

Kretanja na tržištu rada ukazuju na nastavak trenda opadanja stope nezaposlenosti kako u zemljama Evropske unije tako i među zemljama u regionu. Ukupna stopa nezaposlenosti u 2016. godini u EU 28 pala je sa 9,4% u 2015. godini na 8,5% u 2016. godini što predstavlja smanjenje za 0,9 procentnih poena, nakon sličnog smanjenja (0,8 p.p) prethodne godine. Što se tiče zemalja u regionu, u Hrvatskoj je stopa anketne nezaposlenosti smanjena na 13,3%, dok je u Sloveniji smanjena na 8,0%. Od ostalih

zemalja regiona, najniža stopa anketne nezaposlenosti u 2016. godini zabilježena je u Srbiji 15,9%, zatim Crnoj Gori 18,0%, dok Makedonija, poslije Federacije BiH, bilježi najvišu stopu anketne nezaposlenosti u procentu od 24,0%.

Grafikon 57. Stopa nezaposlenosti u regionu ARS 2016

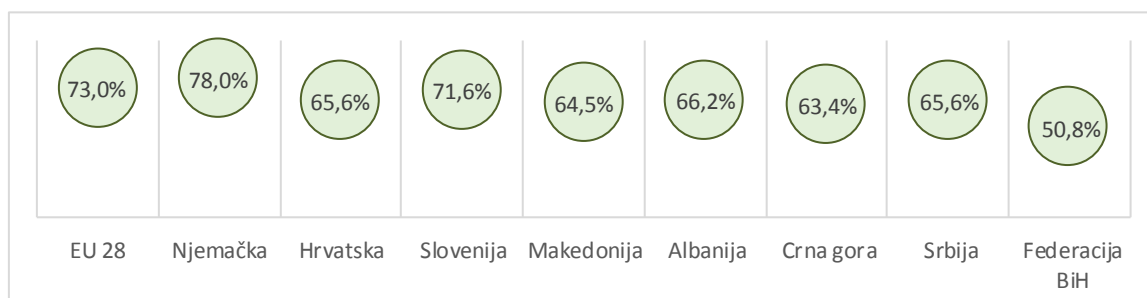
Izvor: za EU 28, Njemačku, Hrvatsku, Sloveniju, Makedoniju, (Eurostat, 2017), Albaniju (The Institute of Statistics (INSTAT), 2017) i Crnu Goru za Srbiju (Republički zavod za statistiku, 2017), za FBiH (Federalni zavod za statistiku, 2017)

4.1. Funkcionisanje tržišta rada i aktivne mjere zapošljavanja

Tržište rada u Federaciji BiH karakterizira veoma niska stopa aktivnosti. Stopa aktivnosti radne snage na tržištu rada prema Anketi o radnoj snazi 2016 iznosila je 50,8%. To znači da je na tržištu rada dostupno svega nešto malo više od 50% radnosposobnih osoba koje bi se mogle uključiti u proizvodnju roba i usluga. U odnosu na prošlu godinu stopa aktivnosti u Federaciji BiH zabilježila je pad od 1.5 p.p što je posljedica smanjenja radnosposobnih i povećanja broja neaktivnih osoba. Neaktivne osobe su osobe dobne skupine od 15 do 64 godine koje u referentnom periodu nisu tražile posao i kao takve ne spadaju niti u zaposlene niti u nezaposlene. U neaktivne osobe spadaju učenici/studenti, penzioneri, osobe koje obavljaju kućanske poslove i dr. Posebno niska stopa aktivnosti javlja se kada radna snaga nije povezana sa tržištem rada i kada je obeshrabrena da traži posao. Razlozi za nisku stopu aktivnosti su neadekvatna, najčešće niska obrazovna kvalifikacija i mala mogućnost zarade.

U zemljama EU 28 stopa aktivnosti radne snage u 2016. godini iznosi 73,0%. U poređenju sa zemljama regiona, najvišu stopu aktivnosti radne snage prema anketama o radnoj snazi ima Slovenija (71,6%) i Hrvatska (65,6%), dok Federacija BiH ima najnižu stopu aktivnosti radne snage (50,8%).

Grafikon 58. Stopa aktivnosti radne snage u regionu ARS 2016

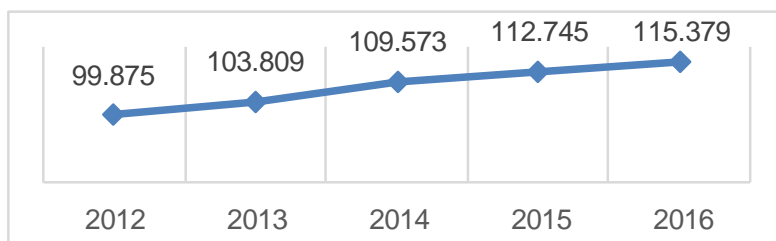
Izvor: za EU 28, Njemačku, Hrvatsku, Sloveniju, Makedoniju, (Eurostat, 2017), Albaniju (The Institute of Statistics (INSTAT), 2017), Crnu Goru za Srbiju (Republički zavod za statistiku, 2017), za FBiH (Federalni zavod za statistiku, 2017)

U Federaciji BiH je na evidenciji Zavoda za zapošljavanje u 2016. godini bilo prosječno 460 hiljada prijavljenih. Od ukupnog broja novoprijavljenih 51,4% je prijavljeno usljed

prekida radnog odnosa. Najčešći razlozi prekida radnog odnosa u 2016. godini su prestanak ugovora na određeno vrijeme, sporazumni raskid ugovora i povreda radne obaveze.

Razlozi ovakvog stanja u zapošljavanju su najvećim dijelom nedostatak strukturnih reformi, nizak nivo investicija i niska konkurentna sposobnost domaće privrede. Ovu oblast usložnjava uticaj stagnacije EU i svjetskog privrednog razvoja, što se direktno odražava na zapošljavanje (smanjenjem direktnih stranih ulaganja, padom iskorištenosti kapaciteta, neoporavkom stranih tržišta, smanjenjem kupovne moći i potrošnjom stanovništva i dr.).

Grafikon 59. Trend novoprijavljenih nezaposlenih u FBiH u periodu 2012 - 2016

Izvor: (Federalni zavod za zapošljavanje Sarajevo, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Broj novoprijavljenih osoba u zavodima za zapošljavanje ima trend rasta i nastavljen je i u 2016. godini, tako da je u Federaciji BiH iznosio 115.379 osoba, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 2,3%.

Posmatrano po kantonima, broj novoprijavljenih osoba je najveći u Tuzlanskom kantonu (28.027) što je u odnosu na prošlu godinu više za 5,3%, a najmanji u Bosansko-podrinjskom kantonu (1.315) što je u odnosu na prošlu godinu manje za 3,0%.

Iako je stanje na tržištu rada, prema izvještaju Federalnog zavoda za zapošljavanje, takvo da je broj novoprijavljenih u zavodima za zapošljavanje u porastu, ohrabruje činjenica da je broj osoba koje su se nalazile na evidencijama zavoda te pronašle zaposlenje veći od onih koje su se prijavile na evidenciju po prestanku radnog odnosa.

Tržište rada u BiH karakterišu niska stopa aktivnosti, visoka stopa nezaposlenosti, posebno među mladima, kao i visok nivo neformalnog zapošljavanja (rada „na crno“). Visoko učešće neregularnog zapošljavanja u ukupnom broju zaposlenih i dalje je jedan od glavnih problema na tržištu rada koje evidentno utiče na sagledavanje realne stope nezaposlenosti. Poslodavci, prema istraživanjima Federalnog zavoda za zapošljavanje²⁷ i pored visoke stope nezaposlenosti navode veliku prisutnost problema pronalaska novih uposlenika. Najveći broj poslodavaca navodi nedostatak potrebnih kvalifikacija radnika kao razlog trenutnog nedostatka zaposlenika.

Evidentno je da postoji strukturna neravnoteža na tržištu rada, manifestirana kroz neusklađenost ponude i tražnje za radnom snagom u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija i vještina. Nažalost, u radno sposobnom stanovništvu i radnoj snazi participira veliki broj osoba bez ikakve kvalifikacije. Obrazovni sistem nije efikasno povezan sa tržištem rada i potrebno ga je unaprijediti i prilagoditi potrebama privrede zbog čega bi se trebalo više pažnje posvetiti karijernoj orijentaciji kao jednom od segmenata prevencije nezaposlenosti.

²⁷ (Federalni zavod za zapošljavanje, 2017)

U izvještajnom periodu, zavodi i službe za zapošljavanje usmjerili su rad na provođenje mjera aktivne politike zapošljavanja kroz skup mjera za usklađivanje ponude i potražnje na tržištu rada koje su neposredno usmjerene na smanjenje problema nezaposlenosti. Posebna pažnja posvetila se poboljšanju uvjeta na tržištu rada i povećanju teško zapošljivih kategorija nezaposlenih osoba.²⁸

Aktivna politika zapošljavanja u 2016. godini provedena je u skladu sa Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba i Strategijom jačanja funkcije posredovanja u javnim službama za zapošljavanje u Federaciji BiH. Najviše su se provodili programi zapošljavanja usmjereni na nezaposlene mlade osobe do 30 godina starosti koje nemaju radnog iskustva, dugotrajno nezaposlene, kao i ciljne grupe nezaposlenih osoba koje su pomenutim strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive.

Mjere aktivne politike zapošljavanja poduzimali su federalni ali i kantonalni zavodi za zapošljavanje i uglavnom su bile usmjerene na:

- Poticanje zapošljavanja kod poznatog poslodavca,
- Samozapošljavanje,
- Obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje, dokvalifikaciju i prekvalifikaciju,
- Pripremu nezaposlenih za tržište rada,
- Stvaranje jednakih mogućnosti za sve u pristupu tržištu rada.

Više podataka o aktivnim mjerama zapošljavanja, programima i realizaciji koji su provedeni u suradnji sa nadležnim institucijama u 2016. godini nalazi se u poglavlju Socijalna politika u funkciji zapošljavanja na strani 87.

Kada je u pitanju tržište rada, prema Izvještaju o globalnoj konkurentnosti 2016 – 2017²⁹ BiH je od 138 zemalja zauzela 107. mjesto. Kada se posmatraju ocjene stubova pojedinačno, može se reći da je Bosna i Hercegovina u većini područja zabilježila bolje rezultate u odnosu na prošlogodišnji Izvještaj. Zabilježeno je poboljšanje ranga ocjene efikasnosti tržišta rada (sa 131. na 125. mjesto). Kada je u pitanju stub veličine tržišta, BiH je zabilježila pad ranga ocjene za jedno mjesto (sa 97. na 98. mjesto).

Što se tiče zemalja bivše Jugoslavije i okruženja, može se reći da je najviše napredovala Slovenija koja je sa 59. popela na 56. mjesto, Albanija, Srbija i Hrvatska su ostvarile napredak u odnosu na prošlogodišnje pozicije, a Crna Gora je sa 70. pala na 82. mjesto.

Ovogodišnji izvještaj posebno naglašava važnost rješavanja faktora koji ograničavaju rast i napredak. Poseban akcenat stavljen je na otvorenost tržišta gdje se pokazalo da su otvorenije zemlje inovativnije. Prema tome i zemlje u kojima opada otvorenost, zbog povećanja nekarinskih barijera, imaju veći rizik od realnih prijetnji rastu i razvoju u budućnosti. Još uvijek loša ekonomska situacija, sporo usvajanje zakona, nestabilna klima za investitore, visoka stopa nezaposlenosti, korupcija i kontinuirana politička nestabilnost sigurno su doprinjeli da se BiH ove godine našla na nezavidnom mjestu kada je konkurentnost u pitanju.

²⁸ Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2016. godinu

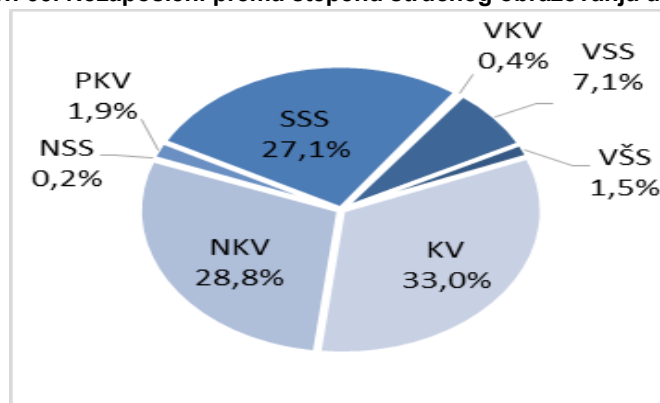
²⁹ (World Economic Forum, 2016)

4.2. Poboljšanje vještina na tržištu rada, strukovnog obrazovanja i treninga

Vizija poboljšanja vještina na tržištu rada ima tri ključna prioriteta koji su zacrtani u Strategiji Evropske komisije: inteligentan rast (razvoj utemeljen na znanju i inovacijama), održivi rast (resursno efikasnija, ekološki prihvatljiva i konkurentnija ekonomija) i socijalno osjetljiv rast (ekonomija pune zaposlenosti koja pruža socijalnu i teritorijalnu usklađenost).

Nažalost, u Federaciji BiH, prema anketi o radnoj snazi, radno sposobno stanovništvo tačnije stanovništvo dobne skupine od 15 do 64 ima negativan trend, ali ono što ohrabruje je činjenica da se smanjuje broj radno sposobnog stanovništva sa nižom stručnom spremom, a povećava radno sposobno stanovništvo sa srednjom i visokom stručnom spremom.

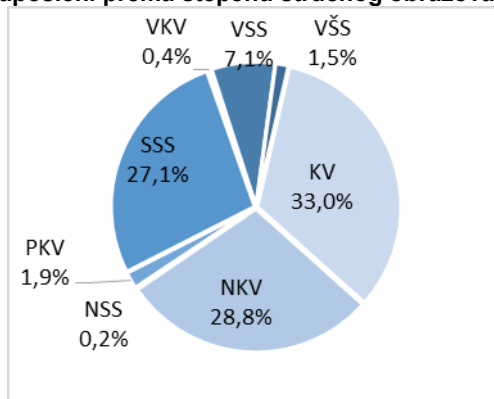
Grafikon 60. Nezaposleni prema stepenu stručnog obrazovanja u FBiH 2016

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH, najviše nezaposlenih osoba u 2016. godini su radnici sa kvalificiranom (KV) spremom 33,0 %, nekvalificiranom (NKV) 28,8%, srednjom stručnom (SSS) 27,1%, visokom stručnom (VSS) 7,1%, polukvalificiranom (PKV) 1,9%, višom stručnom (VŠS) 1,5%, visoko kvalificiranom (VKV) 0,4%, i nižom stručnom spremom (NSS) 0,2%. Povećan je broj nezaposlenih sa visokom i višom stručnom spremom dok je broj nezaposlenih sa srednjom stručnom spremom smanjen u odnosu na 2015. godinu.

Grafikon 61. Zaposleni prema stepenu stručnog obrazovanja u FBiH 2016

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Neadekvatna kvalifikaciona struktura radno sposobnog stanovništva odražava se i na strukturu zaposlenosti. Prema stepenu stručnog obrazovanja najviše zaposlenih³⁰ u Federaciji BiH u 2016. godini su radnici sa srednjom stručnom (SSS) 47,1%, visokom stručnom (VSS) 22,6%, kvalificiranom (KV) 13,7%, višom stručnom (VŠS) 5,3%, nekvalificiranom (NKV) 4,0%, visoko kvalificiranom (VKV) 3,1%, nižom stručnom (NSS) 2,6%, i polukvalificiranom spremom (PKV) 1,7%.

Nedostatak stručnih vještina uveliko je rezultat nepostojanja moderne infrastrukture za profesionalnu obuku (dokvalifikacije, prekvalifikacije), cjeloživotno učenje, nemoderniziranost programa profesionalne obuke i razvoja ključnih kompetencija, niskog učešća zaposlenih i nezaposlenih u profesionalnim obukama, nedostupnosti kvalitetnih usluga treninga i obuke svim grupama građana.

4.3. Razvoj malih i srednjih preduzeća i otvaranje novih radnih mjesta

Mala i srednja preduzeća (MSP) kako u EU tako i u svijetu predstavljaju najvažniji generator zapošljavanja i dodane vrijednosti. Prema izvještaju Evropske komisije³¹ u EU u 2015. godini 23 miliona malih i srednjih preduzeća koja su zapošljavala 90 miliona radnika, proizvelo je 3,9 biliona dodane vrijednosti. U odnosu na 2014. godinu zaposlenost u malim i srednjim evropskim poduzećima porasla je za 1,5%, a dodana vrijednost za 5,7%.

MSP predstavljaju čak 99% svih preduzeća u Evropskoj uniji dok su velika većina njih mikro preduzeća sa manje od 10 zaposlenih. Dakle, jasno je su MSP kičma ekonomije i poduzetništva i da predstavljaju važan izvor inovacija koje su presudne za povećanje zaposlenosti i konkurentnosti preduzeća. Polazeći od toga, potrebno je kroz obrazovni sistem, prvenstveno kroz osnovno i srednje obrazovanje, poduzimati aktivnosti koje potiču poduzetnički način razmišljanja. U FBiH postoje neke aktivnosti, ali na dobrovoljnoj bazi, pa ih treba sistematizovati i uvesti u školski sistem kao obavezu.

Poseban problem u našem društvu je neusklađenost zakonodavstva sa EU zakonodavstvom, što se odražava na definiciju i razvrstavanje malih (pri tome se misli na mikro i mala) i srednjih preduzeća. Unutar malih i srednjih preduzeća postoje 3 kategorije koje treba razlikovati: mikro, mala i srednja preduzeća. Veličina i definicija klasifikacije bazirana je na definicijama korištenim u strukturnoj statistici poslovanja koju vodi Eurostat, a zasnovana je na glavnom kriteriju broja zaposlenih.

Zakonom o poticaju male privrede koji je na snazi u Federaciji BiH, propisani su kriteriji za razvrstavanje subjekata po veličini i prema tome, kao i u EU, postoje mikro, mala i srednja preduzeća. Spomenuti kriteriji razvrstavanja preduzeća su pravni status, broj zaposlenih, godišnji promet i/ili bilanca stanja.

- Mikro subjekti male privrede su fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 10 lica i čiji godišnji promet i/ili godišnji bilans stanja ne prelazi 400.000 KM,

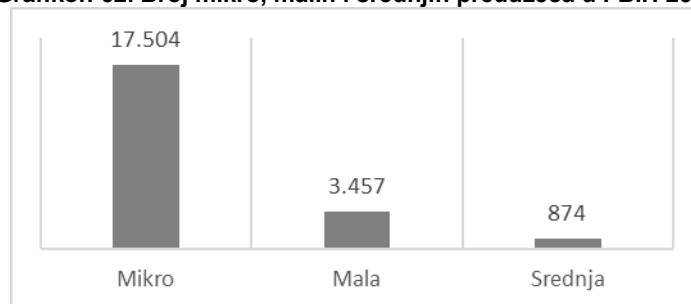
³⁰ U broj zaposlenih uključeni su samo zaposleni u pravnim osobama.

³¹ (European Commission, 2016)

- Mali subjekti male privrede su fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 50 lica i čiji godišnji promet i/ili godišnji bilans stanja ne prelazi četiri miliona KM
- Srednji subjekti male privrede su fizička i pravna lica koja upošljavaju prosječno godišnje manje od 250 lica, čiji godišnji promet ne prelazi 40 miliona KM i/ili čiji godišnji bilans stanja ne prelazi 30 miliona KM.

Ukupan broj privrednih subjekata koji su registrovani u bazi Finansijsko-informatičke agencije (FIA) u 2016. godini iznosi 21.997 i veći je za 2,2% u odnosu na 2015. godinu.

Grafikon 62. Broj mikro, malih i srednjih preduzeća u FBiH 2016

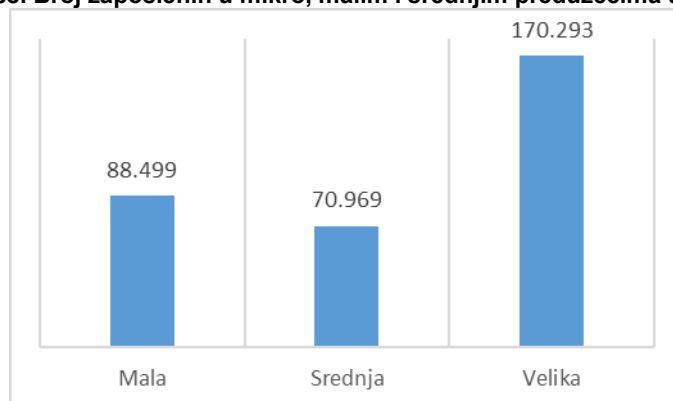
Izvor: (Finansijsko-informatička agencija Federacije BiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema podacima iz ove baze prema kriteriju zaposlenih u 2016. godini u FBiH najviše je bilo mikropreduzeća sa do 10 zaposlenih. Na drugom mjestu su mala preduzeća sa do 50 zaposlenih, zatim srednja preduzeća dok prema ovim kriterijima u Federaciji BiH ima svega 162 velika preduzeća.

U 2016. godini u Federaciji BiH je zabilježeno povećanje svih vrsta preduzeća a najviše srednjih preduzeća koji zapošljavaju više od 50 lica.

U Federaciji BiH, u 2016. godini prema ovom izvoru i kriterijima za razvrstavanje na mala i srednja preduzeća broj zaposlenih u malim i srednjim preduzećima iznosi 48,4 % u odnosu na ukupan broj zaposlenih, dok najveći broj zaposlenih radi u velikim preduzećima njih čak 51,6%.

Grafikon 63. Broj zaposlenih u mikro, malim i srednjim preduzećima u FBiH 2016

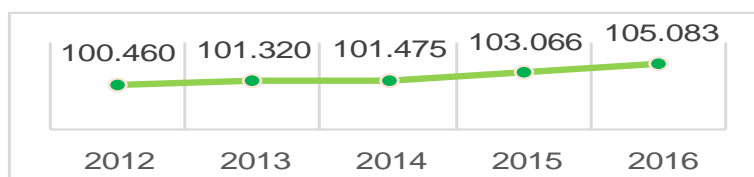
Izvor: (Finansijsko-informatička agencija Federacije BiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Ono što je interesantno spomenuti je da se prema ovim podacima udio broja zaposlenih u srednjim preduzećima u odnosu na ukupan broj zaposlenih 2016. godini smanjio u

odnosu na 2015. godinu dok je povećanje udjela zaposlenih zabilježeno u malim i velikim preduzećima..

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku ,iz statističkog poslovnog registra (SPR)³², Federacija BiH posljednjih godina bilježi trend povećanja broja poslovnih subjekata, dok je taj broj prema bazama Financijsko-informatičke agencije mnogo manji.

Grafikon 64. Broj poslovnih subjekata u FBiH u periodu 2012 – 2016

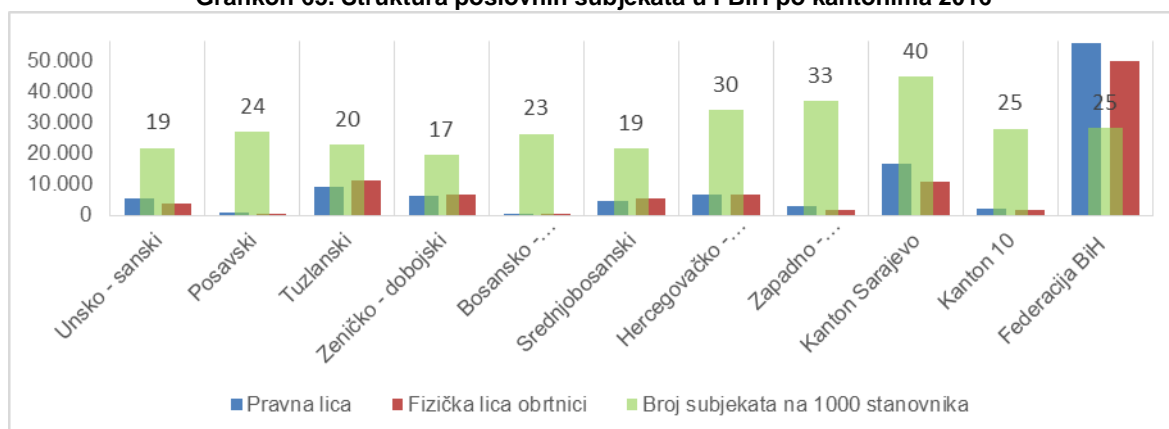

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Ukupan broj poslovnih subjekata u Federaciji BiH u 2016. godini, prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, iznosi 105.083, što je više za 2,0 % u odnosu na prethodnu godinu.

Gledajući broj preduzeća na 1000 stanovnika najveći broj preduzeća zabilježen je u Sarajevskom kantonu (40), dok je Zeničko-dobojski kanton bilježio najmanji broj preduzeća na 1000 stanovnika (17). Najveći broj pravnih lica imao je Sarajevski kanton (27.445) dok je najmanji broj pravnih lica imao Bosansko-podrinjski kanton (552). Tuzlanski kanton imao je i najveći broj prijavljenih obrtnika (11.439), dok je najmanji broj obrtnika evidentiran u Posavskom (536) i u Bosansko-podrinjskom kantonu (469).

Grafikon 65. Struktura poslovnih subjekata u FBiH po kantonima 2016

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Dokument „Doing Bussines 2017“ koji radi Svjetska banka istražuje koliko je teško ili lako, lokalnom poduzetniku, prema važećoj zakonskoj regulativi zemlje, otvoriti malo ili srednje preduzeće i poslovati. Lakoća poslovanja daje zbirni rang lakoće poslovanja na osnovu pokazatelja koji utvrđuju mjere i standardne propise tokom životnog ciklusa domaćih malih i srednjih preduzeća. Prema ovom dokumentu, od 190 zemalja BiH je rangirana na 81. mjestu, i dalje je najlošije plasirana od svih zemalja u regionu. To govori da su poslovno

³² SPR obuhvata poslovne subjekte i njihove dijelove na teritoriji FBiH. Uključeni su svi poslovni subjekti (pravna i fizička lica) bez obzira na veličinu i djelatnost koju obavljaju.

okruženje, zakonska regulativa, međunarodna trgovina, finansijski sektor, poreska politika, zaštita investitora i drugi indikatori koji se uzimaju u obzir, najlošiji u regionu. Prema ovom dokumentu, BiH je veoma loše ocjenjena u oblastima početka poslovanja - 174. mjesto, dobivanja građevinskih dozvola 160., priključenja električne energije 123. i poreske politike 133. mjesto. Po sveukupnoj lakoći poslovanja sve zemlje bivše Jugoslavije se nalaze ispred BiH, Kosovo na 60. mjestu, Crna Gora na 51. mjestu, Srbija na 47. mjestu, Hrvatska na 43. mjestu, Slovenija na 30. mjestu, dok najbolje stoji Makedonija na 10. mjestu. Lošiju ocjenu u odnosu na prošlogodišnji izvještaj BiH bilježi u svim oblastima lakoće poslovanja osim u lakoći početka poslovanja (pokretanja biznisa) i poreskoj politici. Najveći pad ranga zabilježila je u lakoći priključenja električne energije (za 3 mjesta) i zaštiti investitora (za 3 mjesta).

Preporuke

- Uspostaviti mreže centara za stručno osposobljavanje i profesionalnu obuku radno sposobnog stanovništva i uvezati ih sa evropskim akreditiranim centrima,
- Uskladiti radno zakonodavstvo sa EU metodologijom i harmonizirati ga između entiteta i kantona radi stvaranja jedinstvenog i efikasnog tržišta rada, povećanja mobilnosti radne snage, smanjenja nezaposlenosti i zaštite prava radnika,
- Unaprijediti sistem praćenja potreba za radnom snagom boljom i neposrednijom vezom Zavoda za zapošljavanje sa privrednim komorama i udruženjima poslodavaca,
- Analizirati uticaj socijalnih davanja u Zavodu za zapošljavanje na aktivno traženje posla i odvojiti socijalnu politiku od zapošljavanja
- Restrukturiranje zavoda za zapošljavanje (implementacija aktivnih mjera zapošljavanja, dovođenje u red evidencija nezaposlenih osoba, ostavljanje na spiskovima samo onih koji aktivno traže posao i dr.)
- Pojednostaviti proceduru, smanjiti broj koraka, sniziti troškove za osnivanje firme
- Organizaciono i materijalno podržati razvoj snažno rastućih malih i srednjih preduzeća putem razvoja tehnoloških i industrijskih parkova, inkubatora i poslovnih zona
- Unaprijediti i osigurati sistemsko praćenje pokazatelja razvoja MSP
- Osnovati garancijski fond koji će olakšati kreditiranje MSP
- Postepeno uvoditi obavezno srednjoškolsko obrazovanje
- Pooštriti sankcije za poslodavce koji zapošljavaju radnike „na crno”
- Otvoriti centre za brzu prekvalifikaciju i dokvalifikaciju kadrova na tržištu rada, koji bi svoje programe prilagodili regionalnim specifičnostima i konkretnim potrebama na tržištu rada
- Razvijati instrumente finansijske podrške razvoja MSP-ova povoljnim kreditnim linijama Razvojne banke Federacija BiH (duži rok otplate, grace period, niža kamatna stopa)
- Predefinisati evidencije o zdravstvenom osiguranju nezaposlenih i druge beneficije koje se daju putem službi za zapošljavanje
- Proširiti postojeće programe obuke i preduzetničkog osposobljavanja mladih u srednjim školama i na univerzitetima kroz posebne predmete i nastavne jedinice i vannastavne aktivnosti za sve učenike i studente.

5. ODRŽIVI RAZVOJ

Održivi razvoj predstavlja okvir za oblikovanje politika i strategija kontinuiranog ekonomskog i socijalnog napretka, bez štete za okoliš i prirodne resurse bitne za ljudske djelatnosti u budućnosti – drugim riječima, bolji kvalitet života za sve, sada i za generacije koje dolaze.

Koncept održivog razvoja slijedi i BiH, definirajući ciljeve i prioritete u razvojnim dokumentima i planovima rada. U skladu s tim, u ovom dijelu dokumenta obrađene su slijedeće oblasti: Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj, Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije, te transport i komunikacije.

5.1. Poljoprivreda, proizvodnja hrane i ruralni razvoj

Poljoprivredni sektor u Federaciji BiH posljednjih godina postaje ekonomski sve značajniji integralni dio privrede. To pokazuju i podaci Federalnog zavoda za statistiku (FZS), prema kojim u 2016. godini udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH iznosi 4,8%, što je više u odnosu na prethodnu godinu kada je udio poljoprivrede iznosio 4,6%. U posljednje tri godine udio ovog sektora u BDP-u FBiH pokazuje tendenciju rasta.

Tabela 12. Udio sektora poljoprivrede, šumarstva i ribolova u ukupnom BDP-u FBiH

Godina	2012	2013	2014	2015	2016
Udio (%)	4,4	5,0	4,2	4,6	4,8 ³³
Broj zaposlenih	7.444	7.576	7.891	7.940	8.873

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

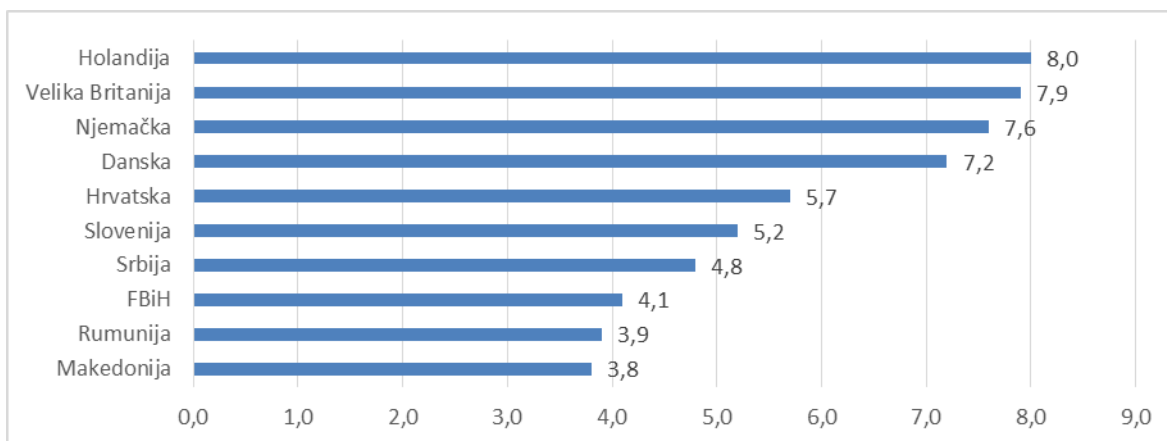
Prosječan broj zaposlenih u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribolova u izvještajnoj godini iznosio je 8.873, što predstavlja 1,9% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH. U odnosu na 2015. godinu broj zaposleni je veći za 11,8%, čime je nastavljen pozitivan trend porasta broja zaposlenih u ovom sektoru. Prema anketi o radnoj snazi, u 2016. godini u poljoprivrednoj djelatnosti bilo je zaposleno oko 51.000 osoba, što je za 3,8% manje u odnosu na anketnu zaposlenost u 2015. godini. Ovako nizak broj zaposlenih u poljoprivrednom sektoru pokazuje da je u ovom sektoru veoma prisutna neformalna ekonomija.

Veličina zasijanih površina u FBiH, u zadnjih nekoliko godina, bitnije se ne mijenja. Za sjetvenu sezonu 2015/2016 zasijano je ukupno 202.437 ha, što je za 2,7% više u odnosu na sjetvenu sezonu 2014/2015. Posmatrano po grupama usjeva u proljetnoj i jesenjoj sjetvi, bilježi se uvećanje zasijanih površina i to kod žita za 2,6%, industrijskog bilja za 19,2%, krmnog bilja za 3,6%, te povrtnog bilja za 0,2%.

Zbog povećanja zasijanih površina, te povećanja prinosa po jedinici zasijane površine, došlo je do povećanja proizvodnje žitarica u 2016. godini. Ukupna proizvodnja pšenice iznosi 86.732 tona, što je za 21,2% više u odnosu na prethodnu godinu. Zabilježeno je povećanje prinosa i ostalih žitarica. Proizvodnja raži se povećala za 22,3%, ječma za 10,4% i zobi za 15,6%, dok je proizvodnja kukuruza viša za 29,8%.

³³ Prvi rezultati

Grafikon 66. Prinos pšenice po hektaru u 2016. godini (t/ha)

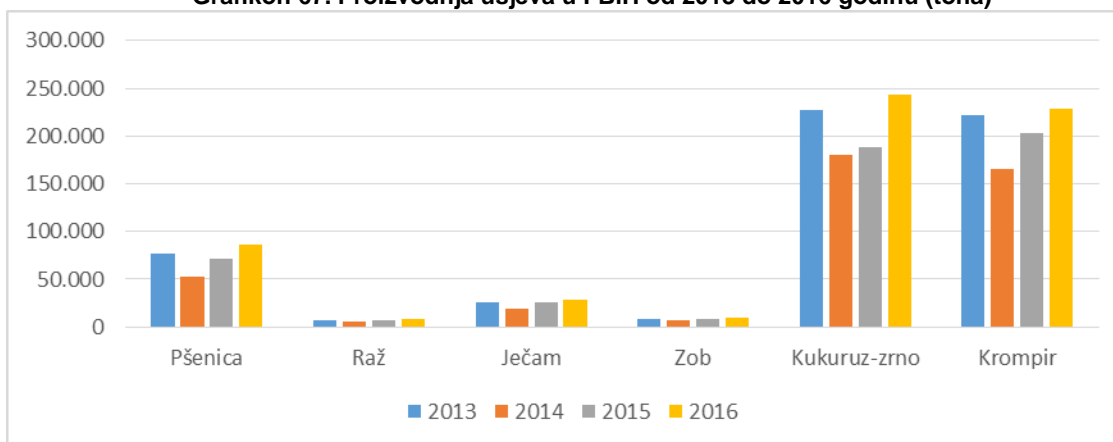
Izvor: (EUROSTAT, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prinos pšenice u Federaciji BiH u 2016. godini iznosio je 4,1 t/ha, što je u odnosu na 2015. godinu više za 0,5 t/ha. U poređenju sa Srbijom, Hrvatskom i Slovenijom, Federacija BiH ima najmanji prinos po hektaru, dok je znatno niži u odnosu na poljoprivredno najrazvijenije zemlje EU, gdje se prinos kreće od 7 do 8 t/ha.

Poljoprivredna proizvodnja se u potpunosti oporavila od katastrofalnih poplava iz maja i augusta 2014. godine, prestigavši nivo proizvodnje iz 2013. godine.

Grafikon 67. Proizvodnja usjeva u FBiH od 2013 do 2016 godinu (tona)

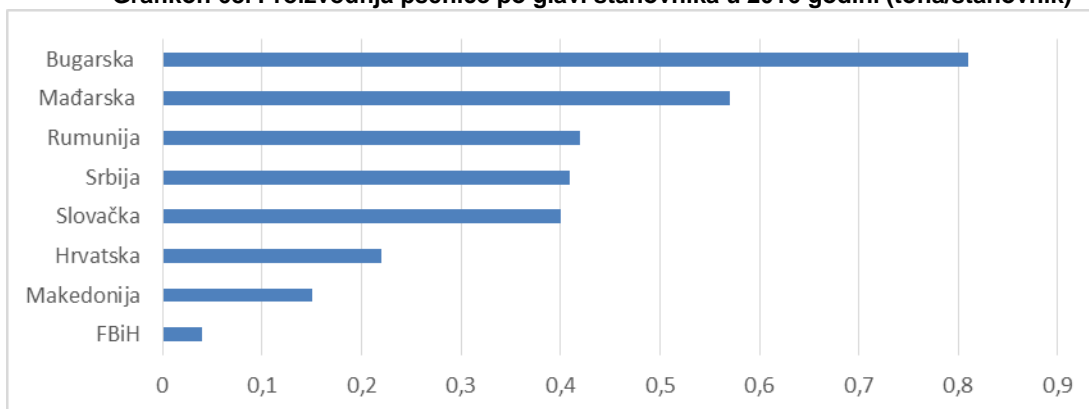

Izvor: (FMPVŠ, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Proizvodnja povrća je povećana za 12,3%, stočnog-krmnog bilja za 24,7%, te industrijskog bilja za 54,6% u odnosu na 2015. godinu. Međutim, zbog nepovoljnih klimatskih uslova ukupna proizvodnja voća u 2016. godini je bila značajno ispod prošlogodišnjeg nivoa, odnosno smanjena je za 17,2% u odnosu na 2015. godinu. (FZS, 2017)

Grafikon 68. Proizvodnja pšenice po glavi stanovnika u 2016 godini (tona/stanovnik)

Izvor: (EUROSTAT, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Iz navedenog grafa je vidljivo da je u FBiH najniža proizvodnja pšenice po glavi stanovnika u regiji.

Stočarstvo u Federaciji BiH, zbog usitnjenih posjeda, neadekvatnih uslova držanja stoke, otežanog pristupa financiranju, malog broja grla po farmi, još uvijek nije na zadovoljavajućem nivou. Zabilježeno je smanjenje stočnog fonda kod većine vrsta uzgoja stoke.

U odnosu na 2015. godinu, u govedarstvu je u 2016. godini došlo do smanjenja brojnog stanja grla za 0,3%, od čega je broj krava i steonih junica opao za 1,7%. U ovčarstvu je evidentirano smanjenje brojnog stanja ovaca za 0,3%, u peradarstvu je evidentirano smanjenje za 11,3%, u svinjogojstvu smanjenje za 3,4%, dok je u pčelarstvu zabilježen porast broja košnica za 1%. Kako bi stočna proizvodnja postala konkurentnija na otvorenom tržištu i u cijelosti zadovoljila domaće potrebe za mlijekom i mesom, nužno je uspostaviti nove proizvodne sisteme koji će se veličinom proizvodne jedinice (farme), nivoom proizvodnje, te primjenom tehnoloških procesa moći nositi sa proizvodnim sistemima zemalja iz okruženja.

U 2016. godini nije bilo značajnijeg povećanja proizvodnih kapaciteta u prehrambenoj industriji. Povećanje proizvodnih kapaciteta je jedino zabilježeno u proizvodnji i preradi mlijeka za 20,5%.

Iskorištenost kapaciteta u prehrambenoj industrije posljednjih godina je izuzetno niska i kreće se u prosjeku ispod 50%. Najviša iskorištenost kapaciteta je u pogonima za preradu voća i povrća (77,5%), pogonima za preradu mlijeka (43,8%), pogonima za proizvodnju bezalkoholnih pića (48,0%) i prerade mesa (37,5%), dok je najniža u proizvodnji vina (12,7%).

Prema podacima FZS, proizvodnja kravljeg mlijeka bilježi rast u procentu od 1,6%, proizvodnja ovčijeg mlijeka je smanjena za 1,5%, dok je proizvodnja kozijeg mlijeka povećana za 6,9%.

U 2016. godini nastavljen je trend povećanja proizvodnje mesa i mesnih prerađevina sa porastom od 13% u odnosu na prethodnu godinu. Proizvodnja pšeničnog brašna, brašna od ostalih žitarica i proizvoda na bazi brašna je zabilježila povećanje za 13%. Proizvodnja proizvoda od voća i povrća u istoj godini je viša za 18%, proizvodnja alkoholnih pića, vina i piva je viša za 5%, dok je proizvodnja vode i osvježavajućih bezalkoholnih pića manja u

odnosu na prethodnu godinu za 4%. Smanjena proizvodnja vode i bezalkoholnih pića posljedica je prekomjernog uvoza i nedovoljne zaštite domaće proizvodnje.

Cijene hrane i bezalkoholnih pića u FBiH, kao najznačajnije stavke u potrošnji stanovništva, u 2016. godini su nastavile opadati i u prosjeku su smanjene za 1,5% u odnosu na prethodnu godinu, dok je zabilježen porast cijena kod alkoholnih pića i duhana (za 7,8% u odnosu na 2015. godinu).

Tokom 2016. godine u poljoprivrednom sektoru u Bosni i Hercegovini provođene su aktivnosti na realizaciji ključnih prioriteta za napredak u kontekstu evropskih integracija i provođenja reformi, međunarodne saradnje, usvajanja i implementacije strateških dokumenata, poboljšanja i unapređenja politike podsticaja, provođenja procesa usklađivanja domaćih propisa sa regulativom Evropske unije, implementacije harmoniziranih propisa, razvoja poljoprivredne politike i politike razvoja ruralnih sredina.

Godinu dana nakon što je i zvanično stupio na snagu Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, završeni su pregovori i adaptiran je Privremeni sporazum, što je bio jedan od prioriteta, ali i obaveza BiH na putu ka pridruživanju Evropskoj uniji. Dodatni protokol uz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je parafiran 18. jula u Sarajevu i potpisan u Briselu 15. decembra 2016. godine.

Prioritetne aktivnosti na kojima se u sektoru poljoprivrede intenzivno radilo svakako su one vezane za osiguranje nesmetanog nastavka izvoza poljoprivrednih roba, a posebno mlijeka i mliječnih proizvoda, goveđeg mesa, voća i povrća. Pozitivnom ocjenom Akcionog plana za izvoz mlijeka i mliječnih proizvoda na tržište EU proširena je lista izvoznika na tržište Evropske unije na osam mljekara. S obzirom da se trgovinska saradnja između BiH i Turske pokazala obostrano korisnom, Vijeće ministara Republike Turske je produžilo trajanje Odluke o uvozu svježeg, ohlađenog i smrznutog goveđeg mesa iz BiH i za 2016. godinu izvozom oko šest hiljada tona.

Potpisivanjem Protokola za osiguranje fitosanitarnih zahtjeva između Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine i Federalne službe za veterinarski i fitosanitarni nadzor Ruske Federacije ispunjeni su svi uslovi za stavljanje van snage privremeno uvedene zabrane uvoza proizvoda biljnog porijekla visokog fitosanitarnog rizika iz Bosne i Hercegovine u Rusku Federaciju. Na ovaj način je omogućen nastavak izvoza voća i povrća u Rusiju i u narednoj godini.

Kada je u pitanju vanjsko-trgovinska razmjena Federacije BiH u poljoprivredno-prehrambenom sektoru, u 2016. godini je evidentan znatno viši uvoz od izvoza prehrambenih proizvoda. Negativan trgovinski saldo je u 2016. godini zabilježen u svim prehrambenim kategorijama, izuzev u proizvodnji brašna gdje je ostvareni izvoz viši za 27,5% od uvoza. Najmanja pokrivenost uvoza izvozom zabilježena je kod svinjskog mesa i mesnih prerađevina, piva, voćnih sokova, te čokolade i iznosila je u prosjeku ispod 1%. Dakle, nedovoljna i nekonkurentna proizvodnja u navedenim kategorijama i dalje je veliki ograničavajući faktor povećanja izvoza.

Nakon formalnog stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom, u 2016. godini održan je prvi sastanak Pododbora za poljoprivredu i ribarstvo između Evropske komisije i Bosne i Hercegovine. Na sastanku su razmatrane aktivnosti na usklađivanju propisa i razvoju institucionalnih kapaciteta u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, ribarstva, fitosanitarne politike, sigurnosti hrane i veterinarstva. Konstatovano je da u oblasti poljoprivredne politike i politike ruralnog

razvoja nije ostvaren očekivani napredak kada je riječ o ključnim prioritetima. Naime, iako su realizirane brojne aktivnosti, ipak nije izrađen Nacrt strateškog plana ruralnog razvoja BiH, niti je revidiran plan za harmonizaciju poljoprivrede, hrane i ruralnog razvoja, nisu usvojeni zakoni o vinu i organskoj proizvodnji. Kada je riječ o legislativi iz oblasti bezbjednosti hrane, iako su izrađeni i usklađeni tekstovi Nacrta Zakona o hrani, Nacrt Zakona o veterinarstvu u Bosni i Hercegovini i Nacrt Zakona o izmjenama Zakona o poljoprivredi, ishrani i ruralnom razvoju BiH, usljed nedostavljanja mišljenja pojedinih nadležnih institucija, isti nisu mogli biti upućeni u proceduru razmatranja i usvajanja. Također, nije postignut dogovor o uspostavljanju IPARD implementacijske strukture i zakonskog okvira za provođenje poljoprivrednog popisa.

Jedna od svrha poljoprivrednog popisa je upravo obezbjeđivanje važne, konzistentne i sveobuhvatne osnove za sva planiranja u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja. Bez poljoprivrednog popisa nije moguće postaviti smislene ciljeve programa razvoja ruralnih područja. Takođe, vrlo je važno postojeći statistički sistem unaprijediti na način da pruža jasno razdvojene informacije između urbanih i ruralnih područja u pogledu infrastrukture, strukture stanovništva, zaposlenosti, obrazovanja i zdravstva, kao i drugih indikatora u skladu sa Zajedničkom poljoprivrednom politikom, te time stvoriti pretpostavke za kreiranje kvalitetnih razvojnih mjera i adekvatno praćenje razvoja ruralnih područja.

U Federaciji BiH kontinuirano se radi na unapređenju zakonskog okvira, te je u 2016. godini donesen niz propisa, i to:

- Zakon o organskoj proizvodnji („Službene novine Federacije BiH“, broj 72/16),
- Odluka o usvajanju Programa utroška sredstava sa kriterijima raspodjele sredstava "Subvencija privatnim preduzećima i preduzetnicima – Poticaj za poljoprivredu " iz Budžeta FBiH za 2016. godinu („Službene novine Federacije BiH“, br 23/16, 77/16 i 102/16) u daljem tekstu Program,
- Pravilnik o uslovima i načinu ostvarenja novčanih podrški po modelu ostalih vrsta novčanih podrški u poljoprivredi („Službene novine Federacije BiH“, br. 95/15 i 86/16),
- Pravilnik o načinu i uslovima ostvarivanja novčanih podrški po modelu poticaja proizvodnji („Službene novine Federacije BiH“, br. 60/14, 75/14 i 76/16).

Iako je proces izrade Programa ruralnog razvoja FBiH okončan i njegovo usvajanje predviđeno do kraja 2014. godine, ni u 2016. godini do toga nije došlo. Potrebno je ubrzati ovaj proces kako bi se moglo pristupiti realizaciji definisanih strateških prioriteta ruralnog razvoja. Međutim, njegovo usvajanje nema prevelikog značaja bez postojanja Programa ruralnog razvoja na nivou države s kojim treba biti usklađen, budući da od toga ovisi mogućnost korištenja sredstava IPARD fonda.

Preporuke

- Hitno donijeti Zakon o šumama FBiH i podzakonske akte koji proizlaze iz zakona
- Povećati produktivnost gazdinstava i konkurentnost njihovih proizvoda poboljšanjem tehničko-tehnološke opremljenosti omogućujući povoljno kreditiranje nabavke poljoprivredne opreme preko Razvojne banke FBiH
- U skladu sa mogućnostima, povećati poticajna sredstva za primarnu poljoprivrednu proizvodnju i prehrambenu industriju u skladu sa Zakonom o

- poljoprivredi, te poboljšati efikasnost poticaja, kako bi se povećala proizvodnja prehrambenih proizvoda i smanjio uvoz istih
- Definirati manje razvijena ruralna područja u cilju posebnih mjera podrške ruralnom razvoju
 - Bolje uvezati primarnu poljoprivrednu proizvodnju i preradu hrane te dobro planirati i sinhronizirati aktivnosti koje bi se usmjerile na razvoj oba dijela sistema
 - Jačati i proširiti infrastrukturu za otkup poljoprivrednih proizvoda i mlijeka
 - Ubrzati, omasoviti i pojeftiniti proces legalizacije objekata na poljoprivrednim gazdinstvima
 - Hitno usvojiti Strategiju pružanja savjetodavnih usluga u poljoprivredi
 - Unaprijediti statistički sistem u FBiH koji bi pružao jasno razdvojene informacije između ruralnih i urbanih područja u pogledu infrastrukture, stanovništva, zaposlenosti, obrazovanja, zdravstva i drugih oblasti
 - Opremiti i osposobiti laboratorije za kontrolu kvaliteta hrane, koje bi izdavale adekvatne certifikate koji bi se priznavali i van granica Bosne i Hercegovine, što bi olakšalo plasman domaćih proizvoda na strana tržišta
 - Stvoriti preduslove za izdavanje potrebnih dozvola poljoprivrednim proizvođačima, te pojednostaviti procedure za dobijanje istih, svako u okviru svoje nadležnosti (kantoni, općine).

5.2. Ekologija, energija i obnovljivi izvori energije

Prema prvim rezultatima Federalnog zavoda za statistiku, proizvodnja i snabdijevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (područje D)³⁴ u BDP-u FBiH u 2016. godini učestvuje sa 3,6%, što je niže u odnosu na 2015. godinu kada je taj udio iznosio 3,8%. Sektor snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom te djelatnosti sanacije okoliša (područje E) u BDP-u FBiH je u 2016. godini ostvario udio u BDP-u u procentu od 1,1%, što je na istom nivou kao i prethodne godine. (FZS, 2016)

Tabela 13. Udjeli područja D i područja E u BDP-u FBiH

Područje	2012	2013	2014	2015	2016
Područje D (%)	3,6	4,2	3,9	3,8	3,6
Područje E (%)	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prosječan broj zaposlenih u sektoru proizvodnje i snabdijevanja električnom energijom, plinom, parom i klimatizacije u 2016. godini iznosio je 8.981, što je za 42 radnika ili 0,5% više u odnosu na prethodnu godinu. U sektoru snabdijevanja vodom, uklanjanja otpadnih voda, upravljanja otpadom, te djelatnosti sanacije prosječan broj zaposlenih iznosio je 7.980, što je više za 69 radnika ili 0,9% u odnosu na 2015. godinu.

U odnosu na 2015. godinu, nije zabilježen značajan napredak u poboljšanju regulatornog okvira u oblasti zaštite okoliša. Još uvijek nisu okončane procedure donošenja novog Zakona o zaštiti okoliša i novog Zakona o Fondu za zaštitu okoliša i energetske efikasnosti, iako su u formi nacрта usvojeni od strane oba doma Parlamenta Federacije u prvoj polovini 2016. godine. Ovi zakoni bi na sveobuhvatan način uredili pitanja uspostave i korištenja ekonomskih instrumenata za okoliš, čime bi se olakšala primjena načela

³⁴ Područja djelatnosti prema Klasifikaciji djelatnosti BiH 2010 – usklađeno sa EU NACE Rev 2.

integralnog pristupa okolišu, održivog razvoja i načela zagađivač plaća, kao važnih načela formalne politike zaštite okoliša u FBiH.

U Federaciji BiH posljednjih godina sve je izražajni problem velike zagađenosti zraka. Pravilnikom o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka, kvalitet zraka se prati mjerenjem koncentracija sumpordioksida, azotnih oksida, lebdećih čestica PM10 i PM2.5, olova, benzena, ugljičnog monoksida, arsena, kadmija, žive, nikla, te benzo-a-pirena. Postojeći uslovi u Federaciji Bosne i Hercegovine ne omogućavaju redovan monitoring svih navedenih parametara, a pojedini parametri se uopšte ne mjere. Prema podacima Federalnog hidrometeorološkog zavoda, koncentracije većine vrsta čestica koje se mjere tokom 2016. godine uglavnom su dostizale ili značajno premašivale dozvoljene vrijednosti.

Značajno je napomenuti da je postojeći mehanizam dostave, provjere i obrade podataka o emisijama zagađujućih materija u zrak još uvijek neadekvatan za izradu izvještaja i nije na nivou na kojem to rade pojedine zemlje u Evropi i regionu. Postojeći Registar postrojenja i zagađivača koji vodi Federalno ministarstvo okoliša i turizma sadrži nepotpune podatke o emisiji zagađenja na osnovu kojih se ne može izraditi proračun ukupne emisije zagađenja. Ne postoje precizne liste operatera postrojenja koji su dužni dostaviti podatke o emisiji zagađujućih materija u zrak, ne postoje kriteriji za odabir metode mjerenja emisije zagađujućih materija u zrak u zavisnosti od vrste, tipa i kapaciteta postrojenja, ne postoji pravilnik za proračun emisija zagađujućih materija u zrak, te kontrole mjerenja emisija zagađujućih materija u zrak nisu dovoljno efikasne. Svi ovi nedostaci značajno ograničavaju mogućnosti kreiranja adekvatnih politika održivog upravljanja okolišom.

Implementacija Drugog projekta upravljanja čvrstim otpadom (financiran kreditima Svjetske banke) i dalje se odvija otežano. Napredak u identifikaciji i pružanju podrške novim regijama u FBH je značajan, ali implementacija u novim regijama (Gornji Vakuf, Bihać, Živinice) bila je jako usporena zbog velikih problema oko izrade projektne dokumentacije i dobijanja dozvola neophodnih za početak građevinskih radova na izgradnji novih regionalnih deponija. Regije Bihać i Gornji Vakuf nisu dobile okolinsku dozvolu za odabrane lokacije budućih regionalnih deponija, a regija Živinice je dobila okolinsku dozvolu i urbanističku suglasnost, ali nije dobila dozvolu za građenje (očekuje se dobijanje ove dozvole u toku 2017. godine). Budući da navedene regije nisu osigurale potrebne dozvole do 30.06.2016. godine, Svjetska banka je otkazala dio kreditnih sredstava za financiranje izvođenja radova izgradnje regionalnih deponija u regijama Bihać, Gornji Vakuf i Živinice.

Takođe, u projekt upravljanja čvrstim otpadom se trebala uključiti i regija Goražde, koja je ranije pripremila sve pretpostavke za početak realizacije projektnih aktivnosti i izgradnju regionalne međuentitetske deponije čvrstog otpada. Neposredno pred potpisivanje subvencioniranog kreditnog sporazuma, općine iz Republike Srpske su otkazale svoje učešće u realizaciji projekta na nivou regije Goražde, čime je proces uključivanja ove regije obustavljen.

U FBiH je prisutan veliki ekološki problem upravljanja otpadnim vodama, iako je evidentan određen napredak. Ukupna količina otpadnih voda u izvještajnom periodu iznosila je 93.949 hilj. m³, što je za 49,7% više u odnosu na 2015. godinu. Od ukupne količine

otpadnih voda, u 2016. godini prečistilo se 56,2% uglavnom sekundarnim tretmanom, što je skoro 14 puta više u odnosu na prethodnu godinu, dok je količina neprečišćenih voda manja za 30,7% u odnosu na 2015. godinu. Najviše otpadnih voda potiče iz domaćinstava (70,5%), zatim iz industrije i građevinarstva (8,1%), poljoprivrede, lova i šumarstva (0,2%), te iz ostalih djelatnosti 21,2%. Otpadne vode se ispuštaju najviše u vodotoke (96,6% neprečišćenih i 99,0% prečišćenih otpadnih voda).

Ukupna proizvodnja električne energije u FBiH u 2016. godini iznosila je 8.983,10 GWh, što je za 1,5% više u odnosu na 2015. godinu. Ostvarena proizvodnja u termoelektranama iznosila je 5.792,01 GWh, što je za 7,0% više nego prethodne godine i čini 64,5% ukupne proizvodnje. Za isti period u hidroelektranama je proizvedeno 2.935,27 GWh električne energije, što je za 9,9% manje u odnosu na 2015. godinu, i čini 32,7% ukupne ostvarene proizvodnje. Smanjenje proizvodnje u hidroelektranama u najvećoj mjeri uzrokovano je nepovoljnim hidrološkim prilikama, kao glavnim faktorom iskorištenja kapaciteta hidrocentrala.

Tabela 14. Proizvodnja i potrošnja električne energije u FBiH (GWh)

	2012	2013	2014	2015	2016
Proizvodnja u hidroelektranama	2.315,93	4.272,55	3.372,40	3.259,42	2.935,27
Proizvodnja u termoelektranama	5.367,80	5.560,75	5.787,00	5.413,40	5.792,01
Proizvodnja u malim i industrij. el.	123,29	96,01	131,69	174,19	255,82
Proizvodnja ukupno	7.807,02	9.929,31	9.290,69	8.847,01	8.983,10
Distributivna potrošnja	5.719,72	5.138,75	5.145,77	5.919,23	5.912,91
Veliki kupci	2.582,64	2.496,34	2.254,33	2.212,99	1.961,07
Vlastita potrošnja elektrana	67,26	8,74	-	13,90	51,73
Potrošnja ukupno	8.369,62	7.643,83	7.400,10	8.146,12	7.925,71

Izvor: (FERK, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Tabela 15. Proizvodnja električne energije iz postrojenja OIEiEK (GWh)

	2012	2013	2014	2015	2016
Ukupna proizvodnja električne energije iz OIEiEK	2.375,34	4.363,50	3.479,41	3.324,45	3.091,17
Rast proizvodnje (%)	-7,22	83,70	-20,26	-4,45	-7,02
Udio OIEiEK u ukupnoj proizvodnji el. energije (%)	30,43	43,95	37,45	37,58	34,41

Izvor: (FERK, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Ukupna proizvodnja električne energije iz OIEiEK u 2016. godini iznosila je 3.091,17 GWh, što čini 34,41% ukupne proizvodnje električne energije u FBiH. Proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora je vršena uglavnom u hidroelektranama, dok je proizvodnja u solarnim i vjetroelektranama iznosila svega 11,8 GWh, što je zanemarivo u odnosu na ukupnu proizvodnju iz obnovljivih izvora energije. Međutim, u odnosu na prethodnu godinu, proizvodnja iz solarnih i vjetroelektrana se povećala za više od dva puta.

Ukupna ostvarena godišnja potrošnja električne energije iznosila je 7.925,71 GWh, što je za 2,7% manje u odnosu na 2015. godinu. Od ukupne potrošnje, najviše se odnosi na

distributivnu potrošnju (74,6%), dok se na potrošnju velikih kupaca odnosi 24,7% ukupne potrošnje.

Kada je u pitanju elektroenergetski sektor, treba istaći da su u 2016. godini nastavljene aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje TE Tuzla Blok 7-450 MW. Vode se pregovori oko financiranja projekta sa kineskom bankom China Exim Bank, zatim aktivnosti na realizaciji projekta izgradnje TE Banovići Blok 1 od 350 MW i u toku su pregovori oko financiranja projekta sa kineskom bankom Industrial and Commercial Bank of China (ICBC). Ovi projekti predstavljaju najveće investicije u regionu, koji uz projekte iz oblasti hidroenergetskog iskorištenja voda i iskorišćenja energije vjetra (poput projekata izgradnje HE Vranduk 19,63 MW, HE Janjići 13,3 MW, CHE Vrilo 62 MW, VE Podveležje 48 MW i VE Mesihovina do 55 MW), trebaju da budu osnovni pokretači energetskog, ekonomskog i privrednog razvoja i rasta u Federaciji BiH, kroz osiguranje dugoročne stabilnosti snabdijevanja električnom energijom, te povećanja ekološki prihvatljivih i održivih proizvodnih kapaciteta koristeći OIEiEK.

Zabilježen je određeni pomak kada je u pitanju projekat istraživanja nafte i plina na području Federacije BiH. Vlada Federacije BiH je u oktobru 2016. godine donijela Odluku o osnivanju Savjetodavnog stručnog tijela za istraživanje i eksploataciju nafte i plina za Federaciju BiH, koji ima zadatak da pruži Vladi Federacije Bosne i Hercegovine stručnu informaciju, poslovni savjet, preporuku ili mišljenje vezano za:

- geološki, rudarski, ekonomski, pravni, proizvodni, okolišni, komercijalni i drugi potreban aspekt u naftnoj industriji, u skladu sa principima dobre prakse u svijetu istraživanja, proizvodnje i prodaje nafte i plina;
- pripremu tenderske dokumentacije, pregovaranja i izrade ugovornog modaliteta za dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina, koji će u periodu trajanja ugovora donijeti državi najpovoljniju moguću kompenzaciju za prirodne resurse, bez narušavanja životne sredine i zdravlja ljudi;
- pregovaranje i sklapanje održivog, dugoročnog i stabilnog ugovora o koncesiji naftnim kompanijama u skladu sa važećim zakonima Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine;
- fiskalne uslove u fazi istraživanja i eksploatacije nafte i plina;
- obezbjeđenje ekonomične eksploatacije nafte i plina na način da se izvrši maksimalna iskorištenost ležišta kao i maksimalni potencijal za razvoj i eksploataciju ležišta svih veličina i kvaliteta;
- sigurno sprovođenje zaštite životne sredine i standarda zaštite na radu i zdravlja ljudi;
- ekonomski efekat istraživanja i eksploatacije nafte i plina i zaštite okoliša na način da se predvidi mogući uticaj na okoliš i zaštita okoliša;
- primjenu naprednih naučnih i tehnoloških metoda istraživanja i proizvodnje nafte i plina u cilju poboljšanja produktivnosti, iskorištenja ležišta i konkurentnosti industrije nafte i plina i sprječavanja ili smanjenja štetnog uticaja na okoliš;
- jačanje privrede kroz izgradnju infrastrukture za korišćenje i transport plina i nafte i uvođenje kompanija čija je djelatnost povezana sa proizvodnjom nafte i plina;
- pravna pitanja koja se odnose na istraživanje, eksploataciju i pripremu ugovornog modaliteta: oblik ugovora, pravni sistem, oblasti koje mogu pozitivno ili negativno uticati (porezi, zakoni), obaveze, odobrenja, saglasnosti i dozvole, viša sila, raskidi ugovora, režimi osiguranja, rješavanje sporova, standardni elementi arbitraže, vize, radne dozole itd;

- zakonske i podzakonske akte vezano za istraživanje, eksploataciju i dodjelu koncesije za istraživanje i eksploataciju nafte i plina u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- druge zadatke koje Savjetodavno stručno tijelo može da pruži Vladi Federacije Bosne i Hercegovine.

Donošenje akcionih planova i konkretne aktivnosti na projektu istraživanja i eksploatacije nafte i plina u FBiH bi trebale biti intenzivirane u 2017. godini po usvajanju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o istraživanju i eksploataciji nafte i plina u FBiH.

Preporuke:

- Kontinuirano educirati građane o značaju energije i energetske resursa za razvoj društva, te raditi na podizanju nivoa svijesti o štednji energije,
- Ubrzano raditi na dodjeli koncesija u oblasti održivog korištenja prirodnih resursa i obnovljivih izvora energije u skladu sa Zakonom o koncesijama FBiH i BiH, te Dokumentom o politici dodjele koncesija u FBiH,
- Emisijom dužničkih vrijednosnih papira pojedinih kompanija koje su u vlasništvu Federacije BiH obezbijediti sredstva koja će biti usmjerena na kapitalne elektroenergetske projekte,
- Donijeti prostorne i urbanistične planove svih nivoa vlasti, te za sve uraditi strateške procjene uticaja na okoliš u narednih 10 godina,
- Kroz proces približavanja EU stalno usavršavati okolinsko zakonodavstvo na principima održivog razvoja FBiH uz pomoć odgovarajućih institucija EU,
- Jačati kapacitete za pripremu studija procjene uticaja na okoliš (EIA) na svim nivoima vlasti u FBiH i u nevladnom sektoru,
- Kontinuirano provoditi kontrolu odlaganja industrijskog otpada stalnim inspeksijskim nadzorom i pojačati sankcije za nepoštivanje zakonskih odredbi,
- Zakonski uskladiti geološka istraživanja na području Federacije Bosne i Hercegovine da bi se istraživanje i korištenje mineralnih sirovina radilo planski i kontrolisano,
- Unaprijediti sisteme i indikatore za praćenje kvalitete zraka,
- Dosljedno i efikasno pratiti implementaciju Strategije upravljanja vodama FBiH na federalnom, kantonalnom i opštinskom nivou,
- Uskladiti pokazatelje Federalnog zavoda za statistiku za sektor voda sa potrebama sektora voda i standardnim statističkim indikatorima u EU.

5.3. Transport i komunikacije

Sektor prevoza i skladištenja u BDP-u FBiH posljednjih nekoliko godina pokazuje stabilan udio, i u 2016. godini iznosi 3,9%, dok sektor informacija i komunikacija učestvuje sa 4,3%, sa nešto nižim učešćem u odnosu na prethodnu godinu (4,5%). Prosječan broj zaposlenih u sektoru prijevoza i skladištenja u 2016. godini iznosi 22.983 ili 5,0% ukupne zaposlenosti u FBiH, što je u odnosu na 2015. godinu manje za 1%. U sektoru informacija i komunikacija prosječan broj zaposlenih iznosi 12.980 (2,8% od ukupnog broja zaposlenih u FBiH), što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 0,4%. Posmatrajući zajedno ova dva područja djelatnosti, u izvještajnoj godini je zabilježeno smanjenje zaposlenosti za 0,8%, čime je prekinut pozitivan trend povećanja zaposlenosti u ovim područjima djelatnosti iz prethodne četiri godine.

Tabela 16. Zaposlenost u transportu i komunikacijama (sektori prevoz i skladištenje i informacije i komunikacije zajedno)

Zaposlenost	2012 ³⁵	2013	2014	2015	2016
Zaposleni u TiK	33.938	34.388	35.370	36.240	35.963
Zaposleni u FBiH	437.331	435.113	443.587	450.121	457.974
Zaposleni u TiK (%), FBiH = 100	7,8	7,9	8,0	8,1	7,9

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U Federaciji BiH u 2016. godini nije zabilježen značajniji napredak u razvoju prometne infrastrukture. Dužina u potpunosti izgrađene i funkcionalne autoceste na Koridoru Vc na kraju 2016. godine iznosi 92 km, što znači da u posljednje dvije godine nije u potpunosti izgrađen niti jedan novi kilometar autoceste. Kada su u pitanju magistralne ceste, dosadašnja ulaganja odnosila su se uglavnom na radove rekonstrukcije postojećih magistralnih cesta (sanaciju asfaltnih slojeva, poboljšanje odvodnje i sigurnosnih komponenti, te sanaciju cestovnih objekata), dok se malo radilo na poboljšanjima vezanim za povećanje prometa.

Za Program modernizacije magistralnih cesta osigurana su značajna kreditna sredstva (EIB, IBRD, EBRD) u iznosu od 173 mil. EUR, čime su se stekli uslovi za značajniji napredak u realizaciji ključnih projekata, za koje se planira da će biti realizovani u četverogodišnjem periodu (2017 - 2020).

Tabela 17. Cestovna infrastruktura u FBiH

	CESTE (km)				UKUPNO
	Magistralne		Regionalne		
	<i>asfalt</i>	<i>makadam</i>	<i>asfalt</i>	<i>makadam</i>	
2012	1900	77	1988	546	4511
2013	1900	77	1990	550	4517
2014	1900	77	2088	550	4.615
2015	1900	77	2095	543	4.615
2016	1998	70	2060	513	4.641

Izvor: (FZS, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U 2016. godini ukupna dužina magistralnih i regionalnih cesta je veća za 26 km u odnosu na prethodnu godinu. Došlo je do povećanja dužine magistralnih cesta za 91 km, dijelom izgradnjom novih kilometara magistralnih cesta, dijelom zbog promjene kategorizacije cesta u Federaciji BiH budući da se i dužina regionalnih cesta smanjila.

Tabela 18. Broj registriranih putničkih motornih vozila u FBiH prema starosti vozila

	2012	2013	2014	2015	2016
do 2 godine	11.786	8.853	7.143	7.174	8.887
3-5 godina	25.086	22.127	22.998	21.419	17.739
6-10 godina	83.303	80.043	73.105	69.123	69.643
11-15 godina	121.817	149.041	175.343	186.043	168.075
više od 15 godina	223.765	222.280	220.988	232.500	270.592
UKUPNO	465.757	482.344	499.577	516.259	534.936

Izvor: (FZS, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

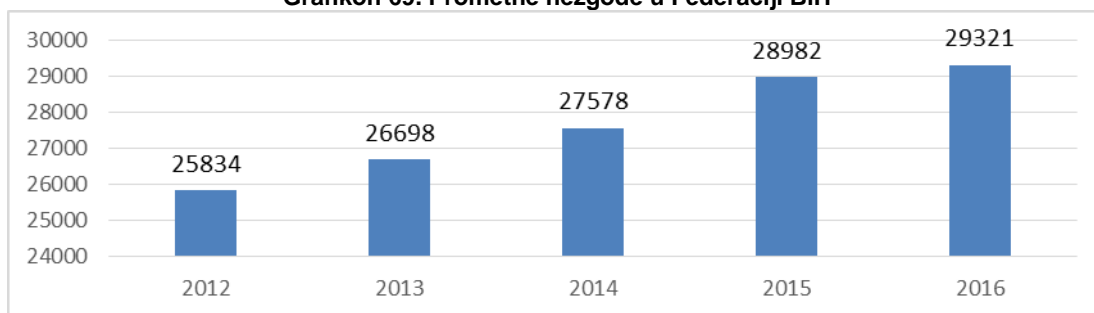
³⁵ Podaci od 2012. godine su neuporedivi sa podacima iz prethodnih godina, zbog izmjene klasifikacije djelatnosti.

Broj registriranih putničkih vozila u FBiH u 2016. godini iznosi 534.936, što je za 3,6% više u odnosu na prethodnu godinu. Povećanje broja registriranih putničkih vozila zabilježeno je u starosnoj skupini do 2 godine, i to za 1.713 ili 23,9%. Zabrinjavajući je podatak o povećanju vozila starosne skupine preko 15 godina (za 38.092 vozila, odnosno za 16,4%), što negativno utiče na sigurnost u saobraćaju. Broj automobila starosne skupine od 3-5 godina značajno se smanjio za 3.680 vozila ili 17,2%.

Stepen motorizacije³⁶ u FBiH se povećao za 21 i iznosi 242, ali je i dalje za oko dva puta manji u odnosu na prosjek EU.

U izvještajnom periodu na cestama FBiH se dogodila 29.321 prometna nesreća, što je za 1,7% više u odnosu na 2015. godinu. Od 2012. godine zabilježen je negativan trend povećanja broja prometnih nesreća, što je dovoljan pokazatelj da nije mnogo učinjeno na povećanju sigurnosti saobraćaja. Ukupan broj poginulih osoba u prometnim nesrećama u 2016. godini je iznosio 188, što je za 2 osobe više nego prethodne godine, dok je broj povrijeđenih lica veći za 316.

Grafikon 69. Prometne nezgode u Federaciji BiH

Izvor: (FZS, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Cestovni prevoz putnika je u 2016. godini viši za 2,6%, dok je prevoz putnika željeznicom skoro dvostruko manji u odnosu na 2015. godinu i neznatan je u odnosu na cestovni vid saobraćaja. To dovoljno govori da je cestovni prevoz i dalje znatno dominantniji vid transporta.

Količina prevezene robe cestovnim prevozom bilježila je trend rasta do 2015. godine, dok je u 2016. godini zabilježen pad za 1,9% i iznosi 2.401 mil. tonskih kilometara (tabela 8.). Prevoz robe cestovnim prijevozom je dominantan.

Tabela 19. Prevoz putnika i robe u FBiH prema vrsti transporta

	2012	2013	2014	2015	2016
Prevoz putnika željezničkim transportom (mil.putničkih km)	35	25	22	21	12
Prevoz robe željezničkim transportom (mil.tonskih km)	734	787	885	835	768
Prevoz putnika cestovnim transportom (mil.putničkih km)	1.328	1.279	1.227	1.292	1.326
Prevoz robe cestovnim transportom (mil.tonskih km)	1.448	1.638	2.050	2.448	2.401

Izvor: (FZS, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

³⁶ Broj putničkih vozila na 1000 stanovnika

Transport robe željezničkim prijevozom u 2016. godini se smanjio za 67 mil. tonskih kilometara, odnosno za 8,0% u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 768 mil. tonskih km. Od 2012. godine željeznički transport bilježi negativan trend kada je u pitanju i prevoz robe i prevoz putnika, što znači da Željeznice Federacije BiH imaju ogromnih problema u poslovanju, održavanju postojeće željezničke infrastrukture, te nemogućnosti značajnijeg investiranja u razvoj i modernizaciju željezničke infrastrukture.

Svjetska banka je u 2016. godini izradila studiju u kojoj su utvrđena tri modela restrukturiranja Željeznica FBiH, te je u narednom periodu potrebno izraditi dodatnu analizu ovih modela sa ciljem utvrđivanja optimalnog rješenja koji bi se inkorporirao kroz odgovarajuću zakonsku regulativu.

U 2016. godini donesena je Okvirna strategija prometa BiH 2016.-2030. usvojena na državnoj i entitetskim nivoima koja definiše smjernice budućeg razvoja prometnog sektora u BiH, podjelu odgovornosti, te investicionu politiku koja bi trebala poslužiti kao osnova za ubrzaniji razvoj transportnog sektora.

Federacija BiH u 2016. godini bilježi porast internet pretplatnika za 4,6% (332.468 pretplatnika) u odnosu na 2015. godinu kada je bilo registrovano 317.890 pretplatnika, i odnosi se uglavnom na povećanje broja ADSL pretplatnika i to za 16.878 ili 6,9%.. ADSL pretplatnici predstavljaju dominantnu vrstu internet pristupa u FBiH. Od ukupnog broja internet pretplatnika na ADSL pretplatnike otpada 78,2%, i taj udio je u konstantnom porastu.

Tabela 20. Broj internet pretplatnika i pretplatnika telefonije u FBiH

	2012	2013	2014	2015	2016
Pristup modemom	42.570	36.323	38.877	38.419	38.075
Pristup iznajmljenim linijama	512	1.171	1.022	475	962
Broj ISDN pretplatnika	42.300	40.674	39.482	36.003	33.560
Broj ADSL pretplatnika	162.318	213.453	230.216	242.993	259.871
Ukupno internet pretplatnika	247.700	291.621	309.597	317.890	332.468
Pretplat. fiksne telefonije u 000	525	507	488	447	411
Pretplat.mobilne telefonije u 000	2.063	2.133	2.216	2.163	2.232

Izvor: (FZS, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema podacima FZS, u Federaciji BiH oko 51% domaćinstava ima pristup internetu³⁷, što je znatno niže od EU28 prosjeka (85%) i prosjeka zemalja okruženja (npr. Hrvatska 77%, Srbija 64%, Makedonija 75%).

³⁷ Procenat od 51% dobijen je na osnovu podatka Ankete o potrošnji stanovništva iz 2015 o broju domaćinstava u FBiH i ukupnog broja internet pretplatnika u 2016. godini, pod pretpostavkom da jedno domaćinstvo posjeduje jedan internet priključak.

Preporuke

- Ubrzati izgradnju prioritetnih putnih pravaca od strateškog značaja za FBiH, posebno putnog pravca koji povezuje dva najveća industrijska bazena Zenicu i Tuzlu,
- Pronaći rješenje kako bi se na adekvatan način implementirao Zakon o financijskoj konsolidaciji JP ŽFBiH, i time stvorili uslovi za ekonomsko i tržišno orijentisano poslovanje ovog preduzeća,
- Izraditi studiju isplativosti izgradnje dionice pruge Vareš – Banovići, čime bi se uspostavila značajno kraća dužina putnog pravca između Luke Ploče i Luke Brčko, a time i dužina putnog pravca Sarajevo – Beograd,
- Privatizirati manjinske udjele javnih telekom operatera u svrhu poboljšanja kvaliteta usluga i obezbjeđenja dodatnih sredstava koja će se usmjeriti na povećanje konkurentnosti cjelokupne privrede,
- Intenzivirati izgradnju širokopojasne telekomunikacione pristupne infrastrukture,
- Obezbijediti preduslove za razvoj i veće korištenje luke Brčko ulaganjem u revitalizaciju operativnih kapaciteta, izmještanje pristupnih ruta izvan gradske zone, te ulaganje u proširenje kapaciteta.

6. SOCIJALNA UKLJUČENOST

Stanovništvo predstavlja osnovnu odrednicu jedne zemlje i njenog ukupnog socio-ekonomskog razvoja. Na promjene u strukturi stanovništva utiču brojni faktori prirodnog (natalitet, mortalitet, fertilitet) i mehaničkog karaktera (migracije).

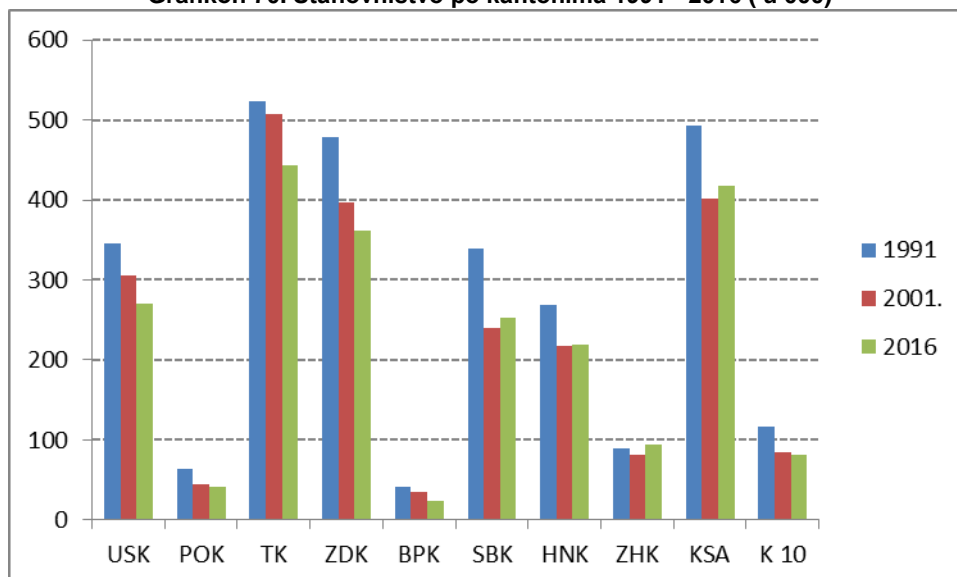
Od ukupnog broja stanovnika u Bosni i Hercegovini (4.377.033 stanovnika 1991. godine), prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federaciji BiH „pripalo“ je 2.758 hiljada, a RS-u 1.620 hiljada stanovnika.³⁸

Prema prvom poslijeratnom popisu stanovništva koji je obavljen 2013. godine, broj stanovnika u Bosni i Hercegovini iznosio je 3.531.159 i u odnosu na popis iz 1991. godine smanjio se za 19,3%. Prema popisu u Federaciji BiH je bilo 2.219.220 stanovnika. Najveći broj stanovnika zabilježen je u Tuzlanskom kantonu 445.028 i Kantonu Sarajevo 413.593 stanovnika.

Osnovne promjene u strukturi stanovništva ogledaju se u smanjenju broja mlade populacije 0-14 godina, smanjenju nataliteta, izraženom starenju stanovništva, odnosno povećanom broju populacije starije od 65 godina.

³⁸ Podaci za FBiH u 1991. godini su svedeni na političko-teritorijalni nivo poslije Dejtona samo radi mogućnosti statističkih poređenja.

Grafikon 70. Stanovništvo po kantonima 1991 - 2016 (u 000)

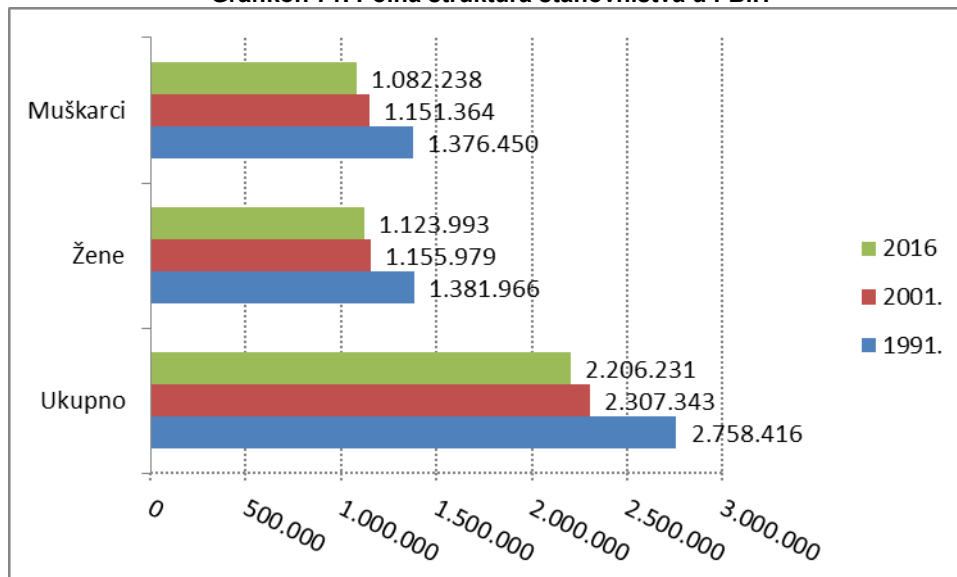
Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U toku 2016. godine nakon što su zvanično objavljeni podaci popisa iz 2013. godine, Federalni zavod za statistiku izvršio je procjenu broja stanovnika za 2016. godinu zasnovanu na podacima iz popisa 2013. godine.

Prema tim procjenama, ukupan broj stanovnika u Federaciji BiH na dan 30.06.2016. godine iznosio je 2.206.231 od čega 1.123.993 žene i 1.082.238 muškaraca.

Grafikon 71. Polna struktura stanovništva u FBiH

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Rat i ratna razaranja u Bosni i Hercegovini ostavili su duboke i snažne uticaje na demografsku strukturu i trendove. Reprodukcijska stopa stanovništva je duboko poremećena i neizvjesno je kada će se normalizirati. Migracije su sve češće, posebno one koje su uzrokovane ekonomskim razlozima. Pored ekonomskih razloga, na strukturu stanovništva značajno utiče nezavršen povratak izbjeglih i raseljenih lica. Najveći broj povratka ostvaren je u prve tri godine po uspostavljanju mira.

U periodu 01.01.1996. - 31.12.2016. u Federaciju BiH vratilo se 744.125 raseljenih osoba i izbjeglica. Od toga 352.505 je raseljenih osoba, a 391.620 izbjeglica. U toku 2016. godine ostvarena su 24 povratka i to u Tuzlanski i Kanton Sarajevo.³⁹

Prema podacima Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica, u FBiH živi 5.180 raseljenih porodica čije je i ranije prebivalište bilo u FBiH, 8.029 raseljenih porodica čije je ranije prebivalište bilo u općinama RS, i 19 porodica čije je ranije prebivalište bilo u Brčko Distriktu. Ukupan broj raseljenih osoba na dan 31.12.2016. u FBiH iznosio je 38.345, od čega 16.039 je interno raseljenih osoba (ranije i sadašnje prebivalište u FBiH), 22.258 osoba čije je ranije prebivalište bilo u RS, a sada borave u FBiH i 48 raseljenih osoba čije je ranije prebivalište bilo u BD.⁴⁰

Za potrebe rješavanja problema izbjeglica i raseljenih lica, a u okviru Tekućih transfera u Budžetu FBiH za 2016. godinu Federalnom ministarstvu raseljenih osoba i izbjeglica odobren je transfer za raseljena lica i povratnike u iznosu od 16.500.000 KM, za programe povratka u RS 3.000.000 KM, a za zajedničke međuentitetske i općinske projekte i projekte sa nevladinim organizacijama odobren je transfer u iznosu od 2.000.000 KM. U okviru kapitalnih transfera, za podršku povratka izbjeglica i prognanih osoba sa područja regije Srebrenica odobreno je 1.500.000 KM.

Sredstva su utrošena za realizaciju tri strateška cilja: rekonstrukcija i obnova stambenih jedinica, podrška održivosti povratka i pružanje humanitarne pomoći. Za rekonstrukciju stambenih objekata odobreno je pet miliona KM i obuhvaćeno ukupno 349 korisnika. Za programe održivosti povratka odobreno je 16,5 miliona KM, od čega je za izgradnju putne, vodovodne i kanalizacijske infrastrukture, objekata vjerskog, sakralnog, obrazovnog, sportskog i kulturnog karaktera, kao i drugih objekata od značaja za širu društvenu zajednicu, utrošeno 8.954.095,12 KM. Za zapošljavanje i samozapošljavanje povratnika u privredi i poljoprivredi na području BiH utrošeno je 7.543.581,88. Određeni oblik pomoći primilo je 825 povratničkih domaćinstava, što je indirektno utjecalo i na izvore prihoda za oko 2.500 - 3.000 članova uže porodice.

Za projekte humanitarnog, zdravstvenog, obrazovnog, psihosocijalnog i drugog zbrinjavanja povratnika u mjestima povratka odobreno je 1.000.000 KM. Za pružanje podrške za organizovanje kolektivnih dženaza u Srebrenici, Brčkom, Prijedoru, Vlasenici, Zvorniku, Bratuncu i Višegradu odobreno je 500.000 KM.⁴¹

U aprilu 2016. godine, Vlada FBiH donijela je Odluku o odobravanju sredstava iz Budžeta FBiH u iznosu od 141.700 KM, namijenjenih sufinansiranju Projekta CEB II - Zatvaranje kolektivnih centara i alternativnih smještaja pružanjem javnih stambenih rješenja. Projekat se finasira kreditnim sredstvima Razvojne banke vijeća Evrope (CEB) u iznosu od 79.080.913 KM i iz Budžeta FBiH (sufinansiranje) u iznosu od 572.800 KM, a planirane aktivnosti su se odnosile na zatvaranje kolektivnih centara u općinama/gradovima Tuzla, Srebrenik, Maglaj, Tešanj, Travnik, Goražde, Mostar, Konjic i Sarajevo-Ilidža. Planirano je zatvoriti 15 kolektivnih centara i izgraditi ili rekonstruisati ukupno 455 stanova po modelu socijalnog - neprofitnog stanovanja.

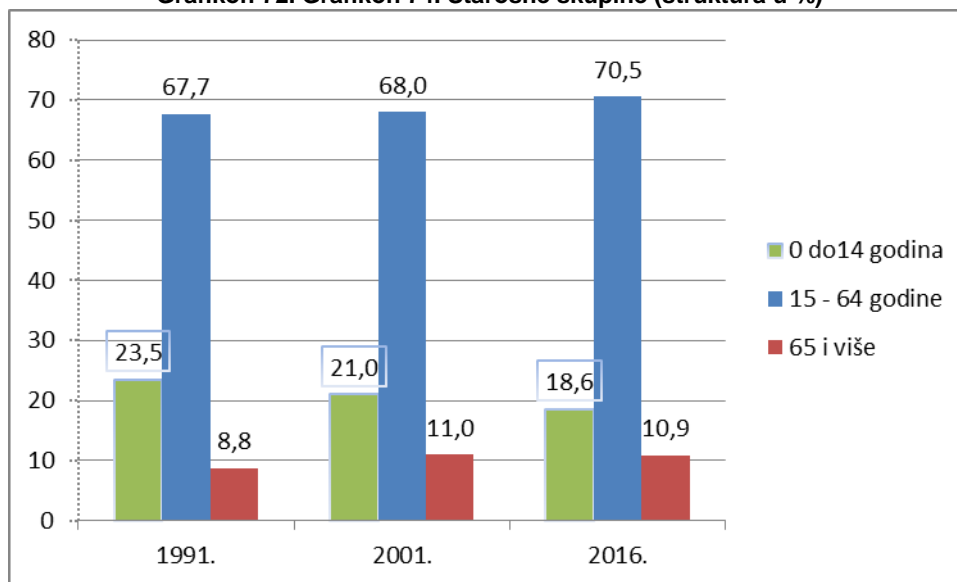
³⁹ Izvor podataka: Pregled povratka raseljenih osoba i izbjeglica na područje FBiH - Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica

⁴⁰ Stanje raseljenih osoba prema prijeratnom mjestu prebivališta sa 31.12.2015. godine FMROI

⁴¹ http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/sjednica_v2.php?sjed_id=627&col=sjed_saopcenje

Posljednjih godina primjetan je trend brzog starenja stanovništva u FBiH. Prema podacima iz ranijih popisa stanovništva, evidentno je da se broj stanovnika dobne skupine 0-14 godina konstantno smanjivao. Od ukupnog broja stanovnika Federacije BiH, populacija 0-14 godina čini 18,6% od čega najveći dio otpada na Tuzlanski kanton (19,6%). Radno sposobnu populaciju od 15-64 godine u FBiH čini 70,5% ukupne populacije, dok 10,9% otpada na populaciju stariju od 65 godina.

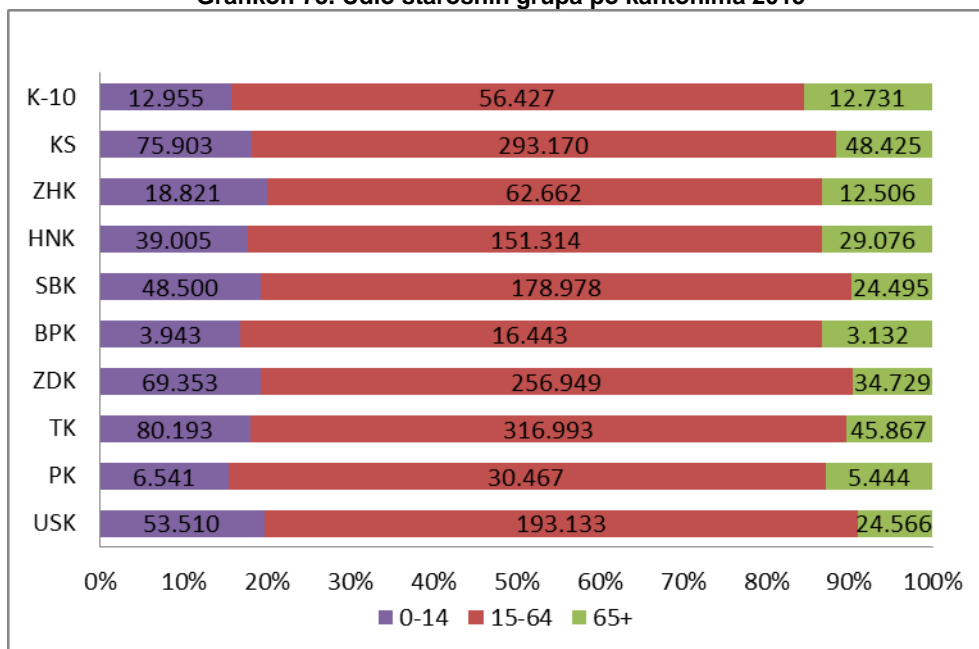
Grafikon 72. Grafikon 74. Starosne skupine (struktura u %)

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 73. Udio starosnih grupa po kantonima 2015

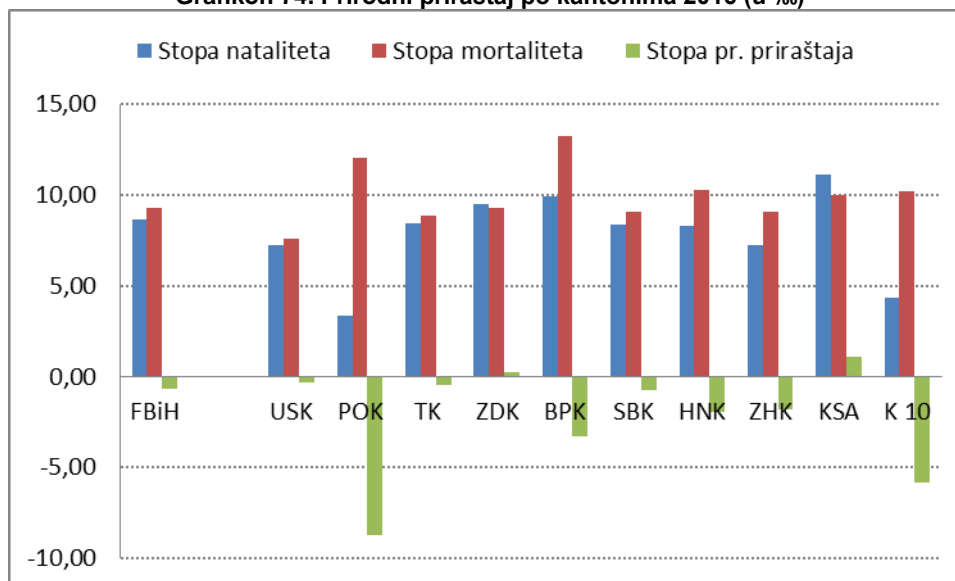
Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Stopa nataliteta u FBiH u 2016. godine iznosila je 8,66‰, a stopa opšteg mortaliteta 9,32‰. Prirodni priraštaj je negativan (-0,66‰) i nešto je manji u odnosu na 2015. godinu kada je iznosio -0,84‰. (2014. -0,08, 2013. -0,01‰, 2012. 0,65‰). U izvještajnoj godini zabilježen je negativan odnos broja živorođenih i umrlih po kantonima. Jedino je u

Kantonu Sarajevo (1,11‰) i Zeničko-dobojskom kantonu (0,22‰) zabilježena pozitivna stopa prirodnog priraštaja, ali je i ona veoma niska.⁴²

Grafikon 74. Prirodni priraštaj po kantonima 2016 (u ‰)

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Posljednjih godina zabilježen je trend smanjenja broja živorođenih. Iako je u 2016. godini broj živorođenih lagano porastao u odnosu na prethodnu godinu, i dalje je situacija nepovoljna za prosto obnavljanje stanovništva. Na broj rađanja utiče promjena broja stanovnika i njihova starosna struktura koja vrši povratni uticaj na rađanje stanovništva. Taj uticaj se ogleda u obimu broja žena starosne dobi 15 do 49 godina.

Tabela 21. Pokazatelji fertiliteta u BiH

	Opšta stopa fertiliteta u BiH	Stopa ukupnog fertiliteta u BiH
1986.	61,20	1,85
1987.	60,60	1,82
1988.	60,00	1,80
1989.	56,40	1,70
Procjena 1990.	54,88	1,66
Procjena 1991.	53,35	1,61
2013.	36,11	1,27

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Tabela 22. Pokazatelji fertiliteta u FBiH

Godina	Žene dobi 15-49	Živorodeni	Opšta stopa fertiliteta (u ‰)	Stopa ukupnog fertiliteta (u ‰)
2013	552.521	20.145	36,46	1,29
2014	551.575	19.880	36,04	1,27
2015	550.282	18.935	34,41	1,22
2016	548.958	19.110	34,81	1,26

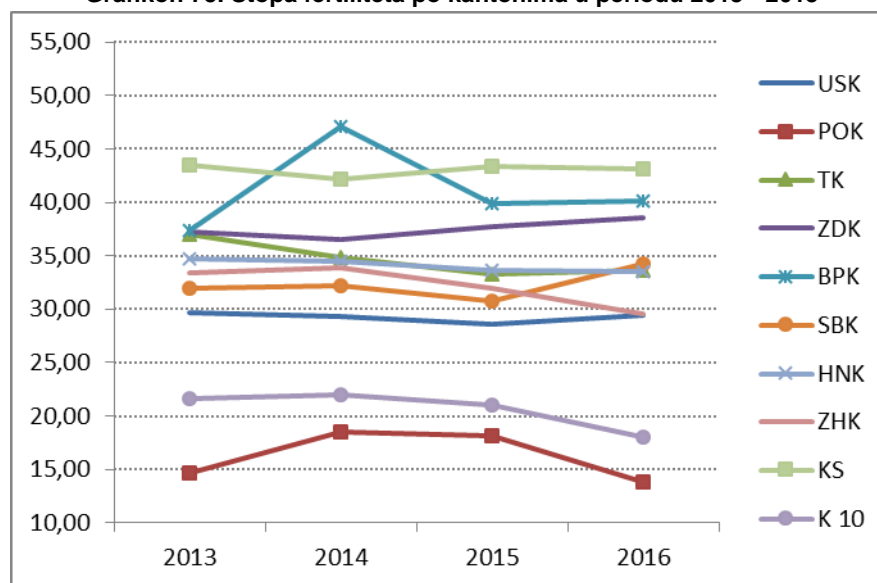
Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

⁴² Izvor podataka: FZS, Mjesečni statistički pregled po kantonima FBiH 2/17; Obrada FZZPR

Prema popisu stanovništva 2013. godine, u BiH samo 24,1% (u FBiH 24,9%) ženskog stanovništva bilo je u reproduktivnoj fazi. U okviru ove grupacije na žene koje su u optimalnoj fazi rađanja (20-34 godine) otpada 42,2%. Prema procjenama, opšta stopa fertiliteta⁴³ u 2016. godini iznosila je 34,81‰ (2015. godine 34,41‰, 2014. 34,79‰, a 2013. godine 35,43‰). U izvještajnom periodu, na svakih 29 žena u FBiH koje su u periodu plodnosti, rodilo se jedno dijete. I ovaj pokazatelj bilježi negativan trend u odnosu na prethodne godine pa je tako 2013. godine, na svakih 27 žena rođeno jedno dijete. Stopa ukupnog fertiliteta⁴⁴ u 2016. godini iznosila je 1,26‰. Uzimajući u obzir činjenicu da, kako bi se obezbjedila stopa proste reprodukcije stanovništva, stopa ukupnog fertiliteta treba da bude na nivou 2,1 dijete po ženi, može se reći da ovi pokazatelji ukazuju na veoma nepovoljnu demografsku sliku.

Grafikon 75. Stopa fertiliteta po kantonima u periodu 2013 - 2015

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema Anketi o potrošnji domaćinstava u FBiH (APD) iz 2015. godine (zadnji raspoloživi podaci), procenat siromašnih domaćinstava ostao je isti kao i 2011. godine, 16,0%, a takođe nije se promijenio ni procenat siromašnih pojedinaca kojih je bilo 17,1%. Polazeći od procijenjenog broja stanovnika u anketi⁴⁵ - 1.943.513 i utvrđenih 17,1% stanovnika ispod generalne linije siromaštva, može se zaključiti da je oko 332.341 stanovnik živio u relativnom siromaštvu. Jaz siromaštva⁴⁶ iznosio je 25,8%. U odnosu na pokazatelje o siromaštvu domaćinstava i pojedinaca prema Anketi o potrošnji domaćinstava u BiH 2004. i 2007. godine, može se reći da se broj siromašnih u FBiH neznatno promijenio (2004. godine - siromašnih domaćinstava 18,3%, siromašnih pojedinaca 18,8%, 2007. godine - siromašnih domaćinstava 16,3%, siromašnih pojedinaca 17%).

Socijalna isključenost je mnogo širi pojam od siromaštva. To je proces kojim se određeni pojedinci ili grupe potiskuju na rub društva, sprečava ih se u njihovim nastojanjima da žive

⁴³ Opšta stopa plodnosti ili fertiliteta je godišnji broj živorođenih na 1000 žena u fertilnom kontingentu (od 15. do 49. godine starosti). Izvor podataka: FZS, Demografska statistika 2016., Broj živorođenih - Mjesečni statistički pregled po kantonima FBiH 2/17, procjena Federalni zavod za programiranje razvoja

⁴⁴ Stopa ukupnog fertiliteta - ukupan broj živorođene djece na jednu ženu uz uslov fertiliteta po starosti iz godine posmatranja, zanemarujući smrtnost. Izvor podataka: FZS, Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

⁴⁵ Federalni zavod za statistiku – Anketa o potrošnji domaćinstava u FBiH, 2015. (konačni rezultati)

⁴⁶ Jaz siromaštva mjeri koliko je (u procentima) prosječan izdatak za potrošnju siromašnih domaćinstava ispod praga siromaštva.

pristojnim životom uz puno sudjelovanje u društvu zbog njihovog etničkog porijekla, vjerske pripadnosti, staleža u društvu, dobnih ili spolnih razlika, invalidnosti, financijskih problema, nedostatka formalnog zaposlenja i obrazovanja, zaraženosti HIV virusom, migracionog statusa i mjesta prebivališta.⁴⁷ Najugroženija su djeca, stari, osobe sa invaliditetom, povratnici i Romi.

6.1. Socijalna politika u funkciji zapošljavanja

Socijalna politika u funkciji zapošljavanja je cilj koji konceptualno stavlja u primarni fokus pomoć pojedincu u razvijanju njegovih vještina i pružanje podrške na putu do zaposlenja i ekonomskog osamostaljenja, kao osnove socijalne uključenosti. Cilj usmjerava na postizanje pravičnog sistema socijalne zaštite koji materijalnu pomoć treba da pruži najugroženijim i najranjivijim kategorijama te da, s druge strane, ojača znanjem i vještinama lica koja su radno sposobna.

Ustav FBiH garantuje pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu, dok su za realizaciju socijalne politike i obezbjeđenje socijalne zaštite nadležni i entitet i kantoni. Pitanje socijalne zaštite regulisano je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom FBiH.

Činjenica da je kantonima prepušteno uređivanje ove izuzetno važne oblasti, dovodi do situacije da građani FBiH ne mogu ostvarivati na isti način pravo na socijalnu zaštitu u svim kantonima, što dovodi do neravnopravnog položaja građana na teritoriji FBiH.

Sveobuhvatan set indikatora socijalne zaštite, koji bi bio i EU uporediv u BiH i FBiH nije još definisan. Agencija za statistiku BiH izdaje tematske biltene o socijalnoj zaštiti. Ono što bi dodatno trebalo pratiti u anketama radne snage je kategorija uposlenih, a siromašnih (minimalne i niske plaće ili dugi period rada bez plaće).

U skladu sa Zakonom o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba i Strategijom jačanja funkcije posredovanja u javnim službama provodi se Aktivna politika zapošljavanja i preduzimaju mjere zapošljavanja s ciljem stvaranja pretpostavki za poboljšanje kvaliteta ponude radne snage na tržištu rada, poticanja potražnje za radnom snagom, kao i sticanja povjerenja i uspješnu saradnju partnera na tržištu rada.

Evidentan je problem strukturne neusklađenosti ponude i potražnje na tržištu rada koji karakteriše niska produktivnost i visoko učešće zaposlenosti u neformalnoj ekonomiji. Rad na crno i dalje ostaje objektivni problem, koji, pored razvoja nelojalne konkurencije među poslodavcima i nepoštivanja financijske discipline, utiče i na realno sagledavanje stope nezaposlenosti. Takođe, na neravnotežu ponude i potražnje za radnom snagom utiče neusklađenost u pogledu zanimanja, obrazovanja, kvalifikacija i regionalnog rasporeda.

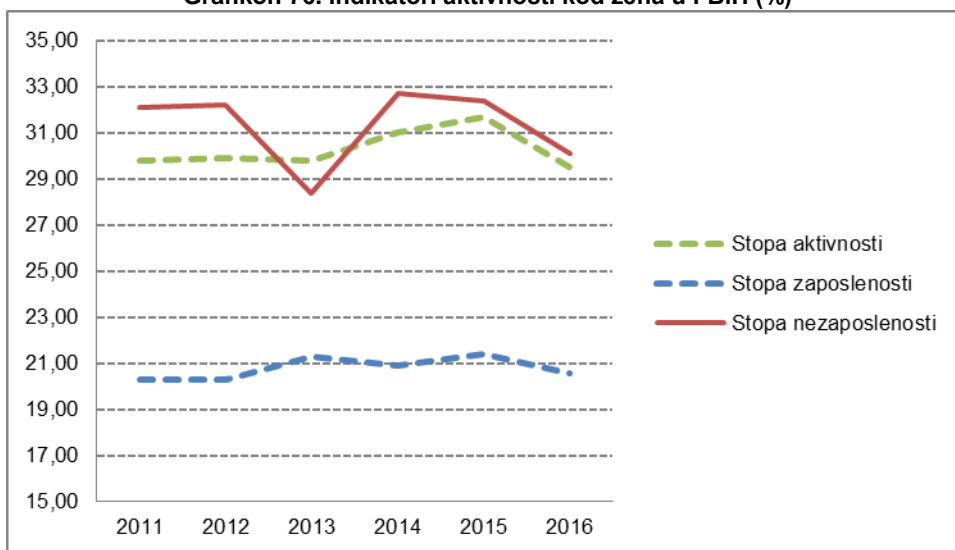
I u 2016. godini, znatna financijska sredstva usmjerene su za materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba (novčana naknada, zdravstveno osiguranje i penzijsko-invalidsko osiguranje nezaposlenih osoba), ali i u programe aktivne politike zapošljavanja, čijom je realizacijom obuhvaćen veći broj osoba. Tako je u 2016. godini 10.933 nezaposlene osobe koristilo novčanu nadoknadu, za šta su kantonalne službe zapošljavanja utrošile preko 48 miliona KM. Zdravstvenim osiguranjem bilo je obuhvaćeno prosječno mjesečno 249.874 nezaposlene osobe za šta je iz sredstava kantonalnih službi izdvojeno 22,8 miliona KM. Za 3.746 nezaposlenih osoba uplaćivani su doprinosi za

⁴⁷ DFID. (2005). Smanjenje siromaštva rješavanjem pitanja socijalne isključenosti, str.3

penzijsko invalidsko osiguranje što je 70,17% manje u odnosu na prošlu godinu. U ove svrhe kantonalne službe su izdvojile 1,17 miliona KM.

Zaposlenost žena u FBiH i dalje je vrlo niska. Prema Anketi o radnoj snazi 2016., stopa zaposlenosti žena u 2016. godini iznosila je 20,6% i nešto je niža u odnosu na 2015. godinu kada je iznosila 21,4%, (2014. 20,9%, 2013. 21,3%, 2012. godine 20,3%). Stopa nezaposlenosti žena nešto je niža u odnosu na prethodnu godinu i iznosi 30,1% (kod muškaraca 22,9%). Stopa aktivnosti žena (odnos ženske radne snage koja predstavlja zbir zaposlenih i nezaposlenih žena i radno sposobnog stanovništva) iznosi 29,5% (stopa aktivnosti muškaraca je nešto niža u odnosu na 2015. godinu i iznosi 53,4%).

Grafikon 76. Indikatori aktivnosti kod žena u FBiH (%)

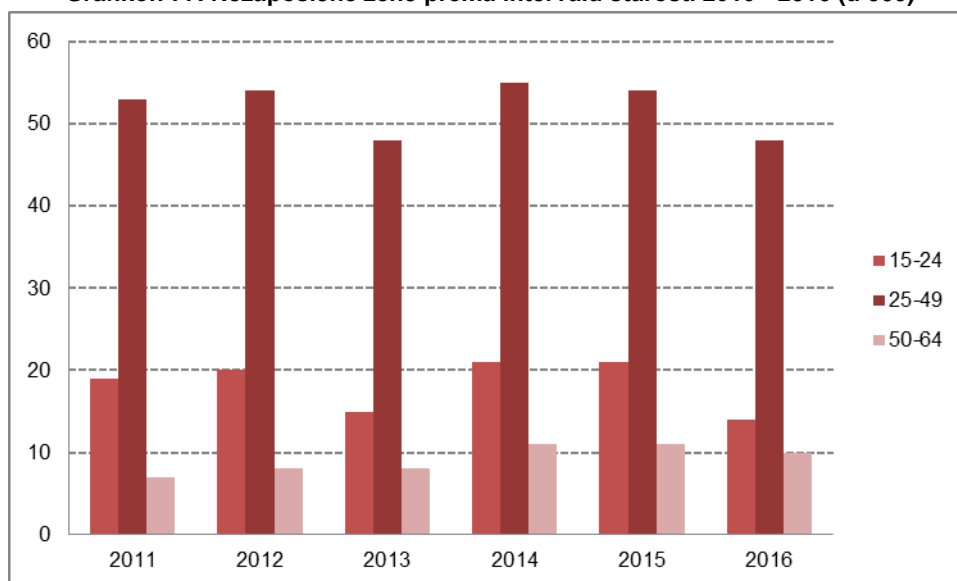

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Stopa nezaposlenosti žena u dobnoj starosti 25-49 godina iznosi 31,7% i viša je u odnosu na 2015. godinu kada je iznosila 30,9% (2014. 31,5%, 2013. - 28,1%, 2012. - 31,8%, 2011. - 32,5%, 2010. godine 30,8%).

Grafikon 77. Nezaposlene žene prema intervalu starosti 2010 - 2016 (u 000)

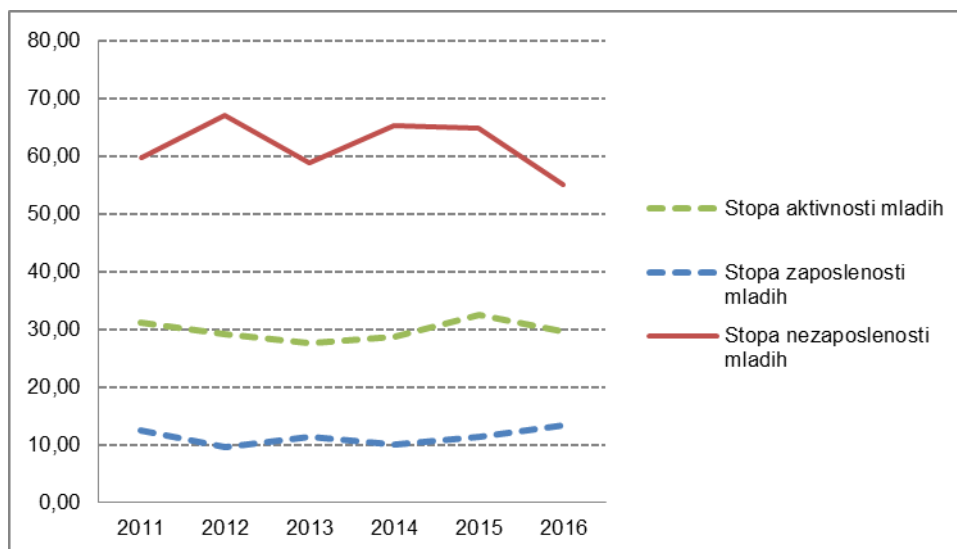

Izvor: (FZS, obrada FZZPR, 2017.)

Od ukupno zaposlenih u 2016. godini u FBiH, samo je 6% mladih (15-24).⁴⁸ Prema Anketi o radnoj snazi 2016. godine, stopa zaposlenosti mladih iznosila je 13,3% i nešto je viša u odnosu na prethodnu godinu kada je iznosila 11,4%. Posljednjih godina bilježi se lagani rast stope zaposlenosti mladih (odnos broja zaposlenih u starosnoj dobi od 15-24 godine u odnosu na radno sposobno stanovništvo).

Stopa aktivnosti mladih (odnos radne snage starosne dobi 15-24 (zaposleni i nezaposleni) i radno sposobnog stanovništva starosne dobi 15-24 godine) u FBiH u 2016. godini bila je nešto niža u odnosu na prethodnu i iznosila je 29,6% (2015. 32,6%, 2014. 28,8%).

Grafikon 78. Indikatori aktivnosti kod mladih u FBiH (%)

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Stopa nezaposlenosti mladih u 2016. godini (55,1%) niža je u odnosu na 2015. godinu (64,9%). Nezaposlenost mladih je veća i u odnosu na zemlje okruženja. Posmatrajući zemlje EU u 2016. godini, najniže stope nezaposlenosti mladih zabilježene su u Irskoj

⁴⁸ ARS 2016.

6,5% i Njemačkoj 7%, dok su najviše bile u Grčkoj 47,3% i Španiji 44,4%. U Hrvatskoj ova stopa iznosila je 31,1%, a u Sloveniji 15,2%. Prosjek EU 28 iznosio je 18.7%.⁴⁹

Iako stopa nezaposlenosti mladih opada, u uporedbi sa zemljama EU i dalje je veoma visoka. Takva stopa nezaposlenosti je velikim dijelom odraz teškoća s kojim se součavaju mladi prilikom pronalaženja posla.

U sklopu Aktivne politike zapošljavanja, u 2016. godini pružana je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama. Realizacijom mjera aktivne politike zapošljavanja nastojalo se ostvariti zapošljavanje što većeg broja osoba sa evidencije nezaposlenih u FBiH sa posebnom socijalnom i rodnom osjetljivošću, jačanjem njihove konkurentnosti na tržištu rada, sprečavanjem dugotrajne nezaposlenosti, te stvaranjem uslova za sticanje radnih vještina.⁵⁰

U toku 2016. godine osigurana su sredstva za realizaciju mjera zapošljavanja koje su započete u predhodne tri godine, a kojima je obuhvaćeno oko 17.000 osoba (Program jačanja konkurentnosti na tržištu rada – Prvo radno iskustvo 2013., Program zapošljavanja i samozapošljavanja Roma u 2013. godini, Program zapošljavanja i samozapošljavanja Roma u 2014. godini, Program sufinanciranja zapošljavanja i sufinanciranja sticanja prvog radnog iskustva 2014. godine, Program sufinanciranja zapošljavanja i sufinanciranja sticanja prvog radnog iskustva 2015. godine). Takođe, u 2016. godini nastavljeno je provođenje programa koji su objavljeni krajem 2015. godine (Program zapošljavanja i samozapošljavanja Roma u 2015. godini, Program sufinanciranja zapošljavanja i samozapošljavanja u oblasti poljoprivrede 2015.)

U 2016. godini za zapošljavanje najmanje 4.000 osoba bez obzira na dob, stručnu spremu i radno iskustvo, posebno vodeći računa o socijalnoj i rodnoj odgovornosti, započeta je provedba Programa sufinanciranja zapošljavanja 2016. za čiju je provedbu obezbjeđeno 10.350.000 KM. Za Program pripreme za rad, obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje 2016. godine – Obukom do zaposlenja obezbjeđena su sredstva u iznosu od 1.000.000 KM. U sklopu ovog Programa sufinancirano je 28 poslodavaca za 387 nezaposlenih osoba prosječne dobi od 30 godina, a realizovano je 598.960 KM.

I u 2016. godini za rješavanje problema nezaposlenosti Roma započet je Program zapošljavanja Roma 2016. za koji su obezbjeđena sredstva u iznosu od 438.620 KM od čega je realizovano 371.000 KM (65.000 KM za 13 fizičkih lica nezaposlenih Roma, te 306.000 KM za zapošljavanje 51 nezaposlenog Roma).

U skladu sa provođenjem Uredbe o poticanju zapošljavanja (koju je Vlada FBiH donijela u decembru 2015. godine), po osnovu poticanja prvog zapošljavanja mladih nezaposlenih osoba, sklopljeni su ugovori za zapošljavanje 2.262 osobe (809 žena i 1.453 muškarca) u ukupnom iznosu od 15.297.958,47 KM. Po osnovu poticanja samozapošljavanja, ugovoreno je 10.577.399,93 KM, a zaposleno je 1.525 osoba (405 žena i 1.120 muškaraca) i to uglavnom dugotrajno nezaposlenih osoba.

⁴⁹ eurostat

⁵⁰ Izvještaj o radu Federalnog zavoda za zapošljavanje za 2016. godinu

Pravo na rad i zapošljavanje raseljenih osoba i povratnika je i dalje, pored pitanja zdravstva, socijalne zaštite i obrazovanja, jedna od najvećih prepreka održivom povratku u BiH. I dalje je prisutna visoka stopa nezaposlenosti i ne postoji pouzdan odgovarajući mehanizam koji bi odgovorio zadovoljenju potreba radno sposobnog stanovništva u BiH, a time i povratnika i raseljenih osoba.

Evidentan je veliki broj radnih migracija i to naročito iz povratničke populacije u zemlje EU radi ostvarivanja prava na rad i egzistenciju.

Odluka Ustavnog suda o konstitutivnosti naroda BiH zapošljavanjem povratnika u organima vlasti, institucijama, upravama i javnim preduzećima u kojima je država većinski vlasnik s ciljem postizanja principa u skladu s popisom stanovništva iz 1991. godine se ne poštuje. Ti ciljevi ispunjeni su u institucijama BiH, dok podaci za institucije na entitetskom nivou pokazuju da zapošljavanje u skladu sa popisom iz 1991. godine nije izvršeno. Nema dovoljno projekata za zapošljavanje i samozapošljavanje povratnika.⁵¹

Za izvršenje obaveze koja proističe iz Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, a koja se odnosi na izdvajanje 10% planiranih sredstava za aktivnu politiku zapošljavanja radi financiranja Fonda za profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, Federalni zavod za zapošljavanje je u 2016. godini izdvojio sredstva u iznosu od 1.295.000 KM. Pored ovih prihoda koje Fondu uplaćuje Federalni zavod za zapošljavanje u iznosu od 10%, Zakon propisuje da Fond prihode ostvaruje i putem kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% sredstava planiranih za aktivnu politiku zapošljavanja. U 2016. godini jedino je Kanton Sarajevo izvršio uplatu u iznosu od 462.191 KM.

Navedenim Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje lica sa invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih lica koja se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem lica sa invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom⁵², kao i druga pitanja u vezi sa profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem lica sa invaliditetom. Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja lica sa invaliditetom za odgovarajući posao, zapošljavanja, zadržavanja posla, napretka u poslu ili promijene zanimanja.

U toku 2016. godine donesene su dvije odluke o raspodjeli 6.855.100 KM za zapošljavanje 569 osoba sa invaliditetom i to za financiranje/sufinanciranje programa/projekata za održanje postojećeg nivoa zaposlenosti osoba sa invaliditetom, za financiranje/sufinanciranje programa/projekata za razvoj privrednih društava i zaštitnih radionica, za financiranje/sufinanciranje programa/projekata profesionalne rehabilitacije nezaposlenih osoba sa invaliditetom kao i za financiranje/sufinanciranje

⁵¹ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH - Izvještaj o realiziranju Revidirane strategije Bosne i Hercegovine za provođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, decembar 2015.

⁵² Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom je javna ustanova koju je osnovao Parlament FBiH. Prihode Fonda čine: sredstva iz budžeta Federacije, sredstva posebnog doprinosa, sredstva Federalnog zavoda za zapošljavanje u iznosu od 10% od sredstava planiranih finansijskim planom Federalnog zavoda za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, sredstva kantonalnih službi za zapošljavanje u iznosu od 5% od sredstava planiranih finansijskim planom kantonalnih službi za zapošljavanje za aktivnu politiku zapošljavanja u tekućoj godini, drugi prihodi ostvareni na osnovu zakona i drugih propisa i donacije domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica. Ako sredstva Fonda prikupljena po ovim osnovama nisu dovoljna za podmirenje svih obaveza nastalih u toku godine, predviđeno je da će se nedostajuća sredstva osigurati iz budžeta Federacije. Fond ima tijelo rukovođenja, tijelo upravljanja i tijelo nadzora.

programa/projekata održivosti zaposlenosti osoba sa invaliditetom koje obavljaju samostalnu djelatnost.

U toku 2013. godine Vlada FBiH je utvrdila Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom. Naime, izmjenama i dopunama ovog Zakona nastoje se otkloniti uočeni problemi vezani za njegovu primjenu, naročito u pogledu vođenja evidencija o zaposlenosti osoba sa invaliditetom, mehanizama naplate posebnog doprinosa za podsticanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom, nadzora i kontrole, uvjeta za rad privrednih društava i ostvarivanja statusa zaštitne radionice, te ostvarivanja pojedinih pogodnosti po ovom Zakonu. Između ostalog, utvrđuje se obaveza poslodavaca da zapošljavaju osobe sa invaliditetom i način kontrole izvršavanja te obaveze. Poslodavci su dužni imati najmanje jednu zaposlenu osobu sa invaliditetom na svakih 16 zaposlenih. Subjekti koji ne ispune ovu obavezu dužni su mjesečno pri isplati plaća obračunati i uplatiti u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom poseban doprinos za podsticaj zapošljavanja osoba sa invaliditetom u visini 25 posto od prosječne bruto plaće u FBiH za svako lice sa invaliditetom koje su bili dužni zaposliti u skladu sa ovim zakonom.

Poslodavac, uključujući i samostalne poduzetnike, koji s obzirom na ukupan broj zaposlenih ne podliježe ovoj obavezi dužan je, osim ako ima zaposlenu najmanje jednu osobu s invaliditetom, svakog mjeseca prilikom isplate plaća i drugih primanja, uplaćivati u Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica s invaliditetom poseban doprinos u visini 0,5 posto bruto plaće, naknade plaće i drugih primanja koji imaju karakter plaće. Federalna uprava za inspekcijske poslove je nadležna da kontrolira izvršavanje ovih obaveza, a nadležnost Poreske uprave FBiH je da kontrolira obračunavanje i uplate posebnog doprinosa.

Kroz mjere aktivne politike zapošljavanja, koje su uglavnom bile usmjerene na poticanje zapošljavanja kod poznatog poslodavca, samozapošljavanje, obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje, pripremu nezaposlenih za tržište rada i stvaranje za sve jednakih mogućnosti u pristupu tržištu rada, pružena je podrška ciljnim grupama nezaposlenih osoba koje su pomenutim strateškim dokumentima utvrđene kao teže zapošljive, a posebno mladim osobama i ženama.

Preporuke

- Reformisati sisteme socijalne zaštite (u konsultacijama sa Svjetskom bankom i MMF-om), uključujući i poboljšano ciljanje socijalne zaštite koja se ne financira iz doprinosa,
- Uspostavljanje baze podatka svih korisnika socijalnih davanja u FBiH i kantonima,
- Ojačati statistički sistem u FBiH i kantonima radi osiguranja podataka u skladu s EU principima i Eurostat metodama, s naglaskom na indikatore praćenja položaja ranjivih grupa,
- Tehnički i ekspertski ojačati i ujednačiti opremljenost javnih institucija (CSR, Zavoda za zapošljavanje, specializiranih ustanova za usluge ranjivim grupama) kako bi mogle pružati kvalitetne usluge socijalnog uključivanja i poboljšavati koordinaciju različitih nivoa vlasti, poslovnog i civilnog sektora,

- Intenzivirati aktivnosti na razvoju javno-privatnog partnerstva⁵³ uz razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za JPP u skladu s EU standardima u oblasti socijalne zaštite, te promovirati investiranje u inovativna partnerstva koja predviđaju značajan utjecaj na socijalnu zaštitu i inkluziju i koordiniranje javnih i privatnih izvora financiranja.

6.2. Položaj porodica sa djecom

Već duže vremena evidentno je da je postojeći sistem socijalne zaštite u FBiH neefikasan i nepravičan, te da su potrebne sveobuhvatne reforme socijalnog sistema. Ovakav sistem omogućava da veliki dio novčanih naknada odlazi onima kojima ne treba, a ne siromašnijim kojima je najpotrebniji. Jedna od tih kategorija čiju zaštitu treba posebno ojačati su i djeca. Djeca su najranjiviji dio društva jer ne mogu sama unaprijediti svoj položaj. Različite vrste lišenosti (ishrana, zdravstvena njega, obrazovanje i sigurnost), nasilje u porodici i slično, mogu imati dugoročne nepopravljive posljedice. One mogu rezultirati i međugeneracijskim prenosom siromaštva, te sklonostima prema kriminalu i zapadanju u različite vrste ovisnosti. Ukratko, otežane prilike odrastanja mogu dovesti do smetnji u psihofizičkom razvoju, socijalnoj isključenosti, zdravstvenoj ugroženosti, lošijem obrazovanju i sklonosti kriminalu. Porodica predstavlja ključni stub optimalnog razvoja društva. Stoga, poboljšanje položaja ugroženih porodica s djecom predstavlja osnovu poboljšanja socijalnog razvoja djece.

S obzirom da su djeca odnosno porodice sa djecom posebno ranjiva skupina u društvu, u sveobuhvatnoj reformi socijalnog sektora posebnu pažnju potrebno je posvetiti ovoj kategoriji društva. Prvenstveno je potrebno uskladiti legislativu iz oblasti socijalne i zaštite porodica s djecom s ratificiranim međunarodnim dokumentima - konvencijama, poveljama i standardima, ali i nastaviti s provođenjem mjera kojim se poboljšava dostupnost i kvalitet usluga socijalne i dječije zaštite, posebno u oblasti vaninstitucionalnog zbrinjavanja djece, bolje zaštite socijalno isključene djece, posebno Roma, te bolje podrške djeci s poteškoćama. Takođe je izražena potreba za uspostavljanjem mehanizma za povećanje finansijske podrške djeci što se odnosi na dječiji dodatak i druga primanja koja pripadaju djeci, odnosno porodicama s djecom i na taj način osigura socijalni minimum dovoljan za osnovne potrebe porodica s djecom.

U 2016. godini, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Vijeće za djecu podnijeli su inicijativu prema entitetskim i kantonalnim vladama kao i Brčko Distriktu za programsko budžetiranje tj. obezbjeđivanje budžeta s jasno dodijeljenim sredstvima za potrebe i zadovoljavanje prava djece na svim nivoima vlasti u državi, kao i uspostavljanje sistema monitoringa ove oblasti. To ne mora nužno podrazumijevati povećanje sredstava, već samo racionalniju preraspodjelu u skladu sa prioritetima što bi djeca, odnosno porodice sa djecom trebale biti.

Značajan pravac reforme odnosi se na načine alternativnih oblika zbrinjavanja, s posebnim naglaskom na djecu i transformaciju ustanova koje se bave njihovim zbrinjavanjem. U 2016. godini, u skladu s međunarodnim standardima, te uz pomoć UNICEF-a koji je pružio podršku u procesu reforme socijalne politike u dijelu dječije zaštite kao i uz pomoć nekih drugih partnera i projekata, pripremljen je Zakon o

⁵³ Prednosti i mogući oblici partnerstva između javnog, civilnog i privatnog sektora, IBHI 2010.

hraniteljstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine (usvojen u februaru 2017. godine). Osnovni cilj ovog zakona je da se olakša proces zbrinjavanja djece, prvenstveno djece bez roditeljskog staranja i djece s invaliditetom, kao i odraslih osoba s invaliditetom, te starih ljudi bez porodičnog staranja, a o kojima mogu da se brinu hranitelji, pojedinci ili porodice. Utvrđivanjem jedinstvenog minimuma za budžetsko financiranje hraniteljstva bit će izjednačene naknade, a time i poboljšana kvaliteta usluga hraniteljstva, te osigurano izjednačavanje naknada za smještaj i hraniteljstvo u cijeloj FBiH i poboljšana kvaliteta usluga hranitelja.

Kako bi se dodatno poboljšalo stanje u oblasti zaštite porodica sa djecom, u budućem periodu planirano je donošenje zakona o osnovama socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, o djelatnosti socijalnog rada i zakona o socijalnim uslugama.

Kada su u pitanju posebni oblici zaštite djece, potrebno je intenzivirati i nastaviti provoditi mjere usmjerene na zaštitu djece od zloupotrebe opojnih droga, duhana i alkohola, nastaviti s mjerama na suzbijanju nasilja nad djecom, maloljetničkog prestupništva i poboljšati primjenu mjera, te nastaviti s aktivnostima usmjerenim na prodaju djece, dječiju prostituciju i pornografiju, te edukativnim i promotivnim aktivnostima kojima je cilj jačanje svijesti javnosti o problemima s kojim se suočavaju ranjive grupe (Romi, izbjeglice, azilanti, stranci, djeca bez pratnje). U tu svrhu potrebna je adekvatna podrška institucijama u planiranju konkretnih aktivnosti na poboljšanju zaštite djece od vršnjačkog nasilja, i generalno od nasilja, a na osnovu već donesenih planova smjernica i strategija u Bosni i Hercegovini.

Posebno je izražen problem u ostvarivanju prava majki porodilja i neujednačenosti u ostvarivanju prava na naknadu za vrijeme porodiljskog odsustva. Obzirom da je pitanje socijalne zaštite, odnosno zaštite porodice sa djecom u podjeljenoj nadležnosti FBiH i kantona, ne postoji propis koji bi na jedinstven način tretirao prava majki porodilja. Isplata naknada za majke porodilje trenutno je vrlo neujednačena. Pitanje naknada zaposlenim porodiljama ne treba tretirati kao socijalnu kategoriju već je potrebno integritati ga u pravo iz radnog odnosa, dok nezaposlene porodilje treba nastaviti tretirati u sistemu socijalne zaštite. Zakonom o radu Federacije BiH utvrđeno je da žena ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju do jedne godine, dok se visina porodiljskih naknada utvrđuje propisima kantona. Porodilje zaposlene u javnom sektoru u cijeloj Federaciji BiH primaju porodiljske naknade u 100 postotnom iznosu njihovih prosječnih plaća, dok porodilje zaposlene u realnom i privatnom sektoru primaju naknade od 50-90 posto visine prosječne plaće ili uopšte ne primaju. Usljed teške ekonomske situacije u zemlji i smanjenog priliva sredstava u budžete sve češće se smanjuju ili čak ukidaju pojedina prava po osnovu trudnoće, poroda i njege djeteta.

Nezaposlene porodilje svoja, zakonom propisana prava u okviru socijalne zaštite, ostvaruju samo u ograničenom obimu u zavisnosti od ekonomske moći pojedinih kantona ili općina. Naknade su vrlo niske i uglavnom jednokratne.

Zaštita porodice sa djecom ima za cilj osiguranje porodice kroz materijalna i druga davanja radi pomaganja u podizanju, odgoju i zbrinjavanju djece, njihovom osposobljenju za samostalan život i rad.⁵⁴ Temeljna prava koja, u skladu sa zakonom, porodice sa djecom mogu ostvariti, stvaraju dobru osnovu za zaštitu porodice s djecom, ali nisu dovoljna za zaustavljanje negativnih trendova u padu nataliteta, fertiliteta, pravilnom odgoju, odrastanju i obrazovanju djece. Ovako loša situacija u oblasti zaštite porodica sa

⁵⁴ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom

djecom još više doprinosi uslozljavanju ozbiljnih demografskih i populacijskih problema. Stoga treba intenzivnije raditi na populacijskoj politici i socijalnoj zaštiti porodica s djecom.

Od svih prava⁵⁵ u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, u 2016. godini najviše je bilo korisnika sa pravom na dječiji dodatak – 58.136⁵⁶ i po ovom osnovu isplaćeno je 18.269.985 KM. U odnosu na prethodnu godinu broj korisnika dječijeg dodatka veći je za 3,9%.

Kako je već navedeno, financiranje prava na dodatak za djecu po važećem Zakonu se vrši iz budžeta kantona i praćeno je ozbiljnim poteškoćama. Pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva. U 2016. godini dječiji dodatak je regulisan i isplaćivao se u pet kantona, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom, Srednjobosanskom i Kantonu Sarajevo. Kantoni koji su regulisali ovo zakonsko pravo, ali nisu vršene isplate su Unsko-sanski, Zapadno-hercegovački i Kanton 10, dok Hercegovačko-neretvanski kanton i Posavski kanton nisu regulisali ovo pravo⁵⁷.

Naknada ženi majci odnosno drugom licu u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, regulisana je i isplaćivala se u Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom, Srednjobosanskom, Zapadnohercegovačkom, Kantonu Sarajevo, Kantonu 10, Unsko-sanskom i Tuzlanskom kantonu. Posavski kanton u skladu sa Uredbom reguliše pravo na porodiljne naknade zaposlenim ženama/majkama od 01.10.2015. godine. Jedino Hercegovačko-neretvanski kanton nije regulisao ovo pravo. U 2016. godini po ovom osnovu isplaćeno je 33.156.578,57 KM, a pravo je ostvarilo 5.196 lica što je za 9,25% više u odnosu na 2015. godinu.⁵⁸

Naknada ženi majci koja nije u radnom odnosu radi trudnoće, porođaja i njege djeteta isplaćivala se u Unsko-sanskom, Kantonu 10, Posavskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko-podrinjskom, Srednjobosanskom, Zapadno-hercegovačkom i Kantonu Sarajevo. Kanton koji je regulisao ovo pravo ali se ne isplaćuju naknade po ovom osnovu je Tuzlanski kanton, dok Hercegovačko – neretvanski kanton nije regulisao ovo pravo. U 2016. godini 4.543 osoba je ostvarilo ovo pravo što je za 0,76% manje u odnosu na prethodnu godinu. Po osnovu ovih prava iz budžeta kantona isplaćeno je 5.719.033,36 KM.⁵⁹

Od ostalih pomoći u 2016. godini isplaćeno je 4.280 jednokratnih pomoći za opremu novorođenog djeteta u iznosu od 1.453.417,99 KM, dok je po osnovu pomoći majkama u prehrani djeteta do šest mjeseci (1.209) izdvojeno 592.698,75 KM.

⁵⁵Osnovna prava u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom su: dodatak na djecu, naknada umjesto plaće ženi - majci u radnom odnosu, za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja i njege djeteta, novčana pomoć za vrijeme trudnoće i porođaja žene - majke koja nije u radnom odnosu, jednokratna pomoć za opremu novorođenog djeteta, pomoć u prehrani djeteta do šest mjeseci i dodatna ishrana za majke - dojilje, posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova, koji žele djecu i trudnica, smještaj djece uz osiguranu ishranu u ustanovama predškolskog odgoja, osiguranje jednog obroka u vrijeme nastave u školama osnovnog obrazovanja, školarine i stipendije đacima i studentima. Pravo na dječiji doplatok pripada porodici, čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih po osnovu socijalne zaštite i zaštite porodica sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelazi iznos koji je utvrđen propisom kantona, kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje, a u skladu s odredbom člana 91. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine”, br. :36/99, 54/04, 39/06 i 14/09)

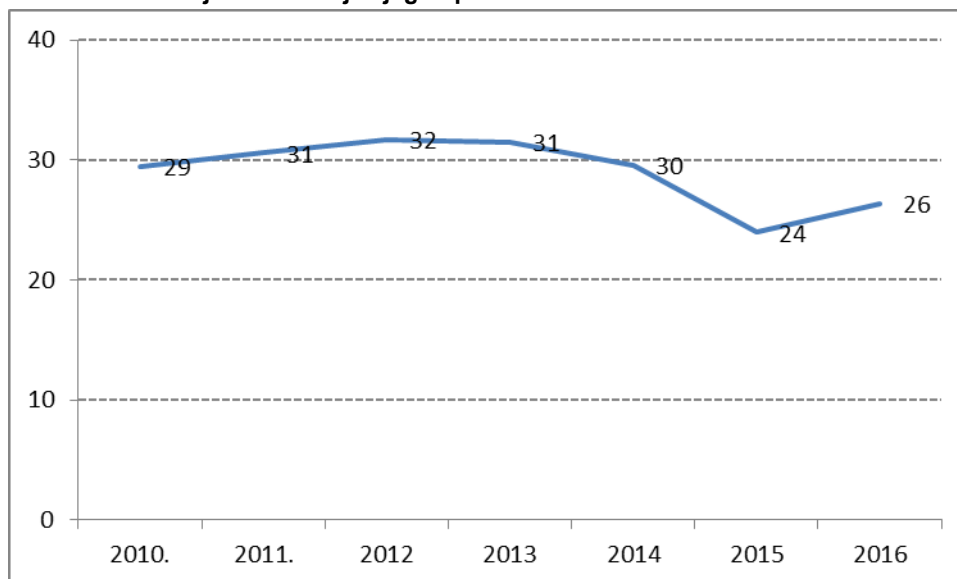
⁵⁶ Izvor podataka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

⁵⁷ Izvor podataka: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

⁵⁸ Izvor: Resorna kantonalna ministarstva nadležna za oblast dječije zaštite/administrativni podaci/ , Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

⁵⁹ Izvor: Resorna kantonalna ministarstva nadležna za oblast dječije zaštite/administrativni podaci/ , Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

Grafikon 79. Broj korisnika dječijeg doplatka na 1000 stanovnika - FBiH 2010 - 2016

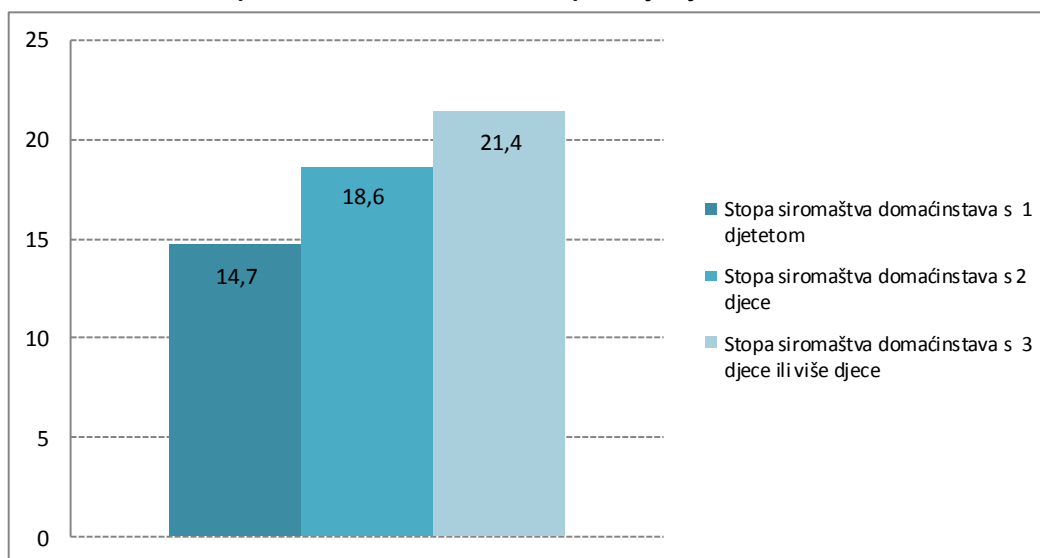
Izvor: (FMRSP, FZS, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema procjenama Federalnog zavoda za programiranje razvoja, a na osnovu podataka Federalnog zavoda za statistiku, u FBiH je 2016. godine bilo 507.433 djece do 18 godina, što čini 23% stanovništva.

Stopa siromaštva u FBiH najveća je kod domaćinstava sa 5 i više članova 24,5%, jednočlanih 19,7%, bračnih parova sa djecom i drugim srođnicima (29,3%), samohranih roditelja sa drugim srođnicima (24,1%), te starijih jednočlanih domaćinstva (23,3%). Stopa siromaštva kod domaćinstava sa troje i više djece iznosi 21,4%.⁶⁰

Grafikon 80. Stopa siromaštva domaćinstava po broju djece u domaćinstvima, 2011

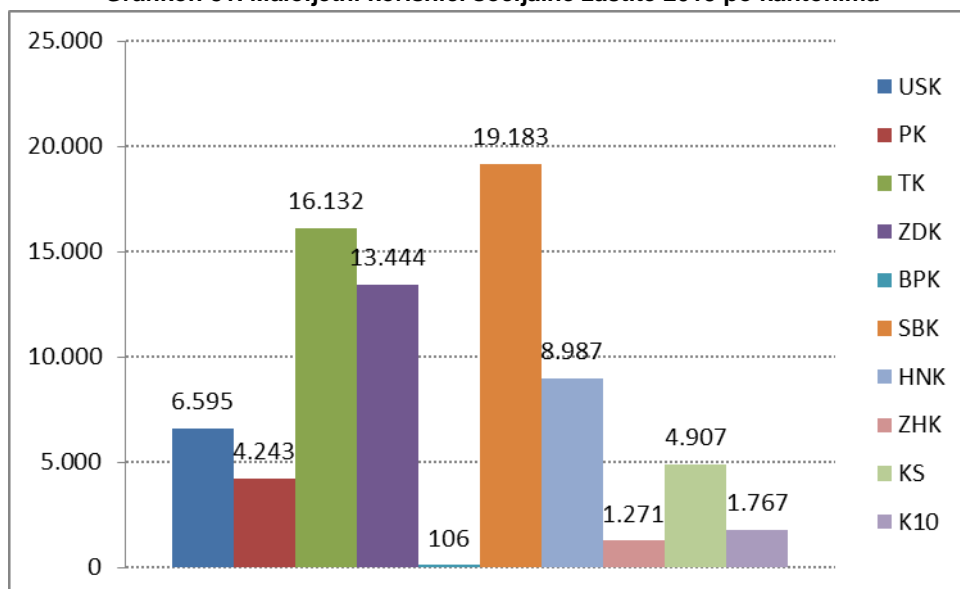
Izvor: (FZS, 2011)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

⁶⁰ Izvor: IBHI, Siromaštvo u BiH 2011 – Trendovi i dostignuća (Proširena anketa o potrošnji domaćinstava 2011. – Proračun autora)

Broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2015.⁶¹ godini opao je za 3% u odnosu na 2014. godinu i iznosio je 76.635, što čini 24% ukupnog broja korisnika socijalne zaštite. Udio žena maloljetnih korisnica (46,62%) je nešto niži u odnosu na muške korisnike (53,38%), i u odnosu na 2014. godinu bilježi se lagani pad u odnosu na muškarce.⁶² Kao i prethodnih godina, najveći broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite evidentiran je u Srednjobosanskom kantonu - 19.183 što je za 4,53% više u odnosu na 2014. godinu.

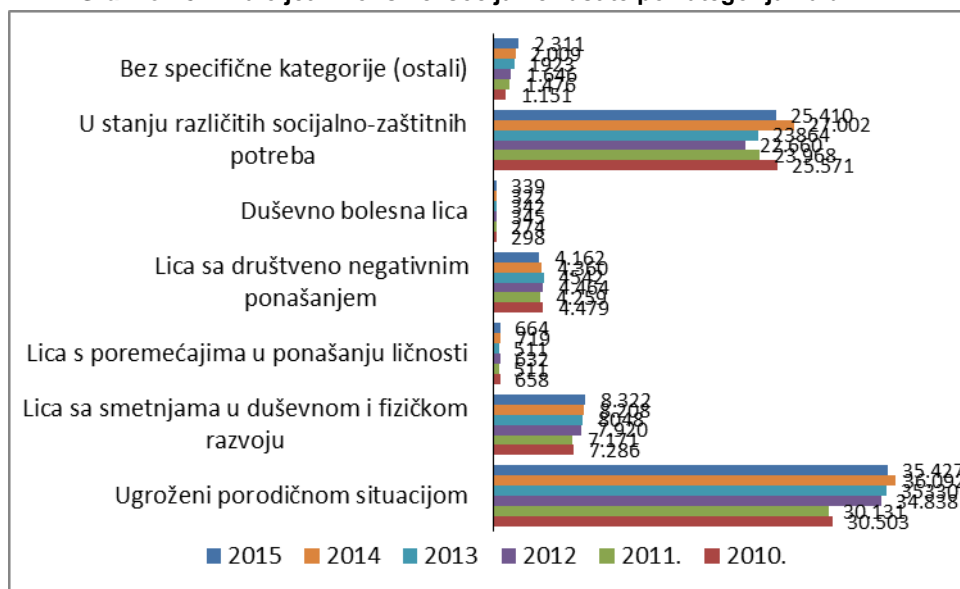
Grafikon 81. Maloljetni korisnici socijalne zaštite 2015 po kantonima

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 82. Maloljetni korisnici socijalne zaštite po kategorijama u FBiH

Izvor: (FZS, 2016.)

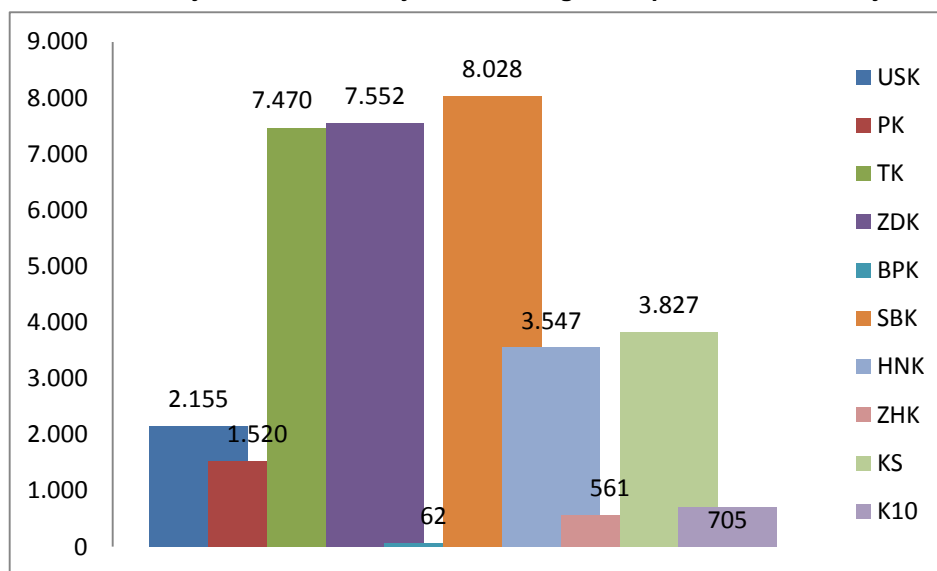
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

⁶¹ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015. – zadnji raspoloživi podaci. U trenutku izrade Izvještaja o razvoju FBiH za 2016. godinu nisu bili dostupni podaci za 2016. godinu. Naime, prema Kalendaru objavljivanja statističkih podataka Federalnog zavoda za statistiku za 2017. godinu, Bilten socijalne zaštite/skrbi 2016. biće publikovan krajem novembra 2017. godine

⁶² Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015. – zadnji raspoloživi podaci. Podaci za 2016. godinu će, prema Kalendaru objavljivanja statističkih podataka Federalnog zavoda za statistiku za 2017. godinu, biti dostupni krajem novembra 2017. godine kada je planirano publikovanje Biltena socijalne zaštite/skrbi 2016.

Najveći udio u ukupnom broju maloljetnih korisnika socijalne zaštite imaju osobe s ugroženom porodičnom situacijom 46,23%. Iako je u zadnje tri godine udio ove grupacije u ukupnom broju bilježio lagani pad (45,85% 2014. godine, 47,4% u 2013., 48,1% u 2012., 44,4% u 2011., 43,6% u 2010.), u 2015. godini zabilježen je rast. Takođe veliki udio imaju i korisnici u stanju različitih socijalno zaštitnih potreba 33,16% i nešto je niži u odnosu na 2014. godinu (34,3%). U 2015.⁶³ godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite ugroženih porodičnom situacijom opao je za 1,84%. Lica ugrožena porodičnom situacijom su djeca bez roditeljskog staranja⁶⁴, djeca roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda i odgojno zanemarena djeca. U izvještajnom periodu, najveći udio lica ugroženih porodičnom situacijom čine djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda - 23.831 dijete odnosno 67,27%, zatim djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama – 15,21%. Od ukupnog broja djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda najveći broj je u Zeničko-dobojskom kantonu 6.381 (26,78%).

Grafikon 83. Maloljetni korisnici socijalne zaštite ugroženi porodičnom situacijom 2015.

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zanemareni i zapušteni i dalje bilježe značajnu spolnu razliku. Udio muškaraca čini 66,6% u ukupnom broju vaspitno zanemarene i zapuštene djece. Najveći broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece prisutan je u Srednjobosanskom kantonu – 2,6 na 1.000 stanovnika, Kantonu Sarajevo 2,3 i Posavskom kantonu 1,5 na 1.000 stanovnika.

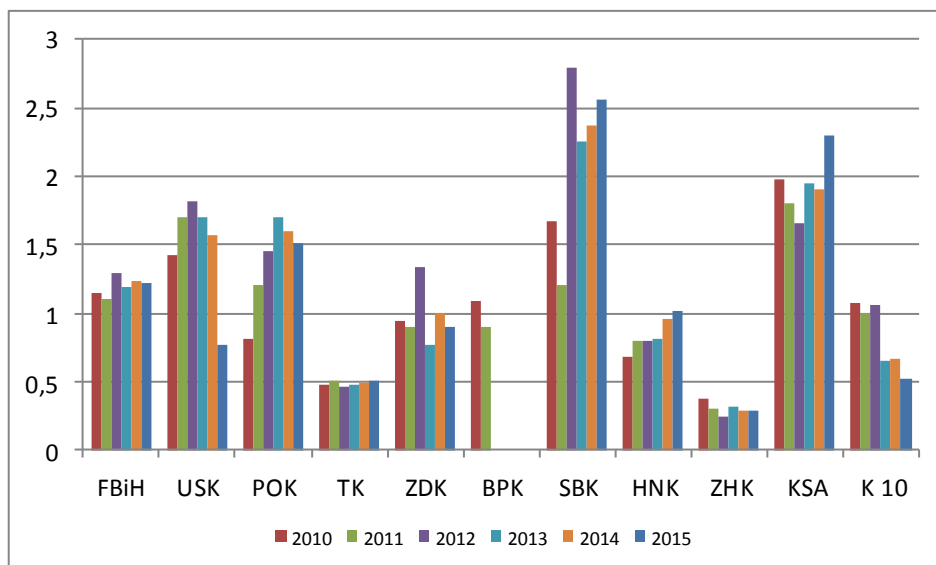
U 2015.⁶⁵ godini, ukupan broj vaspitno zanemarene i zapuštene djece u FBiH iznosio je 2.847, što je za 1,42% manje u odnosu na 2014. godinu. Na 1.000 stanovnika je evidentirano 1,2 vaspitno zanemarene i zapuštene djece.

⁶³ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015. – zadnji raspoloživi podaci . Podaci za 2016. godinu će, prema Kalendaru objavljivanja statističkih podataka Federalnog zavoda za statistiku za 2017. godinu, biti dostupni krajem novembra 2017. godine kada je planirano publikovanje Biltena socijalne zaštite/skrbi 2016.

⁶⁴ Prema Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom u Federaciji BiH, djeca bez roditeljskog staranja su djeca bez oba roditelja, djeca nepoznatih roditelja, djeca napuštena od roditelja, djeca roditelja spriječenih da vrše roditeljsku dužnost i djeca roditelja lišenih roditeljskog prava.

⁶⁵ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015. – zadnji raspoloživi podaci . Podaci za 2016. godinu će, prema Kalendaru objavljivanja statističkih podataka Federalnog zavoda za statistiku za 2017. godinu, biti dostupni krajem novembra 2017. godine kada je planirano publikovanje Biltena socijalne zaštite/skrbi 2016.

Grafikon 84. Maloljetni korisnici socijalne zaštite koji su vaspitno zapušteni i zanemareni 2010-2015 (na 1.000 stanovnika)

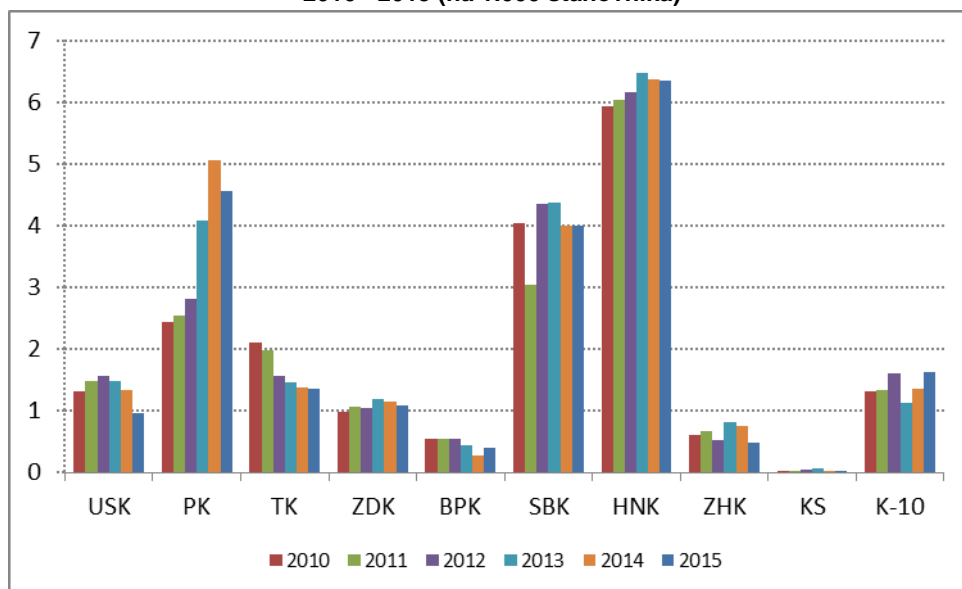

Izvor: (FZS, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Od ukupnog broja maloljetnih korisnika socijalne zaštite u 2015.⁶⁶ godini, 5,43% je korisnika kategorije maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja što je gotovo nepromijenjeno stanje u odnosu na 2014. godinu. Na 1.000 stanovnika u FBiH, evidentirano je 1,8 maloljetnika društveno neprihvatljivog ponašanja. Analizirajući stanje po kantonima, može se reći da se situacija u 2015. godini nije bitno promjenila u odnosu na prethodnu godinu.

Grafikon 85. Maloljetni korisnici socijalne zaštite sa društveno negativnim ponašanjem 2010 - 2015 (na 1.000 stanovnika)

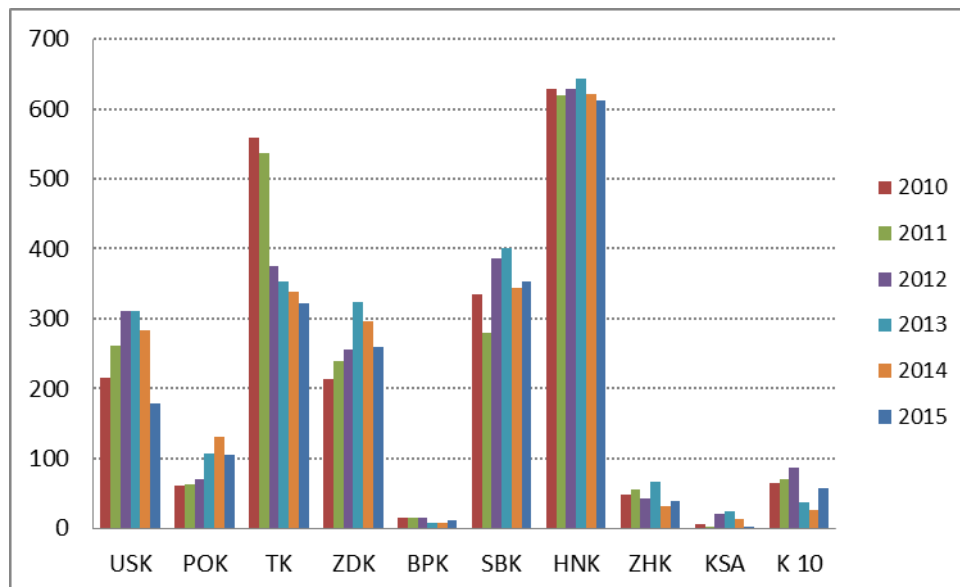

Izvor: (FZS, 2015.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

⁶⁶ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015. – zadnji raspoloživi podaci. Podaci za 2016. godinu će, prema Kalendaru objavljivanja statističkih podataka Federalnog zavoda za statistiku za 2017. godinu, biti dostupni krajem novembra 2017. godine kada je planirano publikovanje Biltena socijalne zaštite/skrbi 2016.

**Grafikon 86. Maloljetni korisnici socijalne zaštite skloni vršenju krivičnih djela i prekršaja
2010 - 2015**

Izvor: (FZS, 2015.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Osobe društveno neprihvatljivog ponašanja su osobe sklone skitnji, prosjačenju, prostituciji, vršenju krivičnih djela, alkoholičari i narkomani. Kad su upitanju maloljetni korisnici ove grupe, najviše je onih koji su skloni vršenju krivičnih djela (1.941), od čega se mnogo veći broj odnosi na muškarce (81,9%). Ovo je jedan od indikatora koji ukazuje na ugroženost porodica s djecom. U odnosu na prethodne dvije godine, došlo je do pada broja ovih korisnika. Najveći broj maloljetnih korisnika sklonih vršenju krivičnih djela evidentiran je u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (613), i neznatno je manji u odnosu na prethodnu godinu. Izuzetno veliki porast ove kategorije maloljetnih korisnika zabilježen je u Kantonu 10, 114,8% i Bosansko-podrinjskom kantonu 157%, dok je najveće smanjenje zabilježeno u Kantonu Sarajevo za 23% i Unsko-sanskom kantonu za 37,3%.

U 2015. godini, broj maloljetnih korisnika socijalne zaštite s teškim stambenim prilikama u FBiH iznosio je 4.301 i neznatno je veći u odnosu na prethodnu godinu.⁶⁷

Preporuke

- Unaprijediti monitoring različitih porodica s djecom (samohrani roditelji, porodice s djecom roditelja ovisnika, roditelji s posebnim potrebama),
- Definirati nezaposlene roditelje s djecom kao posebno ranjivu grupu za prednost u uključivanje u programe zapošljavanja,
- Donijeti izmjene Zakona o zaštiti porodica sa djecom kojim bi se obezbijedila ujednačenost ostvarivanja prava na cijeloj teritoriji FBiH,
- Formirati Fond za dječiju zaštitu na nivou FBiH.

⁶⁷ Federalni zavod za statistiku

6.3. Obrazovanje

Vizija usvojene Incheon Deklaracije u maju 2015. godine Svjetskog obrazovnog foruma, „Obrazovanje 2030.“ je reforma života kroz obrazovanje, reorganizovanje važne uloge obrazovanja kao glavnog pokretača razvoja i ostvarenje drugih predloženih održivih razvojnih ciljeva. Prema univerzalnim ciljevima Agende o održivom razvoju i globalnom sporazumu o klimatskim promjenama „Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development“ jedan od ciljeva je osigurati inkluzivno i pravedno kvalitetno obrazovanje i promovirati mogućnost cjeloživotnog učenja za sve. Obrazovanje je najmoćniji put ka održivosti, jer ekonomska i tehnološka rješenja, politička regulativa i finansijski podsticaji nisu dovoljni. Trebamo fundamentalnu promjenu načina razmišljanja i djelovanja. Obrazovanje zauzima ključnu ulogu u donošenju ove promjene.

U skladu sa World Information Technology Forum (2016) program vještina 21. stoljeća, evidentirana su UNESCO-ova četiri stuba Okvira obrazovanja „Učenje za blagostanje“ (Learning for well-being framework): sticanje znanja (learning to know), sticanje radno stručnih–tehničkih vještina (learning to do), učenje o zajedničkom suživotu (learning to live together) i upoznavanje univerzalnih ljudskih vrijednosti (learning to be).

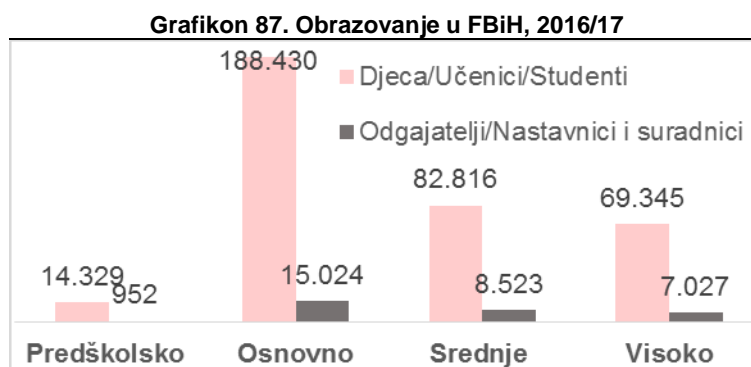
Prema Izvještaju osoblja Evropske komisije za BiH 2016. godine, ostvaren je određeni napredak u obrazovanju, ali je potrošnja na obrazovanje i istraživanje i razvoj i dalje niska. Posljednih godina, nizak je nivo investiranja (0,3% GDP) i nizak postotak angažovane radne snage na istraživanju i razvoju (0,1%). Potrošnja javnog sektora na obrazovanje je relativno visoka i iznosi 5% GDP-a, ali su i dalje najlošiji rezultati u regiji zbog složenog i visoko fragmentiranog sistema obrazovanja. Fragmentiranost i nedostatak koordinacije je prepreka efikasnom i koordinisanom korištenju nedovoljnih javnih fondova. Posljedica toga je nedostatak istih standarda za obrazovanje, obuke nastavnika i evaluacije. U BiH stopa nepismenosti (2,8%) je jedna od najviših u regiji. Nivo obrazovanja nezaposlenih ne odgovara vještinama koje zahtijeva tržište rada i institucije obrazovanja ne obučavaju studente ključnim „mekim“ vještinama (rješavanje problema, organizacijske vještine, donošenje odluka, strani jezici, itd.). Obrazovanje u usmjerenom srednjoškolskom obrazovanju ne funkcionira dobro, pošto većina maturanata ne nalazi zaposlenje i naknadno se upisuju na visokoškolsko obrazovanje. U martu je usvojen politički dokument na državnom nivou koji je postavio prioritete za razvijanje višeg obrazovanja u BiH za period 2016. - 2026. Dva sastanka Konferencije ministara su održana u izvještajnom periodu, tako da je koordinacija između ministarstava obrazovanja u zemlji poboljšana.

Oblast obrazovanja u FBiH u 2016. godini je djelovala u skladu sa Reformom predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u skladu s Reformskom agendom za Bosnu i Hercegovinu za period 2015. - 2018.godina i Programom rada Vlade Federacije Bosne i Hercegovine za period 2015. - 2018. godina i kreiranjem uslova za razvoj naučno-istraživačkog i istraživačko-razvojnog rada u FBiH. (Vlada FBiH, 2015)

U Izvještaju o radu FMON, u oblasti predškolskog, osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja u 2016. godini, se navodi kako su postojali problemi i rizici u vidu:

- nedovoljne spremnosti na saradnju od strane pojedinih kantonalnih ministarstava obrazovanja u provođenju planiranih aktivnosti,
- nedovoljne senzibiliziranosti nastavnog osoblja, stručnih saradnika, te menadžmenta u obrazovnim ustanovama na provođenju predloženih programa i provođenju reformi u obrazovanju,

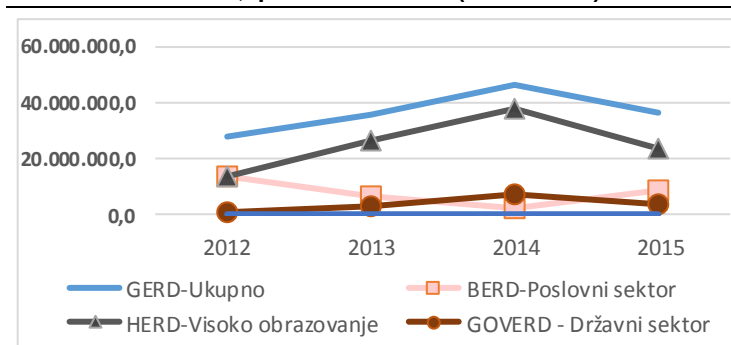
- realizacije odobrenih transfera, kašnjenje i neusvajanje budžeta, rebalansa budžeta,
- povećanja cijena smještaja i ishrane studenata,
- nedovoljnog broja kvalitetnih aplikacija ciljnih grupa studenata i studentskih organizacija prema utvrđenim kriterijima,
- te nezainteresiranosti kantonalnih ministarstava obrazovanja za izradu zakonskog okvira,
- smanjenje budžeta za 50%,
- nedovoljnog broja kvalitetnih aplikacija ciljnih grupa prema utvrđenim kriterijima,
- nedovoljnog uključivanja studenata u naučno-istraživački rad,
- nedostatnog i neadekvatno riješenog financiranja visokog obrazovanja,
- loše motiviranosti univerzitetskog osoblja,
- nedostatka kvalitetnog administrativnog kadra za podršku aktivnostima međunarodne saradnje,
- mobilnosti studenata,
- nezainteresiranosti za uključivanje u različite međunarodne mreže i projekte i sl.,
- neadekvatnog praćenja provođenja odluka i zakona,
- nezadovoljavajuće komunikacije i koordinacije između univerzitetskih ustanova,
- nezadovoljavajuće saradnje s privredom,
- nezadovoljavajuće zajedničke infrastrukture-nepostojanja centra za cjeloživotno učenje i centra za transfer tehnologija i sl.,
- nedovoljnog uključivanja studenata u naučno-istraživački rad i u organe odlučivanja.

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017),
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Istraživanje i razvoj (I&R) je poduzimanje kreativnog rada na sistematičnim osnovama zbog povećanja znanja, znanja pojedinca, kulture ili društva, i korištenje ovog znanja kako bi se izumile nove primjene. I&R aktivnosti su postale međunarodne aktivnosti. I&R obuhvata tri vrste aktivnosti: osnovno istraživanje, primjenjeno istraživanje i eksperimentalni razvoj.

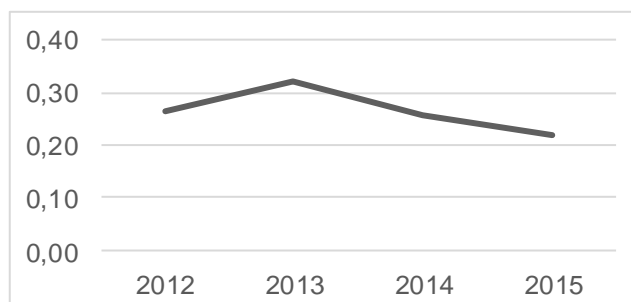
Grafikon 88. Bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj u FBiH, prema sektorima (2012 - 2015)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH, bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj su rasli do 2014. godine kada su iznosili 46.699 hilj. KM. U 2015. godini su manji za 21,9% u odnosu na prethodnu godinu i iznosili su 36.458 hilj. KM. Najveći udio izdataka se odnosio na visoko obrazovanje u iznosu od 23.464 hilj. KM, dok su izdaci za istraživanja i razvoj u poslovnom sektoru iznosili 8.933 hilj. KM i viši su u odnosu na 2014. godinu (2.009 hilj. KM). Najviši izdaci su ostvareni u oblasti inženjerstva i tehnologija (84,74%).

Grafikon 89. Bruto domaći izdaci za Istraživanje i Razvoj (%BDP) u BiH (2012 – 2015)

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2016), (Federalni zavod za statistiku, 2016), (Republički zavod za statistiku RS, 2016)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U BiH, u 2015. godini bruto domaći izdaci za istraživanje i razvoj (IR) kao udio u BDP-u (0,219%) u odnosu na 2014. (0,26%) i 2013. godinu (0,33%) su značajno manji.⁶⁸ Prema strukturi izvora finansijskih sredstava utrošenih za istraživanje i razvoj, najveće učešće imaju vlastita sredstva sa 47%, 35% je javnih sredstava i finansijska sredstva iz inostranstva su učestvovala sa 17%.

Poređenja radi, prema Eurostatu u 2015. godini EU-28 prosjek izdvajanja za naučno-istraživački rad kao %BDP-a je iznosio 2,04%, a u Njemačkoj 2,87%, Sloveniji 2,21%, Mađarskoj 1,38%, Bugarskoj 0,96%, Rumuniji 0,49%, Hrvatskoj 0,85% i u Srbiji 0,77% (podatak iz 2014. godine).

Tabela 23. Udio inovativnih poduzeća u ukupnom broju poduzeća, u %, 2012 godini

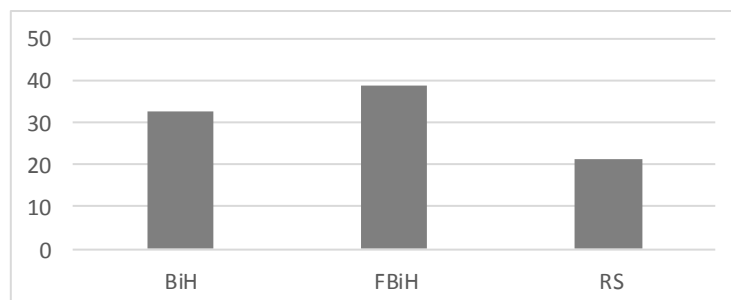
	2012
EU-28	48,9
Bugarska	27,4
Hrvatska	37,9

⁶⁸ ASBiH, Saopštenja: Istraživanje i razvoj 2013-2015 i GDP CBBiH, obrada FZZPR

Mađarska	32,5
Rumunija	20,7
Slovenija	46,5
Slovačka	34,0
Srbija	47,5

Izvor: (EUROSTAT, 2016)

Grafikon 90. Udio inovativnih poduzeća u ukupnom broju poduzeća u BiH, FBiH i RS, u %, 2012 - 2014

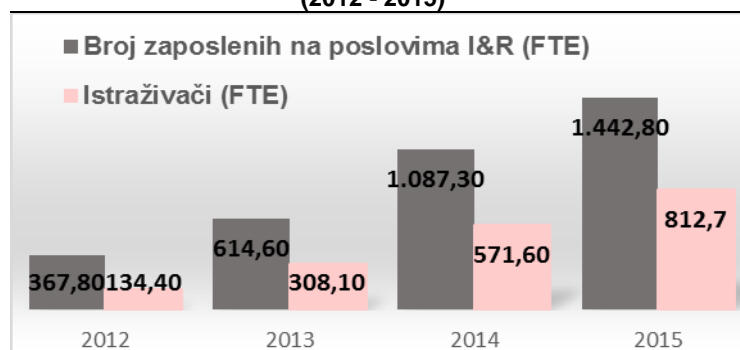

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2016), (Federalni zavod za statistiku, 2016), (Republički zavod za statistiku RS, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Istraživanje, razvoj i inovacije (RDI) su važni faktori produktivnosti i ekonomskog rasta. Istraživanje, razvoj i inovacije su usko povezani sa brojnim političkim dimenzijama i instrumentima za jačanje konkurentnosti poput obrazovanja i kompetencija, dostupnosti financija inovativnim kompanijama, efektivnih javnih usluga i unaprijeđenja investicija.

Grafikon 91. Broj zaposlenih na poslovima R&D i istraživači (FTE) u FBiH (2012 - 2015)⁶⁹

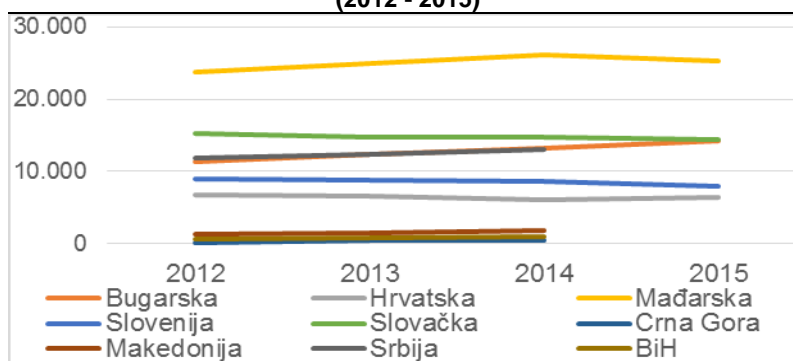
Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016), (Federalni zavod za statistiku, 2014), (Federalni zavod za statistiku, 2015), (Federalni zavod za statistiku, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Broj zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja i istraživača u FBiH izražen u ekvivalentu pune zaposlenosti (FTE) je u porastu. U 2015. godini je bilo 2.110 ukupno zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja (istraživači, stručni saradnici, tehničko osoblje, rukovodeće osoblje, ostalo osoblje), što je u odnosu na 2014. godinu manje za 48 zaposlenih na poslovima istraživanja i razvoja. U 2015. godini je bilo ukupno 1.185 istraživača (348,59 istraživača na milion stanovnika), a to je 15 istraživača manje u odnosu na 2014. godinu.

⁶⁹ Ekvivalent pune zaposlenosti iskazuje se u čovjek-godinama, a predstavlja vrijeme kao udio punoga radnog vremena u kojem zaposleni obavljaju poslove iz područja istraživanja i razvoja (npr. ako je jedna osoba radila na poslovima istraživanja i razvoja šest mjeseci u punom radnom vremenu, to se prikazuje kao 0,5 ekvivalenta pune zaposlenosti).

Grafikon 92. Istraživači (FTE) u BiH i u zemljama regije (2012 - 2015)

Izvor: (Eurostat, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

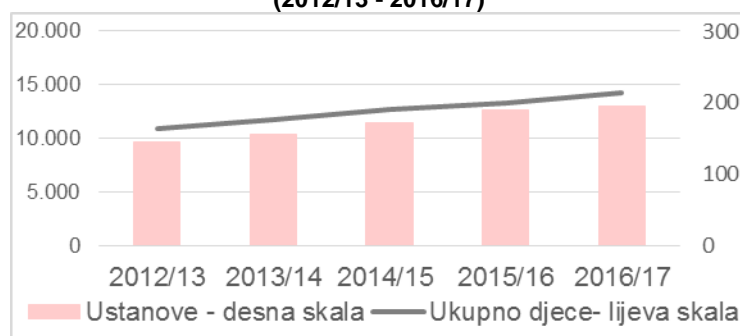
Obrazovanje 21. vijeka karakterišu rapidne promjene informacijskih tehnologija koje mijenjaju i preoblikuju socijalne strukture. Proces promjena donosi nove termine i činjenice informacijskog doba ili informacijskog društva. Jedna od najbitnijih karakteristika informacijskog društva je individua koja je sposobna da uči. U informacijskom društvu individua mora razumjeti, interpretirati i koristiti naučne podatke, proizvoditi nove i imati sposobnost da rješava probleme. Okruženje 21.stoljeća zahtijeva obnovu raspoloživih informacija i vještina i znanja, i stalnu potrebu za cjeloživotnim učenjem. (Demirel, 2009)

Za napredak društva 21. stoljeća znanje treba da bude dostupno svima. Pored zakonske i finansijske podrške obrazovanju odraslih, značajna je i informisanost i motiviranost građana s ciljem sticanja novih znanja i vještina za aktivno uključanje na tržištu radne snage.

Zaštita i obrazovanje u ranom djetinjstvu se sve više prepoznaje kao presudni temelj za učenje u budućnosti, te jačanje razvoja kognitivnih i nekognitivnih vještina koje utiču na uspjeh u životu. Istovremeno, rezultati istraživanja pokazuju kako uspjeh posebno ovisi od „kvaliteta“ predškolskog odgoja.

U 2016. godini stopa upisa predškolskog odgoja je malo veća nego u 2014. godini, ali je i dalje vrlo niska i iznosi 15%. Stopa upisa predškolske djece uzrasta od 3-6 godina porasla je za 8,16% u odnosu na prethodnu školsku godinu.

Grafikon 93. Ukupan broj ustanova i broj djece predškolskog obrazovanja u FBiH (2012/13 - 2016/17)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Obrazovanje i skrb u ranom djetinjstvu postavljaju temelje za uspjeh u životu naročito kod djece iz nepriviligiranih slojeva društva i za djecu koja odrastaju u nepovoljnom okruženju. U FBiH je u porastu broj predškolskih ustanova i broj djece u predškolskim ustanovama. Broj predškolskih ustanova se povećao za 6 u odnosu na 2015. godinu. U

odnosu na prethodnu godinu, u 2016. godini je više 1.061 djece koja koriste predškolske ustanove. Broj djece na jednog odgajatelja je 15, a 860 djece nije primljeno u dječije vrtiće zbog popunjenog kapaciteta. U 2016/17 godini broj djece u predškolskom odgoju na 1.000 stanovnika iznosi 7. Može se reći da vlada veliko interesovanje roditelja za upis djece u predškolske ustanove, ali je prisutan problem nedostatka prostora i potrebnog kadra za rad. Predškolski odgoj i obrazovanje nisu besplatni i to teško pogađa ekonomski ugrožene porodice, posebno ranjive grupe, kao što su Romi, raseljena lica i druge marginalizirane grupe.

U 2016/17 školskoj godini, u Zeničko-dobojskom i Bosansko-podrinjskom kantonu obuhvat djece predškolskim odgojem je 100%, u Tuzlanskom kantonu 92,94%, u Sarajevskom kantonu 62,72%, u Unsko-sanskom kantonu 12,6%. U Srednjobosanskom, Zapadnohercegovačkom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu još uvijek nije donesen zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju. I pored toga, u HNK je obuhvaćeno 16,15% djece institucionalnim oblicima predškolskog odgoja i obrazovanja. U K-10 realizira se obavezan program predškolskog odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u osnovnu školu, a obuhvat djece ovim programom je skoro potpun.

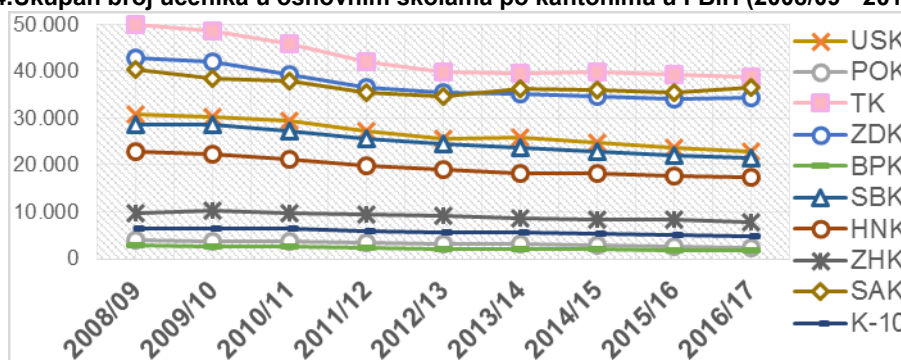
Tabela 24. Pokazatelji osnovnog obrazovanja u FBiH (2011/12 - 2016/17)⁷⁰

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	Trend
Broj učenika	207.166	198.999	197.623	194.343	190.194	188.430	
Broj nastavnika	15.437	15.350	15.345	15.266	14.943	15.024	
Broj učenika na 1 nastavnika	13,42	12,96	12,88	12,73	12,73	12,54	
Broj odjeljenja	9.873	9.630	9.697	9.627	9.549	9.527	
Broj učenika u 1 odjeljenju	20,98	20,66	20,38	20,19	19,92	19,78	
Broj škola	1.091	1.087	1.081	1.081	1.078	1.078	

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 94. Ukupan broj učenika u osnovnim školama po kantonima u FBiH (2008/09 - 2016/17)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH, ukupan broj učenika osnovnog obrazovanja u 2016/17 godini iznosi 188.430 učenika, što je manje za 1.764 učenika u odnosu na prethodnu godinu i manje za 18.736

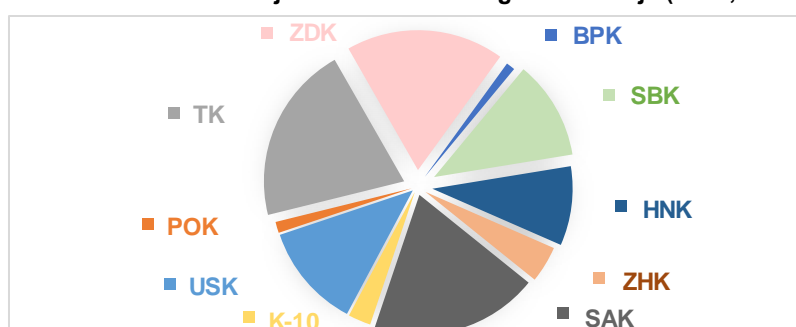
⁷⁰ *Redovno obrazovanje (osnovno i devetogodišnje),

** 2011/12-2013/14 obuhvaćeni su i nastavnici škola za djecu sa posebnim potrebama

učenika u odnosu na 2011/12 godinu. Broj učenika na jednog nastavnika i prosječan broj učenika u odjeljenju u osnovnom obrazovanju ima tendenciju smanjenja. U 2016/17 godini ukupan broj škola za redovno obrazovanje je iznosio 1.078, što je isti broj škola u odnosu na prethodnu godinu, a 13 škola manje u odnosu na školsku 2011/12 godinu. Broj nastavnika u 2016/17 u odnosu na prethodnu godinu je veći za 81, dok je manje nastavnika škola za djecu sa posebnim potrebama za 19. Najmanji broj učenika na 1 nastavnika evidentiran je u K-10 (9,80), Posavskom kantonu (9,87) i Bosanskom-podrinjskom kantonu (10,15), dok je najveći broj učenika na 1 nastavnika zabilježen u Zapadnohercegovačkom (14,45) i Sarajevskom kantonu (14,30).

I dalje, određeni broj djece ostaje izvan školskog sistema. To su djeca posebno ranjive kategorije poput pripadnika romske nacionalnosti, djeca iz porodica u stanju socijalne potrebe, i to najčešće u ruralnim sredinama, te djeca s posebnim obrazovnim potrebama.

Grafikon 95. Struktura broja učenika osnovnog obrazovanja (FBiH, 2016/17)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema Ministarstvu civilnih poslova (2016.) u području usklađivanja nastavnih planova i programa s tržištem rada postoji stalni napredak što se tiče saradnje škola i poslodavaca sa uspostavljanjem savjetodavnih vijeća u školama i tripartitnih vijeća. (Ministarstvo civilnih poslova BiH, 2016)

Tabela 25. Usklađenost kantonalnih zakona sa Okvirnim zakonom o srednjem stručnom Obrazovanju i obuci u BiH, Zakon o obrazovanju odraslih i Status srednjoškolskog obrazovanja

Naziv kantona	Usklađenost zakona o srednjem obrazovanju sa Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH ⁷¹	Zakon o obrazovanju odraslih	Status srednjoškolskog obrazovanja
Unsko-sanski	Usklađen	Donešen	Obavezno obrazovanje u najkraćem trajanju od 2 god.
Posavski	Usklađen	Pravilnik o uvjetima i načinu izvođenja i obrazovanja odraslih i Pravilnika o polaganju razrednih ispita u osnovnoj školi.	-
Tuzlanski	Usklađen	Donešen	-
Zeničko-dobojski	Usklađen	Donešen	-
Bosansko-podrinjski	Usklađen	Donešen	Obavezno obrazovanje u najkraćem trajanju od 2 god.
Srednjo-bosanski	Nije usklađen	Donešen	-
Hercegovačko-neretvanski	Nije usklađen	Donešen	-

⁷¹ Nije bilo promjena u odnosu na predhodnu Informaciju (2015.). Ovaj proces će biti završen u sljedećem razdoblju (do kraja 2016. godine ili početkom sljedeće godine).

Zapadno-hercegovački	Usklađen	Donešen	-
Kanton Sarajevo	Usklađen	Donešen	Obavezno obrazovanje u najkraćem trajanju od 2 god.
Kanton 10	Nije usklađen	Pravilnik o načinu i postupku polaganja razrednih ispita u Osnovnoj školi i Zakon o srednjem školstvu	-

Izvor: (Ministarstvo civilnih poslova BiH, 2016) (Županija Posavska, 2015) (Vlada Srednjobosanskog kantona, 2017) (Vlada Hercegovačkog- neretvanskog kantona, 2017) (Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, 2015)

U OECD izvještaju o konkurentnosti za jugoistočnu Europu 2016. godine se navodi kako kompetentna obrazovana radna snaga je središte konkurentnosti zemlje, te kreira bolje poslove, povećava produktivnost, stvara prosperitet i unapređuje društvenu inkluziju. Globalna ekonomija sve više ovisi o vještinama. Ekonomije gdje su nivoi vještina niski moraju razviti i unaprijediti vještine ljudskih resursa zbog konkurentnosti i obezbjeđenja ekonomskog i društvenog blagostanja. U zemljama jugoistočne Europe politika obrazovanja je prioritet, ali implementacija i dalje ostaje kao izazov. Nivoi obrazovanja i vještina su veći u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji nego u Albaniji, BiH i Kosovu. Jedan od važnih razloga niskog obrazovanja i kompetencija su nerazvijeni planovi učenja kroz rad i slaba saradnja između pružaoca stručnog obrazovanja i obuka (VET) usluga i poslovanja u jugoistočnoj regiji. Poslovna zajednica treba poduzeti aktivniju ulogu u kreiranju VET politike i pažnja treba biti na politici osiguranja kvaliteta i praktičnog učenja na osnovu rada. Učešće odraslih u cjeloživotnom učenju je nisko, nedostaje baza podataka u ovoj političkoj oblasti i pregledi o obrazovanju odraslih. OECD preporuka je napraviti VET atraktivnijim i relevantnijim. VET je ključan za smanjene nezaposlenosti mladih i olakšanje početka rada nakon školovanja i pruža vrijedna profesionalna iskustva i sticanje korisnih vještina.

Programi Federalnog zavoda za zapošljavanje su fokusirani na nezaposlene osobe koje nemaju potrebna znanja i vještine, posebno kada su u pitanju nove metode i tehnologije rada u sektoru privrede (metaloprerađivačka, drvoprerađivačka, tekstil, turizam i ugostiteljstvo, prerađivačka industrija u najširem smislu), ali i u medicinskom sektoru, građevinarstvu, prehrambenom sektoru i slično. Kroz obuku, stručno osposobljavanje i usavršavanje potiče se rješavanje problema prilagođavanja radne snage i zadovoljavanje stvarnih potreba tržišta rada. Ovim programima se afirmira važnost cjeloživotnog učenja i ulaganje u nova znanja i vještine, i to obostrano, kod radnika i kod poslodavca.

U FBiH postoje centri za obrazovanje odraslih u Tuzlanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tuzli, Centar za obrazovanje odraslih Gračanica i Centar za obrazovanje i obuku tehničke struke Živinice), u Zeničko-dobojskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih u Tešnju – Agencija za razvoj općine Tešanj - TRA i Centar za obrazovanje odraslih u Zenici „OdusGreen“), u Hercegovačko-neretvanskom kantonu (Srednja škola s pravom javnosti "Obrazovni centar" Mostar), u Zapadno-hercegovačkom kantonu (Srednja strukovna škola s pravom javnosti Centar za obrazovanje Široki Brijeg), u Unsko-sanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Vita plus u Cazinu), u Srednjo-bosanskom kantonu (Centar za obrazovanje odraslih Travnik) i Kantonu Sarajevo (Format Centar).

U svim kantonima u FBiH, srednje obrazovanje regulira se zakonskim okvirima o srednjem obrazovanju učenika normalnog psihičkog i tjelesnog razvoja, te učenika sa posebnim potrebama u psihičkom i tjelesnom razvoju, dopunskom obrazovanju odraslih i stručnom usavršavanju koje se ostvaruje u ustanovama srednjeg obrazovanja. Srednja

stručna sprema stiče se u srednjoj školi, javnoj ili privatnoj, ustanovi koja je registrirana kao gimnazija, srednja škola za stručno obrazovanje i obuku (srednja umjetnička škola, srednja tehnička škola, srednja stručna škola, srednja vjerska škola, srednja škola za učenike sa posebnim obrazovnim potrebama, srednjoškolski centar sastavljen od dvije ili više vrsta škola i školski centar sastavljen od različitih nivoa obrazovanja u svojstvu jednog pravnog lica u skladu sa potrebama lokalne zajednice).

Tabela 26. Pokazatelji srednjeg obrazovanja u FBiH (2011/12 - 2016/17)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	Trend
Broj učenika	107.258	111.463	103.491	96.331	87.853	82.816	■ ■ ■ ■ ■ ■
Broj nastavnika	8.416	8.908	8.771	8.748	8.748	8.523	■ ■ ■ ■ ■ ■
Broj učenika na 1 nastavnika	12,74	12,51	11,80	11,01	10,04	9,72	■ ■ ■ ■ ■ ■
Broj odjeljenja	4.426	4.386	4.248	4.084	3.893	3.755	■ ■ ■ ■ ■ ■
Broj učenika u 1 odjeljenju	24,23	25,41	24,36	23,59	22,57	22,05	■ ■ ■ ■ ■ ■
Broj škola	200	200	201	213	213	213	■ ■ ■ ■ ■ ■

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Zbog smanjenja upisa učenika u osnovne škole, došlo je i do smanjenja upisa u srednje škole. Jedan od najbitnijih faktora koji je utjecao na smanjenje broja učenika u osnovnim i srednjim školama u Federaciji BiH je pad nataliteta koji je prisutan već niz godina. Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku broj učenika u srednjim školama se smanjuje. U FBiH, u školskoj 2016/17 godini, broj učenika u srednjim školama u odnosu na prethodnu godinu je smanjen za 5.037 učenika ili 5,73%, dok je u odnosu na školsku 2011/2012 godinu broj učenika smanjen za 24.442. Najveće smanjenje ukupnog broja učenika u srednjim školama zabilježeno je u K-10 (10,6%), Hercegovačko-neretvanskom kantonu (8,2%) i u Bosansko-podrinjskom (8,05%). U 2016/17, evidentirano je prosječno 9,72 učenika na 1 nastavnika i prosječno 22,05 učenika u jednom odjeljenju srednjih škola. Najveći broj učenika na 1 nastavnika imaju ZHK (11,7) i SBK (11,2), a najmanji broj HNK (8,11) i K-10 (8,83). Najveći prosječan broj učenika u jednom odjeljenju zabilježen je u USK (23,9) i SBK (23,3).

Tabela 27. Udio učenika u stanovništvu i trend osnovnog i srednjeg obrazovanja (2016/17 - 2007/08)

	Prisutno stanovništvo		Ukupan broj učenika				Udio učenika u prisutnom stanovništvu				Rast/pad 2016/17 u odnosu na 2007/08 (u %)	
			Osnovno		Srednje		Osnovno		Srednje		Osnovno	Srednje
	2007	2016	2007/08	2016/17	2007/08	2016/17	2007/08	2016/17	2007/08	2016/17		
FBiH	2.328.359	2.206.231	238.887	188.430	104.980	82.816	10,3	8,5	4,5	3,8	-21,1	-21,1
USK	287.878	271.209	31.024	22.754	12.028	9.658	10,8	8,4	4,2	3,6	-26,7	-19,7
POK	41.187	42.452	4.039	2.417	1.598	1.300	9,8	5,7	3,9	3,1	-40,2	-18,6
TK	496.830	443.053	50.626	38.836	24.354	15.751	10,2	8,8	4,9	3,6	-23,3	-35,3
ZDK	401.796	361.031	42.936	34.337	17.916	14.491	10,7	9,5	4,5	4,0	-20,0	-19,1
BPK	33.662	23.518	2.835	1.929	1.155	948	8,4	8,2	3,4	4,0	-32,0	-17,9
SBK	256.339	251.973	28.604	21.526	11.928	10.610	11,2	8,5	4,7	4,2	-24,7	-11,0
HNK	227.473	219.395	22.628	17.262	9.696	8.614	9,9	7,9	4,3	3,9	-23,7	-11,2
ZHK	82.095	93.989	9.628	7.949	3.956	4.029	11,7	8,5	4,8	4,3	-17,4	1,8
SAK	419.030	417.498	39.972	36.490	19.701	15.374	9,5	8,7	4,7	3,7	-8,7	-22,0
K-10	82.069	82.113	6.595	4.930	2.648	2.041	8,0	6,0	3,2	2,5	-25,2	-22,9

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Posmatranjem ukupnog broja učenika u osnovnim i srednjim školama u FBiH u školskoj 2007/08 i 2016/17. godini, može se konstatovati da je u osnovnim školama 50.457 učenika manje (21,1%) i srednjim 22.164 učenika manje (21,1%). Gledajući po kantonima,

najveće smanjenje broja učenika 2016/17 u odnosu na 2007/08 je u Posavskom (40,2%), Bosansko-podrinjskom kantonu (32,0%) i u Unsko-sanskom kantonu (26,7%). Najveće smanjenje broja učenika u srednjim školama u 2016/17 godini u odnosu na 2007/08 je evidentirano u Tuzlanskom kantonu (35,3%), K-10 (22,9) i Sarajevskom kantonu (22,0%).

Tabela 28. Upisani studenti na visokoškolskim ustanovama u FBiH (2011/12 - 2016/17)

	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	Trend
FBiH	74.565	72.460	72.601	71.873	72.601	69.345	■ ■ ■ ■ ■ ■
SAK	33.435	33.910	33.949	34.069	35.166	32.214	■ ■ ■ ■ ■ ■
HNK	14.541	13.856	15.150	15.046	14.451	14.239	■ ■ ■ ■ ■ ■
ZDK	4.278	4.151	3.917	3.927	3.704	3.469	■ ■ ■ ■ ■ ■
USK	4.588	3.896	3.355	3.038	3.183	2.784	■ ■ ■ ■ ■ ■
TK	13.535	12.147	11.686	11.074	11.077	11.346	■ ■ ■ ■ ■ ■
SBK	4.188	4.500	4.544	4.688	4.908	5.149	■ ■ ■ ■ ■ ■
BPK	-	-	-	31	112	144	■ ■ ■ ■ ■ ■

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

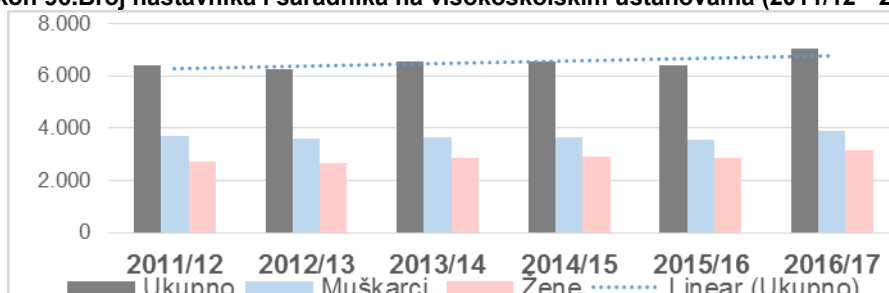
U školskoj 2016/17 godini je ukupno upisano 69.345 studenata. Najviše upisanih studenata je u Sarajevskom kantonu, potom u Hercegovačko – neretvanskom i Tuzlanskom kantonu. Najmanji broj upisanih studenata je u Bosansko-podrinjskom kantonu (144 studenata) gdje je upisan 31 student na 1.000 stanovnika. Prema Nacrtu programa mjera za prevenciju korupcije u FBiH (2012) u FBiH se nije smanjio broj godina studiranja pri čemu je prosjek studiranja u FBiH viši nego prosjek EU i iznosi sedam godina.

Prema podacima UNDP Human Development Reports u 2015. godini, prosjek broja godina obrazovanja odraslih starijih od 25 godina, u BiH je 9, u Albaniji 9,6, u Makedoniji 9,4, u Srbiji 10,8, u Hrvatskoj 11,2 i u Turskoj 7,9.

Stope upisa na visokoškolsko obrazovanje u BiH su niske (47%)⁷², što je – uprkos trendu porasta – daleko ispod prosjeka u regiji. Stope završenog visokog obrazovanja su isto tako niske, u prosjeku 45%, što ukazuje na visok nivo unutrašnje neefikasnosti.

U 2016.godini je diplomiralo 12.149 studenata, što je za 2,5% (303) studenata više u odnosu na prethodnu godinu. Broj redovno diplomiranih studenata je 7.040 ili 57,94%, redovno samofinancirajućih je 2.279 ili 18,76%, a vanrednih 2.672 ili 22%. Broj studenata koji su diplomirali na daljinu je 158 studenata ili 1,3%.

Grafikon 96. Broj nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama (2011/12 - 2016/17)

Izvor: (Federalni zavod za statistiku, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

⁷² Stopa upisa na visoko obrazovanje predstavlja odnos broja studenata koji su upisali studije na visokoškolskim ustanovama (ISCED 5-8) na početku akademske godine

U 2016/17 godini zabilježeno je 7.027 nastavnika i suradnika na visokoškolskim ustanovama. Broj nastavnika i suradnika izražen u ekvivalentu pune zaposlenosti iznosi 1.572,96. Broj nastavnika i suradnika je veći za 8,92% u odnosu na 2015/16 godinu. Udio muškaraca u ukupnom broju nastavnika i suradnika iznosi 55,42%, dok je udio žena 44,57%. U 2016. godini je magistriralo i specijaliziralo 213 studenata što je za 53,39% manje u odnosu na 2015. godinu, a doktoriralo je 125 studenata odnosno 32,06% manje u odnosu na prethodnu godinu.

Tabela 29. Udio tercijarno obrazovanih u radnoj snazi u FBiH po spolu u %

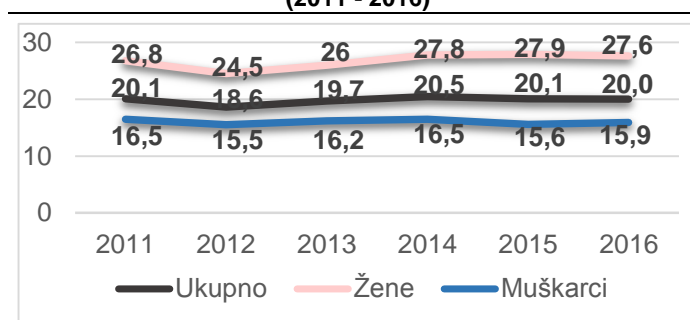
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Trend (2009-2016)
Ukupno	13	14,1	16,4	15,6	16,8	17,7	17,1	18,4	
Žene	17,3	18,9	21,4	20,9	22,7	23,5	23,4	25,4	
Muškarci	10,6	11,3	13,6	12,6	13,4	14,1	13,3	14,2	

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema Anketi o radnoj snazi (2016) u FBiH, udio tercijarno obrazovanih (viša, visoka škola, magisterij, doktorat) u radno sposobnom stanovništvu iznosi 10,4% i veći je u odnosu na prošlu godinu. Udio tercijarno obrazovanih muškaraca u radno sposobnom stanovništvu u 2016. godini je iznosio 10,8%, a žena 10%. Udio tercijarno obrazovanih u radnoj snazi u FBiH (18,4%) je takođe veći u odnosu na prošlu godinu, dok se u zaposlenim (20,1%) blago smanjio. U Makedoniji, u 2016. godini udio tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu iznosi 17,3%, a u ukupnom broju zaposlenih 26,2%. U Crnoj Gori stanovništvo sa višim i visokim stručnim obrazovanjem u ukupnom stanovništvu staro 15 i više godina učestvuje sa 20,5%, a tercijarno obrazovanih u zaposlenim sa 31,6%. U Srbiji udio tercijarno obrazovanih u stanovništvu iznosi 18,5%, a u zaposlenim 24,8%. U Hrvatskoj udio tercijarno obrazovanih u ukupnom broju zaposlenih iznosi 27,8%.

Grafikon 97. Udio tercijarno obrazovanih u zaposlenim u FBiH po spolu % (2011 - 2016)

Izvor: (Agencija za statistiku BiH, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH, u ukupnom broju zaposlenih u 2016. godini, udio tercijarno obrazovanih (20,0%) se i dalje blago smanjuje u odnosu na 2015. (20,1%) i 2014. godinu (20,5%). Udio tercijarno obrazovanih u ukupnom broju nezaposlenih je iznosio 13,6% i veći je u odnosu na 2015. godinu (10,0%). U RS udio tercijarno obrazovanih u ukupnom broju zaposlenih u 2016. godini je iznosio 14,6%, a u ukupnom broju nezaposlenih 13,1%.

Tabela 30. Stanovništvo 15 - 64 starosne dobi sa tercijarnim obrazovanjem (u %)⁷³

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EU – 28	22,00	22,80	23,70	24,60	25,40	26,00	26,70	27,20
Bugarska	19,20	19,70	20,10	20,70	22,20	23,60	24,10	24,40
Mađarska	16,90	17,10	18,00	19,00	19,50	20,20	20,90	20,60
Rumunija	11,90	12,90	13,00	13,50	13,80	14,20	15,00	15,10
Slovačka	13,40	15,10	16,40	17,00	17,70	18,10	18,90	19,70
BiH	7,10	8,20	8,80	8,80	9,70	10,10	9,50	10,00
FBIH	7,10	8,40	9,00	9,00	9,60	10,20	9,90	10,40
RS	7,00	8,00	8,50	8,50	10,00	10,10	8,60	9,30

Izvor: (Eurostat, 2017), (International Labour Organization, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Tabela 31. Zaposleni sa tercijarnim obrazovanjem u ukupno zaposlenim (%)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EU – 28	28,1	29,0	30,0	31,0	32,0	32,6	33,4	33,9
Bugarska	26,3	27,3	27,9	28,5	30,1	31,6	32,2	32,4
Mađarska	23,9	24,1	25,5	26,3	26,4	26,5	26,9	26,1
Rumunija	16,1	16,5	18,0	18,5	19,0	19,1	20,8	21,1
Slovačka	17,9	20,0	21,2	21,3	22,1	22,4	23,0	23,5
BiH	14,3	15,4	17,4	16,5	18,7	19	17,6	17,8
FBIH	16,0	17,1	20,1	18,6	19,7	20,5	20,1	20,0
RS	12,0	12,8	13,6	13,4	17,3	16,5	13,7	14,6

Izvor: (International Labour Organization, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

EU 28 bilježi rast udjela tercijarno obrazovanih u radno sposobnom stanovništvu (od 15 do 64 godine), u 2016. godini 27,0%, u 2015. godini 26,7% i u 2014. godini 26,0%. Otkako je uveden Bolonjski proces postignut je značajan napredak u sistemima višeg obrazovanja sa posebnim reformama u strukturi stepena i sistema osiguranja kvaliteta. Međutim, financijska i ekonomska kriza je pogodila obrazovanje na različite načine, neke EU države su investirale više, a neke su napravile radikalne rezove u potrošnji na tercijarno obrazovanje. Institucije za više obrazovanje su najvažniji partneri EU strategije koja vodi napretku i održavanju rasta.

Preporuke

- Postepeno uvoditi obavezni nivo srednjoškolskog obrazovanja radi sticanja kvalifikacije i povećanja obrazovnog nivoa stanovništva FBIH,
- Osigurati i olakšati pravo upisa u osnovne škole djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih, djeci romske nacionalnosti, stranih državljana i drugoj djeci koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa,
- Unaprijediti sistem praćenja obuhvata ranjivih grupa učenika,
- Uspostaviti sistem redovnog praćenja ranog napuštanja školovanja i intenzivno raditi na njegovom smanjenju,
- Osigurati preduslove za uvođenje besplatnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja za ranjive grupe,
- Uskladiti obrazovne profile u srednjim školama sa potrebama regionalnih tržišta rada, neposrednijom vezom obrazovnog sistema sa zavodima za zapošljavanje, privrednim komorama i udruženjima poslodavaca,

⁷³ Podaci za BiH, FBIH i RS se odnose na radno-sposobno stanovništvo, obuhvata sve osobe koje imaju 15 i više godina

- Razvijati i podržati programe obrazovanja odraslih (kvalifikacije, prekvalifikacije, doškoloavanje, usavršavanje i dr. obrazovanja i obuke za odrasle) i osigurati određena sredstva za ovu namjenu iz federalnog, kantonalnih i općinskih budžeta,
- Uspostaviti sistem praćenja cjeloživotnog učenja i obrazovanja i obuke odraslih,
- U cilju efikasnijeg financiranja, razmotriti financiranje obrazovanja na osnovu broja učenika, a ne na osnovu potreba,
- Sa ciljem unapređenja efikasnosti utroška sredstava i boljih pokazatelja kvaliteta obrazovanja, uspostaviti informacijski sistem za upravljanje obrazovanjem,
- Uskladiti zakone o visokom obrazovanju kako na nivou kantona u FBiH, tako i na nivou BiH sa ciljem približavanja međunarodnim standardima i normama.

6.4. Zdravstvena zaštita

Koncept razvoja zdravlja je jedna od najvažnijih determinanti rasta i razvoja jedne zemlje. Zdravstvo i razvoj su tijesno povezani. Nedovoljni razvoj vodi siromaštvu, a i neodgovarajući razvoj rezultira prekomjernom potrošnjom. Veza zdravstva, okruženja i socio-ekonomskog unaprijeđenja zahtijeva intersektorske napore (obrazovanje, stambena pitanja, javni radovi i društvene zajednice kao što su poslovne, školske, univerzitetne, religijske, civilne i kulturne organizacije) u cilju osiguranja održivog razvoja. Samo zdrava populacija može postići svoj potpuni ekonomski razvoj. Inovacije i visoko kvalifikovana radna snaga su stubovi razvoja sektora zdravstva. Također, pored velikog značaja zdravstvene zaštite, veliki je značaj porodice, prijatelja i zajednice, jer medicina liječi tjelesno, a najbliži svojom nesebičnošću pomažu jačati duhovnu snagu oboljelih, što je u liječenju i kvaliteti života jednako važno. Kvalitet života se može povezati i sa životnim navikama. Većina zastupljenih bolesti u BiH sadrži bihevioralne faktore rizika kao što su konzumacija duhana, nepravilna prehrana, tjelesna neaktivnost i štetna upotreba alkohola. Zdravstveni efekti ekonomskih strategija bi se trebali fokusirati na efekte raznih ekonomskih politika. Glavni kriterij za prosuđivanje zdravstvenih efekata ekonomskih politika je kako one utiču na ranjive skupine, poboljšanje cjelokupne zdravstvene zaštite i financijsku održivost zdravstvenog sektora.

Prema Izvješću o radu Federalnog ministarstva zdravstva za razdoblje: 01.01.2016. – 31.12.2016.godine aktivnosti po područjima u sektoru zdravstva temelje se na Programu rada Federalnog ministarstva zdravstva za 2016. godinu, kao i Programu rada Vlade FBiH za mandatno razdoblje 2015.-2018. godine. Aktivnosti planirane navedenim Programima proizlaze iz Strateškog plana razvoja zdravstva za razdoblje 2008.-2018. godine. U 2016. godini aktivnosti su bile na: jačanju mehanizama neophodnih za uspostavljanje efikasnog i savjesnog upravljanja u zdravstvu i unaprjeđenju upravljanja zdravstvenim sustavom; dijelom i na usklađivanje zakonodavnog okvira sa reformskim ciljevima o propisima EU; jačanju primarne, specijalističko-konzultativne i bolničke zdravstvene zaštite; jačanju uloge javnog zdravstva, i unaprjeđenju farmaceutskog sektora. U izvještajnom razdoblju su izrađeni Prednacrt zakona o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom, Prednacrt zakona o kontroli i ograničenoj uporabi duhana, duhanskih i ostalih proizvoda za pušenje, u finalnoj fazi se nalazi i izrada Nacrta zakona o kemikalijama, izrađene su i stručne osnove za Prijedlog zakona o financijskoj konsolidaciji javnih zdravstvenih ustanova u FBiH. Centar za transplantacijsku medicinu, u okviru Federalnog ministarstva zdravstva, kontinuirano radi na osnaživanju mreže za transplantaciju u FBiH. Lista čekanja za transplantaciju bubrega je objedinjena, nakon niza aktivnosti sa kliničkim centrima u FBiH. Na listi čekanja su svi prijavljeni pacijenti iz hemodijaliznih centara FBiH.

Osim toga, objedinjena je i lista čekanja za transplantaciju jetre. Formirano je i Povjerenstvo za transplantacijsku medicinu Federalnog ministarstva zdravstva i isto se redovito sastaje. U 2016. godini Vlada FBiH je donijela Odluku o izmjeni i dopuni Odluke o Listi lijekova obaveznog zdravstvenog osiguranja FBiH, Odluku o izmjenama Odluke o Listi lijekova fonda solidarnosti FBiH, Odluku o zabrani odnosno ograničenju uvoza, proizvodnje i uporabe određenih opasnih industrijskih kemikalija u FBiH i Odluku o postupku utvrđivanja uvjeta za promet i uporabu otrova.

I pored toga što je tržište esencijalnih lijekova u FBiH ujedinjeno, prisutan je i dalje određeni stupanj različitosti kantonalnih listi lijekova. Donešen je niz propisa koji su prvi put regulirali predmetnu oblast, a sve u cilju osiguranja jednake dostupnosti kvalitetnih, efikasnih i provjerenih lijekova svim osiguranicima na području kantona u FBiH. I stanje u ovom području znatno je unaprijeđeno u odnosu na stanje koje je bilo prisutno ranije. Unaprijeđen je sustav snabdijevanja i distribucije djelotvornim, sigurnim i kvalitetnim lijekovima koji donose pozitivne učinke i doprinose smanjenju troškova zdravstvene zaštite.

Prema „Informaciji o stanju u zdravstvenom sektoru u FBiH sa prijedlogom mjera“ koja je razmatrana na sjednici Doma naroda Parlamenta FBiH 30.06.2016. godine, situacija u sektoru zdravstva je veoma teška, a financijska stabilnost sistema vrlo upitna, nezadovoljstvo pacijenata pruženim zdravstvenim uslugama, nezadovoljstvo zdravstvenih profesionalaca zbog ozbiljne ugroženosti njihovog rada, nedostatka materijalnih sredstava kojim bi se osigurao standard sigurne i kvalitetne zdravstvene usluge, ali osigurao i adekvatan radno-pravni standard zdravstvenih profesionalaca. S druge strane postoji nezadovoljstvo menadžmenta zdravstvenih ustanova zbog nemogućnosti naplate pruženih zdravstvenih usluga od strane zavoda zdravstvenog osiguranja i zbog nedovoljne financijske discipline obaveznika uplate doprinosa.

Reforma zdravstvenog sistema je nužna kako bi sistem zdravstvenog sistema bio održiv.

U izvještajnom periodu su urađene stručne osnove za Prijedlog zakona o financijskoj konsolidaciji javnih zdravstvenih ustanova u FBiH. Radi se o iznimno složenom zakonu, za koji je potrebno osigurati značajna financijska sredstva. U tijeku su aktivnosti na utvrđivanju izvora financiranja zakona. U Radnu skupinu za izradu ovog zakona imenovan je i predstavnik Svjetske banke.

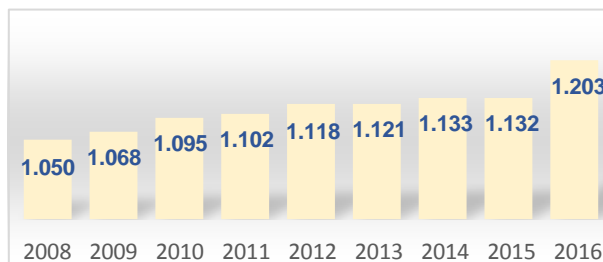
Tabela 32. Zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2008. – 2016.)

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ukupno zaposleni 1=2+3+4	1	1.050	1.068	1.095	1.102	1.118	1.121	1.133	1.132	1.203
Zdravstveni radnici 2=5+6+7+8	2	730	746	769	776	791	802	815	809	862
Zdravstveni saradnici	3	13	14	16	14	15	15	16	17	18
Administrativni i tehnički saradnici	4	306	308	311	310	311	304	301	306	323
Ukupno doktora medicine	5	177	183	186	190	193	198	205	204	216
Stomatolozi	6	22	21	25	25	25	25	25	25	27
Magistara farmacije	7	12	12	12	13	13	14	14	14	15
Zdravstvenih tehničara	8	520	530	545	548	559	565	571	566	605
Doktori (PZZ)	9	57	63	63	61	64	66	66	67	71
Doktori (bolnička)	10	85	85	89	91	94	97	100	100	105

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 98. Ukupno zaposleni u zdravstvu u FBiH na 100.000 stanovnika (2008 - 2016)

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH, u 2016. godini, u javnom sektoru zdravstvene zaštite je bilo ukupno 26.543 zaposlenih ili 1.203 ukupno zaposlenih na 100.000 stanovnika, što u odnosu na 2012. godinu predstavlja povećanje za 1,57%.

Tabela 33. Doktori/100.000 stanovnika koji direktno pružaju usluge pacijentima (2009 - 2015)

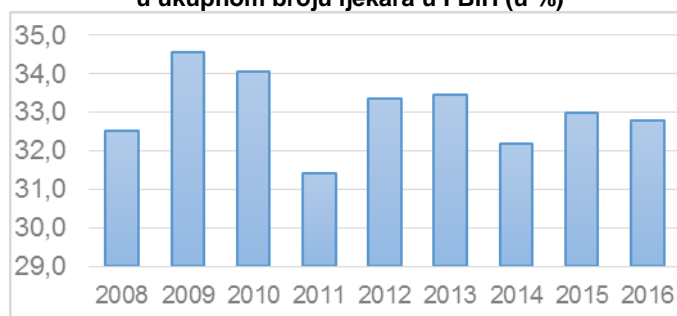
	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.
Bugarska	369,0	374,5	386,2	391,4	397,6	398,68	404,5
Mađarska	302,1	286,9	295,8	308,8	320,9	332,34	309,7
Rumunija	225,7	236,9	239,2	261,1	264,4	269,82	276,6
Slovenija	241,0	243	249,5	254,1	262,9	277,02	282,5
Hrvatska	266,6	278,4	283,5	299,1	303,3	314,01	319,2

Izvor: (EUROSTAT, 2017) Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH na 100.000 stanovnika evidentirano je ukupno 216 doktora medicine, što je više za 5,9% u odnosu na prethodnu godinu. Evidentirano je 27 doktora stomatologije i 15 magistara farmacije na 100.000 stanovnika, skoro isto kao i prethodne godine. Ukupno je zaposleno 605 medicinskih sestara/tehničara na 100.000 stanovnika što je više za 6,9% u odnosu na 2015. godinu.

Primarna zdravstvena zaštita je ostvarena u okviru 977 geografske lokacije/ambulante, što u odnosu na 2012. godinu predstavlja povećanje za 66 ili 7,2%, a u odnosu na prethodnu godinu je smanjenje za 16 ambulanti ili 1,6%.

Grafikon 99. Udio ljekara u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ukupnom broju ljekara u FBiH (u %)

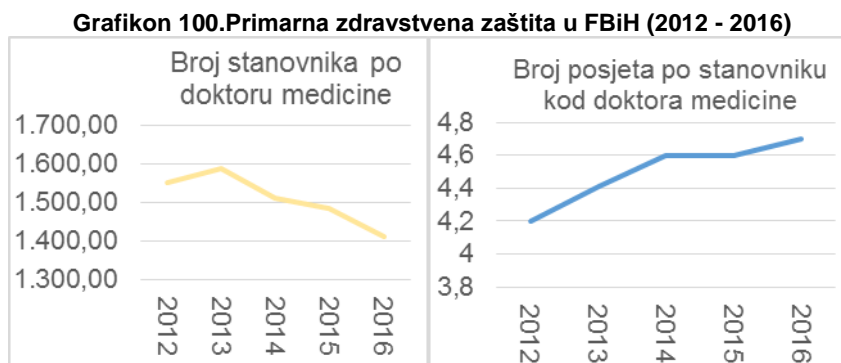

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U primarnoj zdravstvenoj zaštiti (obiteljska medicina, opća medicina, pedijatrija, školska medicina, pneumoftiziološka zaštita⁷⁴, medicina rada, hitna pomoć, patronaža) je radila trećina ukupnog broja zaposlenih doktora medicine (32,8%), te preko petine ukupnog broja medicinskih sestara/tehničara (21,7%). Na 100.000 stanovnika je radio 71 doktor

⁷⁴ Primjena preventivnih i dijagnostičko-terapijskih metoda u domu zdravlja i kući

medicine i 131 medicinska sestra/tehničar. Prisutne su razlike u pokrivenosti stanovništva timovima primarne zdravstvene zaštite. Tako je u 2016. godini najveći broj doktora medicine u PZZ zabilježen u Kantonu Sarajevo (88/100.000) i Tuzlanskom kantonu (86/100.000), dok je najmanji broj doktora u Posavskom kantonu (42/100.000) i Kantonu 10 (37/100.000). U poređenju sa 2010. godinom broj doktora medicine u PZZ je povećan za 6%, dok je broj medicinskih sestara/tehničara smanjen za 6%. Preko polovine svih doktora medicine (53,7%) i blizu polovine medicinskih sestara/tehničara (48,3%) zaposlenih u PZZ u FBiH je radilo u službama obiteljske medicine.

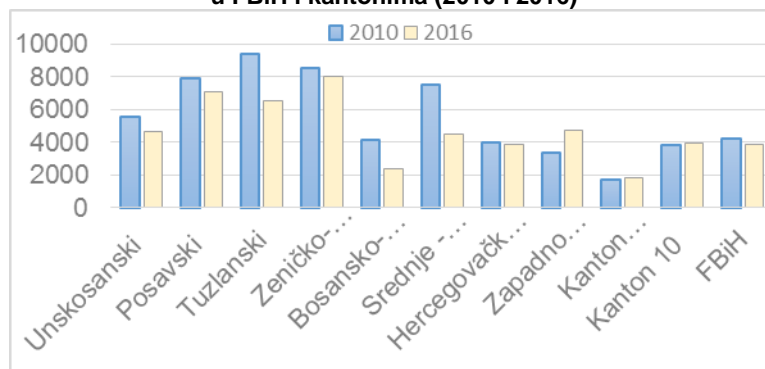
Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema preliminarnim podacima Zdravstvenog stanja stanovništva i zdravstvene zaštite u FBiH za 2016., evidentirano je 1.412 stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ. Najveći broj stanovnika po jednom doktoru je u Kantonu 10, a najmanji u Kantonu Sarajevo. U poređenju sa 2010. godinom, u 2016. godini je u tri kantona FBiH evidentiran veći broj stanovnika po jednom doktoru medicine u PZZ: Srednjobosanski, Kanton 10 i Kanton Sarajevo, što je posljedica smanjenja broja doktora u ovim kantonima.

Nasuprot trendu smanjenja stanovnika po doktoru medicine u PZZ, evidentiran je porast posjeta po stanovniku kod doktora medicine. U PZZ je u izvještajnoj godini u prosjeku ostvareno 4,7 posjeta po jednom stanovniku kod doktora medicine, skoro kao i prošle godine. Najveći broj posjeta ostvaren je u Bosansko podrinjskom kantonu (7,5), a najmanji u Posavskom i Kantonu 10. Po jednom doktoru medicine, u PZZ, u FBiH ostvareno je u prosjeku 28,7 posjeta dnevno.

U izvještajnoj godini je ukupno zabilježen 571 doktor stomatologije (26/100.000 stanovnika). Stomatoloških sestara/tehničara je bilo 645 (29/100.000). Također, ukupno je bilo 278 stomatoloških ambulanti u javnom sektoru, što je povećanje broja ambulanti za 24,1% u odnosu na 2010. godinu, a za 9,44% u odnosu na 2012. godinu. Najveći broj doktora stomatologije je zabilježen u Kantonu Sarajevo (62/100.000), a najmanji u Posavskom kantonu (12/100.000).

Grafikon 101. Broj stanovnika po doktoru stomatologije u FBiH i kantonima (2010 i 2016)

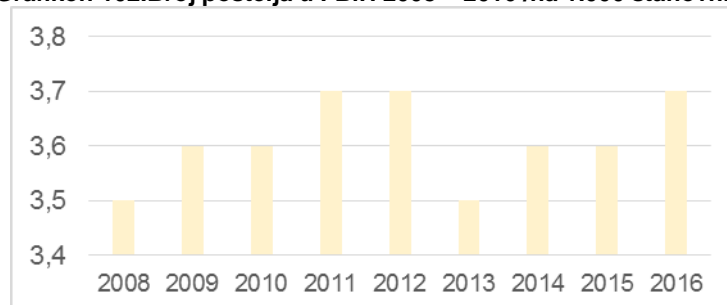
Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Na jednog doktora stomatologije je u prosjeku dolazilo 3.864 stanovnika. Kao i prethodne godine najveći broj stanovnika po jednom doktoru stomatologije je zabilježen u Zeničko-dobojskom kantonu, a najmanji u Kantonu Sarajevo. Po jednom doktoru stomatologije, u prosjeku je ostvareno 7,9 posjeta dnevno. Po jednom stanovniku u prosjeku je ostvareno samo 0,5 posjeta stomatologu, što je veoma nezadovoljavajuće. Prosječan broj posjeta stomatologu po stanovniku u svim kantonima FBiH je veoma nizak, sa najvećim brojem posjeta u Kantonu Sarajevo (1,1 posjeta) i Bosansko-podrinjskom kantonu (0,9 posjeta).

Blizu tri četvrtine svih doktora medicine u FBiH čine specijalisti raznih disciplina. Kao i prethodnih godina u 2016. godini je najveći postotak doktora medicine specijalista u odnosu na ukupan broj doktora bio u Tuzlanskom kantonu (80,4%) i Kantonu Sarajevo (79,2%), a najmanji u Kantonu 10 (49%). U periodu od 2010. - 2016. godine zabilježen je visok procenat pacijenata upućenih specijalisti u odnosu na prve posjete u PZZ. Ovo je u suprotnosti sa strateškim opredjeljenjem razvoja primarne zdravstvene zaštite, prema kojem se oko 80% svih zahtjeva za zdravstvenom zaštitom treba zadovoljiti na nivou PZZ.

Na 100.000 stanovnika bolničku zaštitu je u 2016. godini pružalo 105 doktora medicine i 283 medicinskih sestara/tehničara. Učešće primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom u ukupnoj potrošnji za zdravstvenu zaštitu iznosi 13,7%, dok učešće za bolničku zdravstvenu zaštitu iznosi 28,4%. Ukupno su evidentirane 23 bolničke ustanove (kantonalne bolnice, klinička bolnica, klinički centri, specijalne bolnice, lječilišta, medicinski centar, zavodi za bolesti ovisnosti). U bolničkim ustanovama je radilo 48,6% svih doktora medicine i 46,7% svih medicinskih sestara/tehničara.

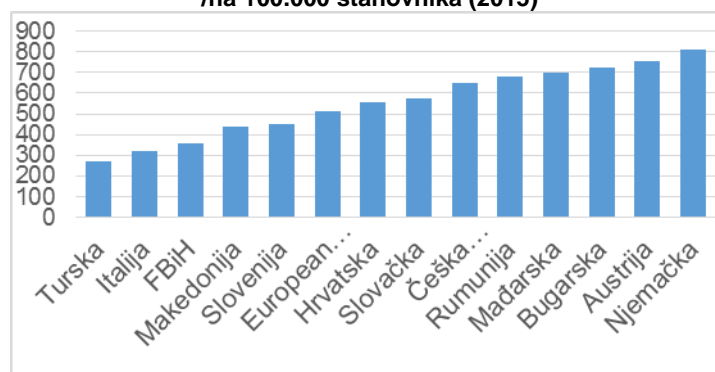
Grafikon 102. Broj postelja u FBiH 2008 – 2016 /na 1.000 stanovnika

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U izvještajnoj godini, broj bolničkih postelja je veći za 10 postelja na 100.000 stanovnika u odnosu na prethodnu godinu. Federacija BiH ima manje postelja (370/100.000) od zemalja EU-28 (514,54/100.000)⁷⁵ i zemalja u okruženju.

Grafikon 103. Broj postelja u zemljama EU regije /na 100.000 stanovnika (2015)

Izvor: (EUROSTAT , 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Najveći broj postelja u FBiH ima Kanton Sarajevo (5,1/1000), na čijem se području nalazi klinički centar i Srednjobosanski kanton (5,0/1.000) sa šest ustanova bolničke zaštite i 520 postelja rehabilitacijskog centra Fojnica.

Prema izvještaju o zdravstvenom stanju stanovništva i zdravstvenoj zaštiti iz 2016. godine zdravlje stanovništva FBiH je pod utjecajem demografskih i socijalno-ekonomskih promjena. Nastavlja se trend negativnog prirodnog priraštaja u skoro svim kantonima što alarmantno ukazuje na potrebe strateškog pristupa u populacijskoj politici. Smanjuje se obuhvat djece obaveznom imunizacijom koja je najefikasnija mjera zaštite od zaraznih oboljenja i garancija zdravlja sadašnjih i budućih generacija. U oboljevanju i smrtnosti stanovništva FBiH dominiraju hronična nezarazna oboljenja u čemu prednjače bolesti srca i krvnih sudova i maligne neoplazme. Faktori rizika su nepravilna ishrana, izostanak fizičke aktivnosti, prekomjerna težina i gojaznost, pušenje, konzumacija alkohola, stres, te okolišni faktori rizika.

U FBiH, u 2016. godini stopa opšteg mortaliteta⁷⁶ je iznosila 956,6 na 100.000 stanovnika (9,6‰) što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu za 2,89%. Stopa opšteg mortaliteta je veća u odnosu na 2010. godinu za 9,17%, a u odnosu na 2012.godinu je veća za 9%. Standardizirana stopa smrtnosti⁷⁷ za sve uzroke i sve dobi za FBiH koja pokazuje značajan porast u 2016. godini je iznosila 952,2/100.000 stanovnika (9,5‰), i skoro se izjednačila sa općom stopom mortaliteta, te je viša za 24,92% u odnosu na prethodnu godinu. Proces starenja populacije i manji broj stanovnika dobiven popisom stanovništva 2013. godine su osnovni razlozi povećanja opšte i standardizirane stope smrtnosti. Pokazatelji zdravstvenog stanja stanovništva FBiH su pretežno nepovoljni zbog socio-ekonomske situacije u zemlji, životnih navika, uslova stanovanja, uslova na radnom mjestu, faktora okoliša i mnogih drugih faktora. Osnovni faktori rizika po zdravlje stanovništva su:

⁷⁵ Eurostat, Hospital beds by type of care, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> [accessed date: 07.07.2017]

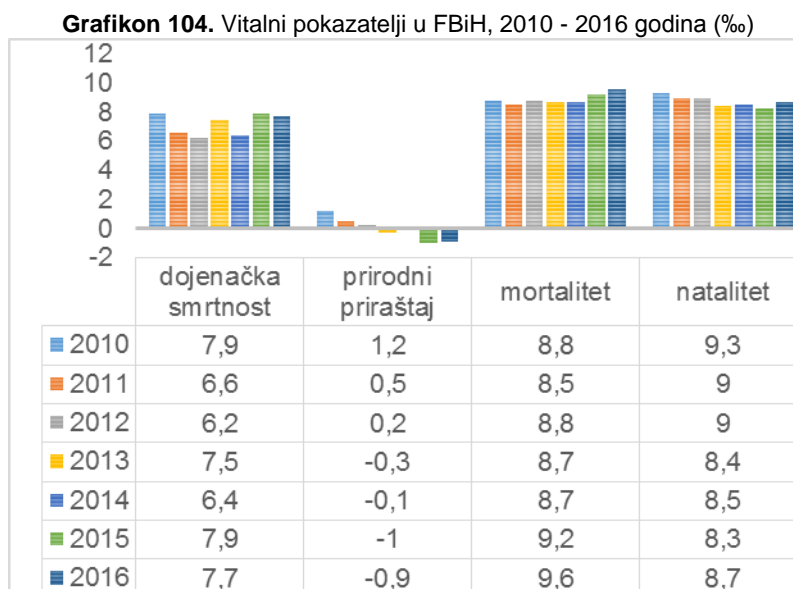
⁷⁶ Opća (gruba) stopa mortaliteta tretira populaciju sredinom godine

⁷⁷ Najčešće se koriste svjetska ili europska standardna populacija, radi poređenja različitih socio-demografskih obilježja populacija. Upotrebljava se radi eliminisanja efekata različite starosne strukture umrlih

- konzumiranje duhana (44,1% odraslih),
- alkohola (28,8% odraslih),
- nezdrava ishrana (21,2% odraslih gojazno),
- tjelesna neaktivnost (75,4%), stres, riziko faktori okoliša itd.

Vodeći uzroci smrti u FBiH su nezarazna oboljenja, svaki drugi stanovnik umire od bolesti srca i krvnih sudova, a svaki peti od malignih neoplazmi. I dalje, postoji nejednakost u dostupnosti zdravstvene zaštite po kantonima. Implementacija obiteljske medicine nije zadovoljavajuća zbog nedostatka doktora medicine, fluktuacije zaposlenih, sporog procesa reorganizacije službi unutar domova zdravlja, nestimulativnih mehanizama plaćanja, nedostatka menadžerskih vještina i drugo. Vodeći uzroci smrti stanovništva FBiH su oboljenja cirkulatornog sistema s udjelom od 53,1% svih uzroka (stopa 508,2/100.000 stanovnika), slijede maligne neoplazme s 21,8% udjela (stopa 208,1/100.000 stanovnika), zatim endokrina i metabolička oboljenja s poremećajima u prehrani sa učešćem od 5,7% (54,5/100.000 stanovnika). Među pet vodećih uzroka smrti stanovništva svrstavaju se i oboljenja respiratornog sistema sa 4,3% učešća (41,5/100.000 stanovnika). Oboljenja digestivnog trakta pojavljuju se kao peta grupa vodećih oboljenja uzroka smrti.

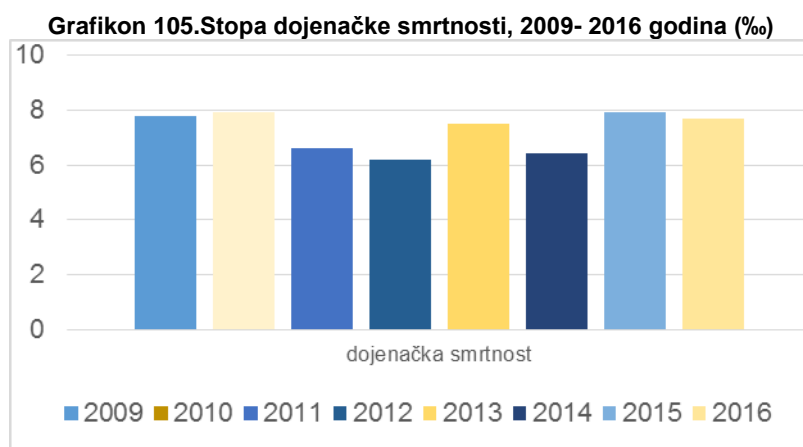
Podaci o uhranjenosti i prehrambenim navikama odraslog stanovništva u FBiH, pokazali su da poželjno stanje uhranjenosti ima samo 37,6% odraslih, prekomjerno uhranjenih je 37,5%, a procenat gojaznih iznosi 22,5%. Prehrambene navike i konzumacija voća i povrća je niska i nezadovoljavajuća. U FBiH, javlja se trend sve manjeg bavljenja fizičkom aktivnosti i vodi se sedentarni način života, rade se sjedalački poslovi, vozi automobilima, a slobodno vrijeme se provodi pred televizijskim i kompjuterskim ekranima. Također, pušenje predstavlja najveći pojedinačni faktor rizika po zdravlje u svim populacionim skupinama stanovništva. Riziko faktorima okoliša, su ugrožene sve populacione skupine, jer su pod većim zdravstvenim rizikom zbog zagađenog vazduha, vode i zemljišta, kontaminirane hrane, buke, jonizirajućeg zračenja, UV zračenja, i loših stambenih i radnih uslova.

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U FBiH, u 2016. godini prirodni priraštaj je izrazito nepovoljan (-0,9‰). Negativnu vrijednost prirodnog priraštaja imaju svi kantoni u FBiH, osim Kantona Sarajevo. Stopa nataliteta (8,7/1.000 stanovnika) bilježi blagi rast u odnosu na prošlu godinu (8,3‰) i spada u kategoriju niskog nataliteta. Stopa mortaliteta je viša u odnosu na prošlu godinu i

iznosi 9,6‰. Najvišu stopu nataliteta i ove godine ima Kanton Sarajevo (11,2‰), a mortaliteta Bosansko-Podrinjski (13,5‰). U 2015.godini, u BiH stopa smrtnosti (mortaliteta) je iznosila 10,69‰, u Srbiji je 12,88‰, u Hrvatskoj 12,60‰, Makedoniji, 49‰, Crnoj Gori 10,04‰, Mađarskoj 13,28‰, Rumuniji 13,28‰, Slovačkoj 9,9‰ i Bugarskoj 15,37‰.⁷⁸

Izvor: (Zavod za javno zdravstvo FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U izvještajnoj godini je zabilježeno 155 umrle dojenčadi, te je dojenačka smrtnost (7,7‰) u odnosu na prethodnu godinu skoro na istom nivou. Bosansko-podrinjski i Zapadno-hercegovački kanton nemaju registrovanih umrlih dojenčadi. U 2015.godini stopa dojenačke smrtnosti u Sloveniji iznosi 2,10‰, Hrvatskoj 3,60‰, Srbiji 5,90‰, Makedoniji 4,8‰, Njemačkoj 3,10‰, a u zemljama EU (prosjeak) 4,33‰.⁷⁹

Prosječna starost umrlih u FBiH raste. Prosječni životni vijek prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije iznosi 78,96 godina (za muškarce je 75,42 godina, a za žene 82,77 godina). Također, starenje populacije je posljedica prirodne depopulacije što će u budućnosti uticati na broj zaposlenih, a samim tim i na smanjenje broja osiguranih lica i ostvarenih prihoda u zdravstvu.

Tabela 34. Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem u FBiH

KANTON	BROJ STANOVNIKA			BROJ OSIGURANIH LICA			OBUHVAT STANOVNIŠTVA ZDRAVSTVENIM OSIGURANJEM		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Unsko-sanski	287.361	287.030	271.209	210.777	207.118	204.640	73,35	72,16	75,45
Posavski	38.669	38.375	42.452	29.559	28.957	28.194	76,44	75,46	66,41
Tuzlanski	499.144	498.766	443.053	443.558	439.483	433.884	88,86	88,11	97,93
Zeničko-dobojski	397.813	396.732	361.031	345.119	340.783	340.239	86,75	85,90	94,24
Bosansko-podrinjski	32.390	32.341	23.518	25.708	25.421	25.579	79,37	78,60	108,76
Srednje-bosanski	252.573	251.714	251.973	218.032	215.954	215.086	86,32	85,79	85,36
Hercegovačko-neretvanski	224.029	223.471	219.395	192.947	193.539	192.172	86,13	86,61	87,59

⁷⁸ Index Mundi, Death rate, crude (per 1,000 people), <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/SP.DYN.CDRT.IN/rankings/europe> [accessed date: 18.07.2016.]

⁷⁹ Index Mundi, Mortality rate, infant (per 1,000 live births), http://www.indexmundi.com/european_union/infant_mortality_rate.html <http://www.indexmundi.com/facts/indicators/SP.DYN.IMRT.IN/rankings/europe> [accessed date: 18.07.2016.]

Zapadno-hercegovački	81.527	81.309	93.989	81.486	78.467	80.073	99,95	96,50	85,19
Kanton Sarajevo	444.851	446.853	417.498	422.233	427.359	430.900	94,92	95,64	103,21
Kanton 10	78.365	77.757	82.113	50.106	49.529	48.335	63,94	63,70	58,86
FBiH	2.336.722	2.334.348	2.206.231	2.019.525	2.006.610	1.999.102	86,43	85,96	90,61

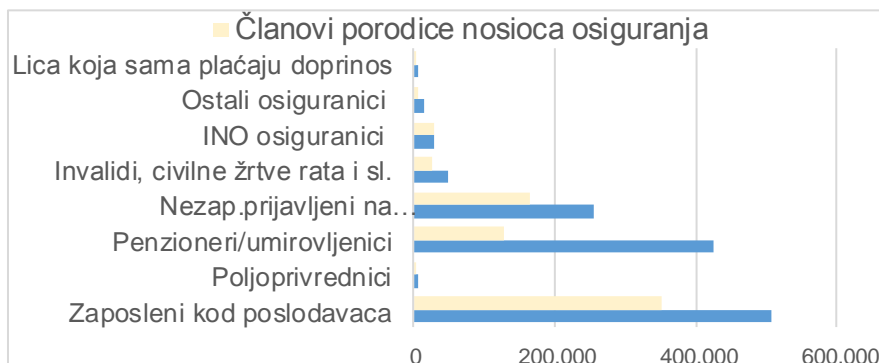
Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U izvještajnoj godini, registrovano je ukupno 1.992.102 osiguranih lica. Zdravstvenim osiguranjem na nivou FBiH obuhvaćeno je 90,61% stanovništva sa povećanjem u odnosu na prethodne godine. Povećanje obuhvata stanovništva zdravstvenim osiguranjem je uzrokovano smanjenjem broja stanovnika u FBiH. Najveći stepen obuhvata osiguranjem je u Bosansko-podrinjskom (108,76%) i Kantonu Sarajevo (103,21%), a najmanji (58,86%) u Kantonu 10.

U Bosansko-podrinjskom kantonu je veći broj osiguranih lica od broja stanovnika zbog prigradskih naselja u sastavu entiteta RS (Kopači, Ustiprača, Hubjeri i dr.) koja su prilikom popisa stanovništva popisana u opštini Novo Goražde (RS), a prijavljeni su na zdravstveno osiguranje u Bosansko-podrinjskom kantonu u Goraždu. Također, prijave na obavezno zdravstveno osiguranje su urađene prije donošenja Zakona o prebivalištu i prije povratka u prijeratno mjesto boravka, a nisu izvršene odjave sa zdravstvenog osiguranja prilikom povratka. Mnogi stanovnici sa ovog područja (penzioneri) žive u drugim zemljama Evrope i imaju nekretnine na području Bosansko-podrinjskog kantona u koji dolaze i borave ljeti, imaju lične karte, primaju penzije, a nisu popisani prilikom popisa stanovništva u FBiH iz 2013. godine. Ovaj problem je evidentan i kod općina Pale-Prača i Foča-Ustikolina.

Prema Federalnom zavodu za statistiku, navedeno je u Preliminarnom Obračunu sredstava u zdravstvu za 2016. godinu kako je u Popisu 2013. godine, za utvrđivanje ukupnog broja stanovnika po prvi put primijenjen koncept „uobičajenog stanovništva“. Po ovom konceptu, osoba se smatra stanovnikom onog mjesta u kojem sama ili sa članovima svog domaćinstva, provodi najveći dio svog vremena, odnosno dnevni odmor, nezavisno od toga gdje ima prijavljeno prebivalište. Mogući razlog zbog kojeg je broj osiguranih lica u pojedinim kantonima veći od broja stanovnika je i to što se građani koji su se iselili ili koji rade u inostranstvu nisu odjavili sa zdravstvenog osiguranja.

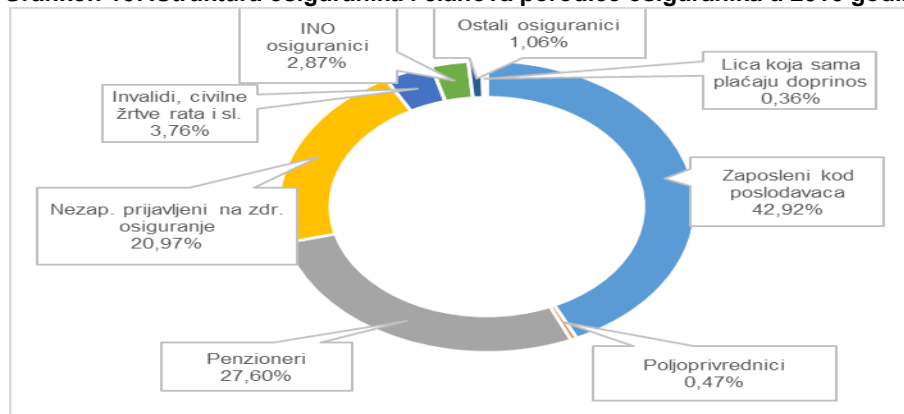
Grafikon 106. Pregled osiguranih lica po kategorijama osiguranja za 2016 godinu

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Broj osiguranih lica⁸⁰ u odnosu na prethodnu godinu je manji za 0,37%. Ukupan broj osiguranika je povećan za 1,03%, dok je broj članova porodice osiguranika pokrivenih zdravstvenim osiguranjem smanjen za 2,8%.

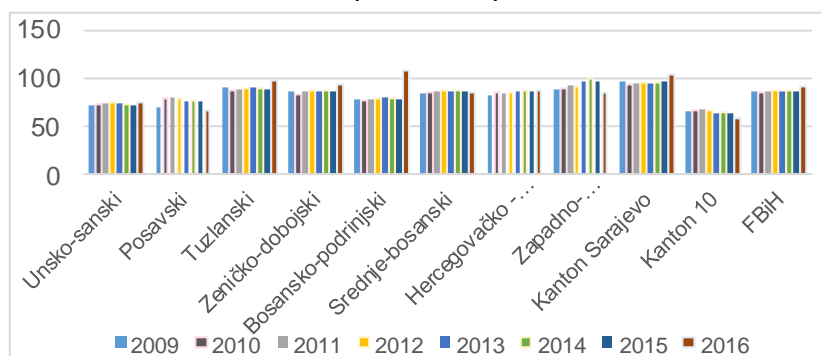
Grafikon 107. Struktura osiguranika i članova porodice osiguranika u 2016 godini

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Posmatrano po kategorijama ukupno osiguranika i članova porodice osiguranika u izvještajnoj godini najveće je smanjene kod kategorije broja osiguranika poljoprivrednika za 7,9% i lica koja sama plaćaju doprinos za 7,07%, zatim u kategorijama invalida i civilnih žrtava rata za 5,03% i nezaposlenih lica prijavljenih na zdravstveno osiguranje za 4,4%. Također je smanjen broj osiguranika u kategorijama ostalih osiguranika za 1,35% i ino-osiguranika za 0,44%. Broj osiguranih penzionera je povećan za 1,64%, a zaposlenih kod poslodavaca za 1,07%.

Grafikon 108. Obuhvat stanovništva zdravstvenim osiguranjem po kantonima u FBiH (2009 – 2016)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Zdravstvena djelatnost u FBiH, u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, provodi se kao primarna, specijalističko-konsultativna i bolnička zdravstvena zaštita, te djelatnost javnog zdravstva. Po novom Zakonu o zdravstvenoj zaštiti, zdravstvena djelatnost obuhvata i komplementarno obavljanje alternativne medicine od strane zdravstvenih radnika na način i pod uslovima utvrđenim zakonom. Zdravstvena djelatnost se provodi u zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru i u privatnoj praksi.

U izvještajnoj godini registrirane su sljedeće zdravstvene ustanove u javnom sektoru:

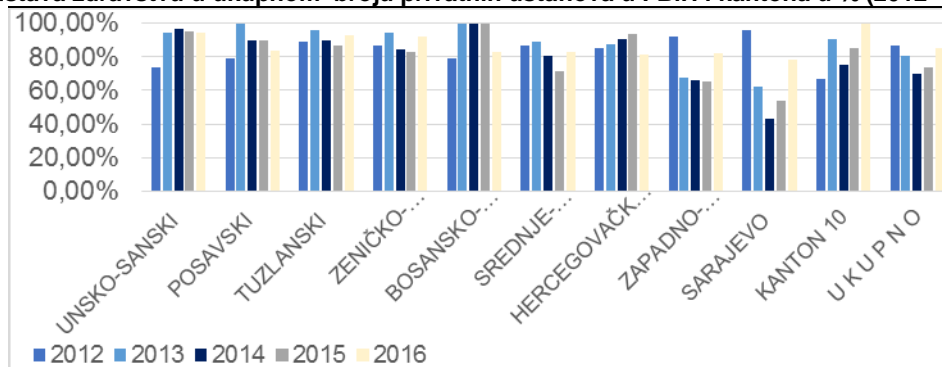
- 3 univerzitetska klinička centra (Sarajevo, Tuzla i Mostar),

⁸⁰ Prema preliminarnim podacima FZZOIR u 2016. godini, u FBiH registrirano je ukupno 1.999.102 osigurana lica, od čega 1.293.057 osiguranika (nosilaca osiguranja) ili 64,68%, a članova porodice osiguranika 706.045 ili 35,32%.

- 7 kantonalnih bolnica (Bihać, Orašje, Zenica, Travnik, Goražde, Livno i RMC Mostar),
- 8 općih bolnica (Prim dr Abdulah Nakaš Sarajevo, Sanski Most, Gračanica, Tešanj, Bugojno; Nova Bila, Jajce, Konjic),
- 2 specijalne bolnice (Psihijatrijska bolnica Sarajevo i Bolnica za TBC Travnik),
- 4 lječilišta (Bihać, Gradačac, Fojnica, Olovo),
- 11 zavoda za specifičnu zdravstvenu zaštitu,
- 79 domova zdravlja, sa organizacionim jedinicama,
- 24 apoteke, sa pripadajućim organizacionim dijelovima (depoima),
- 11 zavoda za javno zdravstvo (od kojih 1 na nivou Federacije i 10 na nivou kantona),
- 1 Zavod za transfuzijsku medicinu Federacije BiH (Sarajevo).

U privatnom sektoru pružaju se usluge nivoa opće medicine, stomatologije i specijalističko-konsultativne zdravstvene zaštite u ambulancama i poliklinikama. Prema podacima Zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja u FBiH je evidentirano ukupno 1.113 registrirana djelatnika u privatnom sektoru, što je za 0,82% ili 9 privatnih ustanova više nego u 2015. godini. U privatnom vlasništvu je registrirana i jedina bolnička ustanova "Centar za srce BH Tuzla".

Grafikon 109. Učešće privatnih zdravstvenih ustanova koje su dostavile obračun sredstava zdravstvu u ukupnom broju privatnih ustanova u FBiH i kantona u % (2012 - 2016)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Od ukupnog broja registriranih privatnih djelatnika, 947 je dostavilo podatke za Obračun sredstava u zdravstvu za 2016. godinu, odnosno 85% od ukupnog broja registriranih, što je za 12% više u odnosu na 2015. godinu. U Kantonu Sarajevo je registrirano 398 djelatnika u privatnom sektoru, a podatke za Obračun dostavilo je 310 djelatnika, odnosno 78%, što je više za 24% nego u 2015. godini kada je podatke dostavilo 54%. Istovremeno, u Kantonu Sarajevo je smanjen broj registrovanih privatnih zdravstvenih ustanova za 6 ili 1,48%. Od ukupnog broja registriranih privatnih djelatnika, podatke za Obračun sredstava u zdravstvu nije dostavilo njih 166 ili 15%. Zbog toga se podaci ne mogu smatrati potpunim, te podaci o ukupno ostvarenim i utrošenim sredstvima, kapacitetima, zaposlenim na nivou FBiH ne mogu služiti za realnu ocjenu stanja i procjene potreba za zdravstvenom zaštitom i sredstvima neophodnim za zadovoljenje tih potreba na nivou FBiH i pojedinačno svakog kantona. I pored zakonske obaveze i apela upućenih privatnom sektoru, ovaj problem je prisutan već godinama.

Tabela 35. Ukupan broj zaposlenih u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama i zavodima zdravstvenog osiguranja u FBiH (2008 – 2016)⁸¹

		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Trend 2008.-2016.
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH* (3+4=2+5)	27.987	28.115	29.521	29.372	30.403	30.929	31.244	31.282	32.403	
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama (6+7)	27.314	27.449	28.822	28.657	29.647	30.146	30.408	30.449	31.540	
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	25.216	25.562	26.908	26.644	27.445	27.738	28.042	27.854	28.106	
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	2.098	2.553	2.614	2.728	2.958	3.191	3.202	3.429	4.297	
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	673	666	699	715	756	783	836	833	863	
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	19.895	20.144	21.138	21.004	21.876	22.206	22.431	22.526	23.586	
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	7.420	7.305	7.685	7.653	7.771	7.940	7.977	7.924	7.954	

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Tabela 36. Indeksi - Zaposleni u zdravstvu FBiH (2008 - 2016)

		<u>2009</u> <u>2008</u>	<u>2010</u> <u>2009</u>	<u>2011</u> <u>2010</u>	<u>2012</u> <u>2011</u>	<u>2013</u> <u>2012</u>	<u>2014</u> <u>2013</u>	<u>2015</u> <u>2014</u>	<u>2016</u> <u>2015</u>
1	Ukupan broj zaposlenih u zdravstvu FBiH*	100,5	105,0	99,5	103,5	101,7	101,0	100,1	103,6
2	Ukupno zaposleni u zdravstvenim ustanovama	100,5	105,0	99,4	103,5	101,7	100,9	100,1	103,6
3	Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama i ZZO	101,4	105,3	99,0	103,0	101,1	101,1	99,3	100,9
4	Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim ustanovama	121,7	102,4	104,4	108,4	107,9	100,3	107,1	125,3
5	Zaposleni u zavodima zdravstvenog osiguranja	99,0	105,0	102,3	105,7	103,6	106,8	99,6	103,6
6	Ukupno zdravstveni radnici i saradnici	101,3	104,9	99,4	104,2	101,5	101,0	100,4	104,7
7	Administrativni, tehnički i ostali radnici u zdravstvenoj ustanovi	98,5	105,2	99,6	101,5	102,2	100,5	99,3	100,4

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

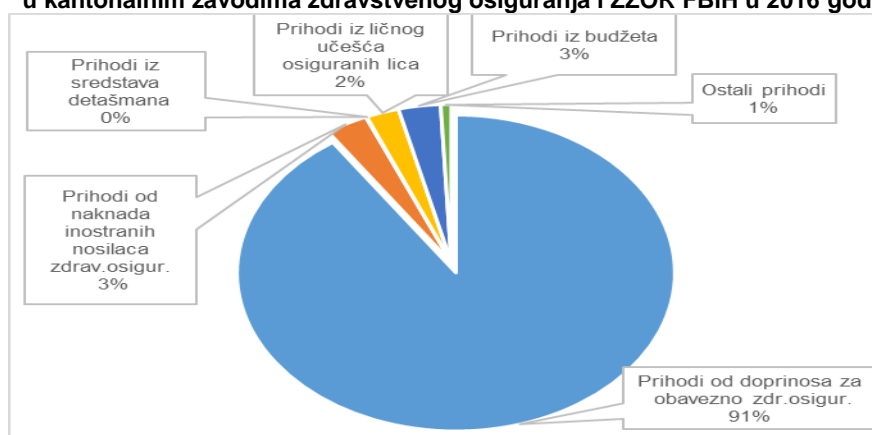
Prema Obračunu sredstava u zdravstvu FBiH za 2016. godinu Federalnog Zavoda za osiguranje i reosiguranje, u zdravstvenom sektoru FBiH je evidentirano ukupno 32.403 zaposlenih, što je za 3,58% više u odnosu na 2015. godinu. Od ukupnog broja zaposlenih, u zdravstvenim ustanovama (javnim i privatnim) je evidentirano 31.540 zaposlenika (97,337%), a u zavodima zdravstvenog osiguranja (federalnom i kantonalnim) 863 zaposlenika ili 2,663% od ukupnog broja zaposlenih. Od ukupnog broja radnika u zdravstvenim ustanovama, u javnim zdravstvenim ustanovama radi 27.243 zaposlenika, a u privatnim 4.297 zaposlenika, i zavodima zdravstvenog osiguranja 863 zaposlenih. Od ukupnog broja zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama, na radnike zdravstvene struke se odnosi 23.586 radnika ili 72,79%, administrativne, tehničke i ostale nemedicinske radnike 7.954 ili 24,54% i na ukupno zaposlene radnike u zavodima zdravstvenog osiguranja 863 ili 2,663%. Broj zaposlenih u zdravstvenim ustanovama je povećan za 3,58%. Ukupan broj zaposlenih u privatnim zdravstvenim uslugama je povećan za 25,3%. Broj medicinskih radnika je povećan za 4,7%, a administrativnih i tehničkih za 0,4%. U zavodima zdravstvenog osiguranja broj radnika je povećan za 3,6%.

⁸¹ Ukupan broj zaposlenih u javnim zdravstvenim ustanovama u 2016. godini je bilo 27.243 zaposlenih

Ukupna ostvarena sredstva u zdravstvu FBiH u 2016. godini iznose 1.825.802.461 KM, od toga ostvareni redovni prihodi iznose 1.809.161.608 KM, a sredstva rezervi prenesena iz prethodnih godina 16.640.853 KM. Prihodi su povećani za 8,92% u odnosu na prethodnu godinu. U ukupno ostvarenim prihodima, prihodi ostvareni iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH iznose 1.323.896.346 i povećani su za 6,8%. Najveći dio ostvarenog ukupnog prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja su prihodi od doprinosa u procentu od 90,45%, dok su ostali prihodi iz svih drugih izvora 9,55%.

Iz finansijskih podataka o prihodima zdravstvenog sektora posljednjih godina, može se zaključiti da je ostvarivan kontinuirani rast prihoda. U periodu 2003. – 2010. prosječna stopa rasta je iznosila 10%, dok je u periodu 2011. – 2016. godine rast prihoda na nižem nivou (prosječna stopa 3,7%).

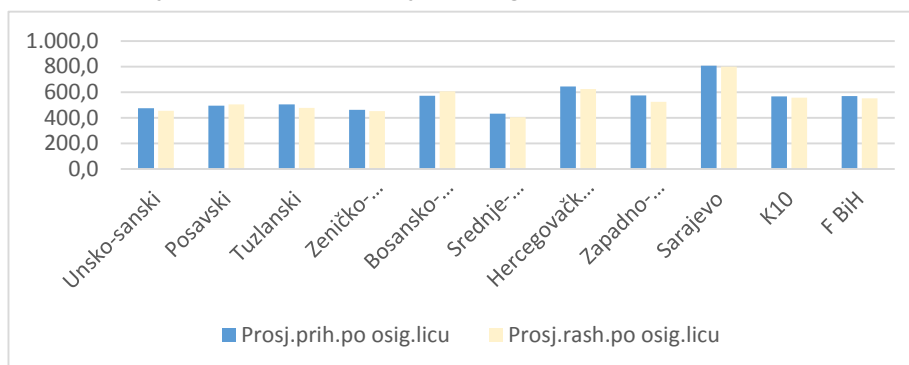
Grafikon 110. Struktura prihoda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja u kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja i ZZOR FBiH u 2016 god

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Sredstva za zdravstvenu zaštitu se, najvećim dijelom, osiguravaju iz doprinosa za obavezno zdravstveno osiguranje. Najveći teret u obezbjeđivanju sredstava za zdravstvenu zaštitu snose zaposleni kod poslodavaca. Svaka promjena koja se odnosi na ovu kategoriju osiguranika kao što su npr. broj zaposlenih, visina plaća i visina stope doprinosa, se u najvećoj mjeri odražava i na visinu sredstava koja se ostvaruju po osnovu doprinosa za zdravstveno osiguranje, a time se utiče i na ukupna sredstva u zdravstvu od kojih najviše zavisi obim zdravstvenih prava i kvalitet zdravstvene zaštite.

Grafikon 111. Prosječni prihodi i potrošnja po osiguranom licu u kantonima za 2016 (u KM)

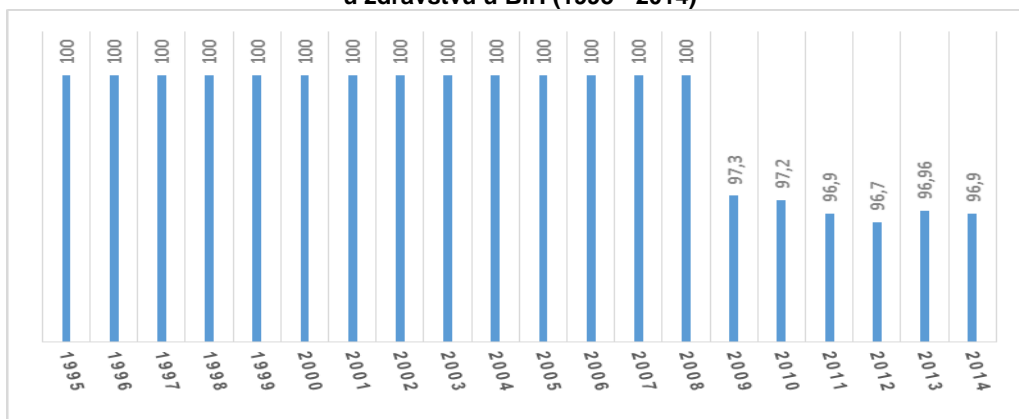
Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U 2016. godini prihodi ostvareni u zdravstvenim ustanovama u privatnom vlasništvu izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 300.155.471 KM, dok prihodi koje je privatni sektor ostvario iz obaveznog zdravstvenog osiguranja iznose 128.957.982 KM, što znači da su ukupni prihodi ostvareni u privatnom sektoru iznosili 429.113.453. Prihodi ostvareni u privatnom sektoru čine 23,5% ukupno ostvarenih sredstava u zdravstvu FBiH.

Obuhvat privatnog sektora u Kantonu Sarajevo u Obračunu sredstava u zdravstvu za 2016. godinu je povećan zbog, kako je prethodno navedeno, mjera koje su zavod zdravstvenog osiguranja Kantona Sarajevo i resorno ministarstvo zdravstva poduzeli prema privatnom sektoru u Kantonu Sarajevo. Zbog ove činjenice je u privatnom sektoru u zdravstvu FBiH, iskazan značajan rast ukupnih prihoda za 18% ili 65,1 milion KM, od čega su prihodi iz obaveznog osiguranja više ostvareni za 6% ili 7 miliona KM, a prihodi izvan obaveznog osiguranja su viši za 24% ili 58,1 milion KM.

Građani sve više izdvajaju vlastitih sredstava za zdravstvenu zaštitu u privatnom sektoru. Jačanje privatnog sektora se svakako može ocjeniti pozitivnim, jer je po zakonskim propisima privatni sektor u potpunosti izjednačen sa zdravstvenim ustanovama u javnom sektoru. Međutim, još uvijek nije moguće pouzdano dati procjenu koliko građani izdavajaju sredstava za zdravstvenu zaštitu koju ostvaruju u privatnom sektoru jer nema potpunih podataka.

Grafikon 112. Potrošnja na zdravstvo iz džepa kao procenat privatne potrošnje u zdravstvu u BiH (1995 - 2014)

Izvor: (WHO database, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prema izvorima financiranja u 2015. godini 69,8% se odnosi na financiranje iz budžeta i obaveznog zdravstvenog osiguranja, dok se 29,9 % izvora financiranja odnosi na izdatke domaćinstava iz džepa u FBiH.

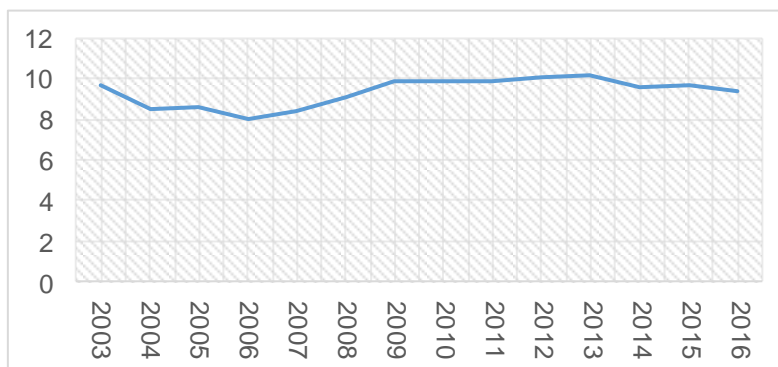
Visoka izdvajanja na zdravstvo iz „džepa“ mogu negativno uticati na pristup građana preventivnoj zdravstvenoj zaštiti koja je veoma bitna.⁸² Prema IPA programu EU za BiH, National Health Account 2009.– 2011., sa ciljem smanjenja direktnih plaćanja domaćinstava za zdravstvo, preporučuje se povećavanje efikasnosti uloženi javnih

⁸² Prema bazi indikatora Svjetske banke OOP (Out-of-pocket) tj. potrošnja na zdravstvo iz džepa je definisana kao "bilo koji direktni izdatak domaćinstava, uključujući i poklone i druga dobra i usluge čija je primarna namjera doprinos poboljšanju zdravstvenog stanja individue. OOP je također dio privatne zdravstvene potrošnje. U BiH, u direktne izdatke domaćinstva iz džepa uključena su formalna i neformalna plaćanja. Formalna plaćanja su: participacija u javnim zdravstvenim ustanovama i participacija za lijekove, druga direktna plaćanja kod privatnih zdravstvenih radnika (zubari, specijalisti, diagnostika, naočale, itd) i plaćanja za lijekove bez recepta i druga terapijska pomagala. Neformalna plaćanja su najveća za bolničko liječenje (u bolničkom liječenju velik udio se odnosi na neformalna plaćanja medicinskom osoblju u bolnicama).

sredstava kako bi se zadovoljila velika očekivanja stanovništva u vezi sa zdravljem i liječenjem.

Ukupna potrošnja u zdravstvu FBiH u 2016. godini iznosila je 1.810.305.868, što je u odnosu na prethodnu godinu manje za 0,62%. Na tekuće rashode odnosi se 1.742.003.308 KM, a na kapitalne izdatke 68.302.560 KM. Tekući rashodi su povećani za 3,35%, a izdaci za kapitalna ulaganja su smanjeni za 49,8%. Ukupna potrošnja i izdaci u zdravstvu Federacije su smanjeni isključivo zbog manjih izdataka za kapitalna ulaganja.

Grafikon 113. Ukupna zdravstvena potrošnja kao %GDP-a u FBiH

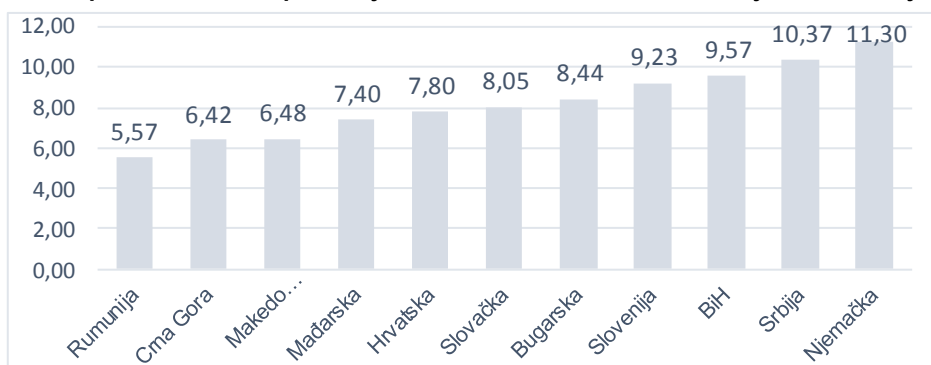

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Od 2006. godine učešće potrošnje u zdravstvu kao % BDP-a se kontinuirano povećavao (izuzetak je 2010. godina) do 2013. godine, a u 2014. godini se smanjuje. Učešće potrošnje u zdravstvu kao % BDP-a u 2016. godini iznosi 9,45% BDP-a, u odnosu na 2015. (9,75%) i 2014. godinu (9,59%) se smanjio. Potrošnja u zdravstvu FBiH kao % BDP je veća od većine najnerazvijenijih zemalja EU i zemalja okruženja, osim Srbije.

Od ukupnih tekućih rashoda u zdravstvu, potrošnja na teret sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja je iskazana u iznosu od 1.248.947.021 KM, što predstavlja 69% ukupne potrošnje, a potrošnja u zdravstvenim ustanovama koja se financira sredstvima ostvarenim iz drugih izvora izvan obaveznog zdravstvenog osiguranja iznosi 493.056.288 KM ili 27,2% ukupne potrošnje. Kapitalni izdaci iznose 68.302.560 KM i u ukupnoj potrošnji zdravstvenog sektora učestvuju sa 3,8%.

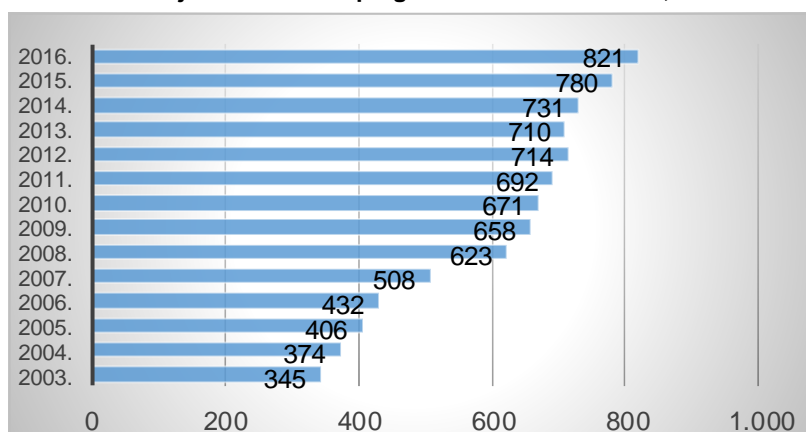
Grafikon 114. Ukupna zdravstvena potrošnja kao %GDP za 2014 u BiH i zemljama okruženja (%)

Izvor: (WHO, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Prema Obračunu sredstava u zdravstvu FBiH za 2016. godinu, potrošnja je povećana u gotovo svim segmentima zdravstvene zaštite. Ukupni rashodi u zdravstvu u sektoru zdravstvenog osiguranja su povećani za 3,4%, a ukupni kapitalni izdaci su manji za 49,8%. Ostali izdaci za provođenje zdravstvene zaštite su smanjeni za 9,2%. Povećani su troškovi primarne zdravstvene zaštite sa stomatologijom za 0,9% i bolničke zdravstvene zaštite za 3%. Zabilježen je porast troškova za specijalističko-konsultativnu zdravstvenu zaštitu za 7,5% i troškova funkcionisanja sistema za 3%. Povećanje je iskazano kod troškova zdravstvene zaštite u inostranstvu za 31,5% i izdataka za ortopedska pomagala 8,31%. Naknada plaća za bolovanje preko 42 dana je smanjena za 5,09%. Kod putnih izdataka iskazano je povećanje za 27,8%.

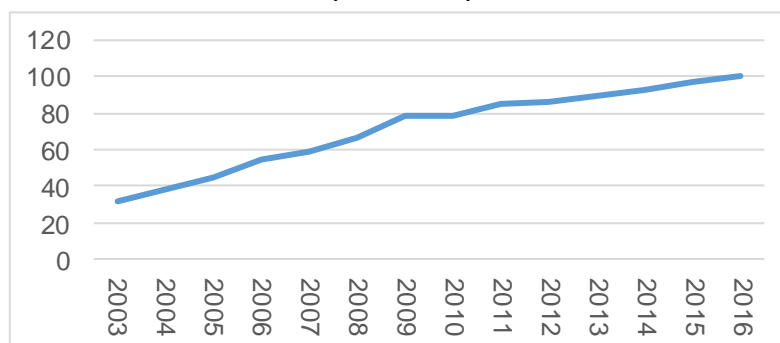
Grafikon 115. Potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH, 2003 – 2016 (u KM)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika u FBiH u 2016. godini je iznosila 821 KM, što je više za 5,21% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2010. do 2016. godine potrošnja za zdravstvo po glavi stanovnika rasla je po prosječnoj stopi od 3,4%. Prosječna ukupna potrošnja iz obaveznog zdravstvenog osiguranja po osiguraniku iznosila je 627 KM i veća je za 3,47%. Prosječna potrošnja po osiguranom licu po kantonima je neujednačena i kreće se od 466 KM u Srednje-bosanskom kantonu do 888 KM u Kantonu Sarajevo.

Grafikon 116. Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguranom licu u KM (2003 - 2016)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

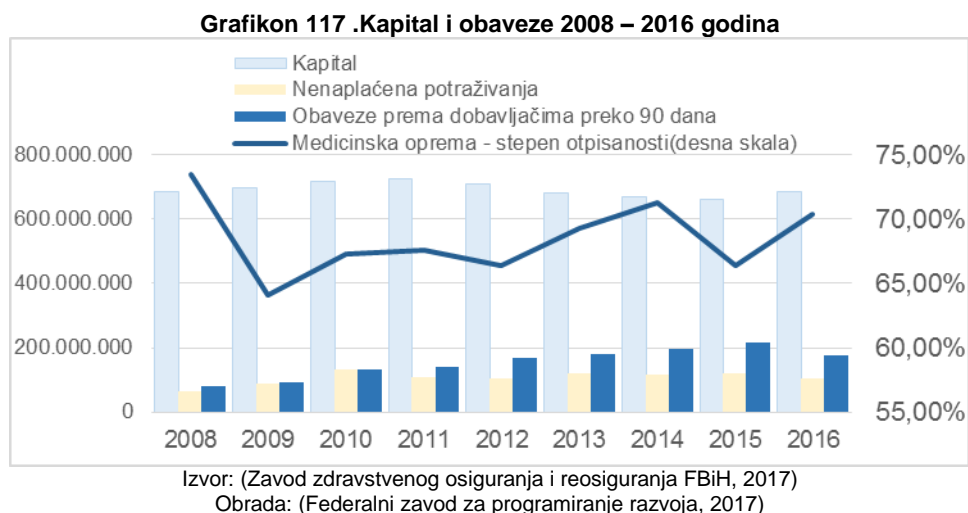
Prosječna potrošnja lijekova na recept po osiguraniku u 2016. godini iznosila je 100 KM i veća je za 2,6% u odnosu na prethodnu godinu. Od 2010. godine do 2016. godine potrošnja lijekova na recept rasla je po prosječnoj stopi od 4,8%. Stopa rasta prosječne potrošnje lijekova na recept veća je od stope rasta prosječne potrošnje za zdravstvenu

zaštitu po glavi stanovnika. Također, prosječna potrošnja lijekova na recept po kantonima nije ravnomjerna i kreće se od 44 KM u Posavskom kantonu do 185 KM u Kantonu Sarajevo.

U poslovanju zdravstvenog sektora FBiH u 2016. godini, iskazan je zbirni (konsolidovani) dobitak u iznosu od 67.158.300. Dobitak u federalnom i kantonalnim zavodima za zdravstveno osiguranje iznosi 35.343.433, a Zdravstvene ustanove u javnom sektoru iskazale su konsolidovani gubitak u ukupnom iznosu od 733.171 KM što ukupno čini dobitak javnog sektora u iznosu od 34.610.262 KM. U privatnom sektoru iskazan je pozitivan finansijski rezultat sa ostvarenom dobiti u ukupnom iznosu od 32.548.038 KM, što je uticalo na zbirni (konsolidovani) dobitak cijelog zdravstvenog sektora FBiH u iznosu od 67.158.300 KM.

Za razliku od prethodnih godina kada je javni sektor zdravstva bilježio gubitak, u izvještajnom periodu je zabilježen značajan dobitak što je veliki pomak ka finansijskoj održivosti zdravstvenog sektora.

Ukupan kapital u zdravstvenim ustanovama u 2016. godini iskazan je u iznosu od 685.220.488 KM i povećan je za 3,4% ili 22.235.352 KM. Posljednjih godina, sve do 2016. godine, vrijednost kapitala se umanjivala svake godine zbog gubitaka koji su se pokrivali na teret kapitala.

Na dan 31.12.2016. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazana ukupno nenaplaćena potraživanja u iznosu od 104.571.352 KM, što je manje za 13,1% u odnosu na prethodnu godinu.

Na dan 31.12.2016. godine, u zdravstvenom sektoru su iskazane obaveze prema dobavljačima preko 90 dana u iznosu od 174.811.315 KM i manje su za 42.825.806 KM ili 20% u odnosu na prethodnu godinu. U periodu od 2008. do 2015. godine, zabilježeno je stalno godišnje povećanje obaveza prema dobavljačima preko 90 dana sve do 2016. godine kad su po prvi put manje.

Na kraju izvještajne godine u zdravstvu FBiH stepen otpisanosti medicinske opreme iznosi 70,39%. U periodu poslije 2009. godine, evidentiran je stalni rast otpisanosti medicinske opreme, što je znak zastarijelosti postojeće i nedovoljnog ulaganja u novu, modernu opremu sve do 2016.godine kad bilježi blagi porast.

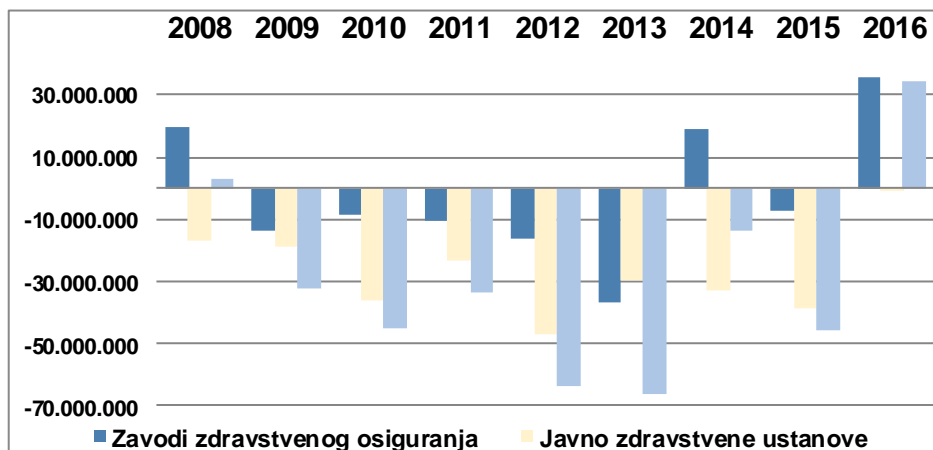
Tabela 37. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008 – 2016)

		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU)	
				Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad prihodima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		3.039.019	
	Višak rashoda nad prihodima		16.763.987		
2009	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	13.669.371	18.732.938		32.402.309
2010	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	8.760.633	36.332.549		45.093.182
2011	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	10.635.082	23.049.464		33.684.546
2012	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	16.604.164	47.066.715		63.670.879
2013	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	36.568.242	29.937.350		66.505.592
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645			
	Višak rashoda nad prihodima		33.157.866		13.936.221
2015	Višak prihoda nad rashodima				
	Višak rashoda nad prihodima	7.585.478	38.441.862		46.027.340
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		34.610.262	
	Višak rashoda nad prihodima		733.171		
UKUPNO				37.649.281	301.320.068
SVEUKUPNO					263.670.787

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 118. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja i javnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008 – 2016)

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Tabela 38. Pregled finansijskog rezultata u zavodima zdravstvenog osiguranja, javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama u FBiH (2008 – 2016)

		Zavodi zdravstvenog osiguranja	Javno zdravstvene ustanove	Privatne zdravstvene ustanove	UKUPNO (ZZO i JZU i PZU)	
					Višak prihoda nad rashodima	Višak rashoda nad prihodima
2008	Višak prihoda nad rashodima	19.803.006		8.242.925	11.281.944	
	Višak rashoda nad prihodima		16.763.987			
2009	Višak prihoda nad rashodima			7.360.704		
	Višak rashoda nad prihodima	13.669.371	18.732.938			25.041.605
2010	Višak prihoda nad rashodima			11.181.614		
	Višak rashoda nad prihodima	8.760.633	36.332.549			33.911.568
2011	Višak prihoda nad rashodima			4.243.592		
	Višak rashoda nad prihodima	10.635.082	23.049.464			29.440.954
2012	Višak prihoda nad rashodima			14.837.188		
	Višak rashoda nad prihodima	16.604.164	47.066.715			48.833.691
2013	Višak prihoda nad rashodima			20.461.352		
	Višak rashoda nad prihodima	36.568.242	29.937.350			46.044.240
2014	Višak prihoda nad rashodima	19.221.645		19.400.458	5.464.237	
	Višak rashoda nad prihodima		33.157.866			
2015	Višak prihoda nad rashodima			21.604.806		
	Višak rashoda nad prihodima	7.585.478	38.441.862			24.422.534
2016	Višak prihoda nad rashodima	35.343.433		32.548.038	67.158.300	
	Višak rashoda nad prihodima		733.171			
UKUPNO					83.904.481	207.694.591
SVEUKUPNO						123.790.110

Izvor: (Zavod zdravstvenog osiguranja i reosiguranja FBiH, 2017)
 Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Preporuke

- Provesti kontinuiranu profesionalnu edukaciju zaposlenih, posebno unaprijediti znanja i vještine upravljačkih struktura svih nivoa (top menadžer, strateški i operativni nivo),
- Ograničiti troškove zdravstvenog sektora na visinu ostvarenih tekućih prihoda s ciljem uspješnijeg financiranja zdravstvenog sektora i zaustavljanja trenda negativnog finansijskog rezultata,
- Oštrijim sankcijama obezbijediti dostavu obračuna sredstava svih zdravstvenih ustanova, posebno privatnih,
- Obezbijediti kontinuiranu i striktnu kontrolu naplate doprinosa i prinudnu naplatu za obveznike koji ne izmiruju redovno obaveze, te kontrolu rada „na crno“, od strane nadležnih inspeksijskih službi,
- Sagledati potrebe i postojeći broj zaposlenih radi njihovog usklađivanja sa finansijskim mogućnostima zdravstvenog sektora i smanjiti broj nemedicinskog kadra u medicinskim ustanovama,

- Smanjiti broj zaposlenih u zavodima zdravstvenog osiguranja,
- Informatički uvezati ZZO i domove zdravlja,
- Uraditi preciznu analizu materijalnih troškova u sektoru zdravstva i raditi na uštedi istih,
- Razmotriti financiranje zdravstvenog sektora prema obavljenim uslugama, a ne prema iskazanim potrebama,
- Unaprijediti upravljanje, u smislu smanjenja fragmentacije i dupliranja funkcija u oblasti administracije zdravstvene zaštite sa ciljem ušteta u zdravstvenom sektoru,
- Intenzivnije raditi na ujednačavanju prava na zdravstvenu zaštitu u svim kantonima, kako bi građani FBiH imali ista prava po osnovu zdravstvenog osiguranja,
- U svim kantonalnim zavodima zdravstvenog osiguranja primjeniti jedinstvenu metodologiju kriterija i mjerila za zaključivanje ugovora između nadležnih zavoda zdravstvenog osiguranja i zdravstvenih ustanova,
- Uspostaviti sistem evidencija troškova u zdravstvenim ustanovama po vrsti oboljenja, vrsti zdravstvenih usluga i kategoriji osiguranika, radi optimalizacije troškova i eventualnih ušteta odnosno uspostaviti evidenciju i šifriranje liječenja po DRG (Diagnosis Related Groups),
- Unaprijediti i poboljšati procjenu javnog zdravstva građana FBiH i sistem izvještavanja radi preciznog sagledavanja zdravstvenog stanja stanovništva i međunarodne komparacije,
- Uspostaviti sistem monitoringa i kontrole propisivanja lijekova, posebno antibiotika i upućivanja na specijalistički pregled,
- Izvršiti izmjene i dopune Odluke o utvrđivanju osnovnog paketa zdravstvenih prava na način da se izmjeni struktura prava za osigurana i neosigurana lica, izvrši kvantifikacija obima prava, te da se donesu svi potrebni akti neophodni za potpunu provedbu osnovnog paketa na području cijele Federacije BiH,
- Centralizirati nabavku lijekova na entitetskom nivou, s ciljem smanjenja nepotrebne potrošnje lijekova na recept.

6.5. Penziona politika

Započeti reformski proces penzionog sistema u FBiH ima za cilj poboljšati položaj populacije penzionera i smanjiti rizik od siromaštva kako trenutnih penzionera tako i onih koji će u budućim godinama postati korisnici ovih prava, kao i postići veću adekvatnost penzija i veću pokrivenost penzionim osiguranjem populacije starije od 65 godina. Takođe, cilj je osigurati dugoročnu održivost penzionog sistema, te povećanje efikasnosti u prikupljanju doprinosa.

Mnogi penzioni sistemi u svijetu su u svojevrsnoj krizi. Svugdje u svijetu produžava se životni vijek što ima direktne negativne posljedice na finansijsku stabilnost penzionih sistema. Situaciju takođe pogoršava nepovoljan odnos broja zaposlenih i broja penzionera. Naime broj penzionera raste po većoj stopi od broja zaposlenih osiguranika. Zbog ovakvog trenda sistemi penzionog osiguranja se reformišu u cijeloj EU.

Penzijsko i invalidsko osiguranje u FBiH uređeno je Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju, koji je stupio na snagu 30.07.1998. godine. Ovaj Zakon se zasniva na načelima uzajamnosti, generacijske solidarnosti i obaveznosti penzijskog i invalidskog osiguranja. Rizici koji su obuhvaćeni ovim osiguranjem su: starost, invalidnost, smrt i

fizička onesposobljenost, a prava koja proističu iz ovih rizika su pravo na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, te novčana naknada za fizičku onesposobljenost. Ova prava su lična i neotuđiva, te se ne mogu prenositi na druga lica niti zastariti, izuzev zastare isplate primanja proisteklih iz ostvarenih prava. Ovim zakonom utvrđena je također, mogućnost dobrovoljnog osiguranja, za osobe koje nisu obavezno osigurane.

Broj penzionera u FBiH konstantno raste. Ukupan broj penzionera u decembru 2016. godine iznosio je 409.335, što je za 1,8% više u odnosu na prethodnu godinu. U periodu 2010. – 2016. broj penzionera kontinuirano je rastao po prosječnoj stopi od 2%. Starija populacija (65+) čini oko 10,32% ukupnog stanovništva FBiH. U izvještajnom periodu, penzioneri FBiH čine 17,54% ukupne populacije.

U decembru 2016. godine prosječna penzija je iznosila 368,93 KM, sa zanemarljivim rastom od 0,8% u odnosu na decembar 2015. godine. Minimalna penzija je iznosila 326,17 KM i zadržana je na istom nivou kao i prethodne godine.

U decembru 2016. godine bilo je 510.309⁸³ osiguranika što je više za 5,6% u odnosu na 2015. godinu.

I dalje je veoma nepovoljan i zabrinjavajući odnos broja penzionera i broja zaposlenih. U 2016. godini, iznosio je 1:1,25 što ozbiljno ugrožava ekonomsku održivost penzijskog sistema. Slična situacija je i u zemljama regije. U 2015. godini u Hrvatskoj odnos broja penzionera i broja zaposlenih je 1:1,22, Sloveniji 1:1,38, Srbiji 1:1,4, Crnoj Gori 1:1,65 i Makedoniji koja je u tom pogledu mnogo bolja od nas 1:1,8.

Tabela 39. Prihodi od doprinosa 2002 - 2016

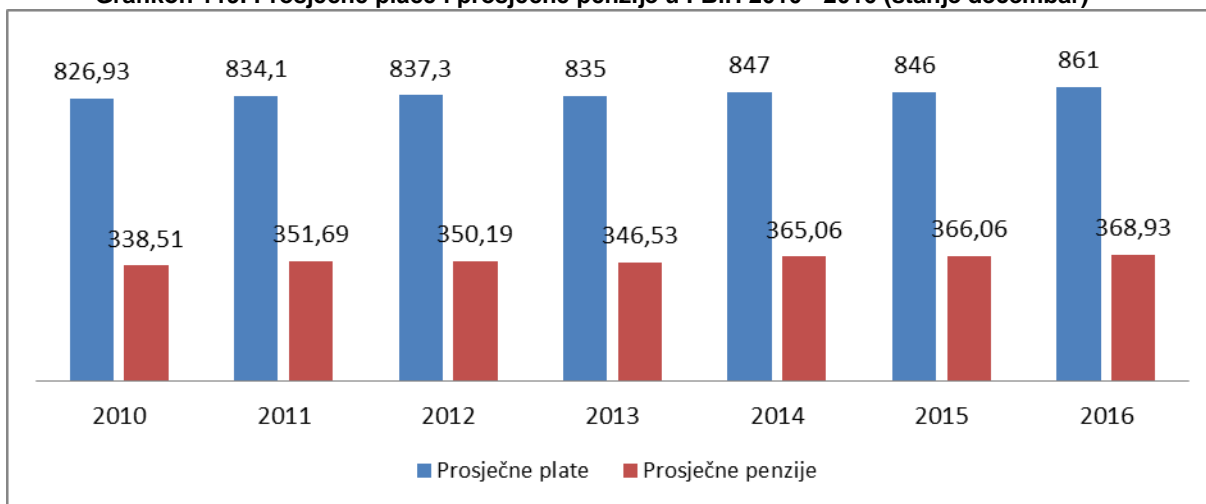
Godina	Prihodi od doprinosa	Mjesečni prosjek	Index rasta prihoda
2002.	691.873.780	57.656.148	100
2003.	730.843.664	60.903.638	105,63
2004.	801.260.090	66.771.674	109,63
2005.	851.561.055	70.963.424	106,28
2006.	980.148.744	81.679.062	115,10
2007.	1.149.282.320	95.773.526	117,25
2008.	1.397.340.025	116.445.002	121,58
2009.	1.371.747.418	114.312.284	98,16
2010.	1.473.702.514	122.808.543	107,43
2011.	1.464.817.772	122.068.148	99,40
2012.	1.482.004.132	123.500.344	101,17
2013.	1.486.121.497	123.843.458	100,28
2014.	1.547.886.165	128.990.514	104,16
2015.	1.588.911.973	132.409.331	102,65
2016.	1.646.774.849	137.231.237	103,65

(FZMIO/PIO, 2002-2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

⁸³ Izvor podataka FZMIO/PIO, a prema evidencijama Jedinственог sistema Porezne uprave FBiH, stanje 31.12. 2016.

Grafikon 119. Prosječne plaće i prosječne penzije u FBiH 2010 - 2016 (stanje decembar)

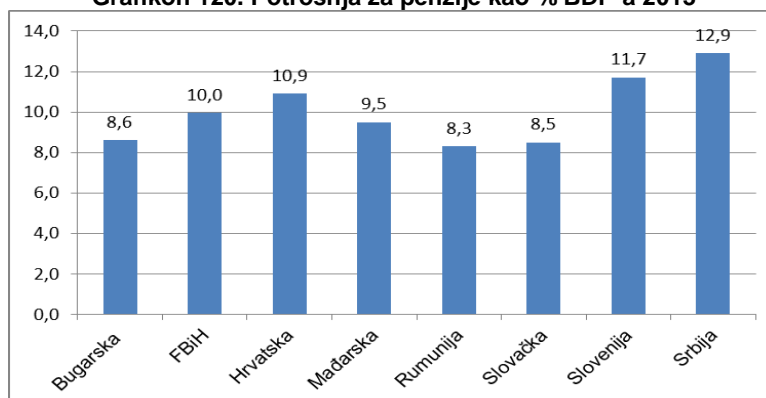

(Federalni zavod za statistiku, obrada FZZPR, 2017)
(Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U periodu od 2010.– 2016. godine, prosječna plaća u FBiH rasla je po prosječnoj stopi od 0,9%. U istom periodu, prosječna penzija rasla je po prosječnoj stopi od 0,8%. U odnosu na 2015. godinu, zabilježen je pad prosječne plaće za 1,8%, dok su prosječne penzije gotovo nepromijenjene, čime se i dalje zadržava nepovoljan odnos prosječne penzije i prosječne plate. U 2016. godini, prosječna penzija u FBiH čini 42,85% prosječne plate.

Ukupan iznos isplaćen za penzije u 2016. godini porastao je za 3% u odnosu na 2015. godinu, dok su prihodi od doprinosa porasli za 3,65%, što je donekle popravilo stanje održivosti penzijskog sistema. Učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u FBiH u 2016. godini iznosilo je 9,69%⁸⁴ i nešto je manje u odnosu na 2015. godinu kada je iznosilo 9,82%. U 2013. godini, učešće ukupno isplaćenih penzija u BDP-u u FBiH iznosilo je 10%, što je nešto niže u odnosu na zemlje regije (Hrvatska 10,9%, Slovenija 11,7% Srbija 12,9%).⁸⁵

Grafikon 120. Potrošnja za penzije kao % BDP-a 2013

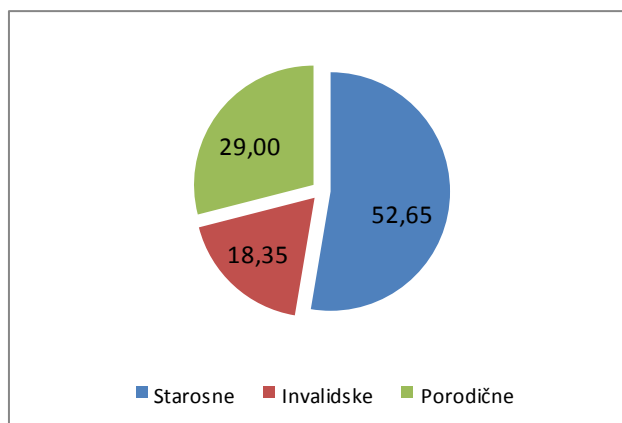
(EUROSTAT, osim za FBiH - procjena FZZPR na osnovu podataka FZPIO i FZS, 2013.)
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Najveći broj korisnika penzije su korisnici starosne penzije (215.514 penzionera u decembru 2016. godine), a najmanji broj su korisnici invalidske penzije. Broj korisnika sve tri kategorije (starosne, invalidske i porodične) porastao je u toku 2016. godine.

⁸⁴ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Obračun BDP, Tekuće cijene, prvi rezultati, FZMIO/PIO za podatke o isplaćenim sredstvima po osnovu penzija – Kalkulacija FZZPR

⁸⁵ Procjena Eurostat –zadnji raspoloživi podaci

Grafikon 121. Vrste penzija, decembar 2015 (struktura u %)

Izvor: (FZMIO/PIO, 2016.)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U decembru 2016. godine, od 409.335 isplaćene penzije, 21.818 su penzije koje se isplaćuju pod povoljnijim uslovima. Povoljnije sticanje prava na penziju uređeno je posebnim propisima za koje se obezbjeđuju sredstva iz doprinosa, i iz Budžeta FBiH i BiH.

Struktura penzija po visini primanja i dalje je vrlo nepovoljna, jer penziju do iznosa najniže penzije koja se isplaćuje iz doprinosa⁸⁶ od 326,17 KM prima 236.483 ili 57,77% ukupnog broja penzionera, od najniže do zajamčene penzije (koja je u decembru 2016. godine iznosila 434,90 KM) primilo je 64.901 penzionera ili 15,86%. Ove dvije kategorije penzionera učestvuju sa 73,63% u ukupnom broju penzionera.

Ukupno ostvareni prihodi⁸⁷ Zavoda za PIO FBiH u 2016. godini iskazani su u iznosu od 1.889.988.001 KM i veći su u odnosu na prethodnu godinu za 2,66%. U strukturi prihoda, na prihode od doprinosa se odnosi 1.646.774.849 (87,1%), na transfere i dotacije iz budžeta Vlade FBiH 238.037.489 KM (12,6%) i ostale prihode 5.175.663 KM (0,3%).

Ukupni rashodi i izdaci⁸⁸ u finansijskim izvještajima su iskazani u iznosu od 1.992.829.756 KM i veći su za 6,2% u odnosu na prethodnu godinu. U strukturi rashoda i izdataka, na troškove isplate penzija se odnosi 1.612.010.405 KM ili 80,89%, doprinose za zdravstveno osiguranje penzionera 21.870.612 KM (1,1%), isplate naknada za tjelesno oštećenje 1.921.767 KM (0,1%), rashode vezane za isplatu penzija 11.866.246 KM (0,6%), i kapitalne izdatke 1.324.160 KM (0,07%). Na ime penzija koje se financiraju iz Budžeta FBiH isplaćeno je 252.020.463 KM, što je za 17,9% više u odnosu na prethodnu godinu.

Ukupni rashodi Stručne službe Federalnog zavoda PIO u 2016. godini, iskazani su u iznosu 27.776.772 KM i za 4,4% su manji u odnosu na prethodnu godinu. Ovi troškovi se odnose na plaće i naknade zaposlenih i materijalne troškove, a u strukturi ukupnih rashoda u 2016. godini čine 1,39%. Napominjemo da je Vlada FBiH, sredinom 2012. godine, zadužila Federalni zavod za PIO da od 01.09.2012. godine, administrativni troškovi provođenja penzijskog i invalidskog osiguranja ne mogu preći iznos od 1,80% ukupnih sredstava za penzijsko i invalidsko osiguranje.

⁸⁶ Isplatni koeficijent 1,816 za penzije koje se isplaćuju iz doprinosa

⁸⁷ Prihodi bez primitaka (primici su iskazani u ukupnom iznosu od 64.531.025 KM, a odnose se na primitke od prodaje stalnih sredstava i primitke od domaćih finansijskih institucija-kredit) - Podaci FZMIO/PIO za 2016. godinu.

⁸⁸ Uključujući izdatke koji se odnose na izdatke za nabavku stalnih sredstava i otplaćedomaćim finansijskim institucijama (kredit) - Podaci FZMIO/PIO za 2016. godinu.

U financijskim izvještajima za 2016. godinu, Federalni zavod za PIO je iskazao višak rashoda (uključujući izdatke) nad prihodima (uključujući primitke) u iznosu od 38.310.731 KM.

U maju 2016. godine, Vlada FBiH razmatrala je plan aktivnosti i konkretnih mjera s ciljem financijske konsolidacije penzijskog sistema Federacije BiH. Te mjere uglavnom su se odnosile na striktnu provedbu Zakona o doprinosima s ciljem zaustavljanja neplaćanja doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, kao i naplate dosadašnjih dugovanja na ime doprinosa za PIO od strane poreskih obveznika u većinskom državnom vlasništvu, javnih preduzeća i javnih ustanove. Takođe planirane su mjere sankcionisanja banaka koje krše Zakon o doprinosima dopuštajući obveznicima doprinosa isplatu neto plaće bez uplate doprinosa. Planirane su i mjere za smanjenje troškova funkcionisanja FZPIO kako bi se sredstva od doprinosa i drugih izvora, uključujući i vlastite prihode, trošila isključivo za isplatu penzija i materijalnih troškova, te mjere koje se odnose na pojačan inspeksijski nadzor u oblasti radnih odnosa sa ciljem suzbijanja sive ekonomije na tržištu rada („rad na crno“).

Kako je postojeći način financiranja penzionog sistema financijski neodrživ, već izvjesno vrijeme se vode diskusije o neophodnosti reforme penzionog sistema. U septembru 2013. godine Vlada FBiH je utvrdila i Parlamentu FBiH na konačno usvajanje uputila Prijedlog strategije reforme mirovinskog sustava u Federaciji BiH. Vlada FBiH je u više navrata razmatrala pomenutu Strategiju kao i Ekonomsko-socijalno vijeće za teritoriju FBiH, te Parlament FBiH. U svim verzijama ovog dokumenta identificirane su promjene koje bi trebalo napraviti u postojećem penzionom sistemu, pri čemu se uvijek isticala potreba za njegovom nadogradnjom kroz uvođenje novog oblika osiguranja. Takođe i u okviru Reformske agende koju su prihvatile sve vlade u BiH, planirana je i reforma entitetskih penzionih sistema. S tim u vezi i Vlada FBiH stavila je u fokus ovu reformu najprije kroz usvajanje seta zakona koji se odnose na penzionu politiku. U FBiH i kantonima sistemi osiguranja moraju biti postavljeni na čvrste financijske osnove i to zamrzavanjem troškova za privilegovane penzije i smanjenjem opcija prijevremenog penzioniranja za rizična zanimanja, uvođenjem razumnih sankcija za prijevremeno penzioniranje i bonusa za kasnije penzionisanje kako bi se produžila dob za efektivno penzioniranje i uvođenje održivog indeksiranja primanja. Penzioni sistemi bi takođe trebalo da su na stabilnim financijskim osnovama, ukoliko se tokom srednjoročnog perioda želi riješiti problem nagomilanih prava radnika. Negativne prognoze socijalne održivosti penzijskog sistema u FBiH i loša demografska slika ukazuju da treba istrajati u provođenju započete reforme ove oblasti. U Programu ekonomskih reformi 2017 - 2019 godina date su smjernice i navedene aktivnosti koje će se dalje poduzimati na započetoj reformi. Potrebno je obezbijediti smanjenje „pritiska“ na penzijski sistem, kroz postepeno pooštavanje uslove za ostvarivanje prava na starosnu i porodičnu penziju, uz izuzetke koji su primjereni socio-ekonomskim prilikama u Federaciji BiH. Potrebno je proširiti penzijski obuhvat i stvoriti pretpostavke za uvođenje pravičnih stopa doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje u dijelu koji se odnosi na staž sa uvećanim trajanjem. Nadalje, potrebno je stvoriti pretpostavke za ekonomičniju organizaciju sistema penzijskog i invalidskog osiguranja, a time i smanjenje troškova nosilaca osiguranja, te osiguranje sredstava za redovne isplate penzija.

U skladu s tim, definisani su mogući pravci reforme penzijskog sistema i predviđen set novih zakona koji regulišu ovu oblast (Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju u Federaciji BiH, Zakon o organizaciji penzijskog i invalidskog osiguranja i Zakon o doprinosima) koji između ostalog, tretira pitanje uvezivanja radnog staža za radnike koji

ispunjavaju uslove za odlazak u penziju, a nisu to u mogućnosti zbog neizmirenih obaveza prema državi, te izradi prijedloga shema za dobrovoljno penzionisanje.

U februaru 2016. godine Vlada je utvrdila Nacrt novog Zakona o PIO, te je u toku 2016. godine provedena javna rasprava i razmatran je u Parlamentu FBiH.⁸⁹ U decembru 2016. godine usvojen je Zakon o dobrovoljnim penzionim fondovima u FBiH čije je usvajanje bilo sastavi dio Akcionog plana za provedbu Strategije za reformu penzionog osiguranja. Načela na kojima se zasnivaju ovi fondovi su dobrovoljnost članova, raspodjela rizika ulaganja, ravnopravnost članova, javnost rada, akumulacija i investiranje sredstava. Na ovaj način se stvara pravna osnova za daljnji razvoj penzionog sistema u FBiH i tržišta kapitala, na kojoj će se pojaviti nove vrste fondova koji se razlikuju po načinu i kriterijima investiranja.

Preporuke

- Zamrzavanje troškova za privilegovane penzije i smanjenje opcija prijevremenog penzioniranja za rizična zanimanja, uvođenje razumnih sankcija za prijevremeno penzioniranje i bonusa za kasnije penzionisanje kako bi se produžila dob za efektivno penzioniranje i uvođenje održivog indeksiranja primanja;
- Nastaviti sa saniranjem neplaćenih doprinosa u dosadašnjem razdoblju sa mogućnošću otpisa kamate sa uplatom osnovnog duga, te vršiti efikasniju kontrolu naplate doprinosa u budućem periodu;
- Uspostaviti cjelovit set indikatora koji bi omogućio redovno praćenje stanja u oblasti penzionog sistema po ugledu na EU.

–

6.6. Položaj osoba sa invaliditetom

Oblast socijalne politike i socijalne zaštite u Federaciji BiH je po Ustavu u zajedničkoj nadležnosti Federacije i kantona. Još uvijek ne postoje adekvatni institucionalni kapaciteti za pitanja osoba sa invaliditetom niti strukture za socijalno uključivanje osoba sa invaliditetom na svim nivoima. Ključni problem koji postoji je nedostatak sistematskog praćenja kako bismo znali u kakvu je poziciju dovedena većina osoba sa invaliditetom u smislu siromaštva i socijalne isključenosti.

Osobe sa invaliditetom (urođenim ili stečenim) predstavljaju jednu od glavnih kategorija korisnika prava propisanih Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom. Srazmjerno stepenu invaliditeta, osobe sa invaliditetom mogu ostvariti pravo na osobnu invalidninu, tuđu njegu i pomoć i ortopedski dodatak. Prava osoba sa 100% i 90% tjelesnog oštećenja financiraju se iz federalnog Bužeta, a za financiranje prava osoba sa invaliditetom koji imaju niži stepen tjelesnog oštećenja, a ostvarili su pravo na tuđu njegu i pomoć, zaduženi su kantoni.

Prava civilnih žrtava rata financiraju se iz federalnog i kantonalnih budžeta u omjeru 70%:30%, dok se prava u oblasti branilačko invalidske zaštite, tj. prava ratnih vojnih invalida i porodica poginulih branilaca, financiraju iz Budžeta FBiH. Iz Budžeta FBiH vrši se isplata i vojnim invalidima koji su to pravo ostvarili prije rata, a prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca.

⁸⁹ U 2017. godine navedeni Zakona o PIO razmatran na oba doma Parlamenta FBiH, odobren je od Predstavničkog doma ali nije dobio podršku u Domu naroda.

Do kraja 2016. godine prava na financiranje ostvarilo je 47.804⁹⁰ osoba sa (neratnim) invaliditetom što je za 2,5% više u odnosu na prethodnu godinu, a za financiranje ovih prava iz federalnog budžeta je izdvojeno 137.721.647,20 KM. U periodu 2012. - 2016. godina, broj osoba sa (neratnim) invaliditetom opadao je po prosječnoj stopi od 6,6%.

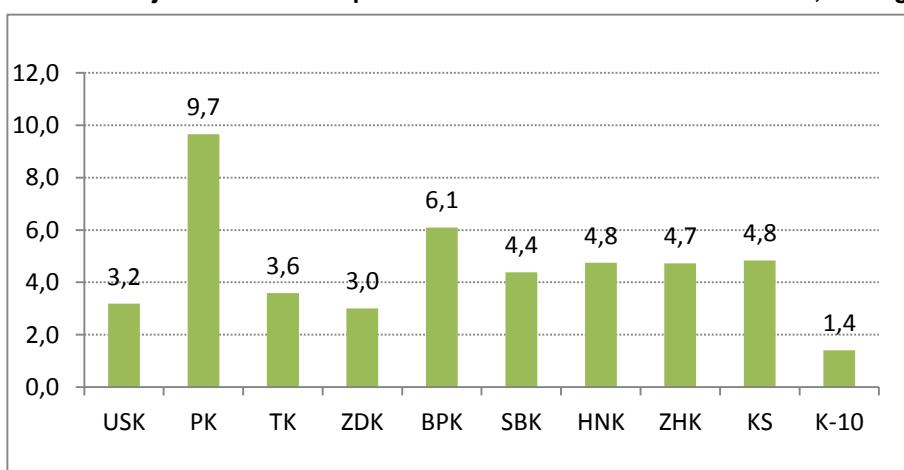
U izvještajnoj godini, u Federaciji BiH, pravo po osnovu statusa civilne žrtve rata ostvarilo je 9.903 korisnika, što je za 4,7% manje u odnosu na 2015. godinu. Prosječna stopa promjene ovih korisnika, u periodu 2012.-2016. godina, iznosila je -8,1%. Za financiranje prava korisnika civilnih žrtava rata izdvojeno je ukupno 36,81 milion KM od čega je iz federalnog budžeta izdvojeno 25,98 miliona KM, što je 70% izdvajanja za ovu kategoriju, dok se ostalih 30% sredstava u skladu sa Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom obezbjeđuje u nadležnim kantonalnim budžetima.

Sa 31.12.2016. godine ukupan broj korisnika⁹¹ prava po Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica iznosio je 87.776 od čega se na lične invalidnine odnosi 47.190 korisnika, a na porodične invalidnine 40.586 korisnika. Taj broj je uvećan sa korisnicima (1.893), koji prava ostvaruju prema Zakonu o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, tako da je ukupan prosječan broj ovih korisnika iznosio 89.669, što je za 1,84% manje u odnosu na 2015. godinu. U periodu 2012. - 2016. godina, broj korisnika ratnih invalidnina opao je po prosječnoj stopi od 2,1%. Razlozi smanjenja broja korisnika su nastali uslijed ukidanja prava koji je rezultat provedene revizije, prestanak prava i smanjenja isplata iz razloga smrti, prestanka školovanja, kao i prestancima prava u postupcima inspekcijskog nadzora.

U 2016. godini po ovom osnovu isplaćeno je ukupno 288,39 miliona KM. Smanjenje broja korisnika prati i smanjenje isplaćenih sredstava za ove namjene tako da je u 2016. godini isplaćeno 2.211.050,65 KM manje od iznosa odobrenog u Budžetu.

Najveći broj korisnika prava na ličnu i porodičnu invalidninu⁹², na 100 stanovnika zabilježen je u Posavskom kantonu (10 korisnika), a najmanji broj je u Kantonu 10 (1 korisnik na 100 stanovnika).

Grafikon 122. Broj korisnika lične i porodične invalidnine na 100 stanovnika, 2015. godina

Izvor: (FMBi, 2015)

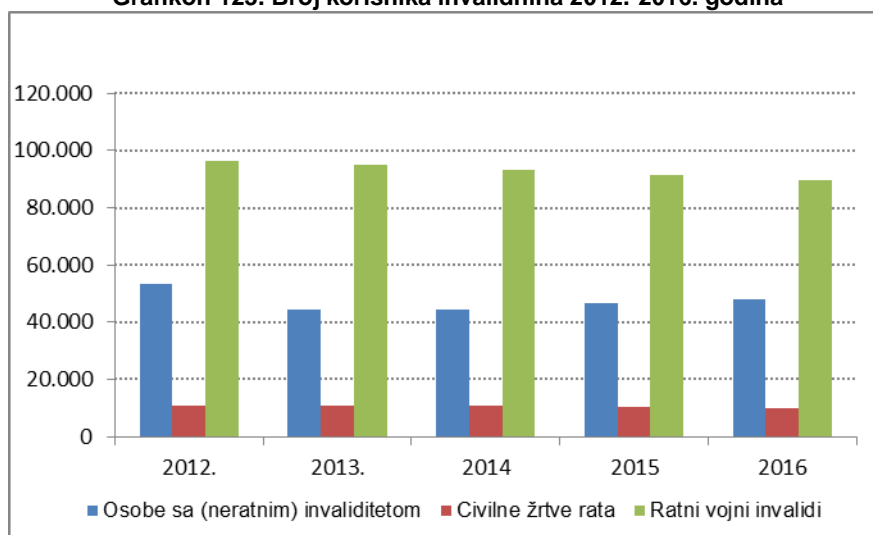
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

⁹⁰ Podaci Federalnog ministarstva rada i socijalne politike

⁹¹ Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Pregled korisnika prava lične i porodične invalidnine po kantonima za 2016. godinu

⁹² Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Pregled korisnika prava po kantonima 2016. godina

Grafikon 123. Broj korisnika invalidnina 2012.-2016. godina

Izvor: (FMRSP, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

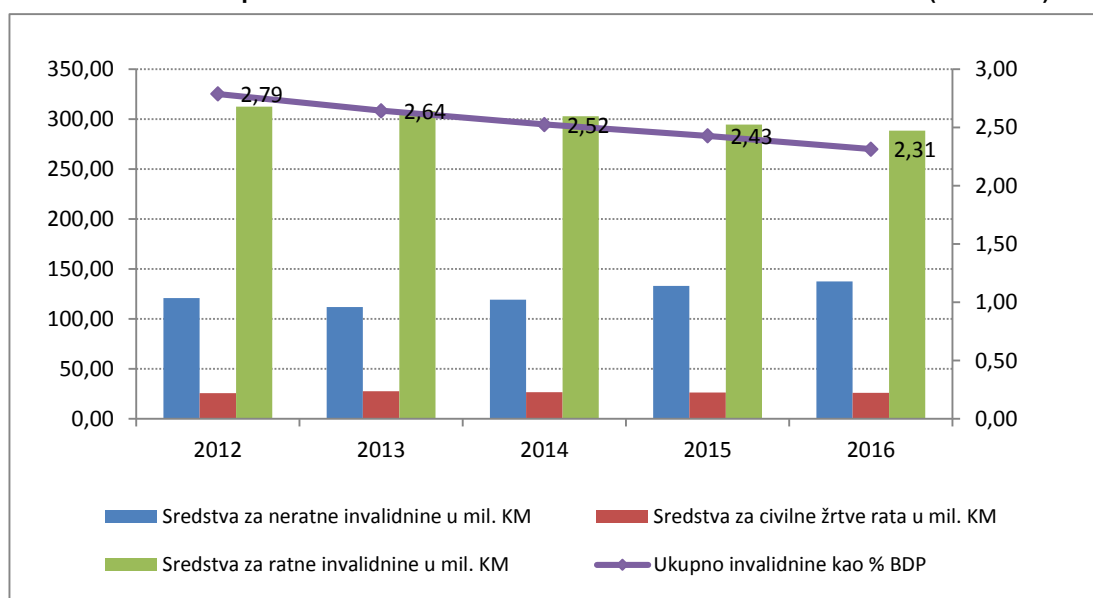
Tabela 40. Sredstva isplaćena po osnovu invalidnina iz Budžeta FBiH 2012 - 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Isplaćena sredstva za neratne invalidnine (u mil. KM)	120,92	112,00	119,44	133,23	137,72
Isplaćena sredstva za civilne žrtve rata (u mil. KM)	25,62	27,59	26,82	26,42	25,98
Isplaćena sredstva za ratne invalidnine (u mil. KM)	312,41	307,8	302,95	294,34	288,39
Ukupno za invalidnine (u mil. KM)	458,95	447,39	449,21	453,99	452,09
Ukupno invalidnine kao % BDP	2,79	2,66	2,52	2,43	2,31

Izvor: (FMF, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

Grafikon 124. Isplaćena sredstva iz Budžeta FBiH za osobe sa invaliditetom (u mil. KM)

Izvor: (FMF, 2016)

Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U 2015.⁹³ godini u FBiH zaposleno je 233 invalida, od čega 230 koji rade u zaštitnim radionicama. U odnosu na 2014. godinu zabilježeno je značajno zapošljavanje invalidnih lica s obzirom da je prema evidenciji Federalnog zavoda za statistiku broj zaposlenih invalida u 2014. godini iznosio 107. Od ukupnog broja zaposlenih invalida 26,18% su žene. U odnosu na 2014. godinu broj zaposlenih žena – invalida povećao se sa 39 na 61.⁹⁴

Tabela 41.

	Zaposleni invalidi			Rehabilitanti		
	Svega	U zaštitnoj radionici	Rade kod kuće	Svega	Na stručnom osposobljavanju	Na prekvalifikaciji
Ukupno	233	230	3	7	7	-
Žene	61	56	5	-	-	-
Vojne i civilne žrtve rata	48	48	-	3	3	-
Invalidi rada	7	7	-	-	-	-
Ostali invalidi	178	175	3	4	4	-

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015.
Obrada: (Federalni zavod za programiranje razvoja, 2017)

U decembru 2016. godine, Vlada FBiH usvojila je Strategiju za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u Federaciji Bosne i Hercegovine za period 2016. – 2021. godina, sa ciljem omogućavanja uključivanja i sudjelovanja osoba sa invaliditetom u svim oblastima društva na ravnopravnoj osnovi sa ostalima, omogućavanja najvećeg mogućeg nivoa nezavisnosti i sloboda izbora u skladu sa usvojenim međunarodnim standardima.

U provođenju Strategije, posebna pažnja biće posvećena djeci s poteškoćama u razvoju kod kojih je veoma važna rana detekcija i inkluzija u odgojno-obrazovni sistem, mladim osobama s invaliditetom koje se, kao naročito ranjiva grupa osoba, suočavaju s nizom prepreka i ograničenja, osobama s invaliditetom koje su usljed kulturoloških predrasuda i stereotipa vrlo često suočene s višestrukom diskriminacijom (npr. žene i djevojke), osobama s invaliditetom starije životne dobi, kao i osobama s teškim invaliditetom čija kvaliteta života direktno zavisi od razvijenosti servisa i usluga u zajednici i kojima je potrebna izrazita društvena podrška.

Za razliku od prethodnog strateškog dokumenta, kada su ciljevi i aktivnosti bili definisani u dvanaest prioritetnih oblasti, u ovoj Strategiji ciljevi su definisani po specifičnim pitanjima koja određuju položaj osoba s invaliditetom u društvu i na kojima treba poduzeti odgovarajuće aktivnosti, da bi se ostvario generalni cilj Strategije.

Implementacija prethodne Strategije za izjednačavanje osoba sa invaliditetom u FBiH 2011.-2015. godina, završena je 2015. godine, a rezultati njene provedbe bili su veoma slabi. Na skali od 0-2, indeks provedbe opštih ciljeva bio je 0,8. Najvažniji uzrok slabe provedbe, je upravo u neizvršavanju opštih ciljeva, posebno cilja, kojim je bilo predviđeno osnivanje Ureda Vlade Federacije BiH za pitanja invaliditeta⁹⁵, koji bi pratio i koordinirao implementaciju. Mada je u nekim oblastima, kao što su socijalna zaštita, zapošljavanje i

⁹³ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2015. – zadnji raspoloživi podaci. Podaci za 2016. godinu će, prema Kalendaru objavljivanja statističkih podataka Federalnog zavoda za statistiku za 2017. godinu, biti dostupni krajem novembra 2017. godine kada je planirano publikovanje Biltena socijalne zaštite/skrbi 2016.

⁹⁴ Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku, Statistički bilten – Socijalna zaštita/skrb u FBiH 2014. i 2015.

⁹⁵ Pored donešene Uredbe o osnivanju Ureda Vlade Federacije BiH za pitanja invaliditeta (decembar 2013. godine), zbog nedostatka finansijskih sredstava, Ured nije započeo sa radom, pa je tadašnja Vlada FBiH, za rješavanje pitanja iz oblasti invalidnosti, poslove praćenja implementacije Strategije za izjednačavanje osoba sa invaliditetom u FBiH 2011. - 2015. godina, kao i evaluaciju provedenih aktivnosti zadužila Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

obrazovanje, utvrđen blagi napredak, provedba ciljeva mjera i aktivnosti po sektorima, također je izuzetno niska.

Najviši index provedbe utvrđen je u oblasti Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje, a najniži indeks provedbe utvrđen je u oblastima Porodica i istraživanje i razvoj, gdje gotovo ništa nije urađeno.⁹⁶

U periodu 2012 - 2016 godine izdvajanja za ratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 2,1%. U 2016. godini isplaćena sredstva za ratne invalidnine iznosile su 1,48% BDP-a FBiH.

U periodu 2012 - 2016 godine izdvajanja za neratne invalidnine opala su po prosječnoj stopi od 1,9%. U izvještajnoj godini isplaćena sredstva za neratne invalidnine iznosila su 0,70%, a za civilne žrtve rata 0,13% BDP-a.

Ukupna izdvajanja iz Budžeta FBiH koja se odnose na ratne, neratne invalidnine i izdvajanja za civilne žrtve rata, u 2016. godini, iznosila su 452,09 miliona KM, što je za 0,42% manje u odnosu na 2015. godinu. U periodu 2012-2016 godine ova izdvajanja opala su po prosječnoj stopi od 1,9%. Ukupna izdvajanja za ove kategorije konstantno opadaju i u 2016. godini iznosila su 2,31% BDP-a (u 2015. 2,43%, 2014. 2,52%, 2013. 2,64%, 2012. godini 2,8%).

Preporuke

- Ojačati statistički sistem i obezbijediti sistemsko i kontinuirano praćenje stanja u ovoj oblasti u FBiH i kantonima, te kreirati baze podataka i ažuriranih evidencija u cilju boljeg socijalnog uključivanja na tržištu rada u FBiH i kantonima;
- Predložiti novu kategorizaciju prema stepenu preostale sposobnosti, bez obzira na porijeklo invaliditeta, u skladu sa standardima Svjetske zdravstvene organizacije;
- Razmotriti pitanje osnivanja ustanova za profesionalnu rehabilitaciju osoba sa invaliditetom na nivou kantona/županija i Federacije BiH, koje bi obavljale aktivnosti procjene preostale radne sposobnosti, prekvalifikacije i dokvalifikacije osoba sa invaliditetom;
- Obezbijediti potrebnu promjenu zakonske regulative i donjeg praga invaliditeta na osnovu kojeg se ostvaruju prava na novčana davanja, te izmijeniti kategorizaciju u FBiH i kantonima bez obzira na vrijeme i uzrok nastanka invaliditeta;
- Podsticajnim mjerama kontinuirano stimulisati mogućnosti zapošljavanja osoba sa invaliditetom, posebno kroz politike za promociju sticanja vještina i učenja tokom cijelog života, odnosno stvarati uslove i promovisati profesionalnu rehabilitaciju kao bitan preduslov zapošljavanja i integracije u društvo,
- Kontinuirano vršiti provjere boračko – invalidske zaštite sa ciljem smanjenja zloupotreba,
- Bolje usmjeravanje sredstava prema ugroženim kategorijama i izbjegavanja dvojnih davanja.

⁹⁶ Izvještaj analize implementacije strategije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u FBiH 2011.-2015. godine - Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, decembar 2015.